JOURNAL OF JOURNALISM, Thammasat University

วารสารวิชาการ “วารสารศาสตร์”

คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วารสารศาสตร์ ฉบับ "เพศ เจน และวัย (โปรดรับไว้พิจารณา)"
ปีที่ 19 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2569

วารสารศาสตร์ เป็นวารสารวิชาการรายสี่เดือน ด้านวารสารศาสตร์ นิเทศศาสตร์ และสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้องกับแวดวงการสื่อสาร อันได้แก่ สาขาสื่อสารมวลชน สาขาโฆษณาและประชาสัมพันธ์ สาขาสื่อสารองค์กร และสาขาสื่อสารศึกษาในมุมมองต่างๆ ทั้งนี้ บทความวิชาการและบทความวิจัยที่ตีพิมพ์ในเล่มได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิต่างสถาบันจำนวนอย่างน้อย 3 ท่าน วางจำหน่ายปีละ 3 ฉบับ คือ ฉบับเดือนมกราคม-เมษายน ฉบับเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม และฉบับเดือนกันยายน-ธันวาคม

กองบรรณาธิการ ประกอบด้วย

ที่ปรึกษา	รศ.อรทัย ศรีสันติสุข	อดีตคณบดีคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
	รศ.กิติมา สุรสนธิ	อดีตอาจารย์คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
บรรณาธิการบริหาร	ผศ.ดร.อัจฉรา ปัณฑรานุวงศ์	คณบดีคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
บรรณาธิการเล่ม	รศ.ดร.สมสุข หินวิมาน	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
ผู้ช่วยบรรณาธิการ	ผศ.วารี ฉัตรอุดมผล	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
กองบรรณาธิการบริหาร	รศ.ดร.พีระ จิระโสภณ	อดีตคณบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	รศ.ดร.สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
	รศ.ดร.กุลทิพย์ ศาสตระรุจิ	คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)
	ศ.ดร.ไพโรจน์ วิไลนุช	คณะนิเทศศาสตร์ ม.หอการค้าไทย
	รศ.ดร.สราวุธ อนันตชาติ	คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	รศ.ดวงพร คำนูณวัฒน์	สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมแห่งเอเชีย ม.มหิดล
	รศ.ดร.นันทิยา ดวงภุมเมศ	สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมแห่งเอเชีย ม.มหิดล
	รศ.ดร.ธาตรี ใต้ฟ้าพูล	คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	ผศ.ดร.วนาวัลย์ ดาตี๊	คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ และการสื่อสาร ม.นเรศวร
	รศ.ดร.วรัชญ์ ครุจิต	คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)
	ผศ.ดร.อริชัย อรรคอุดม	คณะนิเทศศาสตร์ ม.กรุงเทพ
	ผศ.ดร.ขวัญฟ้า ศรีประพันธ์	คณะการสื่อสารมวลชน ม.เชียงใหม่

กองบรรณาธิการบริหาร มีหน้าที่กำหนดรูปแบบวารสารให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ อำนวยการให้การจัดทำวารสารดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ ควบคุม ดูแลกิจกรรมการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้

กองบรรณาธิการจัดการ	ศ.ดร.กำจร หลุยยะพงศ์	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
	รศ.รุจน์ โกมลบุตร	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
	รศ.ดร.นิธิดา แสงสิงแก้ว	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
	ผศ.ดร.เกศราพร ทองพุ่มพฤกษา	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
	ผศ.พรรณวดี ประยงค์	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.

กองบรรณาธิการจัดการ มีหน้าที่ประสานงานสถาบันและหน่วยงานภายนอกในการส่งบทความ กำหนดรูปแบบการจัดทำบทความ ติดตามการจัดส่งบทความ ประสานงานผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก และพิจารณาคัดกรองบทความในเบื้องต้น

เจ้าหน้าที่กองบรรณาธิการ	น.ส.สุมล สร้อยสุมาลี	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
	น.ส.จารุณี สุขสม	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.
	นายฐิติ อู่ทอง	คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มธ.

คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เลขที่ 99 ถ.พหลโยธิน ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12121
โทรศัพท์ 0-2696-6220 **โทรสาร** 0-2696-6218
อีเมล oilsumol@hotmail.com **เว็บไซต์** www.jc.tu.ac.th

ปก: Ryo Yamashita <ryoyamashita.com>
ISSN: 0125-8192
ราคา: 120 บาท

Journal of Journalism, Thammasat University
Issue: "Communicating Gender, Generation and Age: Revisited"
Vol.19 No.03 September - December 2026

Journal of Journalism, Thammasat University is an academic journal involving journalism studies, communication studies and other related fields, i.e., mass communication, advertising, public relations, new media studies. The Journal publishes every four months with three volumes per year: January-April, May-August, and September-December.

The Editorial Team includes:

The Advisory Board

Assoc. Prof. Oratai Srisantisuk	former dean, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University
Assoc. Prof. Kitima Surasonthi	former lecturer, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Administrative Editor

Asst. Prof. Adchara Panthanuwong, Ph.D.	Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Journal Editor

Assoc. Prof. Somsuk Hinviman, Ph.D.	Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Vice-Editor

Asst. Prof. Varee Chatudomopl	Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

The Administrative Editorial Board

Assoc. Prof. Pira Chirasopone, Ph.D.	former dean, Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University
Assoc. Prof. Suchada Pongkittiwiboon, Ph.D.	Faculty of Humanities and Social Science, Burapha University
Assoc. Prof. Kullatip Satararuji, Ph.D.	Graduate School of Communication Arts and Management Innovation, National Institute of Development Administration
Prof. Pairoj Wilainuch, Ph.D.	School of Communication Arts, University of the Thai Chamber of Commerce
Assoc. Prof. Saravudh Anantachart, Ph.D.	Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University
Assoc. Prof. Duangporn Kamnoonwatana	Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University
Assoc. Prof. Nuntiya Doungphummes, Ph.D.	Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University
Assoc. Prof. Tatri Taiphapoon, Ph.D.	Faculty of Communication Arts, Chulalongkorn University
Asst. Prof. Wanawan Doherty, Ph.D.	Faculty of Business, Economics and Communications, Naresuan University
Assoc. Prof. Warat Karuchit, Ph.D.	Graduate School of Communication Arts and Management Innovation, National Institute of Development Administration
Asst. Prof. Arishai Akraudom, Ph.D.	School of Communication Arts, Bangkok University
Asst. Prof. Kwanfa Sripraphan, Ph.D.	Faculty of Mass Communication, Chiang Mai University

The Administrative Editorial Board sets up the objectives of the Journal as well as administrates the publication procedures according to its goals.

The Managerial Editorial Board

Prof. Kamjohn Louiyapong, Ph.D.	Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University
Assoc. Prof. Ruj Komonbut	Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University
Assoc. Prof. Nitida Sangsingkeo, Ph.D.	Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University
Asst. Prof. Ketsaraporn Thongphumprueaksa, Ph.D.	Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University
Asst. Prof. Punwadee Prayong	Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

The Managerial Editorial Board coordinates the management of Journal publication including a submission of articles, a preliminary screening of the articles, a review of the articles, production and editing of the articles, as well as a publishing of each volume of the Journal.

Editorial Staff

Sumol Soysumalee	Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University
Jarunee Sooksom	Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University
Thiti Uthong	Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University
99 Moo 18 Phaholyothin Rd., Khlongluang, Pathumthani 12121, Thailand
Tel: +66 (0) 2696 6215 **Fax:** +66 (0) 2696 6218
email: oilsumol@hotmail.com **Website:** www.jc.tu.ac.th

Cover: Ryo Yamashita <ryoyamashita.com>
ISSN: 0125-8192
Price: 120 Baht

สารบัญ

บทบรรณาธิการ **6**

สะท้อนย้อนคิด-การศึกษาการถ่ายภาพสารคดีในฐานะสนามต่อสู้ของวาทกรรม กรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดีในประเด็นผู้ค้าบริการทางเพศในสังคมไทย **10**
วรุตม์ พงศ์พิพัฒน์

เรือนร่างสตรีในฐานะพื้นที่แห่งอำนาจและการต่อรองในเรื่องเล่าของ นาวัล เอ็ล ซัดดาวี **54**
ธามม์ รามพิพัฒน์ธำรงค์

แม่กับลูกชายเควียร์: บาดแผลกับการแสวงหา “บ้าน” ในนวนิยายภาพเรื่อง *The Magic Fish* **98**
อภิสิทธิ์ ตรั่น

เมื่อพื้นที่สื่อกลายเป็นพื้นที่สะท้อนคิด: โครงการห้องทดลองเพื่อฝึกทักษะวารสารศาสตร์ Awake1525 กับการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่น **139**
ถมทอง ทองนอก
นิธิดา แสงสิงแก้ว

อินฟลูเอนเซอร์กับการสื่อสารทางการเมืองบน TikTok: วิเคราะห์รูปแบบการสนับสนุนพรรคก้าวไกลในการเลือกตั้งทั่วไปปี 2566 **166**
พรรณวดี ประยงค์

ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม ของคนเจเนอเรชัน X, Y และ Z 219
นฤมล สิงหประเสริฐ
สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง
สุธี เผ่าบุญมี
อรพรรณ สุนทรกลัมพ์

การพัฒนาคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย 258
บุษยากร ตีระพฤติกุลชัย

บรรณนิทัศน์: ***Popular Culture: An Introductory Text*** 291
อารดา ครุจิต

ทัศนะหรือข้อคิดเห็นในบทความที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์* ฉบับนี้ เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน มิใช่ทัศนะหรือข้อคิดเห็นของกองบรรณาธิการ หรือของคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ประสงค์จะขอนำข้อความใดจากวารสารฉบับนี้ไปเผยแพร่จะต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์เสียก่อน

บทบรรณาธิการ
“เพศ เจน และวัย (โปรดรับไว้พิจารณา)”

“เพศ รุ่น และวัย” เป็นตัวแปรที่งานวิจัยสื่อสารศึกษารู้จักคุ้นเคยกันมานานแล้ว ย้อนกลับไปตั้งแต่วิถีการศึกษาสื่อตามแนวกระแสหลักที่ได้อิทธิพลจากสาขาวิชาจิตวิทยา และก่อร่างสร้างเป็นสำนักทฤษฎีว่าด้วยผลกระทบของสื่อ (media impact theory) ทั้งเพศ รุ่น และวัยก็ได้กลายเป็นเกณฑ์ชี้วัดสำคัญในการศึกษาลักษณะประชากร (demography) ที่ตอบโจทย์การวิจัยเชิงสำรวจอิทธิพลของการสื่อสาร และมีคุณูปการต่อโครงการสื่อสารต่างๆ ของภาครัฐ ไปจนถึงผลประโยชน์เชิงการตลาดของภาคธุรกิจ

แต่ต่อมาเมื่อนิเวศสื่อได้เปลี่ยนผ่านจากยุคแอนะล็อกสู่ยุคดิจิทัล รวมถึงผลพวงจากอิทธิพลของทฤษฎีสายภาษาศาสตร์แนวใหม่และทฤษฎีสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์หลากหลายสำนัก ตั้งแต่ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง จนถึงทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษาและเพศสภาวศึกษา ที่ไหลบ่าเข้าสู่งานวิจัยด้านวารสารศาสตร์และนิเทศศาสตร์ เลนส์ที่ใช้ซูมส่องเพื่อตั้งคำถามต่อการสื่อสารเรื่องเพศ รุ่น และวัย ก็ขยับขยายเส้นขอบฟ้าออกไปอีกกว้างไกล โดยเฉพาะการพินิจพิจารณามิติเชิงอำนาจที่ซ่อนซุกอยู่ในการศึกษาประเด็นดังกล่าว

เพื่อย่างก้าวไปกับการเปิดเหลี่ยมมุมใหม่ๆ เกี่ยวกับการสื่อสารเรื่องเพศ รุ่น และวัย วารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์* ปกสีม่วงลาเวนเดอร์ ฉบับธีมเล่ม **“เพศ เจน และวัย (โปรดรับไว้พิจารณา)”** ได้ประมวลสรรนิพนธ์หลายเรื่องมาชี้ชวนให้พิจารณาว่า เราสามารถตั้งคำถามในการศึกษาประเด็นเรื่องนี้ได้ด้วยแนวทางการเข้าสู่ปัญหา (approaches) ที่แตกต่างหลากหลายกันได้อย่างไร

บทความสามเรื่องแรกขยับโฟกัสไปที่การสื่อสารกับตัวแปรเรื่อง **“เพศ” (sex)** และเพศสภาวะ (gender) ในบริบทของสื่อที่ต่างกันไป โดยเริ่มจากวรุตม์ พงศ์พิพัฒน์ ซึ่งเลือกกรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดีด้วยวิธีคิดที่ว่า ภาพถ่ายไม่ใช่แค่บันทึกหลักฐานหรือความจริงแบบตรงๆ ง่ายๆ หากแต่ยังเป็นสังเวียนของการเล่าเรื่องและต่อสู้ทางวาทกรรม อันรวมถึงวาทกรรมเกี่ยวกับเพศสภาวะ

และเพศวิถี และด้วยการสวมบทบาททั้งในฐานะเป็นนักวิจัย และเป็นช่างภาพเจ้าของประสบการณ์ตรงที่สร้างสรรค์เรื่องเล่าในภาพถ่ายนั้นเอง ผู้เขียนได้ใช้กระบวนการสะท้อนประสบการณ์ (self-reflection) จากการผลิตภาพถ่ายสารคดีที่บันทึกเรื่องราวของผู้ค้าบริการทางเพศ หรือ sex workers และพบว่า ผลผลิตที่ผ่านการกดชัตเตอร์และส่องผ่านวิวไฟน์เดอร์ของช่างภาพได้นำไปสู่การปะทะต่อกรระหว่าง “ภาพถ่ายที่ดี” ตามทัศนะของช่างภาพวิชาชีพ กับ “วาทกรรมสิทธิมนุษยชน” ที่มุ่งรื้อสร้างภาพตัวแทนผู้ค้าบริการทางเพศในฐานะมนุษย์คนหนึ่งภายใต้ฐานคติที่ว่า “sex work is work”

จากเรื่องเล่าในภาพถ่ายมาสู่เรื่องเล่าในตัวบทวรรณกรรม ธามม์ รามพิพัฒน์ธำรงค์ ได้ลงมือวิเคราะห์บทบาทของเรือนร่างสตรีในฐานะพื้นที่แห่งอำนาจและการต่อรองผ่านงานเขียนของ Nawal El Saadawi นักเขียนหญิงชาวอียิปต์ ผู้เขียนบทความได้กระเทาะเปลือยเปลือกให้เห็นว่า เรือนร่างสตรีที่สื่อสารผ่านภาพตัวแทนในงานวรรณกรรมคัดสรรไม่เพียงเป็นพื้นที่เชิงอำนาจและความรุนแรงต่ออิตถีเพศเท่านั้น หากยังเป็นสนามแห่งการต่อรอง กอบกู้อัตลักษณ์ และบันทึกประสบการณ์ของผู้หญิงภายใต้โครงสร้างระบอบปิตาธิปไตยในชุมชนโลกที่สาม

ในขณะเดียวกัน อภิสิทธิ์ ตรั่น ได้ศึกษาวิเคราะห์การเรียนรู้บาดแผลกับการแสวงหา “บ้าน” ของตัวละครแม่ผู้อพยพจากสงครามเวียดนามกับลูกชายเควียร์พลัดถิ่นในสหรัฐอเมริกา ผ่านสื่อนวนิยายภาพเรื่อง *The Magic Fish* ของ Trung Le Nguyen และเผยให้เห็นว่า วรรณกรรมไม่เพียงแต่จะถ่ายทอดบาดแผลของแม่ในฐานะผู้อพยพด้วยแรงบีบคั้นจากสมรภูมิสงครามเพื่อมาเผชิญกับอคติทางชาติพันธุ์และชนชั้นในดินแดนแห่งใหม่โพ้นทะเล แต่เธอก็ยังต้องต่อสู้กับประสบการณ์อันขัดแย้งที่มีต่อบุตรชายผู้เจ็บปวดจากเพศวิถีแบบเควียร์ ซึ่งถูกกีดกันกดทับด้วยอคติต่อกลุ่มรักเพศเดียวกันในสังคมอเมริกัน จนนำไปสู่บทสรุปที่ขับเน้นให้สภาวะ “ไร้บ้าน” กลายเป็นการเรียนรู้เพื่อแสวงหา “บ้าน” ที่จะอยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางอัตลักษณ์พลัดถิ่นซึ่งแตกต่างหลากหลาย

ข้ามจากเรื่องเพศและเพศสภาวะมาสู่เรื่องของ **“รุ่น” (generation)** หากทุกวันนี้คนต่างรุ่นกำลังค้นหาคำตอบให้ทั้งกับตนเอง และกับการเมือง เศรษฐกิจสังคมในภาพกว้าง ตัวแปรเรื่อง “รุ่น” (หรือที่ทุกวันนี้เรียกทับศัพท์ง่ายๆ ว่า “เจน”) ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่นักสื่อสารศึกษาต่างเชื่อว่ามีสหสัมพันธ์ (correlation) ต่อคำตอบดังกล่าว โดยในบทความของ ถมทอง ทองนอก และ นิธิดา แสงสิงแก้ว ได้สะท้อนย้อนคิดถึงการสร้างความหมายว่าด้วยสุขภาวะทางปัญญาของเยาวชนวัยรุ่น ผ่านแพลตฟอร์ม “Awake1525” ที่ดำเนินการโดยกลุ่มวิชาวารสารศาสตร์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และฉายภาพให้เห็นถึงกระบวนการทำงานที่ออกแบบอย่างมีกลยุทธ์ และมองเยาวชนในฐานะผู้ร่วมผลิตความหมาย มิใช่แค่เป็นผู้รับสาร สามารถส่งผลให้โครงการดังกล่าวมีศักยภาพพัฒนาความเป็นกลไกเชิงระบบด้านวารสารศาสตร์เพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่นเจนใหม่ได้อย่างมีสัมฤทธิผล

ทุกวันนี้หากจะพูดว่าคนรุ่นใหม่ห่างไกลการเมือง ก็ดูจะเป็นคำกล่าวที่ไม่ถูกต้องนัก บทความของ พรรณวดี ประยงค์ ได้ออกแบบโครงงานวิจัยที่เลือกศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองของพรรคก้าวไกล (หรือที่ปัจจุบันคือ พรรคประชาชน) โดยใช้กรณีช่วงการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2566 และพบว่า การเกิดขึ้นของอินฟลูเอนเซอร์ผู้สนับสนุนพรรคที่เรียกว่า “หัวคะแนนธรรมชาติ” ได้สะท้อนภาพคนเจนใหม่ที่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และสามารถแปลงตนเองจากปัจเจกบุคคลธรรมดา เป็น “พลเมืองดิจิทัล” (digital citizen) ที่ระดมความรู้สึกร่วมสาธารณะในบริบททางการเมืองที่ขับเคลื่อนด้วยอารมณ์อย่างเข้มข้น จนบางครั้งอารมณ์ที่เหนือกว่าเหตุผลเชิงตรรกะ (reason) ก็อาจนำไปสู่การขยายตัวของภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน (echo chambers) ได้เช่นกัน

จากประเด็นทางการเมืองมาสู่ประเด็นทางเศรษฐกิจ เพราะเรื่องเศรษฐกิจถือเป็นมิติสังคมที่เกี่ยวข้องกับปากท้องและการดำเนินชีวิตโดยตรงของผู้คน นฤมล สิงหประเสริฐ และคณะ จึงได้ทำโครงงานวิจัยสำรวจความคาดหวัง

ของคนต่างรุ่นว่า เจนเนอเรชัน X, Y และ Z มีการเปิดรับและคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม Facebook, YouTube และ TikTok เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ไม่เพียงแต่สะท้อนรสนิยมการเข้าถึงเรื่องราวทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่า ผู้ผลิตเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจควรต้องสร้างสรรค์สารและคัดเลือกช่องทางแพลตฟอร์มที่เหมาะเจาะเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่ต่างเจนกันไป

กับตัวแปรสุดท้าย เรื่องของ **“วัย” (age)** นั้น บุษยากร ตีระพฤติกุลชัย ได้ออกแบบโครงการวิจัยและพัฒนาคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงวัยสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย ซึ่งควรต้องประสานรูปแบบและวิธีการสื่อสารสำหรับทั้งในบริบทชีวิตประจำวัน ในบริบทการรักษาพยาบาลและฟื้นฟูสมรรถนะ และในเงื่อนไขของการช่วยเหลือดูแลสภาพจิตใจ อันสะท้อนให้เห็นว่า การสื่อสารเป็นอีกหนึ่งปัจจัยไม่มากก็น้อยที่ต้องนำมาร่วมพินิจพิจารณา ภายใต้สภาวการณ์สังคมไทยที่กำลังเคลื่อนเข้าสู่สังคมสูงวัย (aging society) เฉกเช่นในปัจจุบัน

7 เรื่องราวคัดสรรจากบทความวิชาการและบทความวิจัยที่ได้อรรถาธิบายไปตอนต้นนั้น คงเป็นหลายตัวอย่างที่บ่งชี้ว่า ตัวแปรเรื่องของ **“เพศ รุ่น และวัย”** ไม่เคยห่างหายไปจากผลิตผลความรู้ด้านสื่อสารศึกษา ในขณะที่งานวิจัยตัวชี้วัดเชิงประชากรศาสตร์และผลกระทบของสื่อยังคงมีให้เห็นกันอย่างต่อเนื่อง แต่วารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์* ฉบับธีมเล่ม **“เพศ เจน และวัย (โปรดรับไว้พิจารณา)”** ก็ชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า นอกจากมุมมองตามทฤษฎีกระแสหลักดังกล่าวแล้ว เรายังสามารถขยับขยายพรมแดนของแนวคิดทฤษฎีและวิธีวิทยาของสื่อสารศึกษา ซึ่งตั้งคำถามใหม่ๆ ต่อทั้งเรื่อง **“เพศ” “รุ่น”** และ **“วัย”** ที่เชิญชวนคุณผู้อ่านให้ **“โปรดรับไว้พิจารณา”**

สมสุข หินวิมาน
บรรณาธิการ

สะท้อนย้อนคิด-การศึกษาการถ่ายภาพสารคดีในฐานะสนามต่อสู้ของวาทกรรม กรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดีในประเด็นผู้ค้าบริการทางเพศในสังคมไทย[1]

วรุตม์ พงศ์พิพัฒน์[2]

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อนำเสนอองค์ความรู้จากกระบวนการสะท้อนประสบการณ์ (self-reflection) ของผู้เขียนในฐานะช่างภาพสารคดีวิชาชีพ เพื่ออภิปรายถึงบทบาทของภาพถ่ายสารคดีในฐานะ “สนามต่อสู้ของวาทกรรม” และ “พยานหลักฐานทางสังคม” ในประเด็นผู้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ที่อาจเทียบเคียงได้ถึงแนวคิดอัตชาติพันธุ์วรรณนา (autoethnography) ซึ่งทำให้เกิดการปรับใช้ “หนึ่งบุคคลสองสภาวะ” คือ การทำงานร่วมกันระหว่างบทบาทนักวิจัยและช่างภาพเจ้าของประสบการณ์เชิงประจักษ์

ผลการสะท้อนย้อนคิดพบประเด็นสำคัญใน 2 ระดับ คือ ระดับจิตสำนึกของช่างภาพ ที่พบว่า กระบวนการผลิตภาพถ่ายเป็นสนามต่อสู้ระหว่าง “ภาพถ่ายที่ดี” ตามทัศนะของช่างภาพวิชาชีพ ที่อาจมีบางส่วนผลิตซ้ำภาพตัวแทนแบบเดิมของผู้ค้าบริการทางเพศ กับ “วาทกรรมสิทธิมนุษยชน” ที่มุ่งรื้อสร้างภาพตัวแทนและคืนความเป็นมนุษย์ให้กับผู้ค้าบริการทางเพศ ในขณะที่ระดับบริบทสังคม

* วันที่รับบทความ 22 เมษายน 2569; วันที่แก้ไขบทความ 12 พฤษภาคม 2569; วันที่ตอบรับบทความ 17 พฤษภาคม 2569

[1] บทความนี้ดัดแปลงส่วนหนึ่งจากวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สาขาสื่อสารศึกษา คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง *การรื้อสร้างภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทยผ่านการถ่ายภาพสารคดี: กรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดี The Iridescent Life* ซึ่งมีการเผยแพร่บางส่วนในงานประชุมวิชาการระดับชาติด้านการสื่อสาร ครั้งที่ 9 ประจำปี 2568 เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2568

[2] อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาวารสารศาสตร์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พบว่า กระบวนการสะท้อนประสบการณ์ช่วยให้เห็นการทำหน้าที่เป็นบันทึกทางสังคมของการถ่ายภาพสารคดี ที่ไม่ใช่เพียงตัวภาพถ่าย แต่รวมถึงกระบวนการถ่ายภาพที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของสังคม ไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ทางการเมือง และการยอมรับภาพความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศในสื่อ

กระบวนการสะท้อนย้อนคิดได้นำเสนอให้เห็นว่า การถ่ายภาพสารคดีไม่ใช่เพียงการบันทึกข้อเท็จจริงที่ปรากฏต่อหน้าเท่านั้น แต่ยังรวมถึงประสบการณ์ของช่างภาพและสิ่งที่ไม่ปรากฏในภาพ ซึ่งล้วนเป็นส่วนหนึ่งของบันทึกทางสังคมที่เชื่อมโยงกับมิติของอำนาจ วาทกรรม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างแนบแน่น

คำสำคัญ: การสะท้อนประสบการณ์ ภาพถ่ายสารคดี วาทกรรม ผู้ค้าบริการทางเพศ ภาพตัวแทน

Self-Reflection: Documentary Photography as a Discursive Battlefield in the Case of Sex Workers in Thai society

Varuth Pongsapipatt[3]

Abstract

The objective of this article is to present knowledge derived from the self-reflection process of the author in their capacity as a professional documentary photographer. The study discusses the role of documentary photography as a "discursive battlefield" and "social evidence" regarding sex workers in Thailand. Utilizing a qualitative research methodology comparable to autoethnography, the study employs a "one person, two states" approach, which is a collaborative integration of the researcher's role and the photographer's empirical experience.

The results of the reflection reveal key issues at two distinct levels. At the level of the photographer's consciousness, the production process serves as a conflict zone between "good photography" from a professional standpoint, which may inadvertently reproduce traditional tropes of sex workers and the "human rights discourse," which aims to deconstruct such representations and restore the subjects' humanity. In terms of the social context, the reflection process demonstrates that documentary photography functions as a social record. This includes not only the final product of this documentary photographs but the entire

[3] Lecturer in the Department of Journalism, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

photographic process, which reflects societal shifts, political phenomena, and the evolving media acceptance of the human dimension of sex workers.

In conclusion, this self-reflection underscores that documentary photography is not merely a recording of facts appearing before the lens. Rather, it covers the photographer's lived experience and the elements left "unseen" in the frame. Both are integral parts of a social record intimately linked to dimensions of power, discourse, and social transformation.

Keywords: self-reflection, documentary photography, discourse, sex workers, representation

เกริ่นนำ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอองค์ความรู้และอภิปรายข้อค้นพบจากการใช้วิธีวิจัยการสะท้อนประสบการณ์ (self-reflection) การถ่ายภาพสารคดีของตัวผู้เขียน ที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของภาพถ่ายสารคดีในฐานะสนามต่อสู้ของวาทกรรมในประเด็นผู้ค้าบริการทางเพศ และฉายภาพบริบททางสังคมที่ภาพถ่ายสารคดีดำรงอยู่ในฐานะพยาน/หลักฐานของสภาวะทางสังคม โดยบทความนี้เป็นการนำเสนอส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง *การรื้อสร้างภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทยผ่านการถ่ายภาพสารคดี: กรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดี The Iridescent Life* ซึ่งนำเสนอบางส่วนของผลการศึกษาในงานประชุมวิชาการระดับชาติด้านการสื่อสาร ครั้งที่ 9 ประจำปี 2568 เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2568 โดยนำมาปรับปรุง และอภิปรายผลเพิ่มเติม

งานวิจัยเรื่อง *การรื้อสร้างภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทยผ่านการถ่ายภาพสารคดี: กรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดี The Iridescent Life* เป็นการศึกษาผ่านแนวคิดของการเข้ารหัส/ถอดรหัส ซึ่งนำไปสู่การศึกษาการถ่ายภาพสารคดีในฐานะกระบวนการในการเข้ารหัส และพบถึงการทำงาน/ต่อสู้ของวาทกรรมในกระบวนการเข้ารหัสตัวสารผ่านประเด็นเรื่องผู้ค้าบริการทางเพศ

ที่มาที่ไปของการศึกษาวิจัยชิ้นนี้ เริ่มจากข้อสังเกตของผู้เขียนที่พบว่าผู้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทยล้วนตกอยู่ภายใต้ความหมายในทางลบ ผ่านภาพตัวแทนในสื่อที่มีลักษณะของความเป็นคนนอกสังคม ไม่ถูกยอมรับ และถูกกดทับ ได้แก่ เป็นวัตถุทางเพศ เป็นผู้เสื่อมโทรมทางศีลธรรม เป็นคนบาป และเป็นผู้กระทำผิดจากมาตรฐานทางเพศของสังคม ปรากฏทั้งในสื่อบันเทิงคดี (fiction) และสื่อที่อิงกับข้อเท็จจริง (non-fiction) อย่างไรก็ตาม ภาพตัวแทนเหล่านี้คือสิ่งที่ถูกผลิตซ้ำผ่านวาทกรรมที่ฝังรากในสังคม และสถาปนาผ่านสถาบันต่างๆ เพื่อตอกย้ำมายาคติว่า ผู้ค้าบริการทางเพศเป็นผู้เบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานทางสังคม (deviant) ในอีกนัยหนึ่งสามารถกล่าวได้ว่า ภาพของผู้ค้าบริการทาง

เพศที่ปรากฏในสื่อนั้น มักถูกนำเสนอในมิติเดียวคือมิติด้านลบ ที่แตกต่างจากความเป็นจริงของมนุษย์ที่มีความหลากหลาย

ภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศที่อธิบายไปดังกล่าว นำไปสู่กระบวนการสืบค้นถึงวาทกรรมเบื้องหลังที่กำกับความหมายเหล่านั้นให้ดำรงอยู่ในสังคม ไปพร้อมๆ กับการสะท้อนย้อนคิดมาที่ตัวตนของผู้เขียนในอีกบทบาท คือ ช่างภาพสารคดีวิชาชีพ ที่มีผลงานภาพถ่ายสารคดีในประเด็นเรื่องผู้ค้าบริการทางเพศ ซึ่งถ่ายทำในช่วงปี พ.ศ. 2559-2567 และพบว่า ภาพถ่ายสารคดีอาจเป็นกลไก-พื้นที่-กรณีศึกษาสำคัญที่สามารถใช้ในการศึกษาการเปลี่ยนความหมายในภาพตัวแทน พร้อมๆ กับการศึกษากระบวนการทางวาทกรรมต่อสังคมในแต่ละประเด็นได้

ในการวิจัยดังกล่าว ผู้เขียนได้ศึกษากระบวนการประกอบสร้างความหมายของผู้ค้าบริการทางเพศในภาพถ่ายสารคดี ผ่านการรื้อความหมายเดิมและสร้างความหมายใหม่ในภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศด้วยการถ่ายภาพสารคดี ซึ่งเป็นการศึกษาในระดับของการผลิตของผู้ส่งสารหรือกระบวนการในการถ่ายภาพ ในระดับตัวสาร สำหรับความหมายและกระบวนการทางภาษาที่ก่อให้เกิดการรื้อสร้างความหมาย และในระดับของผู้รับสาร เพื่อตรวจสอบความหมายและการรื้อสร้างความหมาย ผ่านสายตาของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอภาพถ่ายสารคดีของผู้ค้าบริการทางเพศ ได้แก่ ผู้ค้าบริการทางเพศที่ปรากฏในชุดภาพสารคดีนี้ ช่างภาพสารคดีในฐานะผู้เชี่ยวชาญทางวิชาชีพ และผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการด้านระบบนิยมชาย (patriarchy) ซึ่งผู้เขียนทบทวนการศึกษาที่ผ่านมา และพบว่า เป็นแนวคิดหลักที่กำหนดความหมายของภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศ ซึ่งทั้งหมดนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอในงานประชุมวิชาการระดับชาติด้านการสื่อสาร ครั้งที่ 9 ประจำปี 2568 เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2568

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้เขียนพบว่า ยังมีข้อค้นพบที่น่าสนใจในประเด็นอื่นๆ จากกระบวนการสะท้อนประสบการณ์ (self-reflection) การถ่ายภาพสารคดี ในฐานะการศึกษากระบวนการรื้อสร้างภาพตัวแทนใหม่ ที่

ทำให้เห็นถึงการทำงานของวาทกรรมที่เกี่ยวโยงกับผู้ค้าบริการทางเพศ ผ่านการใช้บทบาทของความเป็นช่างภาพสารคดีติดตามสำรวจปรากฏการณ์ในสังคมทั้งที่ปรากฏขึ้นต่อหน้า และเกิดขึ้นผ่านปฏิสัมพันธ์กับประเด็นในการถ่ายภาพ รวมทั้งข้อสังเกตและข้อควรคำนึงที่ค้นพบในการใช้ภาพสารคดีเป็นตัวนำผู้เขียนเข้าสู่องค์ความรู้ โดยทั้งหมดนี้ไม่ได้ถูกนำเสนอในงานประชุมวิชาการดังกล่าว ผู้เขียนจึงนำมานำเสนอในบทความนี้

ภาพตัวแทน-ภาพของผู้ค้าบริการทางเพศในสังคมไทย

การจะอธิบายถึงกระบวนการศึกษาในงานวิจัยของผู้เขียนนั้น จำเป็นต้องเท้าความถึงแนวคิด ทฤษฎีและการศึกษาที่ผ่านมาซึ่งผู้เขียนได้อ้างอิงและนำมาประกอบร่างเป็นงานศึกษาวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเรื่องภาพตัวแทนและภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในสังคมไทย

Stuart Hall ผู้วางรากฐานแนวคิดเรื่องภาพตัวแทน (representation) อธิบายว่า ภาพตัวแทนคือการให้ความหมายผ่านการสื่อภาพแทน เพื่อจัดหมวดหมู่และสร้างความหมายโดยสังเขป และผ่านการประกอบสร้างความหมายด้วยการเน้นย้ำ-ผลิตซ้ำ จนเกิดเป็นความหมายร่วมทางสังคม โดยภาพตัวแทนประกอบสร้างขึ้นผ่านภาษาและการใช้สัญญะเพื่อสื่อสาร อย่างไรก็ตาม ภาพตัวแทนมักมีกระบวนการสร้างความหมายที่ทำให้เกิดการเป็นภาพเหมารวมที่กดทับ กล่าวคือการลดทอนความหลากหลาย การตอกย้ำภาพเหล่านั้นยึดตรึงความหมายไม่ให้เปลี่ยนแปลง และทำให้เป็นธรรมชาติเสมือนว่าคือความจริงแท้ ไม่มีการประกอบสร้าง (Hall, 2013) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ภาพตัวแทนคือสิ่งที่ถูกประกอบสร้างความหมายขึ้น แต่ไม่ใช่ความหมายที่แท้จริงโดยสมบูรณ์ของสิ่งหนึ่งๆ

อย่างไรก็ตาม ภาพตัวแทนไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว ไร้ที่มาที่ไป แต่เป็นผลผลิตที่มองเห็นได้ในสื่อจากอำนาจของวาทกรรมที่กำหนดคุณค่า และนิยามโครงสร้างความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ในสังคม โดยการกำกับความหมายเพื่อสร้างภาพตัวแทนเหมารวมอธิบายได้ผ่านแนวคิดวาทกรรม (discourse) ของ Michel Foucault ซึ่ง ธีรยุทธ บุญมี (2557: 133-172) อภิปรายว่า การประกอบ

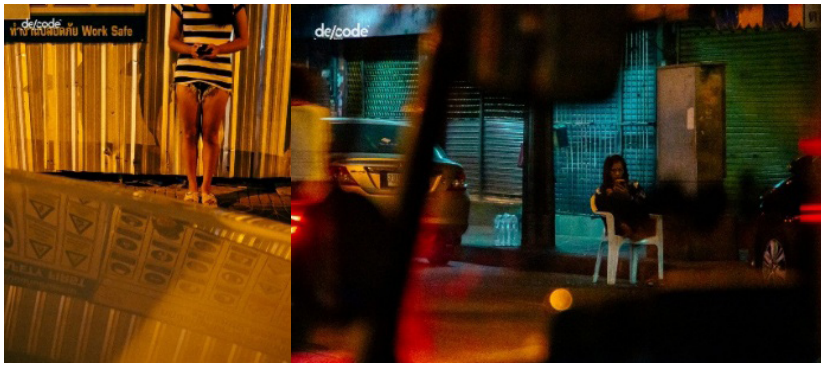
สร้างความหมายผ่านวาทกรรมนั้นดำรงอยู่ผ่านสถาบันทางสังคมที่กำกับ “การรับรู้ความหมาย” เพื่อกำหนดว่า สิ่งใดแปลกแยกและสิ่งใดปกติ อาทิ สถาบันทางการแพทย์ สถาบันทางศาสนา สถาบันทางกฎหมาย สถาบันการศึกษา ไปจนถึงสถาบันครอบครัว

ในกรณีของการศึกษาประเด็นผู้ค้าบริการทางเพศ พบว่า วาทกรรมเข้ามามีบทบาทในการกำหนดความหมายของผู้ค้าบริการทางเพศ ด้วยการกำกับความหมายและสร้างความเบี่ยงเบน-แปลกแยกของผู้ค้าบริการทางเพศออกจากภาคส่วนอื่นๆ ในสังคม ด้วยการใช้อำนาจของโครงข่ายสถาบัน ทั้งกฎหมาย ศาสนา ครอบครัว และการแพทย์ ในการอธิบายว่าผู้ค้าบริการทางเพศเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานทางสังคม ก่อนจะสร้างภาพตัวแทนที่กลายมาเป็นมายาคติของความเป็น “ผู้ค้าบริการทางเพศ”

จากการศึกษาของ นพมาตร พวงสุวรรณ (2545) อัญมณี ภักดีมวลชน และคณะ (2562) ปิยกาญจน์ กาญจนบุรางกูร (2563: 123-124) และกฤต โสดาลี (2564) พบว่า ภาพตัวแทนที่ปรากฏในสื่อบันเทิงคดี (fiction) ไม่ว่าจะเป็นนวนิยายและละครโทรทัศน์ ล้วนถูกผูกติดอยู่กับความหมายว่า ผู้ค้าบริการทางเพศเป็นส่วนเกินของสังคม เป็นวัตถุทางเพศ เป็นคนบาป-ผิดศีลธรรม เป็นตัวแพร่โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เป็นตัวก่อปัญหาทางสังคม-ผู้กระทำผิดกฎหมาย เห็นแก่เงิน-รักสบาย ถูกหลอก-ถูกทำร้าย จนหรือขาดโอกาสทางสังคม ชีวิตต้องจบลงไม่ดี หรือกล่าวคือ ถูกผูกติดอยู่กับความหมายเชิงลบ ไม่แตกต่างจากในสื่อที่อิงกับข้อเท็จจริง (non-fiction) ภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศมักถูกกักขังในความหมายเชิงลบเช่นเดียวกัน โดย กำจร หลุยยะพงศ์ (2555) อธิบายถึงภาพยนตร์สารคดีเรื่อง *The Good Woman of Bangkok* โดย Dennis O’Rourke ว่า ในภาพยนตร์สารคดีชิ้นดังกล่าว ก็ยังปรากฏภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศที่ถูกกดทับในความหมายลบ ได้แก่ ความยากจน การขาดโอกาส ความต้อยต่ำ และความเป็นวัตถุทางเพศ กล่าวคือ ต่อให้ยึดอิงกับข้อเท็จจริง แต่หากไม่เปลี่ยนแนวคิดหรือวาทกรรมในสำนึกของช่างภาพ ก็ไม่อาจเปลี่ยนภาพที่นำเสนอได้ ไม่แตกต่างจากในภาพข่าว-ภาพประกอบบทความหรือ

สารคดีเชิงข่าว ภาพที่ถูกนำเสนอก็มักเป็นไปในลักษณะของความดำมืด ต้องถูกปิดเร้นอำพราง เป็นคนนอกสังคมที่ถูกผลักไส หรือมีลักษณะของความเป็นวัตถุทางเพศ ยกตัวอย่างเช่น ในภาพที่ 1 ซึ่งเน้นการนำเสนอภาพผู้ที่หลบเร้นในมุมมืดและมีลักษณะมุมมองภาพเสมือนการแอบถ่าย และในภาพที่ 2 ที่เน้นการฉายภาพเรือนร่างและเป็นเสมือนวัตถุทางเพศ

ภาพที่ 1 ผู้ค้าหญิงบริการทางเพศในพื้นที่วงเวียน 22 ที่มีลักษณะภาพของการแอบถ่ายและมืดมิด-ลึกลับ

ที่มา: https://decode.thaipbs.or.th/20230209-dropout-wongwian22/

หมายเหตุ: หญิง ยา คนมีสี ซากปรักหักพังบนสุสานเด็กหลุดวงเวียน 22, จาก DECODE โดย นทธร เกตุชู (2566)

ภาพที่ 2 ผู้หญิงค้าบริการทางเพศที่มีมุมมองเน้นย้ำอวัยวะที่ดึงดูดทางเพศ

ที่มา: https://www.thesun.co.uk/news/1537249/thai-government-vows-to-shut-down-the-countrys-world-famous-brothels-and-sex-bars/

หมายเหตุ: A Thai prostitute shows off her “goods” to passersby, จาก LADYBOYS AND GO-GO GIRLS FACE AXE Inside the seedy world of Thailand’s infamous brothels and sex bars as it faces the axe in crackdown, โดย Getty Images (2016)

ภาพตัวแทนเหล่านี้ล้วนมีที่มาจากวาทกรรมในสังคมไทยที่ครอบงำความหมายของผู้ค้าบริการทางเพศในลักษณะกดทับ ดังเช่นที่ปรากฏในการศึกษาของ ธุวพล ทองอินทราช และโชติสา ขาวสนิท (2562) ที่อธิบายถึง การตราพระราชบัญญัติสัญจรโรค ร.ศ. 127 ในปี พ.ศ. 2451 ที่ระบุว่า ผู้ค้าบริการทางเพศเป็นเหตุแห่งปัญหาจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นการทะเลาะวิวาทในพื้นที่การค้าบริการทางเพศ และการเป็นพาหะของโรคระบาด หรือกล่าวคือ เป็นการนิยามความหมายของผู้ค้าบริการทางเพศของวาทกรรมทางการแพทย์ที่อธิบายว่า เป็นตัวการแพร่โรคระบาด และกำกับการมีอยู่ของความหมายนั้นด้วยกฎหมาย ซึ่งผสมผสานเข้ากับวาทกรรมอื่นๆ ที่ระบุอยู่ในตัวบทกฎหมายนั้นด้วย เช่น ต้นเหตุของการทะเลาะวิวาท ไปจนถึงก่อความวุ่นวายให้สังคม ดังที่ วรุตม์ พงศ์พิพัฒน์

(2561) ระบุในบทความสารคดีว่า มีการนิยามความหมายของการละเมิดความสงบเรียบร้อยของสังคม ปรากฏในพระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2503 ที่ระบุถึงความสงบเรียบร้อยหรือความเป็นระเบียบของสังคม และกำหนดระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ก่อนที่จะมีการปรับเปลี่ยนในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 ที่ขยายความการปราบปรามการค้าบริการทางเพศไปสู่การให้อำนาจเจ้าหน้าที่ตำรวจในการตีความ “ความสงบเรียบร้อย” ที่ถูกละเมิดโดยการค้าบริการทางเพศ ซึ่งพระราชบัญญัติดังกล่าวอธิบายว่า ผู้ใดเข้าติดต่อ ชักชวน แนะนำตัว ติดตาม หรือรบเร้า บุคคลตามถนนหรือสาธารณสถาน หรือกระทำการดังกล่าวในที่อื่นใด เพื่อการค้าประเวณีอันเป็นการเปิดเผยและน่าอับอาย หรือเป็นที่เดือดร้อนรำคาญแก่สาธารณชน ต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท อย่างไรก็ตาม ความผิดของพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวยังคงคลุมเครือ เพราะไม่ได้ระบุว่า “การค้าบริการทางเพศ” ผิดกฎหมาย แต่เป็นการแสดงออกถึงความต้องการขายบริการทางเพศที่ผิดกฎหมาย ความกำกวมนี้เมื่อรวมเข้ากับการเปิดโอกาสให้ความผิดในพฤติกรรมสามารถตีความได้จากวิจารณญาณของเจ้าหน้าที่นี้ เปิดโอกาสให้เกิดการรีดไถผู้ค้าบริการทางเพศ ผ่านการขู่ว่าจะดำเนินคดี

เจตจำนงที่อยู่เบื้องหลังข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าบริการทางเพศยังสามารถอธิบายได้ผ่านการศึกษาของ ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (2550: 133-134) ที่ศึกษาการถกเถียงในรัฐสภาไทยช่วงปี พ.ศ. 2538-2539 ระหว่างการพิจารณาพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 ซึ่งแสดงให้เห็นแนวคิดในสังคมไทยผ่านข้อถกเถียงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่าการดำรงอยู่ของผู้ค้าบริการทางเพศทำลายชื่อเสียงโดยรวมของความเป็น “ผู้หญิงไทย” และมีความหมายโดยนัยอย่างชัดเจนว่า ผู้หญิงที่เป็นผู้ค้าบริการทางเพศต้องถูกประณามและเหยียดหยามจากสังคม โดยเฉพาะจากผู้ชาย

แนวคิดจากข้อถกเถียงในรัฐสภาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงวาทกรรมเบื้องหลังข้อกฎหมายว่า แท้จริงแล้ว ทั้งวาทกรรมด้านกฎหมายและการแพทย์ถูกครอบงำและส่งต่ออำนาจมาจากวาทกรรมระบอบนิยมชาย (patriarchy) ที่

กำหนดความหมาย-คุณค่าของบรรทัดฐานทางเพศที่เหมาะควรในสังคม ซึ่ง ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (2550: 26) อธิบายเพิ่มเติมว่า ทุกสังคมย่อมมีการวางมาตรฐานของ “เรื่องเพศที่ปกติ” เพื่อสร้างบรรทัดฐานของสังคมผ่านกลไกทางอำนาจปลูกฝังชุดความคิด และวางบทลงโทษทางสังคมต่อผู้ที่ไม่ได้ดำเนินตามบรรทัดฐานทางสังคม เมื่อนำคำอธิบายถึงความปกติทางเพศมาประเมินร่วมกับระบอบระบบนิยมชาย จะพบว่า ระบอบคิดแบบแนวคิดนี้ไม่ได้กดทับเฉพาะผู้หญิง แต่ยังกินอาณาเขตกว้างไปถึงผู้ชายที่เบี่ยงเบนจากมาตรฐานของ “ความเป็นชาย” อีกด้วย เช่น การกดทับผู้ชายที่ไม่เข้มแข็ง หรือเบี่ยงเบนทางเพศ

นอกจากวาทกรรมด้านกฎหมายและการแพทย์แล้ว วาทกรรมด้านศีลธรรมเองก็ถูกนำมาใช้ในการปราบปรามการละเมิดบรรทัดฐานทางสังคมไทยในเรื่องเพศ ที่ต้องเป็นเรื่องราวสงวนและไม่ควรถูกนำเสนออย่างประเจิดประเจ้อ ซึ่งแสดงให้เห็นผ่านการติดตามจับกุมผู้เผยแพร่คลิปหรือรูปภาพในลักษณะการมีเพศสัมพันธ์ของตนเองบนช่องทางออนไลน์อย่างแพลตฟอร์ม Onlyfans และ Pornhub ของเจ้าหน้าที่ตำรวจในปี พ.ศ. 2564 พล.ต.ท.กรไชย คล้ายคลึง ผู้บัญชาการตำรวจสืบสวนสอบสวนอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ผบช.สอท.) ณ ขณะนั้น กล่าวว่า เป็นไปเพื่อจรรโลงความถูกต้องในศีลธรรมอันดีของประเทศไทย (THE STANDARD TEAM, 22 กันยายน 2564)

กล่าวอีกนัยหนึ่ง การดำรงอยู่ของการให้ความหมายในทางลบของผู้ค้าบริการทางเพศไม่ได้ดำรงอยู่โดยไม่มีเหตุผล แต่มีรากฐานมาจากอุดมการณ์ของวาทกรรมระบบนิยมชาย (patriarchy) ที่วางขอบข่ายของการให้คุณค่าในเรื่องเพศในสังคมไทย ส่งต่อคุณค่า-ความหมายไปยังวาทกรรมกดทับอื่นๆ ทั้งวาทกรรมทางการแพทย์ ไปจนถึงวาทกรรมด้านกฎหมาย และวาทกรรมด้านศีลธรรม ผ่านการประกอบสร้างภาพตัวแทนที่เต็มไปด้วยความหมายในเชิงลบ

อย่างไรก็ตาม ในช่วงราวเกือบ 30 ปีที่ผ่านมา ก็ปรากฏให้เห็นการผลักดันของวาทกรรมอีกด้านหนึ่ง เพื่อรื้อถอนวาทกรรมกดทับที่ครอบงำความหมายของผู้ค้าบริการทางเพศในสังคมไทยในเชิงลบ โดย ธุวพล ทองอินทราช และคณะ (2564) อธิบายว่า นโยบายของภาครัฐในช่วงปี พ.ศ. 2540-2563

มุ่งเน้นการปราบปรามผู้ค้าบริการทางเพศ โดยละเลยบริบทอื่นทางสังคมอย่างสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นแรงผลักดันทางเศรษฐกิจและความเหลื่อมล้ำ ที่ทำให้ผู้คนเข้าสู่การค้าบริการทางเพศ โดยมุ่งนิยามการค้าบริการทางเพศให้อยู่เพียงในมิติของการค้ามนุษย์และอาชญากร ส่งผลให้ในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดภาคประชาสังคมที่พยายามขับเคลื่อนวาทกรรมสิทธิมนุษยชน เพื่อรื้อถอนวาทกรรมกดทับที่กำกับความหมายของผู้ค้าบริการทางเพศเพียงในความหมายแง่ลบเท่านั้น โดยภาคประชาสังคม เช่น มูลนิธิ Empower พยายามนำเสนอว่า ภาครัฐไทยละเลยการค้าบริการทางเพศในมิติของการค้าบริการทางเพศด้วยความสมัครใจ ทำให้เกิดการกดทับในระดับการบังคับใช้กฎหมาย และพยายามนำเสนอความหมายใหม่ของผู้ค้าบริการทางเพศในฐานะอาชีพของการบริการ

ประเด็นดังกล่าวยังปรากฏในการศึกษาของ ไพลิน กิตติเสรีชัย และคณะ (2564) ที่ระบุว่า มีการนำเสนอแนวคิดด้านสิทธิมนุษยชนในประเด็นผู้ค้าบริการทางเพศ โดยองค์การนิรโทษกรรมสากล (Amnesty International) ในช่วงปี ค.ศ. 2016 ที่เรียกร้องให้รัฐบาลในประเทศต่างๆ ไม่ละเลยต่อสิทธิมนุษยชนของผู้ค้าบริการทางเพศ มีการคุ้มครองการถูกทำร้ายร่างกาย ไปจนถึงการละเว้นความผิดในทางอาญาหรือการลงโทษผู้ค้าบริการทางเพศ

การขับเคลื่อนการเปลี่ยนความหมายของผู้ค้าบริการทางเพศในสังคมไทย โดยภาคประชาสังคม ยังปรากฏในผลงานสารคดีของ วรุตม์ พงศ์พิพัฒน์ (2561) ที่อธิบายว่า มูลนิธิเพื่อนพนักงานบริการ หรือ Service Worker In Groups (SWING) ซึ่งทำงานเกี่ยวกับด้านสุขภาพและสิทธิของพนักงานบริการทางเพศ เป็นอีกภาคประชาสังคมที่พยายามใช้ชุดวาทกรรมสิทธิมนุษยชน ที่มุ่งอธิบายว่า การค้าบริการทางเพศ เป็น “งานบริการ” รูปแบบหนึ่ง เพราะไม่ได้มีเพียงการร่วมเพศเท่านั้นที่ปรากฏในการทำงานของผู้ค้าบริการทางเพศ แต่รวมไปถึงการบริการอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนคุย เพื่อนเที่ยว หรือการบีบนวด กล่าวคือ มีลักษณะเป็น “อาชีพ” ของการให้บริการ และผู้ค้าบริการทางเพศควรมีสถานะเป็น “พนักงานบริการ” ในอีกแง่หนึ่ง ผู้ค้าบริการทางเพศควรมี

สิทธิในการเลือกเข้าสู่อาชีพนี้ได้จากเงื่อนไขทางชีวิตของตนเอง และควรได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายแรงงานเดียวกันกับอาชีพอื่นๆ ในสังคมไทย

กล่าวคือ แม้วาทกรรมหลักของสังคมไทยจะมีลักษณะของการกดทับผู้ค้าบริการทางเพศ แต่ที่ใดมีการกดทับย่อมมีการต่อต้าน ซึ่งในประเด็นของผู้ค้าบริการทางเพศในสังคมไทยคือ วาทกรรมเรื่องสิทธิมนุษยชนมีลักษณะเป็นวาทกรรมต่อต้าน หรือวาทกรรมรื้อถอน ที่ก่อกำเนิดขึ้นมาต่อกรการให้ความหมายในเชิงลบของวาทกรรมกดทับที่ถูกสถาปนาผ่านวาทกรรมระบอบนิยมชาย (patriarchy)

ในฐานะช่างภาพสารคดีวิชาชีพ ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า ภาพถ่ายสารคดีมีอำนาจที่จะรื้อสร้างความหมายภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศให้มีความเป็นมนุษย์มากขึ้นได้ เนื่องจากมีกติกา ข้อบังคับ หรือรูปแบบการนำเสนอที่ต้องนำเสนอมิติที่หลากหลายของประเด็นนั้นๆ เพื่อให้ผู้ชมภาพได้เห็นความเป็นไปของประเด็นนั้นๆ ได้ครบทุกแง่มุม ผ่านการนำเสนอภาพที่เพิ่มคุณลักษณะความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศ เพื่อรื้อสร้างภาพตัวแทนแบบใหม่ที่นับรวมผู้ค้าบริการทางเพศเข้ากับมนุษย์กลุ่มอื่นๆ ในสังคม ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับวาทกรรมกดทับที่กำหนดความหมายของผู้ค้าบริการทางเพศในทางลบ หรือลดทอนความเป็นมนุษย์ได้ เพราะภาพตัวแทนแบบเดิมแม้จะมีหลายรูปแบบ แต่ล้วนมีลักษณะของความหมายเชิงลบเพียงอย่างเดียว แตกต่างจากความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์ที่มีหลากหลายรูปแบบ ทั้งด้านบวกและด้านลบ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากข้อเขียนของ กำจร หลุยยะพงศ์ (2555) ร่วมกับภาพถ่ายอื่นๆ ที่ปรากฏในประเด็นผู้ค้าบริการทางเพศ ผู้เขียนพบว่า แม้จะมีข้อบังคับเรื่องข้อเท็จจริงและการฉายภาพที่หลากหลาย แต่หากวาทกรรมในสำนึกของช่างภาพไม่ได้ให้ความหมายผู้ค้าบริการทางเพศในฐานะมนุษย์ที่ทัดเทียมกัน ภาพที่ถูกนำเสนอออกมาก็ย่อมติดอยู่ภายใต้วาทกรรมกดทับและตอกย้ำภาพตัวแทนแบบเดิม นำไปสู่การศึกษาวิจัยของผู้เขียนที่ศึกษากระบวนการรื้อสร้างภาพตัวแทนในภาพถ่ายสารคดีขึ้นใหม่ผ่านวาทกรรมสิทธิมนุษยชน

ภาพถ่ายสารคดีและการรื้อสร้างความหมาย

การศึกษาภาพถ่ายสารคดีเพื่อการรื้อสร้างความหมายได้นั้น จำเป็นต้องพิจารณานิยาม กฎเกณฑ์ และกติกาของความเป็นภาพถ่ายสารคดีเสียก่อนว่าแตกต่างจากภาพถ่ายประเภทอื่นอย่างไร และเหตุใดภาพถ่ายสารคดีจึงมีความสำคัญในการรื้อสร้างความหมายในภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศ

จากการทบทวนเอกสารพบว่า ภาพถ่ายสารคดีคือภาพถ่ายที่ยึดโยงกับข้อเท็จจริง (non-fiction) เน้นการสื่อสารกับผู้คนถึงประเด็นที่มีความเฉพาะเจาะจง โดยมากมักเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และสถานการณ์ทางการเมือง ใช้ภาพมากกว่า 1 ภาพ ร้อยเรียงเป็นชุดภาพในการนำเสนอ เพื่อให้เกิดเนื้อหาที่ชัดเจน เฉพาะเจาะจง และครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวข้อง มีการใช้เนื้อหาที่เป็นข้อความประกอบการบอกเล่าเรื่องราว ทำให้ช่างภาพจำเป็นต้องสืบค้นข้อมูลของประเด็นที่นำเสนอโดยละเอียดเพื่อยืนยันและตรวจสอบข้อเท็จจริง ส่งผลให้ภาพถ่ายสารคดีมีมิติในการเล่าเรื่องทั้งปรากฏการณ์ องค์ประกอบของเรื่องราว อารมณ์-ความรู้สึก ชีวิตของผู้คน สิ่งที่เกี่ยวข้อง และบริบทอื่นๆ ด้วยการพรรณนาผ่านภาพ (Price, 2015: 79-81&117)

แม้จะต้องยึดโยงกับข้อเท็จจริง แต่ในภาพถ่ายสารคดีไม่ได้จำเป็นว่าทุกสิ่งที่ปรากฏต้องเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ณ เวลานั้น หรือไม่ถูกจัดวางบางองค์ประกอบเสมอไป เพราะภาพถ่ายสารคดีในยุคสมัยมีการขยายข้อจำกัดในเรื่องของการจัดองค์ประกอบของสิ่งของ-ผู้คนในภาพเพื่อให้การถ่ายภาพสามารถทำได้ หากยังคงยึดโยงกับข้อเท็จจริง เช่น รูปแบบการถ่ายภาพบุคคลในสิ่งแวดล้อม (environmental portrait) ที่มักถูกนำเสนอในภาพถ่ายสารคดี มีลักษณะเป็นบุคคลที่แวดล้อมด้วยบริบทของสถานที่ซึ่งแสดงถึงตัวตน ซึ่งแม้ว่าจะมีการจัดท่าทาง หรือการวางองค์ประกอบของภาพ แต่ก็อยู่ใต้ข้อกำหนดของข้อเท็จจริงที่บุคคลในภาพนั้นต้องมีความเกี่ยวโยงกับสิ่งที่นำเสนอจริง ทั้งสถานที่ เสื้อผ้าไปจนถึงองค์ประกอบแวดล้อมทั้งหมด ซึ่ง Grierson (1998: 76) อธิบายว่าภาพถ่ายสารคดีไม่ใช่เพียงฉายภาพความจริง แต่คือการกระตุ้นให้เกิดการตีความ

ต่อข้อเท็จจริงในภาพ แต่ภาพถ่ายสารคดีก็ต้องยึดถือข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ ในการนำเสนอภาพของบุคคล/สภาวะ/ประเด็นที่อยู่ในภาพ กล่าวคือ ต้องมีปรากฏการณ์หรือประเด็นเหล่านั้นดำรงอยู่ในภาพที่นำเสนอ ไม่ใช่เพียงจินตนาการที่เสกสรรค์ขึ้น (Bate, 2020: 71) การขยายข้อจำกัดนี้นอกจากเพื่อการสร้างการกระตุ้นให้เกิดการตีความของผู้ชมภาพ ยังเป็นไปเพื่อลบข้อจำกัดในบางประเด็นของภาพถ่ายสารคดี ที่แม้เข้าถึงข้อเท็จจริงหรือบุคคลในเรื่องได้ แต่กิจกรรมบางอย่างไม่สามารถเฝ้าดูอยู่จนเกิดกิจกรรมต่อหน้ากล้องอีกครั้งได้ นำไปสู่การร้องขอให้บุคคลในภาพทำอิริยาบถบางอย่างที่ทำเป็นปกติซ้ำต่อหน้ากล้อง เพื่อให้สามารถบันทึกภาพกิจกรรมหรืออิริยาบถนั้นๆ ได้

สอดคล้องกันกับกติกาการประกวดภาพถ่ายของ World Press Photo องค์กรสื่อที่จัดการประกวดภาพถ่ายเชิงวารสารศาสตร์ รวมถึงภาพชุดสารคดี ที่เป็นที่รู้จักดีในระดับนานาชาติ ซึ่งนิยามว่า ภาพถ่ายที่เข้าร่วมประกวดต้องถูกต้องตามข้อเท็จจริง ไม่ตกแต่งภาพจนเกิดความบิดเบือนต่อเนื้อหาในภาพ และได้รับความยินยอมจากบุคคลในภาพ ที่ช่างภาพควรชี้แจงต่อบุคคลในภาพอย่างครบถ้วนในแง่ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อบุคคลในภาพ หากเป็นเรื่องราวที่ละเอียดอ่อน (World Press Photo, n.d.)

ในการศึกษา *การรื้อสร้างภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทยผ่านการถ่ายภาพสารคดี: กรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดี The Iridescent Life* ของผู้เขียน มีภาพถ่ายที่ถูกถ่ายและนำเสนอในลักษณะของภาพบุคคลในสิ่งแวดล้อม (environmental portrait) จำนวนหนึ่ง โดยเป็นการออกแบบและจัดวางองค์ประกอบในภาพผ่านสิ่งที่ผู้ค้าบริการทางเพศในภาพทำอยู่เป็นประจำ และช่างภาพมีการจัดวางเพียงการร้องขอให้ผู้ค้าบริการทางเพศในภาพยืน-นั่ง หรือทำอิริยาบถใดๆ ในพื้นที่ส่วนตัวที่ทำเป็นประจำ และใช้สิ่งของที่เกี่ยวโยงกับผู้ค้าบริการทางเพศในภาพในการประกอบภาพ กล่าวคือ แม้จะมีการจัดวาง แต่ทุกสิ่งที่อยู่ในภาพล้วนโยงติดกับข้อเท็จจริงในชีวิตของผู้ค้าบริการทางเพศในภาพถ่าย เช่น แมวในภาพเป็นสัตว์เลี้ยงของผู้ค้าบริการทางเพศในภาพ ห้องนั้นเป็นห้องของผู้ค้าบริการทางเพศในภาพ หรือการจัดให้ผู้ค้าบริการทางเพศทำ

กิจกรรมบางอย่างต่อหน้ากล้อง เป็นกิจกรรมที่ผู้ค้าบริการทางเพศทำเป็นปกติอาทิ การจัดแสงเพื่อถ่ายรูปในการขายภาพเนื้อหาทางเพศของตนผ่านช่องทางออนไลน์ในภาพที่ 3 (ซ้าย)

ภาพที่ 3 ตัวอย่างภาพถ่ายที่มีการจัดองค์ประกอบในภาพ แต่ยึดโยงกับข้อเท็จจริงของผู้ค้าบริการทางเพศในภาพ

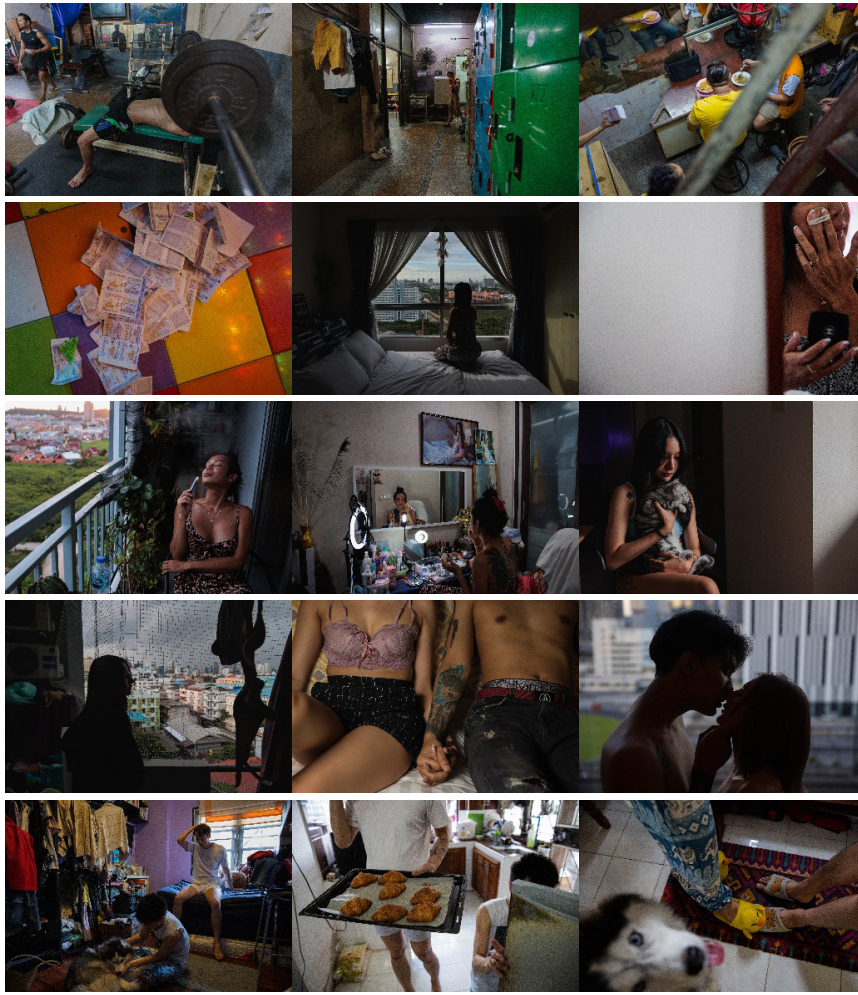

หมายเหตุ: ภาพถ่ายของผู้ค้าบริการทางเพศในการศึกษา *การรื้อสร้างภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทยผ่านการถ่ายภาพสารคดี: กรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดี The Iridescent Life* (โดยผู้เขียน)

ผลลัพธ์จากการรื้อสร้างความหมาย

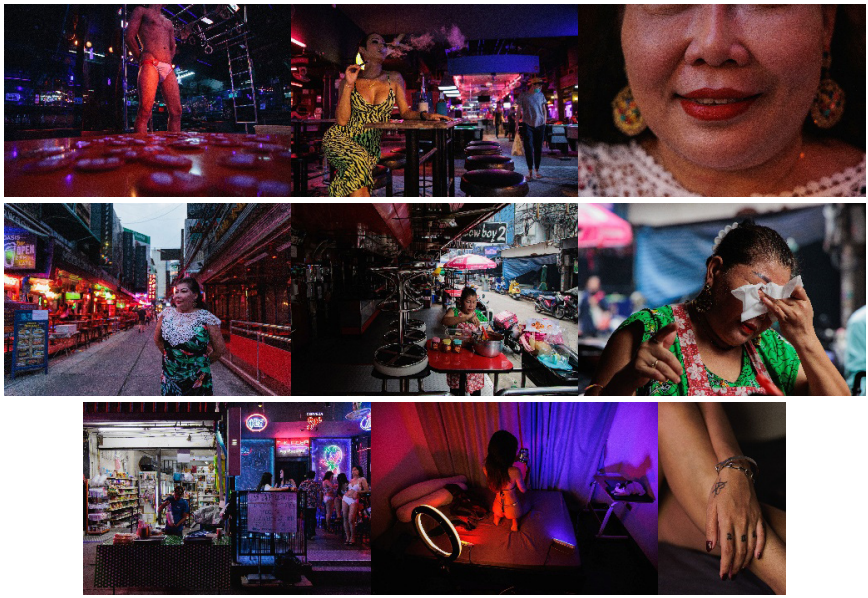
ในการศึกษาวิจัย ผู้เขียนได้ผลิตผลงานภาพสารคดีเรื่อง The Iridescent Life ผ่านวาทกรรมสิทธิมนุษยชน ที่มุ่งเน้นนำเสนอภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในฐานะมนุษย์ จำนวน 30 ภาพ จำแนกตามเนื้อหาของมิติทางชีวิตของผู้ค้าบริการทางเพศได้เป็น 4 ส่วน คือ ภาพที่นำเสนอชีวิตส่วนตัว/ชีวิตประจำวันของผู้ค้าบริการทางเพศ ภาพที่นำเสนอความเป็นอาชีพของผู้ค้าบริการทางเพศ ภาพที่นำเสนอสัญญะทางพุทธศาสนาร่วมกับผู้ค้าบริการทางเพศ และภาพที่นำเสนอการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้ค้าบริการทางเพศ ดังนี้

ภาพที่ 4 ภาพถ่ายส่วนที่ 1 ที่นำเสนอชีวิตส่วนตัว/ชีวิตประจำวันของผู้ค้าบริการทางเพศ

หมายเหตุ: ภาพถ่ายของผู้ค้าบริการทางเพศในการศึกษา *การรื้อสร้างภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทยผ่านการถ่ายภาพสารคดี: กรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดี The Iridescent Life* (โดยผู้เขียน)

ภาพที่ 5 ภาพถ่ายส่วนที่ 2 ความเป็นอาชีพของผู้ค้าบริการทางเพศ

หมายเหตุ: ภาพถ่ายของผู้ค้าบริการทางเพศในการศึกษา *การรื้อสร้างภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทยผ่านการถ่ายภาพสารคดี: กรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดี The Iridescent Life* (โดยผู้เขียน)

ภาพที่ 6 ภาพถ่ายส่วนที่ 3 สัญญะทางพุทธศาสนาร่วมกับผู้ค้าบริการทางเพศ

หมายเหตุ: ภาพถ่ายของผู้ค้าบริการทางเพศในการศึกษา *การรื้อสร้างภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทยผ่านการถ่ายภาพสารคดี: กรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดี The Iridescent Life* (โดยผู้เขียน)

ภาพที่ 7 ภาพถ่ายส่วนที่ 4 การเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้ค้าบริการทางเพศ

หมายเหตุ: ภาพถ่ายของผู้ค้าบริการทางเพศในการศึกษา *การรื้อสร้างภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทยผ่านการถ่ายภาพสารคดี: กรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดี The Iridescent Life* (โดยผู้เขียน)

จากภาพที่นำเสนอทั้ง 4 ส่วนนี้ ผู้เขียนมีแนวคิดในการศึกษาว่าภาพถ่ายสารคดีสามารถนำไปสู่การรื้อสร้างภาพตัวแทนได้ ด้วยกระบวนการและข้อบังคับที่มุ่งนำเสนอคนที่ถูกกดทับ ในลักษณะของการเป็น “เสียงของผู้ไร้เสียง” (voice of voiceless) ซึ่งเมื่อนำมาสู่ประเด็นของผู้ค้าบริการทางเพศคือ การเล่าเรื่องที่ไม่ถูกเล่า นำเสนอแง่มุมที่ไม่ถูกนำเสนอ โดยในประเด็นนี้คือความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศ เพราะภาพตัวแทนแบบเดิมมุ่งนำเสนอผู้ค้าบริการทางเพศที่ถูกกีดกันออกจากความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม

งานวิจัยเรื่อง *การรื้อสร้างภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทยผ่านการถ่ายภาพสารคดี: กรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดี The Iridescent Life* โดยจากการวิจัยนี้พบว่า ภาพถ่ายสารคดีชุด The Iridescent Life สามารถเป็นเครื่องมือในการรื้อสร้างภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศได้ผ่านกระบวนการทางภาษาในชุดภาพ ซึ่งสอดคล้องไปกับแนวคิดการรื้อสร้างภาพเหมารวมของ Hall (2013) ซึ่งจำแนกตามกระบวนการทางภาษา ได้เป็น 3 กระบวนการ คือ (1) การสร้างความหลากหลาย (2) การกลับทิศความหมาย และ (3) การกำกับความหมาย

ในด้านการสร้างความหลากหลายนี้ สอดคล้องกับแนวคิดกลยุทธ์การรื้อสร้างภาพเหมารวมของ Hall (2013) ที่อธิบายถึงการรื้อสร้างภาพตัวแทนที่เหมารวมว่า เป็นการเติมภาพที่หลากหลายในแง่มุมอื่นๆ เข้าไปในการนำเสนอเนื้อหาของคนกลุ่มนั้นๆ เพื่อให้ภาพตัวแทนที่ถูกเหมารวมในมิติเดียวเจือจางลง และภาพรวมกลายเป็นความหลากหลายแทน ซึ่งสำหรับภาพถ่ายสารคดีชุด The Iridescent Life มีการสร้างความหลากหลายให้กับภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศ ได้แก่ (1) การเลือกใช้ภาพที่นำเสนอผู้ค้าบริการทางเพศแง่มุมอื่นๆ ในปริมาณที่มากกว่าภาพที่แสดงเนื้อหาตามภาพจำของผู้ค้าบริการทางเพศเพียงอย่างเดียว ที่มักมีลักษณะยั่วยวนทางเพศ นุ่งน้อยห่มน้อย ใต้แสงไฟสีม่วง ซึ่งในชุดภาพได้นำเสนอตั้งแต่ภาพผู้ค้าบริการทางเพศในฐานะมนุษย์ทั่วไป ที่มีความหลากหลายด้านกิจวัตรประจำวัน มีความศรัทธาในศาสนา ไปจนถึงเป็นผู้ออกมาเรียกร้องความเป็นธรรมให้ชุมชนของตน (2) การสร้างความหลากหลายในระดับของภาพที่แสดงความเป็นอาชีพของผู้ค้าบริการทางเพศ ที่มีการนำเสนอผู้ค้าบริการทางเพศหลากหลายเพศสภาวะ เพื่อให้เห็นความหลากหลายที่มากกว่าภาพจำเดิมในสังคม ซึ่งมุ่งเน้นเพียงผู้ค้าบริการทางเพศที่เป็นผู้หญิง

ส่วนการกลับทิศความหมายเอง ก็เป็นกระบวนการทางภาษาที่ถูก Hall (2013) เสนอไว้ในกลยุทธ์การรื้อสร้างภาพที่เหมารวม โดยยกตัวอย่างผ่านภาพยนตร์ที่นำเสนอภาพของคนผิวดำในเรื่อง ซึ่งสำหรับภาพถ่ายสารคดีชุด The Iridescent Life มีการใช้กลยุทธ์นี้แปลงออกมาเป็นกระบวนการทางภาษาในชุดภาพคือ ภาพในส่วนที่ปรากฏสัญญะทางพุทธศาสนาร่วมกับผู้ค้าบริการทางเพศ และภาพที่นำเสนอความเป็นอาชีพของผู้ค้าบริการทางเพศ ในส่วนภาพที่มีสัญญะทางพุทธศาสนา มีลักษณะการลบเส้นกั้นแบ่งของสัญญะขั้วตรงข้าม คือ มีการนำสัญญะที่อยู่ขั้วตรงข้ามกันมาอยู่ด้วยกัน ทำให้เกิดการกลับหัวกลับหางสิ่งที่ควรจะขัดแย้งกันให้มาอยู่ร่วมกัน กล่าวคือ การสร้างภาพผู้ค้าบริการทางเพศที่ถูกผูกติดกับความหมายของคนบาปมาอยู่ร่วมกับสัญญะของความเป็นศาสนา ให้เกิดความหมายว่า ผู้ค้าบริการทางเพศที่ถูกจำว่าถูกขับออกจากศาสนา แท้จริง

แล้วก็ยังเป็นมนุษย์ที่ศรัทธาในพุทธศาสนาเช่นเดียวกันกับผู้คนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมไทย ในส่วนของภาพที่นำเสนอความเป็นวิชาชีพ มีกระบวนการกลับทิศความหมายผ่านการลดทอนความเป็นวัตถุทางเพศของผู้ค้าบริการทางเพศผ่านภาษาภาพในแต่ละภาพ ที่นำเสนอภาพที่ดูเป็นอาชีพมากกว่าเน้นย้ำเรือนร่างและความเป็นเพศ พร้อมทั้งใช้ภาพความเป็นอาชีพที่ดูหลากหลาย มีการเทียบเคียงงานอื่นๆ เช่น อาชีพที่ 2 ของผู้ค้าบริการทางเพศ เพื่อตอกย้ำความเป็นงานและความเป็นอาชีพของ “งาน” ของผู้ค้าบริการทางเพศ

สำหรับการกำกับความหมาย สามารถจำแนกได้กระบวนการทางภาษาที่ภาพถ่ายสารคดีชุด The Iridescent Life อิงมาจากแนวคิดของ Hall (2013) ได้เป็น 2 กระบวนการ คือ การกำกับความหมายผ่านการเลือกภาพ ซึ่งก็คือการคัดเลือกภาพของผู้เขียนในฐานะช่างภาพเจ้าของผลงาน ที่เลือกภาพในภาพถ่ายสารคดีชุดนี้ให้นำเสนอภาพของผู้ค้าบริการทางเพศเน้นหนักไปทางความเป็นมนุษย์มากกว่าเน้นย้ำความเป็นวัตถุทางเพศ และอีกกระบวนการทางภาษาคือ การกำกับด้วยข้อความในภาพ หรือการที่ภาพนั้นๆ มีตัวอักษรข้อความปรากฏอยู่ ได้แก่ “I’m not sin” และ “Sex work is work” ซึ่งเป็นการบอกเนื้อหาโดยตรงของภาพ แต่การกำกับความหมายลักษณะนี้มีข้อจำกัดในทางภาษาภาพ เนื่องจากเป็นการสื่อสารด้วยตัวอักษร ไม่ได้สร้างการมองเห็นเชิงประจักษ์ที่สร้างการรับรู้ในฐานะพยานของการดำรงอยู่ของสิ่งที่อยู่ในภาพ หรือสร้างอารมณ์ความรู้สึกสมจริงให้แก่ผู้ชมภาพเหมือนภาพถ่ายอื่นๆ เป็นเพียงการส่งต่อความคิดด้วยข้อความ ทำให้สถานะของการกำกับความหมายลักษณะนี้ทำได้ในลักษณะของการรวบยอดใจความสำคัญ หรือเน้นย้ำ “สาร” อื่นๆ ที่รวมอยู่ในภาพถ่ายทั้งชุด เพื่อชี้นำการรับรู้ความหมายต่อผู้ชมภาพ

กระบวนการทางภาษาที่ได้อธิบายมานั้น ทำให้เห็นได้ว่า ภาพถ่ายสารคดีไม่ใช่เพียงการนำเสนอข้อเท็จจริง แต่ความจริงในภาพถ่ายสารคดีสามารถถูกคัดเลือก จัดวาง และประกอบสร้างความหมายเพื่อส่งต่อไปยังผู้รับสารได้ แม้จะไม่ใช่เป็นการประกอบสร้างทั้งหมด เนื่องด้วยข้อกำหนดของความเป็นภาพถ่าย

สารคดีที่ต้องยึดโยงกับข้อเท็จจริง แต่การคัดเลือกมุมมองในการนำเสนอเพียงบางส่วนของข้อเท็จจริงทั้งหมด ก็เป็นการจัดวางการรับรู้ต่อความจริงที่ผู้รับสารจะได้รับผ่านการชมชุดภาพ

ทั้งนี้ งานวิจัยนี้ได้นำผลลัพธ์ของการรื้อสร้างความหมายผ่านตัวบทไปตรวจสอบการให้ความหมาย ผ่านการพิจารณาร่วมกับการสัมภาษณ์ผ่านภาพ (photo-elicitation) ผู้รับสารที่มีทุนทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน และมีความเกี่ยวข้องกับการนำเสนอภาพของผู้ค้าบริการทางเพศในภาพถ่ายสารคดี พบว่าชุดภาพนี้สามารถรื้อสร้างและส่งต่อความหมายในภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศเดิมได้ในระดับใจความสำคัญ ด้วยการให้ความหมายถึงความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศที่ไม่ต่างจากคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม เป็นพุทธศาสนิกชน มีความรัก มีความฝัน มีความหวัง เผชิญความยากจนและยากลำบาก รวมถึงต้องการการหลุดพ้น ทั้งยังเป็นกลุ่มคนที่สู้ชีวิตทุ่มเททำงาน และเรียกร้องสิทธิให้ตนเอง

เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ผู้รับสารที่มีทุนทางวัฒนธรรมแตกต่างกันในการศึกษาครั้งนี้ อันประกอบด้วยผู้ค้าบริการทางเพศ/อดีตผู้ค้าบริการทางเพศ ช่างภาพสารคดี/ช่างภาพวารสารศาสตร์ และผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการด้านวาทกรรมระบอบนิยมชาย (patriarchy) อ่านความหมายของภาพถ่ายสารคดีชุดนี้ด้วยเลนส์การมองที่แตกต่างกัน ภายใต้จุดร่วมของการเห็นความหมาย “ความเป็นมนุษย์” ก็ยังมีความแตกต่างและความคิดเห็นต่อกระบวนการนำเสนอภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในภาพถ่ายสารคดี

ผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการด้านวาทกรรมระบอบนิยมชาย (patriarchy) มีความเห็นว่า การนำเสนอภาพถ่ายสารคดีชุดนี้ ยังมีภาพบางภาพที่นำเสนอภาพจำของผู้ค้าบริการทางเพศ เช่น การเปิดเผยเรือนร่างภายใต้แสงสี การแสดงกิริยาของผู้ค้าบริการทางเพศ LGBTQ+ ที่เต็มไปด้วยจริตจะก้าน แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าจากประสบการณ์ที่สัมผัสสิ่งนี้คือข้อเท็จจริงที่มีอยู่ แต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมดของผู้ค้าบริการทางเพศ ทว่าการนำเสนอของภาพถ่ายสารคดีชุดนี้มีแง่มุมที่น่าสนใจในการนำเสนอภาพของชีวิตประจำวันที่ดูมีความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทาง

เพศร่วมอยู่ด้วย ทำให้ความหมายรวมของชุดภาพสร้างการรับรู้ต่อผู้ชมภาพว่าผู้ค้าบริการทางเพศเป็นมนุษย์

สำหรับผู้ค้าบริการทางเพศ/อดีตผู้ค้าบริการทางเพศ ให้ความคิดเห็นที่น่าสนใจต่อความเป็นมนุษย์ว่า แม้ภาพทั้งหมดในชุดภาพจะสามารถนำเสนอภาพของผู้ค้าบริการทางเพศในลักษณะของความเป็นมนุษย์ที่ดูหลากหลาย ผ่านการนำเสนอชีวิตที่มีแง่มุมแตกต่าง และไม่ได้ยึดติดกับภาพจำแบบเดิม รวมไปถึงมีกิจกรรมที่เชื่อมโยง-ไม่แตกต่างจากคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม อาทิ การไหว้พระ การอยู่กับสัตว์เลี้ยง การซื้อลอตเตอรี่ การหารายได้ในงานอื่นๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์คนอื่นๆ ในสังคมไทยมองว่าเป็นเรื่องปกติ และอยู่ในภาพขั้วตรงกันข้ามกับ “ความไม่ปกติ” ของผู้ค้าบริการทางเพศ อย่างไรก็ตาม ภาพเหล่านั้นก็เป็นเพียงการตัดทอนส่วนของความหลากหลายในชีวิต เป็นเพียงเสี้ยวส่วนหนึ่ง แต่ไม่ใช่ชีวิตทั้งหมดของผู้ค้าบริการทางเพศ (slices of life) และหากต้องการจะนำเสนอชีวิตทั้งหมดของผู้ค้าบริการทางเพศให้ครอบคลุม “ความเป็นผู้ค้าบริการทางเพศ” ช่างภาพอาจต้องนำเสนอภาพมากกว่านี้ และครอบคลุมทุกมิติชีวิต

ในขณะที่ช่างภาพสารคดี/ช่างภาพวารสารศาสตร์ให้ความสำคัญกับแง่มุมของการสื่อสารมากกว่าการสร้างภาพตัวแทนหลากหลายไม่รู้จบ โดยให้ความเห็นว่า ภาพถ่ายที่ถูกนำเสนอในการศึกษาครั้งนี้จำนวน 30 ภาพ เป็นจำนวนที่มากเกินไป และอาจทำให้ผู้ชมภาพเกิดความสับสนในตัวเนื้อหาของชุดภาพและเกิดความซ้ำซ้อนในการชมภาพ จึงต้องทำการคัดเลือกภาพ ให้เกิดการรับรู้ความหมายที่กระชับเข้าใจง่าย ไปจนถึงนำภาพถ่ายมาจัดเรียง-ลำดับภาพ เนื่องจากการนำเสนอภาพถ่ายสารคดีให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจน ตรงประเด็น ต้องใช้การลำดับและเขียนข้อความประกอบภาพ เพื่อกำกับการรับรู้ให้สอดคล้องกับประเด็นนำเสนอด้วย

ประเด็นที่สำคัญอีกประการคือ การจัดฉากเพื่อถ่ายภาพบุคคลในสิ่งแวดล้อม (environmental portrait) ซึ่งมีรูปแบบของการประดิษฐ์ท่าทางของบุคคลในภาพและ/หรือการถ่ายภาพที่มีลักษณะการเสริมเติมแต่งอารมณ์ในภาพถ่าย (dramatization) ผ่านอากัปกิริยาของบุคคลในภาพและเทคนิคของ

แสง-เงาของภาพถ่าย ซึ่งผู้รับสารที่มีทุนทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน โดยเฉพาะช่างภาพและผู้ค้าบริการทางเพศให้ความเห็นต่อภาพและกระบวนการนี้ว่า เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ ตราบใดที่ไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง เช่น สิ่งของ สัตว์เลี้ยง และเครื่องแต่งกายที่ปรากฏในภาพเป็นของบุคคลในภาพ และพวกเขา/เธอมีส่วนร่วมในการเลือกให้มีการปรากฏอยู่ในภาพนั้นๆ รวมไปถึงช่างภาพสร้างการมีส่วนร่วมกับบุคคลในภาพในระดับที่มีการออกแบบร่วมกัน ไม่ใช่เพียงแค่การขอคำยินยอมเพื่อถ่ายภาพเท่านั้น แต่รวมถึงการให้ข้อมูลอย่างละเอียดถึงการนำไปใช้ และสิ่งที่ชุดภาพต้องการนำเสนอ ซึ่งบุคคลในภาพเห็นชอบและสามารถแสดงความเป็นตัวตนของพวกเขา/เธอได้ โดยยังอยู่ภายใต้ข้อบังคับของความเป็นภาพถ่ายสารคดี

ภาพที่ 8 ภาพที่มีการประดิษฐ์และเสริมเติมแต่งอารมณ์ในภาพถ่าย

หมายเหตุ: ตัวอย่างภาพ (โดยผู้เขียน) ที่มีลักษณะของการประดิษฐ์และเสริมเติมแต่งอารมณ์ในภาพถ่าย (dramatized) แต่ก็สามารถนำเสนอมิติชีวิตที่แตกต่างจากชุดความหมายเดิมที่ผู้ค้าบริการทางเพศมีมิติเดียวได้

สำหรับผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการด้านวาทกรรมระบอบนิยมชาย (patriarchy) แม้จะเห็นพ้องว่า การนำเสนอภาพถ่ายสารคดีเกี่ยวกับผู้ค้าบริการทางเพศจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการทำงานร่วมกันกับผู้ค้าบริการทางเพศ ผ่านการให้ข้อมูลอย่างละเอียด ที่รวมถึงความเสี่ยงจากการเปิดเผยภาพ และการออกแบบภาพร่วมกัน รวมถึงลักษณะภาพและกระบวนการดังกล่าวจะเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ แต่ช่างภาพก็ต้องระมัดระวังการนำเสนอ เพราะหากใช้ในปริมาณที่มากเกินไป

อาจส่งผลต่อความสมจริงและความน่าเชื่อถือของภาพถ่ายสารคดี จึงจำเป็นต้องมีภาพถ่ายแบบ daily life's snapshot ที่เป็นการจับจังหวะชีวิตประจำวันที่ดูเป็นธรรมชาติและสมจริงร่วมอยู่ด้วย

ภาพที่ 9 ภาพถ่ายแบบ Daily Life's Snapshot ที่เป็นการจับจังหวะชีวิตประจำวัน

หมายเหตุ: ตัวอย่างภาพ (โดยผู้เขียน) ที่มีลักษณะของการภาพถ่ายแบบ daily life's snapshot ซึ่งเป็นการจับจังหวะชีวิตประจำวันที่ดูเป็นธรรมชาติและสมจริง

การสัมภาษณ์ผ่านภาพ (photo-elicitation) ผู้รับสารที่มีทุนทางวัฒนธรรมแตกต่างกันในการศึกษาครั้งนี้ ได้สะท้อนให้เห็นว่า กลไกสำคัญของการที่ภาพถ่ายสารคดีจะรื้อสร้างความหมายของกลุ่มคนที่ถูกกดทับด้วยภาพตัวแทนแบบเดิมได้ คือ การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้แก่ (1) ช่างภาพสารคดีในฐานะผู้ผลิตตัวสาร เป็นผู้ถือครองทุนทางวัฒนธรรมในการสื่อสารไปสู่ "คนนอก" ได้อย่างชัดเจนตรงประเด็น และสามารถสอดแทรกกระบวนการของภาษาภาพในการสร้างความหมาย (2) ผู้คนในภาพตัวแทน ผู้ซึ่งเป็น "คนใน" และ "เจ้าของ" เรื่องราว เป็นผู้เลือกที่จะเปิดเผยตัวตนให้เกิดเป็นเรื่องราวนั้น ซึ่งต้องร่วมออกแบบภาพของตนให้เกิดความสมจริง และสะท้อนความเป็นมนุษย์ของตนภายใต้ข้อเท็จจริงที่ดำรงอยู่ ซึ่งพวกเขาเป็นผู้ที่รู้ดีที่สุดถึงเรื่องราวของตนเอง (3) ผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการต่อวาทกรรมอันเกี่ยวข้องกับประเด็นนั้นๆ ซึ่งร่วมเป็นผู้ตรวจทานความหมายที่ซ่อนอยู่ในภาพถ่ายและการนำเสนอชุดภาพ

กระบวนการถ่ายภาพเพื่อ “รื้อ-สร้าง” ความหมาย

กระบวนการรื้อสร้างความหมายของผู้ค้าบริการทางเพศ ยังสามารถนำมาอภิปรายผ่านกระบวนการผลิต ทั้งกระบวนการออกแบบและกระบวนการถ่ายภาพได้ เนื่องจากการใช้กระบวนการสะท้อนประสบการณ์ (self-reflection) ได้เปิดโอกาสให้เกิดการย้อนคิดและสกัดประสบการณ์ในฐานะช่างภาพ ให้ออกมาเป็นองค์ความรู้ในฐานะช่างภาพผู้ผลิตและปฏิสัมพันธ์กับการผลิตอย่างเข้มข้นด้วยตัวผู้เขียนเอง

ในส่วนการออกแบบชุดภาพนั้น เป็นกระบวนการสำคัญที่สรรค์สร้างให้เกิดการรื้อสร้าง และนำไปสู่การทำความเข้าใจผู้ค้าบริการทางเพศ และการเป็น “คนใน” ที่ถูกยอมรับ และได้รับการอนุญาตให้ถ่ายภาพผู้ค้าบริการทางเพศได้ โดยส่วนสำคัญของการออกแบบนี้ ไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยปราศจากการ “เห็น” และ “ตรวจสอบข้อเท็จจริง” เนื่องจากแก่นหลักสำคัญของภาพถ่ายสารคดีคือการยึดโยงกับข้อเท็จจริง แก่นหลักนี้เป็นดังกฎข้อบังคับสำคัญที่ทำให้ช่างภาพต้องเห็น ปฏิสัมพันธ์ และทำความเข้าใจเชิงลึกกับเรื่องราวที่ต้องการจะถ่าย

ในกรณีของภาพถ่ายสารคดีชุด The Iridescent Life ผู้เขียนในฐานะช่างภาพสารคดีวิชาชีพได้เห็นปรากฏการณ์การต่อสู้ของวาทกรรมสิทธิมนุษยชนในประเด็นผู้ค้าบริการทางเพศ และมีแนวทางจะถ่ายภาพสารคดีที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ในส่วนของผู้ชายค้าบริการทางเพศในช่วงปี พ.ศ. 2559 โดยได้ติดต่อและติดตามมูลนิธิเพื่อนพนักงานบริการ (SWING) ซึ่งเป็นภาคประชาสังคมที่สำคัญในการดูแลและเป็นกระบอกเสียงให้ผู้ค้าบริการทางเพศ เปิดโอกาสให้ผู้เขียนได้ติดตามการทำงานของ SWING เป็นระยะเวลาหลายเดือน เพื่อเข้าถึงการถ่ายภาพ และเป็นส่วนสำคัญต่อกระบวนการถ่ายภาพที่ทำให้ผู้เขียนเข้าใจความเป็นมนุษย์ในแง่มุมต่างๆ ของผู้ค้าบริการทางเพศ

ระหว่างการติดตามนี้ เป็นกระบวนการที่คาบเกี่ยวกันระหว่างการออกแบบและการถ่ายภาพ เนื่องจากในขณะที่เกิดการสังเกต “สภาวะความเป็นจริง” ที่ประจักษ์ต่อสายตา ช่างภาพก็ถ่ายภาพบางส่วนที่ได้รับอนุญาตให้ถ่ายภาพร่วมไปกับกระบวนการด้วย และการสังเกตก็ทำให้ช่างภาพปรับแนวคิด รวมทั้ง

เกิดการออกแบบแนวคิดในการนำเสนอความเป็นมนุษย์ที่ถูกขัดเกลาด้วยข้อเท็จจริงที่มองเห็น ผู้เขียนพบว่า ในส่วนนี้ช่างภาพจะเริ่มหาข้อมูลเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับผู้ค้าบริการทางเพศ เข้าใจชุดปัญหาและการดำรงอยู่ของผู้ค้าบริการทางเพศในแง่มุมต่างๆ จากนั้นจะออกแบบประเด็นการนำเสนอ ทั้งการใช้ภาพและการ “ตามหา” ปรากฏการณ์ หรือพื้นที่บางอย่างเพื่อถ่ายภาพสิ่งที่จะมานำเสนอความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศ

ในช่วงเวลาตลอดหลายเดือนของการติดตามและถ่ายภาพ ผู้เขียนพบแง่มุมของความเป็นมนุษย์ที่หลากหลาย และมีส่วนสำคัญในการเลือกเข้าถึง ในขณะเดียวกัน บางภาพถ่ายที่ถูกถ่ายและใช้ในภาพถ่ายสารคดีชุด The Iridescent Life หลายภาพก็เกิดจากความไม่ตั้งใจ แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติและจะเห็นได้หรือถูกกระตุ้นให้ปรากฏผ่านการที่ช่างภาพเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนผู้ค้าบริการทางเพศ เช่น ภาพถ่ายลอตเตอรี่ที่กองเรียงอยู่บนพื้น ซึ่งเป็นลอตเตอรี่ที่คนในชุมชนผู้ค้าบริการทางเพศซื้อเป็นปกติ เนื่องจากพวกเขาเหล่านั้นค้าบริการทางเพศเพื่อการได้รับเงินในฐานะปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต และการดำรงอยู่ของช่างภาพที่สนิทสนมและเข้าถึงพวกเขา/เธอ นำไปสู่การที่พวกเขา/เธอนำลอตเตอรี่ที่ถูกซื้อแต่ไม่ถูกรางวัล มาวางกองให้ช่างภาพเห็นในลักษณะของความขบขัน

หลังการติดตามและอยู่ร่วมในชุมชนผู้ค้าบริการทางเพศ โดยเฉพาะผู้ชายค้าบริการทางเพศเป็นเวลาหลายเดือน จนผู้เขียนสามารถถ่ายภาพสารคดีส่วนของผู้ชายค้าบริการทางเพศได้เสร็จสมบูรณ์ ผู้เขียนพบว่า ความเป็นมนุษย์ประการหนึ่งของผู้ค้าบริการทางเพศที่เชื่อมโยงกับความเป็นมนุษย์ในสังคมไทยและต่อสู้กับภาพตัวแทนที่เหมารวมในด้านความเป็นคนบาปได้ คือ การที่ผู้ค้าบริการทางเพศจำนวนมากมักเป็นพุทธศาสนิกชนที่เข้าวัด ทำบุญอย่างเข้มข้น ปรากฏการณ์นี้นำไปสู่การเข้าถึงการถ่ายภาพในส่วนอื่นๆ ในช่วงปีถัดๆ มา ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายภาพคู่รัก LGBTQ+ ที่ขายเนื้อหาทางเพศของตนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ และมีกิจกรรมอดิเรกคือการไหว้พระในวัด ไปจนถึงการตั้งขบวน Pride Parade ในการเดินขบวนส่งเสริมสิทธิและความหลากหลาย

ภาพที่ 10 ภาพถ่ายกองลอตเตอรี่ที่ไม่ถูกรางวัล

หมายเหตุ: ภาพถ่ายลอตเตอรี่ที่ไม่ถูกรางวัล (โดยผู้เขียน) ซึ่งเกิดจากความบังเอิญและเกิดขึ้นได้เนื่องจากการดำรงอยู่ของช่างภาพที่มีความสนิทสนมกับชุมชนผู้ค้าบริการทางเพศ

ทางเพศ ซึ่งมีแกนนำในการจัดกิจกรรมเป็นชุมชนผู้ค้าบริการทางเพศในช่วงปี พ.ศ. 2565

การ “มองเห็น” ความหลากหลายของชีวิตผ่านการสังเกตยังมีส่วนสำคัญในการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ทั้งการถ่ายภาพ และในการสัมภาษณ์ผู้รับสารที่มีทุนแตกต่างกันในกลุ่มผู้ค้าบริการทางเพศ/อดีตผู้ค้าบริการทางเพศที่ปรากฏในชุดภาพ เนื่องจากตลอดช่วงการถ่ายภาพสารคดีชุด The Iridescent Life ผู้เขียนพบว่า การกดทับผู้ค้าบริการทางเพศในสังคมค่อนข้างเข้มข้น ทั้งคดีความและการเหยียดหยามทางสังคม แม้หลังจากการถ่ายภาพจะดำเนินผ่านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่ในช่วงของการสัมภาษณ์ผู้รับสารสำหรับงานวิจัย การยินยอมเปิดเผยตัวตนของผู้ค้าบริการทางเพศก็ยังเป็นไปโดยจำกัด ทำให้การเข้าถึงการสัมภาษณ์ในส่วนดังกล่าวจำเป็นต้องยึดโยงกับบุคคลในภาพ ที่มีความยินยอมจะเปิดเผยตัวตนต่อสังคมในระดับหนึ่ง ซึ่งยังเป็นประโยชน์อีกแง่มุมหนึ่ง เพราะการที่ผู้เขียนสัมภาษณ์บุคคลในภาพโดยตรง ยังเป็นการศึกษาผ่านคนในที่ไม่ใช่แค่คนในของชุมชน แต่คือ “เจ้าของเรื่องตัวจริง” ของภาพถ่ายสารคดีชุด The Iridescent Life

พื้นที่ต่อสู้ของวาทกรรม

การศึกษาผ่านภาพชุดยังสามารถสกัดเป็นองค์ความรู้ได้มากกว่ากระบวนการทางสัญญะ/ภาษาที่อยู่ในสารและการอ่านความหมายของผู้รับสาร แต่สามารถนำไปสู่การศึกษาบริบทรายรอบทางสังคมที่ปรากฏอยู่ระหว่างกระบวนการผลิตสารนั้น โดย Rose (2012) อภิปรายถึงการศึกษาภาพความเรียง (photo essay) หรือชุดภาพที่นำมาร้อยเรียงกันเป็นเนื้อหาว่า สามารถพิจารณาไปถึงบริบททางสังคมที่อยู่รายล้อมภาพถ่ายและการถ่ายภาพเหล่านั้น รวมไปถึงการใช้ภาพถ่ายในการกระตุ้นการตีความและอ่านความหมาย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การศึกษาภาพถ่ายความเรียงไม่ได้จำกัดอยู่ที่การศึกษาตัวภาพถ่ายในฐานะ “สาร” แต่ศึกษาภาพถ่ายในฐานะเครื่องมือในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม รวมถึงใช้ภาพถ่ายเป็นเครื่องมือในการเข้าหาองค์ความรู้ด้วยเช่นเดียวกัน

ภาพถ่ายสารคดีในฐานะเครื่องมือในการศึกษานี้ สะท้อนให้เห็นถึงการที่ภาพถ่ายสารคดียึดโยงกับบริบททางสังคมอย่างแนบแน่น ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้ของวาทกรรมในสังคม ไปจนถึงการเข้าถึงเพื่อถ่ายภาพสารคดี ที่ฉายภาพการกดทับทางสังคมต่อผู้ค้าบริการทางเพศและการยอมรับการดำรงอยู่ของผู้ค้าบริการทางเพศในฐานะมนุษย์

สำหรับการเป็นพื้นที่ต่อสู้ของวาทกรรมนั้น กระบวนการสะท้อนย้อนคิดในการศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ได้นำไปสู่การอภิปรายผลลัพธ์ที่น่าสนใจใน 2 ระดับ คือ ระดับสำนึกของช่างภาพ และระดับของสังคมโดยรวม ที่ฉายภาพการต่อสู้เพื่อนิยามความหมายของความเป็นผู้ค้าบริการทางเพศ

ในระดับจิตสำนึกของช่างภาพ เป็นการต่อสู้ระหว่างคุณค่าของความเป็นภาพถ่ายที่ดีในทัศนะของช่างภาพกับการกำหนดภาพผ่านวาทกรรมสิทธิมนุษยชน เพราะช่างภาพอาจให้ความสำคัญกับภาพถ่ายที่นำเสนอได้ดีในสายตาของความเป็นมืออาชีพ คือ เร่งเร้าอารมณ์ นำเสนอองค์ประกอบชัดเจน มีแสง-สีดึงดูดสายตา สื่อสารชัด ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้อาจจะยึดอิงกับภาพตัวแทนแบบเดิม เพราะการสื่อสารที่ชัดและเข้าใจง่าย เพราะเชื่อมโยงกับภาพตัวแทน

แบบเดิม ที่ฝังอยู่ในการรับรู้ของผู้คนในสังคมอยู่แล้ว เช่น ภาพผู้ค้าบริการทางเพศแต่งตัวยั่วยวนใต้แสงไฟในย่านกลางคืน ที่สามารถสร้างความเข้าใจต่อผู้ชมภาพได้ทันทีว่า บุคคลในภาพคือผู้ค้าบริการทางเพศ เพราะเป็นลักษณะของภาพที่เชื่อมโยงกับการรับรู้ในวัฒนธรรมการมองของสังคมไทย อย่างไรก็ตาม การมุ่งถ่ายแต่ภาพที่ตรงกับความรับรู้และเข้าใจง่าย อาจทำให้ช่างภาพเผลอละเลยการมุ่งหาภาพถ่ายที่นำเสนอความเป็นมนุษย์มากขึ้น

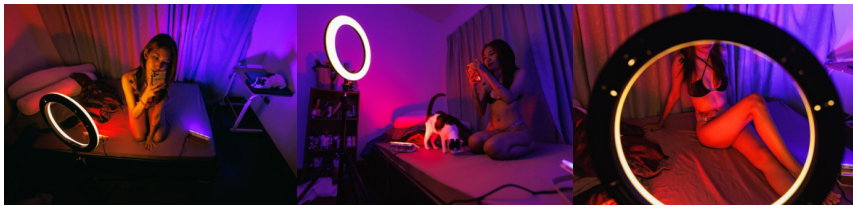
การต่อสู้ของวาทกรรมในสำนึกของช่างภาพนี้ เกิดขึ้นทั้งในขั้นตอนของการออกแบบแนวคิดในการนำเสนอ การถ่ายภาพ และการคัดเลือกภาพ โดยในส่วนของการออกแบบแนวคิดในการนำเสนอนี้ มีส่วนสำคัญอย่างมากในการวางรากฐานของวาทกรรมสิทธิมนุษยชนในสำนึกของช่างภาพ และเป็นดุจการวางเค้าโครงปฏิบัติในเป้าหมายและทิศทางการทำงานของช่างภาพว่า จะนำเสนอไปในทิศทางสิทธิมนุษยชนหรือไม่

ส่วนถัดมาในระดับการถ่ายภาพ คือ การต่อสู้เพื่อช่วงชิงการมองและการเลือกถ่ายของช่างภาพว่า ช่างภาพจะเลือกเข้าถึงสถานการณ์แบบใด เป็นเพียงสถานการณ์ที่ทำให้เห็นเพียงภาพจำของผู้ค้าบริการทางเพศในที่ทำงาน หรือสถานการณ์ส่วนตัวที่สามารถนำเสนอความเป็นมนุษย์ที่มีความหลากหลายของชีวิตได้ และเมื่อเข้าถึงแล้ว ช่างภาพใช้การถ่ายภาพและจัดวางองค์ประกอบในภาพแบบใดบ้างในการบันทึกภาพของผู้ค้าบริการทางเพศ เช่น เห็นบริบทรายล้อมที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศหรือไม่ เป็นต้น

ท้ายที่สุดคือ ในส่วนของการเลือกภาพ หรือการคัดกรองสารตั้งต้นที่เป็นผลลัพธ์จากการถ่ายภาพ มาคัดกรองร่วมกับแนวคิดการนำเสนอที่ช่างภาพตั้งทิศทาง ซึ่งหากในส่วนนี้วาทกรรมสิทธิมนุษยชนพ่ายแพ้ต่อสำนึกของช่างภาพที่มุ่งเน้นภาพที่ดึงดูดสายตา อาจทำให้ความหมายรวมของชุดภาพไม่ได้นำเสนอความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศมากเท่าที่ควร และสร้างความหมายรวมของความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศอย่างชัดเจนและเข้มข้นไม่ได้

การเลือกภาพเพื่อหลีกเลี่ยงภาพที่มีลักษณะเพียงการดึงดูดสายตา แต่อาจตอกย้ำภาพความดึงดูดทางเพศ สามารถยกตัวอย่างได้ดังกรณีของภาพที่ 11 ซึ่งเป็นภาพที่ไม่ถูกเลือกใช้ในการนำเสนอภาพถ่ายสารคดีชุด The Iridescent Life โดยทั้ง 3 ภาพถูกคัดกรองผ่านเกณฑ์ของเทคนิคและการให้ความหมายในขั้นแรกว่า เป็นภาพที่สื่อถึงงานอีกรูปแบบของผู้ค้าบริการทางเพศ ที่จัดห้องเพื่อถ่ายรูปจากนั้นขายภาพ-วิดีโอ เนื้อหาทางเพศของตนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ แล้วจึงนำภาพที่อยู่ในกลุ่มเนื้อหาลักษณะเดียวกันมาคัดกรองหาภาพที่มีกระบวนการทางภาษาสามารถนำเสนอความเป็นมนุษย์ได้ดีที่สุดภายใต้เนื้อหาดังกล่าว รวมถึงมีความสอดคล้องกับภาพอื่นในชุดภาพ

ภาพที่ 11 ภาพที่ไม่ถูกเลือกนำเสนอในภาพถ่ายสารคดีชุด The Iridescent Life

หมายเหตุ: ภาพที่ไม่ถูกเลือก (โดยผู้เขียน)

ภาพที่ 11 นี้ ไม่ถูกเลือกนำเสนอ เนื่องจากท่าทางของบุคคลในภาพที่มีลักษณะท่าทางที่เย้ายวนทางเพศ ในขณะที่เปิดเผยเรือนร่างใต้แสงไฟที่มีสีสันฉูดฉาดขับเน้นการนำเสนอเรื่องทางเพศ อีกทั้งยังมีการจัดวางมุมภาพให้เห็นภาษาภาพของการ “จ้องมอง” โดยมีบริบทเนื้อหาอื่นประกอบอยู่น้อยกับภาพที่ถูกเลือกซึ่งจะอธิบายต่อไป

ภาพที่ 12 ห้องถ่ายภาพของผู้หญิงค้าบริการทางเพศ ซึ่งเป็นภาพที่ถูกเลือก

หมายเหตุ: ผู้ค้าบริการทางเพศ ตกแต่งห้องด้วยสีฉูดฉาดเพื่อถ่ายภาพสำหรับการขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ (โดยผู้เขียน)

ในขณะที่ภาพที่ 12 แม้จะมีมุมมองภาพในลักษณะมุมกดเฉกเช่นเดียวกับภาพที่ 11 (ขวา และซ้าย) แต่ด้วยสิ่งที่ปรากฏในภาพมีลักษณะที่แตกต่างออกไป ไม่ว่าจะเป็นการหันหลัง ซึ่งปกปิดสายตาของการจ้องกลับมายังภาพ เหมือนดังภาพที่ 11 (ซ้าย) ที่สายตาของบุคคลในภาพสร้างความรู้สึกเย้ายวน หรือกระทั่งเมื่อเทียบกับภาพที่ 11 (ขวา) ที่มีลักษณะการจ้องเน้นไปยังเรือนร่างจากด้านหน้า ซึ่งเปิดเผยให้เห็นเรือนร่างของลักษณะทางเพศหญิง ผิดกับภาพที่ 12 ที่เป็นการหันหลัง และภาพรวมที่ดูเป็นการนำเสนอบรรยากาศการทำงานเพื่อถ่ายภาพของตน มากกว่าการยั่วล้อกับกล้องถ่ายภาพแบบภาพที่ 11 ทั้งซ้าย กลาง และขวา ซึ่งส่งผลให้การทำงานของภาพที่ 12 ต่อชุดภาพยังคงอยู่ในกรอบการนำเสนอเนื้อหาในส่วนความเป็นอาชีพที่ไม่ได้ขับเน้นความเป็นวัตถุทางเพศมากเกินไป

ในด้านการต่อสู้ของวาทกรรมระดับสังคม ภาพถ่ายสารคดีมีสถานะเป็นการต่อสู้ของวาทกรรมใน 2 จังหวะ คือ การช่วงชิงความหมายและความสนใจของช่างภาพ เพราะภาพถ่ายสารคดีจะไม่เกิดขึ้น หากช่างภาพไม่มองเห็นประเด็นที่จะทำและริเริ่มออกแบบแนวคิด สำรวจความเป็นจริง ไปจนถึงถ่ายภาพสารคดี ที่จะนำไปสู่การต่อสู้ของวาทกรรมในระดับสำนึก และจังหวะถัดมาคือ

การกลายสภาพเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนทางสังคมของภาพถ่ายสารคดี ซึ่งกลายเป็นหลักฐานยืนยันความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศที่ต้องตรงกับวาทกรรมสิทธิมนุษยชน

ภาพถ่ายสารคดีที่นำเสนอความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศนี้ แตกต่างจากภาพในสื่ออื่นๆ เนื่องจากรหัสของภาพถ่ายสารคดีที่กำหนดและสร้างการรับรู้โดยทั่วกันว่า สิ่งที่ปรากฏในภาพยึดโยงกับข้อเท็จจริง และต้องใช้เวลาในการถ่ายภาพเพื่อให้ได้มิติของเรื่อง ทำให้การดำรงอยู่ของภาพถ่ายสารคดีที่นำเสนอความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศ ถูกลงรหัสไปโดยอัตโนมัติว่า เป็นชุดภาพถ่ายที่เกิดขึ้นจากการสำรวจข้อเท็จจริง และสิ่งที่อยู่ในภาพคือข้อเท็จจริงที่มีความน่าเชื่อถือกว่าภาพของผู้ค้าบริการทางเพศในสื่ออื่น โดยเฉพาะในสื่อประเภท fiction ที่ผู้สร้างจะรังสรรค์ภาพของผู้ค้าบริการทางเพศแบบใดก็ได้

แม้ภาพถ่ายสารคดีจะสามารถรื้อสร้างภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศได้ ผ่านกระบวนการทางภาษาและการส่งต่อความหมาย แต่บทบาทของภาพถ่ายสารคดีในสังคมไทยที่อยู่ในสถานะของ “สื่อเฉพาะทาง” ไม่ได้เป็นสื่อประเภทที่เข้าถึงได้ง่ายแก่คนทั่วไปเหมือนสื่อประเภท fiction เช่น ละครโทรทัศน์ สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ช่างภาพสารคดีที่อธิบายว่า การผลิตและนำเสนอภาพถ่ายสารคดีในประเทศไทยไม่ได้มีสำนักข่าวหรือองค์กรสื่อให้ทุนหรือเวลาในการผลิตมากนัก ทำให้มีข้อจำกัดหลากหลายแง่มุม ทั้งในกระบวนการผลิตและการหารายได้ของช่างภาพ ส่งผลต่อเนื่องให้การผลิตภาพถ่ายสารคดีที่นำเสนอการขับเคลื่อนหรือเปลี่ยนแปลงภาพจำของกลุ่มคนในสังคมมีอยู่อย่างจำกัด

อย่างไรก็ตาม การมีอยู่ของภาพถ่ายสารคดีที่มีลักษณะการรื้อสร้างภาพตัวแทนที่เหมารวมต่อบุคคลที่ถูกกดทับในสังคม ก็เป็นสิ่งที่จำเป็น สำคัญ และควรค่าแก่การผลิต รวมถึงผลักดันให้เกิดการนำเสนอในสังคม เนื่องจากการดำรงอยู่ของภาพถ่ายสารคดี เช่น The Iridescent Life จะกลายเป็น “เมล็ดพันธุ์” แห่งการรื้อสร้างภาพตัวแทน ให้ผู้ชมภาพได้เห็นและรับรู้ความหมายที่แตกต่างออกไป ผ่านการนำไปใช้ในฐานะเครื่องมือต่อสู้ของวาทกรรมต่อต้าน/วาทกรรมรื้อถอน ซึ่งในที่นี้คือ วาทกรรมสิทธิมนุษยชน โดยมีการยืนยันความน่าเชื่อถือ

ของภาพตัวแทนใหม่ซึ่งทรงพลังกว่าภาพตัวแทนในสื่อแบบอื่น เนื่องจากภาพถ่ายสารคดีมีข้อบังคับและการเข้ารหัสในฐานะการยึดโยงกับ “ข้อเท็จจริง”

ภาพถ่ายสารคดีในฐานะบันทึกทางสังคม

หากพิจารณาการเป็นพื้นที่ต่อสู้ของวาทกรรมของภาพถ่ายสารคดีในระดับของสังคม สามารถอธิบายได้ว่า ความสำคัญประการหนึ่งของภาพถ่ายสารคดีในการศึกษาวิจัยคือ ตัวภาพสารคดีนั้นสามารถถูกนำมาใช้ในระดับของการเป็นบันทึกปรากฏการณ์ หรือสภาวะทางสังคมของเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในภาพ ทั้งนี้ ข้อบังคับที่ต้องยึดโยงกับข้อเท็จจริงก็ช่วยเสริมสร้างความน่าเชื่อถือและเสริมพลังของการสะท้อนการดำรงอยู่ของข้อเท็จจริงในภาพถ่ายสารคดี

การมีสถานะเป็นบันทึกทางสังคมนี้ ไม่ได้แสดงให้เห็นเพียงเนื้อหาในภาพ แต่แสดงให้เห็นผ่านประสบการณ์ของช่างภาพที่ปฏิสัมพันธ์กับสังคมและผู้คนระหว่างการถ่ายภาพ ซึ่งเมื่อเทียบเคียงแล้ว การใช้กระบวนการสะท้อนประสบการณ์ (self-reflection) ในการถ่ายภาพสารคดีในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เปรียบได้กับกระบวนการสำรวจปรากฏการณ์ทางสังคมด้วยการสังเกตการณ์และมีส่วนร่วม ผ่านการถ่ายภาพโดยตัวผู้วิจัย ที่กระตุ้นให้เกิดปรากฏการณ์ขึ้นต่อหน้าผู้วิจัย หรือนำพาผู้วิจัยไปสู่การสัมผัสกับประสบการณ์หรือปรากฏการณ์และกลายมาเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์

กระบวนการสะท้อนประสบการณ์ (self-reflection) ที่ผู้เขียนใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นกระบวนการที่ถูกหยิบยืมมาจากแนวคิดอัตชาติพันธุ์วรรณนา (autoethnography) ที่ใช้ประสบการณ์ของตัวผู้วิจัยในฐานะข้อมูลในการศึกษา โดยกระบวนการนี้มีลักษณะที่ทำให้ผู้เขียนดำรงอยู่ใน 2 บทบาท คือ เป็นทั้งนักวิจัย และเป็นทั้งช่างภาพเจ้าของประสบการณ์เชิงประจักษ์ที่ปรากฏขึ้น จะถูกนำมาแปรเปลี่ยนเป็นข้อมูลในการศึกษา หรือที่ อนิรุทธิ์ สมเสาร์ (2568) นิยามว่า “หนึ่งบุคคล สองสภาวะ” คือ บุคคลที่มีหน้าที่แยกขาดจากกัน แต่มีตัวตนสภาวะภายใน และประสบการณ์เป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่อาจแยกจากกันได้ ซึ่งกระบวนการนี้จะทำให้ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในบทบาท “คนใน” ของความเป็น

ช่างภาพสารคดี และสามารถเข้าถึงข้อมูลทั้งในส่วนของประสบการณ์ และบริบทของพื้นที่วิจัย

ในกรณีการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนในฐานะผู้วิจัยและช่างภาพได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสังเกตกระบวนการออกแบบภาพ-ถ่ายภาพ-คัดเลือกภาพ ในฐานะคนในของความเป็น “ช่างภาพสารคดี” ที่ปฏิสัมพันธ์กับประเด็นผู้ค้าบริการทางเพศผ่านสภาวะในสำนึกและประสบการณ์ของตัวผู้เขียน ที่ยังทำให้เข้าถึงบริบทของประเด็นเรื่องผู้ค้าบริการทางเพศในสังคมไทยในช่วงเวลาของการถ่ายภาพสารคดี ที่สะท้อนให้เห็นการทำงานของวาทกรรมกดทับ-รื้อถอนในประเด็นนี้อีกด้วย

เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ภาพถ่ายสารคดีเป็นการสำรวจหรือเข้าไปมีส่วนในการบันทึกปรากฏการณ์ทางสังคมนั้น เป็นไปเนื่องจากลักษณะการเล่าเรื่องของภาพถ่ายสารคดีที่ต้องใช้ตัว “ภาพ” ในฐานะประจักษ์พยานของเรื่องเล่า ไม่สามารถใช้เสียงบรรยายผ่านตัวผู้ผลิตสารได้เหมือนภาพยนตร์สารคดี ทำให้สถานะความเป็นประจักษ์พยานในการมองเห็นนี้ชัดเจนมากขึ้น เพราะต้องมีอยู่ในภาพจึงจะสื่อความหมายได้ ไม่สามารถใช้เสียงของตัวผู้บรรยายบอกเล่าได้

แม้ในกระบวนการผลิตจะมีการเลือกถ่าย หรือคัดเลือกภาพก่อนนำเสนอแล้วก็ตาม แต่โดยกติกาข้อบังคับของภาพถ่ายสารคดีที่กำหนดไว้ ก็เป็นการยืนยันว่า ภาพที่ปรากฏย่อมต้องมี “ข้อเท็จจริง” ปรากฏอยู่ กระทั่งการต้องเข้าถึงสถานการณ์เพื่อนำเสนอสิ่งที่อยู่ใน “ภาพ” ให้ได้ เพื่อตอบโจทย์กติกาข้อบังคับการนำเสนอด้วยภาพนั้น ดังนั้น การมีอยู่ของภาพถ่ายสารคดีก็ยังเป็นการตอกย้ำโดยนัยว่า ตัวช่างภาพเองต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและการเปลี่ยนแปลงของเรื่องที่ตนจะนำเสนอ เพื่อให้ได้มาซึ่ง “ภาพ” นั้น ช่างภาพจะเสกสรรค์ปั้นแต่งสิ่งที่ไม่มีอยู่ ผ่านการขยับเขยื้อนทั้งคนและสิ่งของที่ไม่ดำรงอยู่อย่างสอดคล้องกับเรื่องที่จะนำเสนอเข้ามาในเฟรมภาพไม่ได้ ทำให้การนำเสนอภาพถ่ายสารคดีมีข้อบังคับที่ยึดโยงและกลายเป็นการยืนยันความหนักแน่นของข้อเท็จจริง และสร้างความสมจริงต่อผู้ชมภาพด้วยรหัสของความเป็นภาพถ่ายสารคดี

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนติดตามบันทึกภาพและสังเกตปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่การบันทึกภาพผู้ค้าบริการทางเพศในพื้นที่สถานบันเทิง พื้นที่ส่วนตัว ไปจนถึงปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคม และการมีอยู่ของภาพแต่ละส่วน ก็เป็นการยืนยันว่า องค์ความรู้ที่ได้ผ่านการสังเกตนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเอง แต่เป็นหลักฐานว่าตัวผู้วิจัยได้อยู่ในพื้นที่เหล่านั้นจริง

บริบททางสังคมแวดล้อมระหว่างการผลิตภาพถ่ายสารคดี

บริบททางสังคมที่ผู้เขียนพบระหว่างการผลิตภาพถ่ายสารคดีเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นการต่อสู้ของวาทกรรมกดทับและวาทกรรมรื้อถอนในประเด็นผู้ค้าบริการทางเพศ ผ่าน 2 ประเด็นหลักคือ (1) ปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผู้เขียนในบทบาทของช่างภาพสารคดีได้เข้าไปเป็นพยานต่อปรากฏการณ์เหล่านั้น รวมถึงการถ่ายภาพที่ทำให้เกิดพยานทางวัตถุของปรากฏการณ์ผ่านภาพถ่าย (2) เงื่อนไขในการถ่ายภาพที่ “การถ่ายภาพสารคดี” เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดประสบการณ์ต่อตัวผู้เขียนในฐานะช่างภาพ และกลายเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ถึงปรากฏการณ์ในประเด็นผู้ค้าบริการทางเพศในสังคมไทย

สำหรับปรากฏการณ์ทางสังคม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อนักวิจัย-ช่างภาพ ในฐานะพยานของการต่อสู้ของวาทกรรมในสังคม เริ่มจากการออกแบบแนวคิดเพื่อถ่ายภาพ ที่ผู้เขียนพบว่า ปฏิสัมพันธ์ของตนต่อประเด็นเรื่องผู้ค้าบริการทางเพศเกิดจากการเห็นข้อมูลการผลักดันข้อกฎหมายและสิทธิของผู้ค้าบริการทางเพศโดยมูลนิธิเพื่อนพนักงานบริการ (SWING) ทำให้ผู้เขียนในบทบาทของช่างภาพเข้าไปปฏิสัมพันธ์ในประเด็นนี้ และเริ่มออกแบบการถ่ายภาพสารคดีที่นำเสนอความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศว่า ต้องการนำเสนอชุดภาพถ่ายที่นำเสนอความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศ เพื่อให้สังคมเห็นถึงข้อเรียกร้องของภาคประชาสังคมและชุมชนผู้ค้าบริการทางเพศ ก่อนที่ตัวช่างภาพจะกลายเป็นพยานสำคัญในการถ่ายทอดสิ่งที่เห็นและบันทึกด้วยกล้องของตน ซึ่งนำเสนอสภาวะของผู้ค้าบริการทางเพศในช่วงเวลา ณ การถ่ายภาพนั้นๆ

หากพิจารณาบริบททางสังคม พบว่า ความตื่นตัวของประเด็นเรื่องเพศและความหลากหลายทางเพศของสังคมได้ส่งผลต่อเนื่องถึงการถ่ายภาพสารคดีเกี่ยวกับผู้ค้าบริการทางเพศ เนื่องจากเมื่อพิจารณาถึงช่วงเวลาที่ช่างภาพสามารถถ่ายภาพสารคดีเรื่องนี้ได้มากขึ้น นับจากการหยุดพักไปขณะหนึ่งเพราะข้อจำกัดด้านการเผยแพร่และเข้าถึงผู้ค้าบริการทางเพศ ในช่วงปี พ.ศ. 2559 หลังจากถ่ายและเผยแพร่สารคดีบางส่วนในประเด็นผู้ชายค้าบริการทางเพศเป็นชิ้นแรกของผู้เขียน ต่อมาปี พ.ศ. 2563-2564 การชุมนุมด้านการเมืองของเยาวชนได้นำไปสู่การวิพากษ์คุณค่าในสังคมในหลายประเด็น และความหลากหลายทางเพศเองก็เป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่ถูกนำเสนอขึ้นอย่างแพร่หลาย จนกระทั่งเกิดการเดินขบวนเรียกร้องความหลากหลายทางเพศบนถนนสีลม หรือ Pride Parade ครั้งแรก ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2565 และตามมาด้วย Pride Parade ที่จัดโดยชุมชนผู้ค้าบริการทางเพศในพัทยา อย่าง Pattaya Community Pride ก่อนจะจัดต่อเนื่องยาวนานถึง 3 ปี และหยุดการจัดงานไปเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของการเมืองโลก ที่ประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ สั่งให้ USIAD ซึ่งเป็นองค์กรให้ทุนภาคประชาสังคมที่สำคัญหยุดการดำเนินการ ทำให้ภาคประชาสังคมจำนวนมากในไทยไม่มีงบประมาณในการจัดการกิจกรรม รวมถึงมูลนิธิเพื่อนพนักงานบริการ (SWING) ที่อาศัยงบประมาณส่วนหนึ่งจากองค์กรนี้ และเป็นหนึ่งในแกนนำหลักของกิจกรรม Pattaya Community Pride

การเกิดขึ้นของ Pattaya Community Pride ในช่วงปี พ.ศ. 2565 แสดงให้เห็นถึงการยอมรับการดำรงอยู่ของผู้ค้าบริการทางเพศในสังคมไทยที่มีมากขึ้นผ่านช่วงเวลา และทำให้การเข้าถึงเพื่อการถ่ายภาพเป็นเรื่องที่ง่ายดายมากขึ้น เพราะในช่วงปี พ.ศ. 2559 ที่ช่างภาพใช้การสร้างความคุ้นเคยเพื่อให้สามารถถ่ายภาพได้เป็นระยะเวลาหลายเดือน และยังต้องถ่ายภาพในลักษณะที่ไม่แสดงใบหน้าของผู้ค้าบริการทางเพศ เปลี่ยนเป็นสามารถเข้าถึงผู้ค้าบริการทางเพศรายใหม่ๆ ได้ เช่น ผู้ค้าบริการทางเพศที่ทำงานในเลานจ์ ไปจนถึงมีผู้ค้าบริการทางเพศที่ยินดีเปิดเผยใบหน้าในภาพถ่าย

ในขณะเดียวกัน ประสบการณ์ของช่างภาพที่นำประเด็นเรื่องผู้ค้าบริการทางเพศไปนำเสนอให้องค์กรสื่อเผยแพร่ ก็สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ทางสังคมในด้านการยอมรับของสื่อต่อผู้ค้าบริการทางเพศ ที่องค์กรสื่อปฏิเสธการเผยแพร่สารคดีเกี่ยวกับผู้ค้าบริการทางเพศที่นำเสนอด้านความเป็นชีวิตและเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศ โดยใช้ข้ออ้างเรื่อง “ความแรงของเนื้อหา” ที่เกินบรรทัดฐานทางสังคมไทย ทว่าเมื่อเวลาเปลี่ยนไป พื้นที่การนำเสนอขององค์กรสื่อเข้าสู่พื้นที่ออนไลน์มากขึ้น และมี “ผู้เล่น” หรือองค์กรสื่อขนาดเล็กเข้าสู่นิเวศของสื่อออนไลน์ การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นทางเพศกลับกลายเป็นเรื่องน่าสนใจที่ตัวช่างภาพที่มีผลงานอยู่เดิมได้รับการติดต่อให้ถ่ายภาพในประเด็นข้างเคียง เช่น การขายเนื้อหาทางเพศในสื่อออนไลน์อย่างเว็บไซต์ Onlyfans เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่ฉายภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเด็นขององค์กรสื่อสารมวลชน ที่มีทัศนคติในการนำเสนอภาพของผู้ค้าบริการทางเพศที่เปลี่ยนไป และยอมรับการนำเสนอภาพในฐานะมนุษย์ของผู้คนในอุตสาหกรรมทางเพศมากขึ้น

นอกจากการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและการยอมรับของสื่อ ปฏิเสธไม่ได้ว่า การเปิดเผยตัวตนของผู้ค้าบริการทางเพศต่อช่างภาพมีส่วนสำคัญในการถ่ายภาพสารคดี เนื่องจากภาพถ่ายสารคดีมีตัวแปรสำคัญในการผลิตคือการเข้าถึงข้อเท็จจริงที่สามารถถ่ายภาพได้ ดังนั้น การจะนำเสนอภาพถ่ายชีวิตของผู้ค้าบริการทางเพศที่เน้นมิติความเป็นมนุษย์นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีผู้ค้าบริการทางเพศปรากฏอยู่ในภาพ ซึ่งหมายความว่า ต้องมีผู้ค้าบริการทางเพศ ยินยอมเปิดเผยตัวตน และชีวิตรอบข้างของตนแก่ช่างภาพและกล้องถ่ายภาพ หากไม่เช่นนั้นแล้วภาพถ่ายสารคดีเกี่ยวกับผู้ค้าบริการทางเพศจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เพราะขาดภาพของ “ผู้ค้าบริการทางเพศ” ที่มากกว่าการเดินถ่ายตามท้องถนน ซึ่งไม่สามารถนำเสนอสภาวะของผู้ค้าบริการทางเพศในฐานะมนุษย์ที่มีความหลากหลายในชีวิตได้อย่างครบถ้วน

แม้สังคมจะมีการเปิดรับการดำรงอยู่ของผู้ค้าบริการทางเพศมากขึ้นหลังช่วงปี พ.ศ. 2564 แต่การเปิดเผยตัวตนของผู้ค้าบริการทางเพศก็ยังมีข้อจำกัด

โดยผู้ค้าบริการทางเพศที่พร้อมจะเปิดเผยตัวตนเพื่อแสดงความเป็นมนุษย์ของตน ก็มีเส้นแบ่งของความเป็นส่วนตัวที่ไม่อาจเปิดเผยได้ คือ ผู้ค้าบริการทางเพศจะเลือกเปิดเผยบุคคลใกล้ตัวของตนต่อช่างภาพในระดับคู่รักเท่านั้น แต่จะไม่เปิดเผยและไม่ให้ช่างภาพเข้าถึงบุคคลที่เป็นครอบครัวและเกี่ยวพันกันด้วยสายเลือด เช่น พ่อ แม่ และลูก ซึ่งปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นความกดทับทางสังคมที่ผู้ค้าบริการทางเพศเผชิญ จนเลือกที่จะเปิดเผยตนเพียงในระดับสายสัมพันธ์ในเชิงระนาบ แต่ไม่พร้อมจะเปิดเผยตัวตนให้ภาพถ่ายนำเสนอสายสัมพันธ์ในทางสายเลือด เพราะความเสี่ยงที่ครอบครัวของตนจะได้รับ อาทิ ลูกถูกกลั่นแกล้งและเหยียดหยาม เป็นต้น ต่างจากการเปิดเผยภาพของตนและคู่รักที่สามารถบริหารจัดการความเสี่ยงที่ทั้งคู่อาจได้รับจากสังคมได้ง่ายกว่า

เมื่อพิจารณาถึง “ความเป็นบันทึกทางสังคม” สามารถสรุปได้ว่า งานวิจัยชิ้นแสดงให้เห็นว่า ภาพถ่ายสารคดีไม่ได้เป็นตัวบันทึกเรื่องราวหรือนำเสนอประเด็นของสังคมเพียงอย่างเดียว แต่ตัวประสบการณ์ของช่างภาพ และสิ่งที่ไม่ปรากฏในภาพเองก็เป็นส่วนหนึ่งของบันทึกทางสังคมนี้ด้วย กล่าวอีกนัยคือ งานวิจัยชิ้นนี้ยังได้นำเสนอ “การถ่ายภาพสารคดี” ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและวาทกรรมเกี่ยวกับผู้ค้าบริการทางเพศ ที่ช่างภาพประสบพบเจอในระหว่างการผลิตภาพถ่ายสารคดี The Iridescent Life ผ่านกระบวนการสะท้อนประสบการณ์ (self-reflection)

สรุป

จากที่อภิปรายมาในบทความนี้ สามารถกล่าวได้ว่า การศึกษาการถ่ายภาพสารคดีในการศึกษาวิจัยเรื่อง *การรื้อสร้างภาพตัวแทนของผู้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทยผ่านการถ่ายภาพสารคดี: กรณีศึกษาภาพถ่ายสารคดี The Iridescent Life* ไม่ใช่เพียงการศึกษาในแง่ของกระบวนการสื่อสารหรือตัวเนื้อหาสาร แต่สามารถแปรเปลี่ยนเป็นกระบวนการศึกษาที่เกี่ยวโยงกันหลายส่วน ทั้งประเด็นของอำนาจในวาทกรรมที่ส่งต่อมายังสารและบริบทสังคม ไปจนถึงการผลิตตัวสารที่เชื่อมโยงถึงปรากฏการณ์ทางสังคม และสะท้อนผ่านกระบวนการ

ถ่ายภาพด้วยการสะท้อนประสบการณ์ (self-reflection) ของช่างภาพ ที่อยู่ในบทบาท “หนึ่งบุคคล สองสภาวะ” ซึ่งเป็นบูรณาการระหว่างการเป็นนักวิจัยและช่างภาพสารคดีวิชาชีพเข้าด้วยกัน

ในส่วนของการรื้อสร้างภาพเหมารวมของผู้ค้าบริการทางเพศ สามารถสรุปได้ว่า งานวิจัยนี้ ภาพถ่ายสารคดีสามารถรื้อสร้างได้ในลักษณะของการสร้าง “เมล็ดพันธุ์” สำหรับการเปลี่ยนแปลง และใช้ผลงานภาพถ่ายสารคดีนั้นในการส่งต่อชุดความคิดที่น่าเชื่อถือ-มีพลังในตัวเองจากลักษณะของความเป็นภาพถ่ายสารคดีที่ลงรหัสของการยึดโยงกับข้อเท็จจริง ทั้งนี้ ในการรื้อสร้างผ่านการผลิตภาพถ่ายสารคดี ตัวช่างภาพก็ต้องระลึกรู้ต่อลักษณะของภาพ เทคนิคของภาพ และการทำงานของภาษาภาพ เพื่อให้การนำเสนอชุดภาพสามารถเป็นไปภายใต้ชุดความหมายที่กำหนด ในกรณีนี้คือ “ความเป็นมนุษย์” ที่ต้องอาศัยการสังเกตและมีส่วนร่วมกับชุมชนผู้ค้าบริการทางเพศ เพื่อให้ตัวช่างภาพ “มองเห็น” ความเป็นมนุษย์ของผู้ค้าบริการทางเพศ และนำมาออกแบบ ไปจนถึงถ่ายภาพเพื่อจัดทำเป็นภาพถ่ายสารคดีได้

สำหรับกระบวนการสะท้อนประสบการณ์ (self-reflection) ในการวิจัยครั้งนี้ ไม่ได้เป็นเพียงการเขียนจากบันทึกและความทรงจำ แต่เป็นการสกัดการคิด การกระทำ และสิ่งที่ปรากฏขึ้นต่อหน้าผู้เขียน จากนั้นสกัดสำนึกคิด การต่อสู้ในห้วงขณะความคิดผสมผสานเข้ากับประสบการณ์ที่ผู้เขียนได้สัมผัสผ่านการดำรงอยู่ในสถานะของช่างภาพ นำไปสู่การแสดงให้เห็นถึงสถานะการเป็น “พื้นที่ต่อสู้ของวาทกรรม” ทั้งในบริบทสังคมที่แวดล้อมการถ่ายภาพสารคดีเกี่ยวกับผู้ค้าบริการทางเพศ และพื้นที่ต่อสู้ภายในสำนึกของช่างภาพ ระหว่างการให้คุณค่าต่อภาพถ่ายที่มีคุณค่าตามสายตานักวิชาชีพที่อาจตอกย้ำภาพตัวแทนแบบเดิม กับการให้คุณค่าต่อวาทกรรมสิทธิมนุษยชนที่จะสามารถรื้อสร้างภาพตัวแทนผู้ค้าบริการทางเพศขึ้นใหม่ได้

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาความเกี่ยวโยงทางสังคม ยังพบว่า ภาพถ่ายสารคดีและการถ่ายภาพสารคดีในการศึกษาวิจัยนี้ยังมีสถานะเป็น “พยานและหลักฐาน” ของสภาวะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป บันทึกให้เห็นถึงการยอมรับผู้ค้าบริการทางเพศที่มากขึ้นในสังคม ทั้งจากบริบทสังคม-การเมือง และประสบการณ์ส่วนตัวของผู้วิจัยในฐานะช่างภาพที่ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรสื่อในการเผยแพร่ภาพถ่ายสารคดีในประเด็นดังกล่าว ทว่า แม้ผู้ค้าบริการทางเพศจะได้รับการยอมรับมากขึ้นผ่านยุคสมัยที่เปลี่ยนไป แต่การศึกษานี้ยังแสดงให้เห็นถึงร่องรอยของความกดทับที่ยังหลงเหลืออยู่ ผ่าน “เส้นแบ่งความเป็นส่วนตัว” ที่ผู้ค้าบริการทางเพศยังไม่พร้อมเปิดเผยตัวตนต่อครอบครัวสายเลือด เนื่องจากความเสี่ยงจากการเหยียดหยามในสังคม

กล่าวโดยสรุป ภาพถ่ายสารคดีไม่ใช่เพียงผลผลิตทางการสื่อสาร แต่เป็นกระบวนการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมที่ซับซ้อนของช่างภาพ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบันทึกทางสังคมที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงและอำนาจของวาทกรรมในสังคมไทยอย่างแนบแน่น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กฤต โสดาลี (2564), "โครงสร้างสังคมและวิถีของหญิงโสเภณีที่อยู่ในวรรณกรรมไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2480-2509", *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา,* 29(1): 1-23.

กำจร หลุยยะพงศ์ (2555), "อำนาจและการต่อสู้เชิงอำนาจในภาพยนตร์เรื่อง *The Good Woman of Bangkok", วารสารศาสตร์,* 5(2): 23-46.

ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์ (2550), *เมื่อผู้หญิงคิดจะมีหนวด การต่อสู้ "ความจริง" ของเรื่องเพศในสภาผู้แทนราษฎร,* กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

ธีรยุทธ บุญมี (2557), *มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault),* กรุงเทพฯ: วิภาษา.

ธุวพล ทองอินทราช และคณะ (2564), "วาทกรรมว่าด้วยโสเภณีในสังคมไทยปัจจุบัน (พ.ศ. 2540-2563)", *วารสารหาดใหญ่วิชาการ,* 21(1): 187-204.

ธุวพล ทองอินทราช และโชติสา ขาวสนิท (2562), "วาทกรรมว่าด้วยโสเภณีในสังคมไทย", *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี,* 6(2): 67-90.

นพมาตร พวงสุวรรณ (2545), *ภาพโสเภณีในนวนิยายไทยกับความเป็นจริงทางสังคม,* วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิยกาญจน์ กาญจนบุรางกูร, (2563), *การประกอบสร้างความหมายนางเอกโสเภณีผ่านละครโทรทัศน์ในประเทศไทย,* วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารศึกษา คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ไพลิน กิตติเสรีชัย และคณะ (2564), "โลกาภิบาลการคุ้มครองสิทธิของผู้ให้บริการทางเพศ", *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,* 47(2): 30-44.

อนิรุทธิ์ สมเสาร์ (2568), "ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับ 'อัตชาติพันธุ์วรรณนา'", *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี,* 21(1): 257-289.

อัญมณี ภักดีมวลชน และคณะ (2562), "ภาพตัวแทนของโสเภณีในละครโทรทัศน์", *วารสารการสื่อสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย,* 2(3): 26-50.

ภาษาอังกฤษ

Bate, D. (2020), *Photography: The Key Concepts,* New York: Routledge.

Hall, S. (2013), "The Work of Representation", in Hall, S. et al. (eds.), *Representation,* London: Sage.

Price, D. (2015), "Surveyors and Surveyed: Photography Out and About", in Wells, L. (ed.), *Photography: A Critical Introduction,* New York: Routledge.

Rose, G. (2012), *Visual Methodologies: An Introduction to Researching with Visual Materials,* London: Sage.

สื่อออนไลน์

นทธร เกตุชู (2566), “หญิง ยา คนมีสี ซากปรักหักพังบนสุสานเด็กหลุดวงเวียน 22” [Image], สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2567 จาก https://decode.thaipbs.or.th/20230209-dropout-wongwian22/

วรุตม์ พงศ์พิพัฒน์ (2561), “เส้นทางที่เลือกไม่ได้ของ ‘ผู้ชายขายตัว’”, The101 world, สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2567 จาก https://www.the101.world/male-prostitution-in-thailand/

Getty Images (2016), “A Thai Prostitute Shows Off Her ‘Goods’ to Passersby” [Image], retrieved 2 June 2023 from https://www.thesun.co.uk/news/1537249/thai-government-vows-to-shut-down-the-countrys-world-famous-brothels-and-sex-bars/

THE STANDARD TEAM (2564), “‘ศีลธรรมอันดี’ กับ ‘OnlyFans’ สรุปปม ‘ไข่เน่า’ ถูกจับ หลังทำคอนเทนต์ลง OnlyFans”, สืบค้นเมื่อ 7 กรกฎาคม 2567 จาก https://thestandard.co/onlyfans-kai-nao-conclusion/

World Press Photo (n.d.), “2024 Contest Code of Ethics”, World Press Photo, retrieved 2 June 2023 from https://www.worldpressphoto.org/contest/2024/code-of-ethics

เรือนร่างสตรีในฐานะพื้นที่แห่งอำนาจและการต่อรองในเรื่องเล่าของ นาวัล เอ็ล ซัดดาวี[1]

ธามม์ รามพิพัฒน์ธำรงค์[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาบทบาทของเรือนร่างสตรีในฐานะพื้นที่แห่งอำนาจและการต่อรองในเรื่องเล่าของ นาวัล เอ็ล ซัดดาวี (Nawal El Saadawi) นักเขียนสตรีชาวอียิปต์ จากการศึกษาพบว่า เรือนร่างไม่เพียงเป็นพื้นที่ของอำนาจที่สะท้อนถึงความรุนแรงที่กระทำต่อสตรีเท่านั้น หากยังเป็นสนามของการต่อรอง การกอบกู้อัตลักษณ์ และการบันทึกประสบการณ์ โดยเรือนร่างสตรีเป็นศูนย์กลางในการเล่าเรื่องและการวิพากษ์ความรุนแรง *God Dies by the Nile* พลิกบทบาทของงานเขียนให้เป็นพื้นที่ต่อต้านอำนาจชายเป็นใหญ่ โดยซัดดาวีใช้เรือนร่างที่บอบช้ำของตัวละครหญิง ซึ่งเผชิญความรุนแรงและการกดขี่ เป็นจุดเริ่มต้นในการรื้อถอนมายาคติทางศีลธรรม จารีต ความเชื่อ และศาสนา การตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจดังกล่าวปรากฏผ่านการท้าทาย “พระเจ้า” ซึ่งเป็นภาพแทนของอำนาจสูงสุดในสังคมชายเป็นใหญ่ ขณะที่ใน *Memoirs of a Woman Doctor* ตัวละครหญิงเลือกใช้เส้นผมของตนในฐานะเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ในการต่อต้านอำนาจปิตาธิปไตยและโครงสร้างสังคมที่กดทับ ลิดรอนเสรีภาพ และจำกัดการแสดงออกของผู้หญิง นอกจากนี้ *Woman at Point Zero* ยังเผยให้เห็นบทบาทของเรือนร่างในฐานะเครื่องมือในการร้อยรัดสายสัมพันธ์ระหว่าง

---

* วันที่รับบทความ 27 กุมภาพันธ์ 2568; วันที่แก้ไขบทความ 31 พฤษภาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ 12 มิถุนายน 2568

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตเรื่อง *การเมืองเรือนร่างในงานเขียนของ นาวัล เอ็ล ซัดดาวี:การศึกษาสตรีนิยมประเทศโลกที่สาม* โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร. ชุติมา ประกาศวุฒิสาร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

[2] นิสิตปริญญาเอก ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้หญิงต่างภูมิหลัง ผ่านประสบการณ์และความรู้สึกร่วมกัน ซึ่งสะท้อนผ่านตัวละครหญิงอย่างชารีฟาและเฟอร์ดอส ผ่านการใช้ภาษากายและอวัจนภาษา เรือนร่างจึงเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ทางการเมือง ที่สะท้อนถึงการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพของสตรีในอียิปต์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของงานเขียนของซัดดาวี ดังนั้น เรื่องเล่าของซัดดาวีจึงไม่เพียงวิพากษ์วิจารณ์โครงสร้างปิตาธิปไตยในอียิปต์เท่านั้น แต่ยังขยายขอบเขตการถกเถียงเกี่ยวกับสิทธิสตรีให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยชี้ให้เห็นข้อจำกัดของแนวคิดสตรีนิยมตะวันตก ซึ่งมักเน้นการใช้เหตุผลเชิงนามธรรม โดยละเลยมิติของอารมณ์ ความรู้สึก และประสบการณ์ของผู้หญิงโลกที่สาม

คำสำคัญ: เรือนร่างสตรี เรื่องเล่า ปิตาธิปไตยในอียิปต์ สตรีนิยมประเทศโลกที่สาม

The Female Body as a Site of Power and Resistance in Narratives by Nawal El Saadawi

Time Ramphiphatthamrong[3]

Abstract

This article aims to examine the roles of the female body as a site of power and resistance in narratives by Nawal El Saadawi, an Egyptian feminist writer. The study finds that the body is not merely a site of power reflecting violence perpetrated against women, but also a field of negotiation, identity reclamation, and the inscription of lived experiences, where the female body itself becomes the central medium through which stories are told and violence is critically interrogated. *God Dies by the Nile* repositions literary work as a site of resistance against patriarchal authority. El Saadawi employs the traumatized bodies of the female characters, subjected to violence and oppression, as the foundation for deconstructing moral myths, traditions, beliefs, and religious doctrines. The questioning of such power structures manifests through the challenge to "God," which represents the supreme authority in patriarchal society. In *Memoirs of a Woman Doctor*, the female protagonist employs her hair as a symbolic act of resistance against patriarchal power and oppressive social structures that restrict women's freedom and suppress their expression. Moreover, *Woman at Point Zero* underscores how the female body becomes a site of connection among women across

[3] Ph.D. student, Department of Comparative Literature, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

different socio-economic realities through shared experiences and emotions, such as body language and non-verbal language, expressed by the female characters Sharifa and Firdaus. Therefore, the female body becomes a site of political struggle, reflecting the call for women's rights and freedom in Egypt, which is a central theme in El Saadawi's work. As such, El Saadawi's narratives not only criticize patriarchal structures in Egypt but also broaden the discussion on women's rights by exposing the limitations of Western feminism that often emphasizes abstract rationality while neglecting the emotions, feelings, and lived experiences of Third World women.

Keywords: female body, narratives, patriarchy in Egypt, Third World Feminism

เมื่อเรือนร่างกลายเป็นสมรภูมิ: การศึกษาการต่อสู้ของสตรีโลกที่สามผ่านเรื่องเล่า

เพราะเหตุใดเรือนร่างของผู้หญิงจึงกลายเป็นเครื่องพิสูจน์ศักดิ์ศรีหรือเกียรติยศของครอบครัว ชุมชน และชาติ? คำถามนี้ชวนให้เราพิจารณาบทบาทของเรือนร่างในฐานะพื้นที่ ซึ่งสะท้อนถึงความรุนแรงเชิงโครงสร้างและกลไกอำนาจอันซับซ้อน โดยเฉพาะในบริบทของประเทศโลกที่สาม ซึ่งความหมายของเรือนร่างมักถูกกำหนดโดยบริบททางสังคม วัฒนธรรม และศาสนา อันหลากหลาย ซับซ้อน และเฉพาะเจาะจง กล่าวคือ เรือนร่างสตรีมิได้ดำรงอยู่ในฐานะหน่วยทางชีวภาพเพียงเท่านั้น หากได้รับการประกอบสร้างและกลายเป็นสัญลักษณ์แห่ง “ความบริสุทธิ์” ที่เชื่อมโยงอย่างแนบแน่นและมิอาจแยกขาดได้กับ “เกียรติยศ” ของครอบครัวและชุมชน ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว เรือนร่างของพวกเธอจึงถูกจัดระเบียบ ผ่านกลไกของจารีต ความเชื่อทางศาสนา กฎหมาย และขนบธรรมเนียมประเพณี อันหล่อหลอมบทบาทและสถานะของสตรีเพศให้สอดรับกับโครงสร้างอำนาจอย่างแนบเนียน และผลักให้เรือนร่างสตรีกลายเป็นพื้นที่แห่งการกดทับที่ได้รับความชอบธรรม ผ่านถ้อยคำแห่งศีลธรรมและค่านิยมที่สังคมเชิดชู (Katrak, 2006: 11-12) นอกจากนั้น กระบวนการดังกล่าวยังดำเนินควบคู่ไปกับการกำหนดบทบาทและสร้างความหมายของเรือนร่างของพวกเธอตลอดช่วงชีวิต ผ่านการสร้างเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ ที่ผูกโยงกับลักษณะทางกายภาพมาตั้งแต่กำเนิด อาทิ การรักษามาตรฐานความงามของเรือนร่าง การวางตัว การสำรวมท่าทีและวางกิริยาที่งดงาม ตลอดจนการแต่งกายให้เหมาะสม เพื่อแสดงถึงการเป็น “ผู้หญิงที่ดี” ตามกรอบศีลธรรม

ด้วยเหตุนี้ ความรุนแรงที่กระทำต่อเรือนร่างสตรีจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงแค่การควบคุมทางกายภาพ แต่เป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ฝังรากลึกผ่านวาทกรรมและกฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งส่งผลให้เรือนร่างของพวกเธอกลายเป็นพื้นที่ของการควบคุมและการประกอบสร้างอัตลักษณ์ ภายใต้กรอบอำนาจปิตาธิปไตย (patriarchy) และลัทธิอาณานิคม (colonialism) ที่ยังคงส่งอิทธิพลเรื่อยมา (Ahmed, 1992: 32) หรืออาจกล่าวได้ว่า หากวิเคราะห์เรือนร่างของ

ผู้หญิงภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจง เช่น ในกลุ่มคนชายขอบหรือประเทศโลกที่สาม จะพบว่า เรือนร่างไม่อาจแยกออกจากการเมืองได้ เนื่องจากเรือนร่างเป็นผลผลิตของอำนาจ ซึ่งเป็นกลไกหลักในการควบคุมสังคม ตลอดจนสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล ดังนั้นการศึกษาการเมืองเรื่องเรือนร่างจึงช่วยเผยให้เห็นชุดความรู้และกฎเกณฑ์ที่ดำรงอยู่ภายใต้กรอบทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อ ซึ่งล้วนมีบทบาทในการประกอบสร้างความจริงและหล่อหลอมความเข้าใจเกี่ยวกับเรือนร่างสตรี โดยอำนาจที่กระทำต่อเรือนร่างสตรีได้รับความชอบธรรมผ่านความรู้ ซึ่งกำกับและหล่อหลอมความคิดและพฤติกรรมของคนในสังคมให้ดำเนินไปตามระเบียบหรือแบบแผนปฏิบัติซึ่งได้รับการยอมรับร่วมกัน ท้ายที่สุด กระบวนการดังกล่าวนำไปสู่ความรุนแรงที่กระทำต่อเรือนร่างสตรีอย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม เรือนร่างสตรีในบริบทประเทศโลกที่สามไม่เพียงเป็นพื้นที่ที่ถูกควบคุมผ่านอำนาจจากภายนอก หากเป็นพื้นที่ที่พวกเธอพลิกกลับบทบาทเพื่อท้าทายและต่อต้านโครงสร้างสังคมที่กดขี่ ผ่านกระบวนการเล่าเรื่องและการถ่ายทอดประสบการณ์ด้วยตัวเอง ซึ่งเผยให้เห็นถึงการต่อรองอำนาจและศักยภาพในการสร้างความหมายใหม่ให้แก่เรือนร่างของตน ในบริบทของวรรณคดีศึกษา โดยเฉพาะในงานเขียนของนักเขียนสตรีชายขอบ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสตรีจากประเทศโลกที่สาม เรือนร่างไม่เพียงเป็นศูนย์กลางของอำนาจเท่านั้น หากยังเป็นพื้นที่แห่งการจดบันทึกเรื่องราวและการลบล้างอำนาจเดิม โดยทำหน้าที่ตั้งคำถามต่อค่านิยมเดิมและสร้างความหมายใหม่ของความเป็นหญิง นอกจากนี้ กระบวนการที่ผู้หญิงพยายามปลดปล่อยเรือนร่างของตนเปรียบได้กับกระบวนการปลดแอกจากลัทธิล่าอาณานิคม (decolonization) โดยไม่ได้จำกัดความหมายไว้เพียงการลุกขึ้นต่อต้านอำนาจกดขี่เท่านั้น หากยังเป็นการเรียกคืนอัตลักษณ์และสิทธิในการกำหนดเรือนร่างของตนเองให้หลุดพ้นจากกรอบที่ถูกกำหนดมาแต่เดิม (Katrak, 2006: 8) ดังนั้น การปลดแอกเรือนร่างสตรีจึงเป็นปฏิบัติการที่ต่อต้านทั้งองค์ความรู้แบบอาณานิคมและขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น ซึ่งต่างมีส่วนร่วมในการสร้างความชอบธรรมให้กับการกดขี่สตรีเพศ

ภายใต้บริบทดังกล่าว นักเขียนสตรีในกลุ่มประเทศโลกที่สามจึงมุ่งเสนอประสบการณ์ของตัวละครหญิง ผ่านการต่อสู้กับ “การทำให้เป็นวัตถุในสังคมชายเป็นใหญ่” (patriarchal objectification) ตลอดจนการถูกกำหนดบทบาทให้อยู่ภายใต้กรอบความเป็นลูกสาว ภรรยา และมารดาในอุดมคติ ซึ่งกลไกเหล่านี้ล้วนมีส่วนในการรักษาและตอกย้ำโครงสร้างอำนาจที่เอื้อประโยชน์ต่อเพศชายให้ดำรงอยู่ต่อไป (Katrak, 2006: 9)

สำหรับนักเขียนสตรีจากประเทศโลกที่สาม การเล่าเรื่องผ่านเรือนร่าง ไม่ว่าจะเป็นการบอกเล่าความเจ็บปวด ความทรงจำบาดแผล ความทุกข์ทรมาน หรือการต่อสู้กับอำนาจที่กดทับ ไม่เพียงทำหน้าที่ถ่ายทอดประสบการณ์ส่วนบุคคล หากยังเป็นการฟื้นคืนอัตลักษณ์และสร้างพื้นที่ให้ตัวตนของผู้หญิงได้ปรากฏขึ้น ตลอดจนทำให้เสียงที่เคยถูกทำให้เงียบงันดังก้องกังวานอีกครั้ง (Ruiz, 2012: 3-4) ด้วยเหตุนี้ การเขียนได้กลายเป็นพื้นที่ของการแสดงออกทางการเมือง ที่เชื่อมโยงเรือนร่างเข้ากับเรื่องเล่า และเผยให้เห็นการท้าทายอำนาจปิตาธิปไตยและโครงสร้างอาณานิคม ซึ่งเคยกำหนดนิยามความเป็นหญิงในกรอบที่พวกเธอไม่ได้เลือก นอกจากนี้ การเล่าเรื่องผ่านเรือนร่างยังเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงทวงคืนสิทธิในการเป็นเจ้าของเรื่องเล่า พร้อมทั้งทำหน้าที่เยียวยาและสร้างความหมายใหม่ให้แก่เรือนร่างของตนเอง ที่เคยถูกกดทับ ลบเลือน หรือทำให้ไร้ตัวตนจากหน้าประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ เรื่องเล่าของนักเขียนสตรีจากประเทศโลกที่สามจึงมิได้เป็นเพียงการบันทึกความทรงจำ หากยังเป็นการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีในการดำรงอยู่ในฐานะมนุษย์ที่มีเสียง ตัวตน และอำนาจในการให้ความหมายแก่เรือนร่างของตนเอง

นอกจากนี้ เรือนร่างสตรียังถือเป็นศูนย์กลางของประสบการณ์และความทรงจำ ซึ่งถูกหล่อหลอมภายใต้บริบททางสังคม การเมือง และประวัติศาสตร์ ตลอดจนเชื่อมโยงกับสถานที่ที่พวกเธอเคยอยู่อาศัยหรือถูกพรากไป จนก่อให้เกิดบาดแผลทางจิตใจ ด้วยเหตุนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำ ประสบการณ์ความเจ็บปวด และตำแหน่งแห่งที่ จึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกออกจากกัน (Lionnet, 1995: 101) กล่าวคือ ความเจ็บปวดมิได้เป็นเพียงประสบการณ์ส่วนบุคคลที่ดำรง

อยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือเกิดขึ้นโดยเอกเทศ แต่เกี่ยวพันกับสถานที่และเงื่อนไขทางสังคมที่สร้างขึ้นภายใต้อำนาจโครงสร้างที่หลากหลายและเฉพาะเจาะจง เช่น ลัทธิล่าอาณานิคมและปิตาธิปไตย เช่นเดียวกับเรือนร่างของสตรีที่ไม่ได้มีความหมายตายตัว หากถูกกำหนดและแปรเปลี่ยนไปตามบริบทที่พวกเธออาศัยอยู่หรือให้ความหมายที่ต่างออกไปตามบริบททางวัฒนธรรม สังคม ประวัติศาสตร์และการเมืองของแต่ละพื้นที่ (Leitch et al., 2001: 2360) แนวคิดดังกล่าวสอดรับกับพันธกิจของนักเขียนสตรีจากประเทศโลกที่สาม ซึ่งวางให้เรือนร่างทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวที่เชื่อมโยงกับสถานที่และบริบททางสังคม ไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่เคยอาศัย บ้านเกิดที่เผชิญกับการล่าอาณานิคม การถูกบีบบังคับให้พลัดถิ่น หรือการดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้างอำนาจที่กดทับ เช่น ระบอบปิตาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ นักเขียนกลุ่มนี้มักให้เรือนร่างทำหน้าที่เป็นผู้บอกเล่าประสบการณ์ของตน ในฐานะพื้นที่ที่สะท้อนร่องรอยของบาดแผล ความทรงจำ และประสบการณ์ส่วนตน ทั้งยังเป็นช่องทางในการฟื้นคืนอัตลักษณ์และกอบกู้ตัวตนจากการกดทับของอำนาจ อนึ่ง ประสบการณ์แห่งความเจ็บปวดและทุกข์ทรมานที่จารึกลงบนเรือนร่างได้กลายเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเรื่องราว ตีแผ่ความจริง และเรียกร้องสิทธิในการดำรงอยู่ในสังคม ดังนั้น เรื่องเล่าจึงเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างเรือนร่าง ความเจ็บปวด อัตลักษณ์ และตำแหน่งแห่งที่เข้าด้วยกัน โดยการถ่ายทอดประสบการณ์ผ่านถ้อยคำและตัวอักษร ทั้งยังช่วยเปิดพื้นที่ให้เสียงของผู้หญิงได้รับการจารึกไว้ในมิติทางภาษา

อย่างไรก็ดี สำหรับนักเขียนสตรีในบริบทโลกที่สาม เรือนร่างไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการถ่ายทอดตัวตนหรือเป็นสื่อกลางในการสะท้อนเรื่องราวส่วนบุคคลเท่านั้น หากเป็นศูนย์กลางของประสบการณ์และความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ ที่ร้อยรัดสายสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงเข้าด้วยกัน ผ่านความหลังและอารมณ์ที่ผู้หญิงมีร่วมกัน อาทิ การที่พวกเธอต้องเผชิญกับความเจ็บปวดและทนทุกข์ทรมาน จากการถูกควบคุม กดทับ และจำกัดโดยอำนาจปิตาธิปไตยที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากลัทธิอาณานิคมและสถาบันต่างๆ ในสังคม แนวคิดดังกล่าวได้รับการสานต่อและต่อยอดโดยนักสตรีนิยมในกลุ่มประเทศโลก

ที่สาม ในฐานะส่วนหนึ่งของความพยายามในการปลดแอกและสลายแนวคิดอาณานิคม (decolonization) ซึ่งเป็นกระบวนการที่มุ่งปลดปล่อยจากอำนาจแห่งการครอบงำ และในขณะเดียวกัน ต้องดำเนินไปภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างร่วมกันทั้งในระดับชุมชน ท้องถิ่น และส่วนรวม (Alexander and Mohanty, 1997: xxviii) หรืออาจกล่าวได้ว่า เรือนร่างของผู้หญิงมิใช่เพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่ยังเป็นพื้นที่ทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง ที่เชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์ส่วนตัวและประสบการณ์ร่วมของผู้หญิงในชุมชน ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลก ด้วยเหตุนี้ การปลดแอกเรือนร่างสตรีจึงต้องอาศัยพลังของชุมชนและเครือข่ายทางสังคมในการร่วมกันสร้างพื้นที่ให้กับเสียงของผู้หญิง กระบวนการดังกล่าวเป็นหัวใจหลักของ “ปฏิบัติการสตรีนิยมในบริบทโลก” (feminist praxis in global context) ซึ่งเน้นการสร้างความเป็นเอกภาพท่ามกลางความแตกต่าง และการเคลื่อนไหวร่วมกันเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจที่ครอบงำผู้หญิงเอาไว้ (Moya and García, 2000: 43) นอกจากนี้ กระบวนการการปลดปล่อยตัวตน โดยเฉพาะของกลุ่มสตรีชายขอบ ยังนำไปสู่การฟื้นคืนความสมบูรณ์ของตัวตน (wholeness) ผ่านการทวงคืนเรือนร่างซึ่งมักถูกทำให้เป็นอื่น (deviant bodies) ให้กลับมาเป็นเรือนร่างที่สามารถผลิตองค์ความรู้และมีเสียงในการกำหนดอัตลักษณ์ของตนเองได้ แทนที่จะเป็นเพียงวัตถุรองรับอำนาจของระบบปิตาธิปไตยและอาณานิคมดังที่เคยเป็นมา (Alexander and Mohanty, 1997: xvii)

เรือนร่างสตรีในฐานะพื้นที่การเมือง: การศึกษาเรื่องเล่าของ นาวัล เอ็ล ซัดดาวี

บทความนี้มุ่งศึกษาบทบาทของเรือนร่างสตรีในฐานะพื้นที่แห่งอำนาจและการต่อรองในบริบทของประเทศโลกที่สาม โดยวิเคราะห์ผ่านเรื่องเล่าของ นาวัล เอ็ล ซัดดาวี (Nawal El Saadawi) แพทย์ นักเขียน และนักสตรีนิยมชาวอียิปต์ ผู้เป็นนักคิดและนักเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิสตรีคนสำคัญของประเทศ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการวิพากษ์โครงสร้างอำนาจปิตาธิปไตยใน

สังคมอียิปต์ ที่ควบคุม กำกับ และครอบงำเรือนร่างสตรี งานเขียนของซัดดาวีไม่เพียงถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตส่วนตัว ซึ่งเผยให้เห็นร่องรอยของบาดแผลและแรงกดทับทางเพศ หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางการเมืองอันทรงพลัง ที่ค่อยๆ เปิดโปงโครงสร้างอำนาจซึ่งฝังรากลึกอยู่ในทุกอณูของสังคม วัฒนธรรม และรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในนามของศาสนา จารีต ประเพณี และกฎหมาย ที่สะท้อนอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ในบริบทของอียิปต์ ในฐานะนักเขียนสตรีผู้เปล่งเสียงอย่างไม่หวาดหวั่น ซัดดาวีสร้างสรรค์ผลงานทั้งในรูปแบบของนวนิยาย อัตชีวประวัติ เรื่องสั้น บทละคร และบันทึกความทรงจำ ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้งในภาษาอาหรับ และได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษมากกว่ายี่สิบเรื่อง จนกลายเป็นนักเขียนที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ (Nowaira, 2015) แก่นกลางของงานเขียนของเธอคือการวิพากษ์ความสัมพันธ์อันซ้อนทับระหว่างเพศ การเมือง และศาสนา ภายใต้กรอบคิดที่ว่า ระบอบปิตาธิปไตย ทุนนิยม และลัทธิล่าอาณานิคมมิอาจทำงานแยกขาดจากกัน หากกลับพันธนาการผู้หญิงไว้ในโครงข่ายของการกดขี่ที่ทับซ้อนและซ่อนเร้น (Amireh, 2021) ดังนั้น สำหรับซัดดาวีแล้ว เรือนร่างสตรีจึงเป็นพื้นที่ทางการเมือง ที่อำนาจของรัฐ ศาสนา และระบอบปิตาธิปไตยต่างพยายามเข้ามานิยาม ขีดกรอบ และควบคุม ทว่าเมื่อเรือนร่างเหล่านั้นกลายเป็นพื้นที่ของการเล่าเรื่อง ซึ่งสะท้อนผ่านตัวละครหญิงในฐานะสื่อกลางแห่งประสบการณ์ ผู้หญิงสามารถเปลี่ยนอาณาบริเวณที่เคยถูกกดทับให้กลายเป็นเวทีของการท้าทายและต่อรองกับอำนาจ ตลอดจนสถาปนาให้เป็นพื้นที่แห่งความหวังและการก่อรูปตัวตนขึ้นใหม่อีกครั้ง

เรื่องเล่าของซัดดาวีไม่เพียงเผยให้เห็นบาดแผลของเรือนร่างสตรีที่ถูกกระทำด้วยความรุนแรง หากยังสะท้อนเสียงของการลุกขึ้นทวงคืนอำนาจเหนือเรือนร่างที่ถูกทำให้เงียบงันมาอย่างยาวนาน ภายใต้แรงกดทับของศีลธรรม จารีตประเพณี และอำนาจรัฐ ทั้งยังทำให้เรือนร่างซึ่งเคยดำรงอยู่ในฐานะสัญลักษณ์ของการกดขี่ เปลี่ยนสถานะเป็นสมรภูมิของการฟื้นคืนอัตลักษณ์ และกลายเป็นเครื่องมือในการรื้อทำลายแนวคิดอาณานิคมที่ฝังรากลึกอยู่ในทุกอณูของความคิด ความเชื่อ และภาษา ด้วยเหตุนี้ การเล่าเรื่องผ่านเรือนร่างจึงเป็นกระบวนการ

หนึ่งของการปลดแอกจากแนวคิดอาณานิคม ซึ่งไม่เพียงเกี่ยวข้องกับการต่อสู้ในระดับการเมืองหรือเศรษฐกิจ หากยังหมายรวมถึงการหลุดพ้นจากกรอบความคิดและความหมายที่สังคมใช้กำหนดบทบาทและสถานะของผู้หญิง ดังนั้น กระบวนการเล่าเรื่องผ่านเรือนร่างในงานเขียนของซัดดาวีจึงเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองและวัฒนธรรมที่ทรงพลัง ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้รื้อฟื้นอัตลักษณ์ของตนขึ้นใหม่ ภายใต้เงื่อนไขที่พวกเธอกำหนดเอง ตลอดจนเป็นการนิยามใหม่ถึงความเป็นเจ้าของเรือนร่างซึ่งเคยถูกทำให้ไร้เสียง ให้กลายเป็นพื้นที่ซึ่งสามารถเปล่งเสียงได้ด้วยสิทธิและอำนาจของตนเอง

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เรื่องเล่าของซัดดาวีเผยให้เห็นว่า เรือนร่างสตรีเป็นมากกว่าสิ่งที่ถูกควบคุม กำกับ และนิยามโดยอำนาจภายนอก แต่เป็นพื้นที่แห่งการเล่าเรื่อง การถ่ายทอดประสบการณ์ส่วนบุคคล และการท้าทายโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ที่ฝังลึกในสังคมอียิปต์ ด้วยเหตุนี้ เธอจึงใช้งานเขียนเป็นช่องทางเพื่อเปิดเผยเรื่องราวของผู้หญิงที่ถูกทำให้ไร้เสียง ถูกทำให้ล่องหนในหน้าประวัติศาสตร์ และถูกปิดกั้นไม่ให้แสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดและประสบการณ์ของตนเอง งานเขียนของเธอจึงกลายเป็นเวทีแห่งการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ ซึ่งนำเสนอความเจ็บปวดและบาดแผลที่มักถูกเพิกเฉยหรือถูกมองข้ามโดยทั้งโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่และวาทกรรมกระแสหลัก ที่ทำให้ความทุกข์ทรมานของผู้หญิงกลายเป็นเรื่องรอง และไม่ควรถูกกล่าวถึงในพื้นที่สาธารณะ (Were, 2021: 17) ในอัตชีวประวัติสองเรื่องสำคัญของเธออย่าง *A Daughter of Isis* และ *Walking through Fire* ซัดดาวีถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตผ่านความทรงจำส่วนบุคคลที่สอดประสานเข้ากับบริบทของชุมชนบ้านเกิด ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความทรงจำร่วมของผู้หญิงรุ่นก่อนหน้า และเป็นพื้นที่ที่เสียงของพวกเธอถูกทำให้เงียบหายไปโดยอำนาจทางสังคมและการเมืองที่พยายามลบเลือนหรือควบคุมเรื่องเล่าของพวกเธอ ทว่างานเขียนของซัดดาวีได้ทำหน้าที่เป็นทั้งหนังสือประวัติศาสตร์และเครื่องมือในการฟื้นคืนเสียงของผู้ถูกกดขี่ให้กลับมาก้องกังวานอีกครั้ง ขณะเดียวกัน เธอก็แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงที่เคยตกเป็นเหยื่อของบาดแผลทางจิตใจและความรุนแรงสามารถประกอบสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นใหม่ได้ ท่ามกลาง

โครงสร้างอำนาจที่พยายามกำหนดบทบาทและความหมายของเรือนร่างสตรี (Were, 2021: 10)

นอกเหนือจากการต่อสู้ทางการเมืองที่สะท้อนผ่านตัวอักษรแล้ว งานเขียนของซัดดาวียังเผยให้เห็นว่า การกอบกู้เรือนร่างสตรีไม่ใช่การเรียกร้องอำนาจของปัจเจกบุคคลที่กระทำโดยลำพัง หากแต่เกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับกระบวนการสร้างชุมชนของผู้หญิงที่มีประสบการณ์และความรู้สึกร่วมกัน กล่าวคือ เรื่องเล่าของซัดดาวีมิได้ปิดกั้นเรือนร่างให้อยู่ในกรอบของพื้นที่ส่วนตัวเท่านั้น ทว่ายังเผยให้เห็นว่า เรือนร่างเป็นพื้นที่ซึ่งให้ผู้หญิงจากภูมิหลังที่แตกต่างและหลากหลายสามารถเชื่อมโยงถึงกัน สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ และส่งต่อประสบการณ์ที่สะท้อนทั้งความเจ็บปวด ความสูญเสีย และความหวังในการเปลี่ยนแปลง เพื่อร่วมกันต่อรองอำนาจที่กดทับพวกเธอมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ พื้นที่ของประสบการณ์ร่วมที่ปรากฏในงานเขียนของซัดดาวียังไม่เพียงจำกัดไว้เฉพาะในกรอบของตัวบทวรรณกรรมเท่านั้น หากยังขยายตัวออกไปสู่โลกแห่งความจริงผ่านการเชื่อมโยงของผู้หญิงที่มีประสบการณ์ทางเรือนร่างที่คล้ายคลึงกัน ทั้งในแง่ของความเจ็บปวด การถูกกดทับ และความใฝ่ฝันถึงอิสรภาพ แม้ว่าเสียงของผู้หญิงในตัวบทจะดำรงอยู่ในฐานะเรื่องเล่า ทว่าได้ปลุกเร้าจินตนาการทางการเมืองและตอกย้ำให้เห็นถึงศักยภาพของการเล่าเรื่องในการสร้างความตระหนักรู้ และกระตุ้นให้เกิดการรวมพลังของผู้หญิงในโลกภายนอกด้วยเช่นกัน ตัวอย่างเช่น การจัดตั้งองค์กร *The Arab Woman Solidarity Association* ในปี 1985 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความต่อเนื่องระหว่างพลังของการเขียนกับพลังของการเคลื่อนไหวทางสังคม แม้ว่าการจัดตั้งสมาคมนี้จะไม่ได้เป็นผลลัพธ์โดยตรงจากงานวรรณกรรมของซัดดาวี แต่อุดมการณ์และประสบการณ์ที่นำเสนอในงานเขียนของเธอได้หล่อเลี้ยงและหลอมรวมเป็นแรงผลักดันในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม (Badran, 2022) สมาคมดังกล่าวจึงไม่เพียงเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องสิทธิให้กับผู้หญิงในโลกอาหรับเพียงเท่านั้น หากยังเป็นสะท้อนความเชื่อมั่นในศักยภาพของเรือนร่างสตรี ในฐานะพื้นที่ของการต่อรอง สร้างความหมายใหม่ และเคลื่อนไหวต่อสู้กับโครงสร้างอำนาจที่กดทับพวกเธอ ภายใต้บริบท

เช่นนี้ เรือนร่างของผู้หญิงโลกที่สามจึงไม่เพียงดำรงอยู่ในฐานะภาพแทนทางวรรณกรรมเท่านั้น หากยังเป็นศูนย์กลางของการร้อยเรียงเรื่องเล่าเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผ่านการสร้างชุมชน ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว และพลังต่อต้านที่เป็นรูปธรรม

อาจกล่าวได้ว่า การสร้างชุมชนดังกล่าวไม่เพียงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้าง เพื่อนำไปสู่การปลดปล่อยและสร้างพื้นที่ในการยืนยันความเป็นปัจเจกบุคคลของผู้หญิงในสังคมที่กดทับพวกเธอ แต่ยังสะท้อนศักยภาพของเรือนร่างสตรีผ่านประสบการณ์ร่วมในตัวบท ซึ่งขยายขอบเขตไปสู่บริบทนอกตัวบทอีกด้วย นอกจากนี้ ในฐานะนักเคลื่อนไหวและนักปกป้องสิทธิของสตรี “การเสริมสร้างอำนาจ” (empowerment) ถือเป็นกุญแจสำคัญที่เธอใช้ปลดปล่อยและการทวงคืนอำนาจในการกำหนดชีวิตของตนเอง เช่นเดียวกับในบทวิจารณ์วรรณกรรมที่วิเคราะห์ *The Hidden Face of Eve: Women in the Arab World* ซึ่งเป็นงานเขียนของซัดดาวี ระบุว่า เธอใช้วิธีการเสริมสร้างอำนาจให้กับตัวเองผ่านการผสมผสานระหว่างการบันทึกความทรงจำส่วนตัวและการวิพากษ์วัฒนธรรมอาหรับและศาสนาอิสลามไปพร้อมๆ กัน การเสริมสร้างลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของผู้หญิงในการฟื้นคืนอำนาจเหนือเรือนร่างของตน ผ่านการสร้างประสบการณ์และอารมณ์ร่วมกับผู้หญิงที่เผชิญปัญหาคล้ายคลึงกัน ทั้งยังขยายขอบเขตจากตัวบทสู่บริบททางสังคมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนสตรี อันนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่ช่วยคลี่คลายปัญหาทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม (Shaw, 2023: 760)

เรือนร่างสตรีและการรื้อถอนความเชื่อเรื่อง “พระเจ้า” ใน *God Dies by the Nile*

ในโลกที่ภาษาและเรื่องเล่าถูกครอบงำโดยอำนาจชายเป็นใหญ่หรืออำนาจของชนชั้นนำ การเขียนจึงไม่เพียงเป็นเครื่องมือสำหรับการสื่อสารหรือถ่ายทอดความคิดเท่านั้น หากยังทำหน้าที่หล่อเลี้ยงและค้ำจุนระเบียบความเชื่อ

ที่ได้รับการยกย่องว่า “ศักดิ์สิทธิ์” ซึ่งทำให้โครงสร้างอำนาจเหล่านั้นดำรงอยู่ได้อย่างชอบธรรม อาจกล่าวได้ว่า การเขียนในลักษณะดังกล่าวคือการผลิตซ้ำองค์ความรู้โดยผู้ชาย ภายใต้กรอบคิดแบบปิตาธิปไตย ที่ทำให้ระเบียบชายเป็นใหญ่ถูกสถาปนาให้กลายเป็นความจริงหนึ่งเดียว หรือความจริงอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งไม่มีพื้นที่ให้การตั้งคำถามหรือการโต้แย้งใดๆ การเขียนจึงกลายเป็นกลไกหนึ่งในการควบคุมความหมาย และเป็นพื้นที่ที่เสียงของผู้หญิงถูกทำให้เงียบงัน เช่นเดียวกับที่กฎหมาย ศีลธรรม และศาสนา ต่างร่วมกันควบคุมบทบาทของเรือนร่างผู้หญิงให้อยู่ภายใต้กรอบศีลธรรม ตัวอย่างเช่น บทบัญญัติทางศาสนาที่นิยาม “ความเป็นผู้หญิงที่ดี” ว่า ต้องสงบเสงี่ยมและยอมจำนนต่ออำนาจของผู้ชาย กฎหมายบางฉบับที่มองเรือนร่างของผู้หญิงเป็นทรัพย์สินของบิดาหรือสามี และต้องรักษาความบริสุทธิ์ไว้เป็นเครื่องยืนยันเกียรติของครอบครัว หรือแม้แต่ประวัติศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งบันทึกเฉพาะวีรกรรมของบุรุษในฐานะผู้นำและผู้สร้างชาติ โดยละเลยบทบาทของผู้หญิงในการเปลี่ยนแปลงสังคม การเขียนในลักษณะเหล่านี้ต่างสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจของการควบคุมเรื่องเล่า ที่ทำให้ผู้หญิงไม่มีพื้นที่หรือโอกาสในการกำหนดความหมายของตนเอง ตลอดจนไม่อาจหลุดพ้นจากกรอบที่ถูกวางไว้

อย่างไรก็ดี *God Dies by the Nile* ได้พลิกบทบาทของการเขียนจากเครื่องมือของการครอบงำให้กลายเป็นพื้นที่ของการต่อต้าน กล่าวคือ ซัดดาวีใช้เรือนร่างที่บอบช้ำของตัวละครหญิง ซึ่งผ่านประสบการณ์ของการกดขี่และความรุนแรง เป็นศูนย์กลางของการรื้อถอนอำนาจ ผ่านการเล่าเรื่องที่ค่อยๆ แหวกม่านมายาคติทางศรัทธา และตั้งคำถามต่อโครงสร้างของอำนาจปิตาธิปไตย โดยเฉพาะระบบความเชื่อที่หยั่งรากลึกในสังคม ไม่ว่าจะเป็นศีลธรรม ศาสนา หรืออุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ การรื้อถอนระบบดังกล่าวดำเนินผ่านสัญลักษณ์ของพระเจ้า ซึ่งในบริบทของเรื่องหมายถึงนายกเทศมนตรี ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในหมู่บ้าน และยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนของอำนาจที่หลอมรวมศีลธรรม ความเชื่อทางศาสนา และอำนาจรัฐเข้าไว้ด้วยกัน ดังนั้น “พระเจ้า” ในเรื่องจึงเป็นสัญลักษณ์ของโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ที่ถูกหล่อหลอมขึ้นจากความเชื่อทางศาสนา

และเมื่อพิจารณาผ่านนวนิยายเรื่องนี้ จะเห็นได้ว่า นายกเทศมนตรีซึ่งเป็นตัวแทนของ “พระเจ้า” และเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดในหมู่บ้าน เป็นศูนย์กลางที่ผู้เขียนพยายามรื้อถอนอย่างถึงราก ผ่านการเล่าเรื่องที่เริ่มต้นจากเรือนร่างของผู้หญิง ด้วยเหตุนี้ เรื่องเล่าของซัดดาวีจึงเป็นการปักหมุดใหม่ให้แก่แผนที่ของความยุติธรรม ซึ่งมิได้ตั้งอยู่บนรากฐานของอุดมคติอันล่องลอยหรือสวรรค์อันไกลโพ้น แต่หยั่งรากอยู่ในประสบการณ์จริงของผู้หญิงในชุมชนชายขอบของอียิปต์ เรือนร่างของผู้หญิงในงานเขียนของเธอจึงเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่เต็มไปด้วยการต่อรองและการรื้อสร้างความหมายใหม่ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่ผู้หญิงสามารถฟื้นคืนอำนาจในการนิยามตัวตน และสร้างประวัติศาสตร์อีกแบบหนึ่งขึ้นจากเรือนร่างซึ่งเคยถูกกดทับที่สุดในสังคม

อาจกล่าวได้ว่า ใน *God Dies by the Nile* เรือนร่างของตัวละครหญิงเป็นพื้นที่ของประสบการณ์ความรุนแรงและการเป็นศูนย์กลางของการช่วงชิงอำนาจ ไม่ว่าจะโดยกฎหมายหรือความเชื่อทางศาสนา ในแง่นี้เอง เรือนร่างจึงกลายเป็นสมรภูมิของครอบครองและควบคุม อย่างไรก็ดี ซัดดาวีกลับมิได้ทำให้เรือนร่างนั้นยอมจำนน ตรงกันข้าม เธอแปรเปลี่ยนให้กลายเป็นพื้นที่ของการเขียนและการต่อรอง นอกจากนี้ งานเขียนของเธอจึงไม่เพียงพาผู้อ่านไปพบกับความอยุติธรรมและความรุนแรงที่ผู้หญิงในสังคมอียิปต์ต้องเผชิญ แต่ยังทำหน้าที่รื้อถอนและตั้งคำถามต่อโครงสร้างความเชื่อที่หยั่งรากในสังคม โดยเฉพาะความศรัทธาที่ผูกโยงกับ “พระเจ้า” ซึ่งเป็นคำที่เธอเลือกมาใช้เป็นชื่อเรื่อง ทั้งนี้ในบริบทของศาสนาอิสลาม พระเจ้าคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นอมตะ เป็นศูนย์กลาง และไม่อาจแตะต้องได้ ดังนั้นการนำพระเจ้าลงมาจากหิ้งของศรัทธา จึงเป็นการกระทำอันทรงพลังทางการเมืองและการเล่าเรื่อง เพราะเป็นการแทนที่ศูนย์กลางแห่งความเชื่อด้วยเสียงของผู้หญิง และเรือนร่างที่เปล่งประกายด้วยประสบการณ์ความทุกข์และการไม่ยอมจำนน ด้วยเหตุนี้ กลวิธีการเล่าเรื่องของซัดดาวีจึงไม่เพียงแหวกม่านมายาคติทางศรัทธา หากยังทำหน้าที่สร้างประวัติศาสตร์อีกชุดหนึ่งขึ้นมา ซึ่งเริ่มต้นจากการเล่าเรื่องผ่านเรือนร่างของผู้หญิงซึ่งเคยถูกกดทับ นอกจากนั้น การเขียนเรื่องราวของผู้หญิงจากมุมมองของผู้หญิงเอง ผู้ซึ่งผ่าน

ประสบการณ์เหล่านั้นมาด้วยตนเอง จึงกลายเป็นการต่อรองกับความหมายดั้งเดิมของเรื่องเล่า และเป็นการนิยามอดีตขึ้นมาใหม่เพื่อเปิดพื้นที่สำหรับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นธรรมยิ่งขึ้นต่อผู้หญิง เพราะการรับรู้และเข้าใจอดีตจากมุมมองที่แตกต่างออกไปนี้เอง ที่จะช่วยรื้อถอนขนบธรรมเนียมประเพณีภายใต้อุดมการณ์ปิตาธิปไตย ซึ่งเคยกักขังและทำลายตัวตนของผู้หญิงมาอย่างยาวนาน

ใน *God Dies by the Nile* ผู้เขียนนำประสบการณ์ส่วนตัวและเรื่องเล่าที่ได้ยินมาตั้งแต่วัยเด็กมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์นวนิยาย โดยเฉพาะเรื่องของเด็กสาวชาวนายากจนคนหนึ่งซึ่งทำงานในบ้านของนายกเทศมนตรีประจำหมู่บ้าน ก่อนจะจมน้ำตายในแม่น้ำไนล์ รวมถึงเรื่องของเด็กสาววัยสิบสี่ปีผู้เป็นคนรับใช้ในบ้านของนายกเทศมนตรี ซึ่งตั้งครรภ์โดยที่ไม่มีใครกล้าตำหนิตัวเขา แต่กลับกลายเป็นชายหนุ่มที่เธอวางแผนจะแต่งงานด้วยถูกยิงตายแทน เรื่องเล่าดังกล่าวถ่ายทอดจากย่าสู่แม่ของผู้เขียน และฝังอยู่ในความทรงจำของเธออย่างลึกซึ้ง ประสบการณ์เหล่านี้ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการแปรเปลี่ยนกลยุทธ์ทางการเล่าเรื่อง ให้กลายเป็นเครื่องมือในการสั่นคลอนโครงสร้างของแรงศรัทธาและอำนาจสูงสุด โดยเฉพาะโครงสร้างของความเชื่อทางศาสนา ที่เคยทำหน้าที่สถาปนาอำนาจในนามของ “พระเจ้า” ให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่อาจถูกตั้งคำถาม ผู้เขียนจึงเลือก “พระเจ้า” ซึ่งเคยถูกยกให้เป็นสิ่งที่มีอำนาจสูงสุดมารื้อถอนและตั้งคำถามเสียใหม่ แรงขับภายในดังกล่าวปรากฏผ่านความฝันในวัยเยาว์ของผู้เขียน เมื่อครั้งที่เธอเคยฝันว่า นายกเทศมนตรีถูกจับเข้าคุกในข้อหาข่มขืนเด็กหญิงคนรับใช้ภายในบ้าน ทว่ายายของเธอกลับตอบว่า “It was impossible, that the mayor was a god and no-one could punish him” (El Saadawi, 2007: vii) คำกล่าวของยายได้กลายเป็นหมุดหมายที่กระตุ้นให้ผู้เขียนเริ่มตั้งคำถามต่อความศักดิ์สิทธิ์ของ “พระเจ้า” ที่เธอได้ยินอยู่รอบตัว ทั้งยังรู้สึกไม่เข้าใจความหมายนั้น และเกิดความรู้สึกไม่ชอบโดยสัญชาตญาณ เธอเห็นว่า พระเจ้าไม่ยุติธรรม เช่นเดียวกับนายกเทศมนตรีผู้เปรียบเสมือนตัวแทนของพระเจ้าซึ่งสมควรถูกลงโทษไม่ต่างกัน ด้วยเหตุนี้ *God Dies by the Nile* ผู้เขียนจึงใช้

เรือนร่างของซากียะเป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้าน และเป็นตัวแทนของผู้หญิงอียิปต์ชนชั้นแรงงานในชุมชนชนบทลุ่มแม่น้ำไนล์ นอกจากนี้ “พระเจ้า” และศาสนาในเรื่องได้ถูกลดทอนจากภาพแทนของความศักดิ์สิทธิ์ ให้เหลือเพียงโครงสร้างของอำนาจที่กดขี่ ขณะเดียวกัน เรือนร่างหญิงอันเปราะบางกลับกลายเป็นพื้นที่แห่งการเขียนความหมายใหม่ พร้อมๆ กับความเจ็บปวด ความทุกข์ทรมาน ความสูญเสีย และความเงียบงัน ที่ได้กลายเป็นการทวงคืนศักดิ์ศรี ผ่านตัวละครหญิงอย่างซากียะ กลวิธีดังกล่าวจึงเป็นแนวทางเชิงวิพากษ์ที่ผู้เขียนใช้ในการผลิตการตีความใหม่เกี่ยวกับประสบการณ์ของผู้หญิง โดยอาศัยการรื้อถอนเรื่องเล่าเก่าทั้งในเชิงศาสนาและเชิงอำนาจ และแทนที่ด้วยเรื่องเล่าที่มีผู้หญิงเป็นศูนย์กลางมากยิ่งขึ้น

นวนิยายนำเสนอเรื่องราวของซากียะผ่านโครงเรื่องที่พาผู้อ่านเข้าไปสัมผัสชีวิตของผู้หญิงในสังคมอียิปต์ชนบท ซึ่งถูกกดทับอย่างซ้ำซ้อนโดยระบบศาสนา จารีตประเพณี การเมือง และกฎหมาย เรื่องเล่าใน *God Dies by the Nile* จึงมิได้มุ่งเน้นเพียงประสบการณ์เฉพาะตัวของซากียะเท่านั้น หากเผยให้เห็นว่า ความรุนแรงที่กระทำต่อผู้หญิงเป็นผลลัพธ์ของกลไกเชิงโครงสร้างที่สถาปนาขึ้นเพื่อควบคุมเรือนร่างและชีวิตของผู้หญิงอย่างเป็นระบบ ซากียะอาศัยอยู่ในกระท่อมเล็กๆ กับพี่ชาย เธอต้องตรากตรำทำงานกลางแดดบนท้องนาอย่างหนักเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว โดยในแต่ละวันเธอจูงควายไปที่ทุ่งนา ตักน้ำขึ้นไว้บนเหยือกที่ตั้งบนศีรษะ ก่อนจะลงมือขุดดินและทำงานกลางแดดจนพลบค่ำ ภาระของเธอไม่ได้จำกัดอยู่เพียงงานแรงงาน หากยังรวมถึงการดูแลหลานสาวสองคน คือ เนฟิสซาและไซหนับ ซึ่งต่างตกเป็นเป้าหมายของนายกเทศมนตรี ผู้ทรงอำนาจในหมู่บ้านที่คนในหมู่บ้านเชื่อว่า เขาคือพระเจ้า ความพยายามของนายกเทศมนตรีในการบีบบังคับให้เนฟิสซาไปอยู่ที่บ้านของเขา จบลงด้วยการตั้งครรภ์และหลบหนีไปอย่างไร้ร่องรอย ส่วนไซหนับ ซึ่งอายุน้อยกว่าก็กำลังเผชิญชะตากรรมในลักษณะเดียวกัน ขณะเดียวกัน พี่ชายของซากียะเองก็ถูกจับในข้อหาฆ่าสามีของเนฟิสซาโดยไร้พยานหลักฐาน และในเวลาไล่เลี่ยกัน ลูกชายของซากียะอย่างกาลาล ซึ่งเพิ่งกลับจากการถูกเกณฑ์ทหารและมีแผนจะแต่งงาน

กับไซหนับ ก็ถูกใส่ร้ายว่าเป็นหัวขโมย และถูกส่งตัวไปขังคุกในเมืองห่างไกล ไซหนับเดินทางไปเยี่ยมเขา แต่หลังจากนั้นไม่มีใครได้รับข่าวคราวจากเธออีกเลย เหตุการณ์ทั้งหมดค่อยๆ บั่นทอนเสถียรภาพของครอบครัวลงอย่างต่อเนื่อง จนท้ายที่สุด ซากียะต้องอยู่อย่างเดียวดายท่ามกลางความเจ็บปวด

เห็นได้ว่า ซากียะเป็นตัวแทนของหญิงสามัญชนที่เรือนร่างของเธอต้องแบกรับความเหนื่อยล้าและความสิ้นหวังตลอดชีวิต ด้วยเหตุนี้ เรือนร่างของเธอจึงปรากฏในฐานะพื้นที่แห่งการบันทึกความเจ็บปวด ซึ่งไม่เคยได้รับการเหลียวแลและความยุติธรรม นอกจากนี้ เรือนร่างซากียะยังเป็นประจักษ์พยานของความรุนแรง ความอยุติธรรม ความทุกข์ยาก และความยากจน ที่สั่งสมจนก่อให้เกิดอาการทางประสาท ซากียะเริ่มล้มป่วย และเชื่อว่าวิญญาณเข้าสิงร่างของเธอ ด้วยเหตุนี้ ซากียะและไซหนับจึงไปขอความช่วยเหลือจาก ออม ซาเบอร์ (Om Saber) ผู้ซึ่งมีบทบาทในการทำพิธีตามความเชื่อของหมู่บ้าน อย่างไรก็ดี ออม ซาเบอร์กลับไม่สามารถช่วยเหลือเธอได้แม้แต่น้อย มิหนำซ้ำซากียะยังถูกหลอกลวงและชักจูงโดยฮัจ อิสมาอีล สมุนของนายกเทศมนตรี ผู้ซึ่งกุเรื่องให้ไซหนับมาทำงานที่บ้าน และกล่าวโทษว่า ซากียะเป็นต้นเหตุแห่งความวิบัติทั้งหมด เนื่องจากเธอไม่เคารพพระเจ้า พร้อมกับเสนอวิธีแก้ไขโดยให้ไซหนับไปทำงานที่บ้านนายกเทศมนตรี ซึ่งถือเป็นหนทางเดียวที่เธอจะแสดงความเคารพต่อ “พระเจ้า” อันเป็นตัวแทนอำนาจสูงสุดในหมู่บ้าน ดังที่เขาแนะนำไซหนับกับซากียะเอาไว้ว่า

> In front of her she will see a big iron gate. She is to walk towards it, open it and walk in. She must never walk out of it again until the owner of the house orders her to do so. He is a noble and great man, born of a noble and great father, and he belongs to a good and devout family blessed by Allah and His Prophet.
>
> (El Saadawi, 2007: 115-116)

ซากียะรู้ดีว่าต้นตอของความหายนะทั้งหมดคืออะไร เธอพร่ำบอกเสมอว่า ผู้ที่อยู่เบื้องหลังความพินาศทั้งมวลก็คือพระเจ้า และด้วยเหตุนี้ เธอจึงเลิกศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างสิ้นเชิง แม้ว่าเธอจะตระหนักถึงต้นเหตุแห่งความเจ็บปวดทั้งหมด อย่างไรก็ตาม เธอยังต้องจำใจส่งหลานสาวไปทำงานในบ้านของนายกเทศมนตรีด้วยความขมขื่นและไม่เต็มใจ ด้วยเหตุนี้ ความอัดอั้นที่ผสานกับความโกรธและความคับแค้นจากประสบการณ์ของตนเองและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับสมาชิกคนอื่นในครอบครัวได้สั่งสมจนกลายเป็นแรงผลักดันอันรุนแรง จนกระทั่งในวันที่เธอเดินเข้าไปในบ้านของนายกเทศมนตรี โดยลอบเข้าไปทางประตูเหล็ก เธอพบจอบเล่มหนึ่งวางอยู่ และใช้จอบนั้นฟาดลงบนร่างและศีรษะของนายกเทศมนตรีอย่างแรงจนเสียชีวิต ในฉากจบของเรื่อง ซากียะถูกนำตัวไปยังเรือนจำและเมื่อยามค่ำคืนมาเยือน เธอยังคงพร่ำพูดด้วยเสียงแผ่วเบาซ้ำแล้วซ้ำเล่าเกี่ยวกับพระเจ้า จนเพื่อนผู้ต้องขังที่นอนอยู่เคียงข้างต้องหันกลับมาถามด้วยความงุนงง ดังที่ผู้เขียนบรรยายเหตุการณ์ในช่วงที่ซากียะอยู่ในเรือนจำไว้ว่า

> 'I know who it is. And the woman asked her curiously.'
> 'Who is it, my dear?'
> And Zakeya answered, 'I know it's Allah, my child?'
> 'Where is He?' sighed her companion. 'If He were here, we could pray Him to have mercy on women like us.'
> 'He's over there, my child. I buried him there on the bank of the Nile.'
>
> (El Saadawi, 2007: 174-175)

บทสนทนาระหว่างซากียะกับเพื่อนผู้ต้องขังเผยให้เห็นจุดเปลี่ยนสำคัญของเรื่องราว เมื่อเธอกล่าวว่า "ฉันฝังพระองค์ไว้ตรงริมฝั่งแม่น้ำไนล์" วลีนี้เปี่ยมด้วยความหมายเชิงสัญลักษณ์ในฐานะการท้าทายอำนาจสูงสุดในหมู่บ้าน โดย "พระเจ้า" ที่ซากียะกล่าวถึง มิได้หมายถึงองค์อัลลอฮ์ตามหลักศาสนาอิสลามโดยตรง หากหมายถึงภาพแทนของระบบศรัทธาและอำนาจที่มนุษย์สร้างขึ้น

ซึ่งในบริบทของหมู่บ้าน ศรัทธานี้ได้หลอมรวมเข้ากับอำนาจทางการเมืองที่นายกเทศมนตรีเป็นผู้ถือครอง ซึ่งปฏิบัติตัวราวกับเป็นตัวแทนของพระเจ้าบนดิน อีกทั้งยังใช้อำนาจนั้นควบคุมและกดขี่ผู้หญิงโดยอ้างหลักศีลธรรมและศาสนา การที่ซากียะประกาศว่าเธอฝังพระเจ้าไว้ริมฝั่งแม่น้ำไนล์ จึงไม่เพียงเป็นการลงมือฆ่าชายผู้เป็นศูนย์กลางอำนาจทางศาสนาและการเมืองเท่านั้น หากคือการล้มล้างความศักดิ์สิทธิ์ของอำนาจที่อ้างตนในนามของพระเจ้าและใช้ศรัทธาเป็นเครื่องมือในการควบคุมเรือนร่างและชีวิตของผู้หญิง การกระทำของซากียะจึงไม่อาจถูกมองเพียงในมิติของการแก้แค้น หากเป็นการสถาปนาความหมายใหม่ให้กับเรือนร่างของตนเองที่เคยถูกจองจำให้กลายเป็นพื้นที่ของการต่อต้านและการนิยามตนเองขึ้นมาอีกครั้ง แม้ในท้ายที่สุดเธอจะถูกจองจำ แต่เสียงของเธอกลับกลายเป็นประกาศการณ์ถึงการปฏิเสธอำนาจที่กดขี่ และเรื่องราวของเธอได้กลายเป็นเรื่องเล่าที่มิอาจลบเลือนไปจากความทรงจำ ในบริบทของนวนิยาย “พระเจ้า” จึงมิได้หมายถึงองค์อัลลอฮ์ในเชิงเทววิทยาแต่เพียงอย่างเดียว หากเป็นตัวแทนของอำนาจเบ็ดเสร็จที่ผูกขาดความจริงและความชอบธรรมไว้ในมือของบุรุษผู้มีอำนาจ ซึ่งใช้ศาสนา การเมือง และกฎหมายมาครอบงำความเป็นหญิง

นอกจากนั้น คำกล่าวของซากียะที่ว่า “ฉันฝังพระเจ้าไว้ริมฝั่งแม่น้ำไนล์” ไม่เพียงเป็นการยอมรับว่า เธอได้ลงมือสังหารบุคคลหนึ่ง แต่คือการประกาศว่า “พระเจ้า” ในรูปแบบที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อกดขี่ผู้หญิงนั้นได้ถูกฝังลงแล้ว โดย “พระเจ้า” ที่เธอกล่าวถึง ไม่ใช่พระผู้เป็นเจ้าตามหลักศาสนาโดยตรง แต่คือภาพแทนของอำนาจเบ็ดเสร็จที่หลอมรวมศาสนา ศีลธรรม และการเมืองเข้าไว้ด้วยกัน และใช้อำนาจนั้นบังคับให้ผู้หญิงต้องนิ่งเงียบและสยบยอมต่อความทุกข์อย่างไม่มีทางเลือก เรือนร่างของซากียะที่เคยทรุดโทรมและถูกทำให้เงียบงัน กลับกลายเป็นเครื่องมือในการต่อต้านอำนาจดังกล่าวอย่างเด็ดขาด การฆ่าผู้แทนของอำนาจจึงไม่ใช่แค่การลงมือฆ่าในเชิงกายภาพ แต่คือการทวงคืนศักดิ์ศรีผ่านร่างกายที่ไม่ยอมจำนนอีกต่อไป ดังนั้น คำกล่าวสุดท้ายของซากียะจึงไม่ใช่เพียงคำพูดแห่งการปลดปล่อยตนเอง แต่คือการประกาศการเขียนเรื่องเล่าชุดใหม่ที่เธอใช้เรือนร่างของตนเองเป็นหมึก และใช้อำนาจของตนเองเป็นปากกา การฆ่า

นายกเทศมนตรีในเหตุการณ์ครั้งนั้นจึงไม่เพียงเป็นการล้มล้างผู้มีอำนาจ หากคือการเขียนความทรงจำ ความเจ็บปวด และการต่อต้าน ผ่านเรือนร่างที่เคยถูกทำให้เงียบงัน ซึ่งบัดนี้ได้กลายเป็นผู้ที่สามารถเปล่งเสียงได้ด้วยตนเอง

การตัดผมกับการปลดแอก: เรือนร่างสตรีกับการตั้งคำถามต่อความเชื่อเรื่อง “เกียรติยศอันสูงสุด” ใน *Memoirs of a Woman Doctor*

มิติของการท้าทายกรอบความคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับผู้หญิง ปรากฏผ่านการรื้อถอนมายาคติและความเชื่อที่ครอบงำสังคมมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะผ่านการเล่าเรื่องที่ตั้งคำถามและต่อต้านโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ ดังจะเห็นได้จากงานเขียนของซัดดาวี ซึ่งใช้เรือนร่างของผู้หญิงเป็นพื้นที่ในการเล่าเรื่องและประกอบสร้างอัตลักษณ์ใหม่ ไม่เพียงใน *God Dies by the Nile* ซึ่งเผยให้เห็นการต่อต้านผ่านตัวละครหญิง หากยังปรากฏใน *Memoirs of a Woman Doctor* ที่ตัวละครหญิงใช้เรือนร่างของตนเป็นศูนย์กลางในการวิพากษ์ความเชื่อทางศาสนาและกรอบศีลธรรมที่นิยามบทบาทของผู้หญิง กล่าวคือ เธอปฏิเสธการยอมจำนนต่อการถูกกำหนดอัตลักษณ์ความเป็นหญิงเพียงจากรูปลักษณ์ภายนอก และเลือกตัดผมของตนเอง ซึ่งไม่เพียงเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ หากเป็นการกระทำเชิงสัญลักษณ์ที่ท้าทายความหมายดั้งเดิมของ “ความเป็นหญิง” ในสังคมอียิปต์ที่เคร่งครัดศาสนา โดยเชื่อมโยงเส้นผมเข้ากับความบริสุทธิ์และคุณค่าของผู้หญิง ภายใต้กรอบความเชื่อทางศาสนาและบรรทัดฐานของระบอบปิตาธิปไตย ด้วยเหตุนี้ การตัดผมจึงกลายเป็นการประกาศเสรีภาพเหนือเรือนร่างของตน และเป็นการปฏิเสธบทบาทที่ถูกสถาปนาโดยโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การกระทำดังกล่าวของตัวละครหญิงคือการต่อต้านและปลดแอกตัวเองจากข้อจำกัดทางวัฒนธรรมที่เคยกดทับ และนิยามความเป็นหญิงในลักษณะที่ไม่เปิดพื้นที่ให้กับประสบการณ์ของผู้หญิงอย่างแท้จริง

Memoirs of a Woman Doctor นำเสนอเรื่องราวของตัวละครหญิงซึ่งเกิดและเติบโตขึ้นมาในครอบครัวอียิปต์ที่เคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมและประเพณีดั้งเดิม อย่างไรก็ดี เธอตัดสินใจเลือกเดินบนเส้นทางอาชีพแพทย์ แทนที่

จะยอมจำนนต่อการแต่งงานที่พ่อแม่จัดหาและบทบาทความเป็นแม่ เธอตั้งใจเรียนอย่างไม่ย่อท้อเพื่อทำความฝันให้เป็นจริง นั่นคือการสอบเข้าเรียนแพทย์ จนเธอสามารถสอบได้ หลังจากนั้นเธอเริ่มเข้าใจความลึกลับของเรือนร่างมนุษย์ และหลังจากกดทับความปรารถนาของตนเองมานานหลายปี เธอก็เริ่มต้นมีความสัมพันธ์รักหลายครั้ง ซึ่งเปิดโอกาสให้เธอได้สำรวจและเรียนรู้เรื่องเพศของตนในแบบที่เธอเลือกเอง เนื้อเรื่องนำเสนอชีวิตของตัวละครในฐานะสตรีอียิปต์คนหนึ่ง ที่เติบโตขึ้นท่ามกลางสังคมที่กดทับ แต่เธอเลือกที่จะลุกขึ้นต่อต้านค่านิยมเหล่านั้น เริ่มค้นหาความหมายของ “ความเป็นหญิง” และตั้งคำถามต่อความรักในแบบที่เธอต้องการจะเข้าใจด้วยตัวเอง นอกจากนี้ ตั้งแต่ยังเด็ก เธอมักตั้งคำถามต่อกรอบจารีตและความเชื่อที่กดขี่ผู้หญิง ทั้งในแง่ของเรือนร่างและบทบาททางสังคม เธอเลือกท้าทายอำนาจเหล่านั้นอย่างชัดเจน หนึ่งในเหตุการณ์สำคัญคือการตัดผมสั้น ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการปฏิเสธความคาดหวังที่สังคมกำหนดให้กับเพศหญิง

ในเรื่องเล่าของซัดดาวี เส้นผมของตัวละครหญิงได้รับการนำเสนอในฐานะองค์ประกอบสำคัญของการสร้างและนิยามตัวตน ไม่เพียงในฐานะสัญลักษณ์ของความงามทางกายภาพ หากยังสะท้อนอิทธิพลของโครงสร้างทางสังคมที่หล่อหลอมการรับรู้และอัตลักษณ์ทางเพศของผู้หญิงอีกด้วย การที่ตัวละครหญิงค่อยๆ ตระหนักถึงความหมายของเส้นผม มิได้เกิดจากการเรียนรู้ด้านความงามเพียงอย่างเดียว แต่คือการเรียนรู้ผ่านบทบาทที่ถูกกำหนดโดยบริบททางวัฒนธรรม ศาสนา และขนบประเพณี ซึ่งแทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวันของพวกเธอ และก่อให้เกิดความเข้าใจต่ออำนาจที่จำกัดขอบเขตของความเป็นหญิงในสังคมที่พวกเธออาศัยอยู่ ยกตัวอย่างเช่น ในอัตชีวประวัติเรื่อง *A Daughter of Isis* ที่เส้นผมของตัวละครหญิงได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของเกียรติยศ ความงาม และความเหมาะสม ที่เชื่อมโยงและสะท้อนถึงความเชื่อเรื่องความบริสุทธิ์ของผู้หญิง ตามกรอบสังคม ศีลธรรม และวัฒนธรรม เธอต้องถูกบังคับให้ยืดผมตรงด้วยหลอดโลหะร้อน เพื่อเตรียมความพร้อมสู่การเป็นเจ้าสาว เนื่องจากเดิมทีผมของผู้เขียนมีลักษณะที่หยิกหยองและไม่งามสยาย จนญาติฝ่าย

แม่มองว่าเป็นเส้นผมของ “เด็กทาส” (El Saadawi, 2000: 145) และเจ้าบ่าวจะหนีหายไปและไม่ยอมรับ

ในการศึกษาวิเคราะห์การท้าทายอำนาจผ่านการตัดผมของตัวละคร ซึ่งสะท้อนถึงการปลดแอกหรือการตั้งคำถามต่อความเชื่อทางศาสนา ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะกล่าวถึงความหมายของเส้นผมในฐานะสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับคุณค่าทางศาสนาและศีลธรรม ซึ่งส่งผลต่อการกำกับบทบาทและสถานะของผู้หญิงผ่านเรือนร่าง โดยหากพิจารณาภายใต้บริบทดังกล่าว เส้นผมของหญิงสาวไม่เพียงเป็นองค์ประกอบของเรือนร่างเท่านั้น แต่ได้กลายเป็นพื้นที่ของการควบคุมกำกับ ผ่านการเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องความบริสุทธิ์ ซึ่งได้รับการสถาปนาให้เป็นหนึ่งในคุณค่าทางศาสนาและศีลธรรม รวมถึงได้รับการยอมรับและปฏิบัติตามในสังคมที่นับถือศาสนาอิสลาม หรืออาจกล่าวได้ว่า สำหรับผู้หญิงมุสลิม เส้นผมได้รับการสร้างความหมายให้เป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ ที่เชื่อมโยงกับหลักความเชื่อทางศาสนา ซึ่งสะท้อนถึงความเคารพและความศรัทธาต่อพระเจ้า (Hoodfar, 2001: 424) นอกจากนี้ หนึ่งในข้อปฏิบัติสำคัญสำหรับหญิงมุสลิมคือการรักษาเส้นผม โดยปกปิดให้มิดชิดหรือเก็บผมให้เรียบร้อย ซึ่งถือเป็นหนึ่งในแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับคำสอนของอัลลอฮ์ และได้รับการยกย่องให้เป็นหลักศีลธรรมที่แสดงถึงเกียรติยศและความประพฤติอันเหมาะสมของสตรีในสังคม ด้วยเหตุนี้ การปฏิบัติตามกรอบความเชื่อดังกล่าวจึงมิได้เป็นเพียงการดำรงอยู่ในกรอบจารีตเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกที่ทำให้โครงสร้างอำนาจทางเพศในสังคมอียิปต์สามารถดำรงอยู่ และได้รับการผลิตซ้ำผ่านหลักศาสนาและศีลธรรมที่กดทับเรือนร่างสตรีอย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม ตัวละครหญิงบางคนกลับเลือกที่จะใช้เส้นผมของตนเองเป็นเครื่องมือในการต่อต้านกรอบความเชื่อดังกล่าว พร้อมทั้งปลดแอกตนเองจากโครงสร้างทางสังคมที่จำกัดบทบาทและสิทธิของผู้หญิงไว้ในกรอบแห่งความคาดหวังทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งไม่สอดคล้องกับเจตจำนงเสรีและอัตลักษณ์ที่แท้จริงของพวกเธอ ดังเช่นในนวนิยาย *Memoirs of a Woman Doctor* ที่ตัวละครหญิงตัดสินใจตัดผมของตนเอง เพื่อต้องการก้าวข้ามข้อจำกัดที่แม่และ

สังคมกำหนดขึ้น ซึ่งได้วางกรอบและควบคุมเธอตั้งแต่วันที่เกิดมาวันแรก โดยสำหรับเธอแล้ว เส้นผมที่ยาวหนักอึ้งบนศีรษะเปรียบเสมือนอุปสรรคในการใช้ชีวิตในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เช่น การอาบน้ำ การเคลื่อนไหว โดยเธอรู้สึกอึดอัดและรำคาญทุกครั้งเมื่ออากาศร้อน ซึ่งตรงกันข้ามกับพี่ชายที่ไม่จำเป็นต้องไว้ผมยาวเหมือนเธอ ตัวละครหญิงเริ่มตั้งคำถามกับการควบคุมเรือนร่างอย่างเข้มงวดจากแม่ โดยเฉพาะการบังคับให้ดูแลเส้นผมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเธอเปรียบเทียบการควบคุมนี้กับการถูกล่ามโซ่เอาไว้ เพราะเป็นการจำกัดเสรีภาพในการแสดงออก จากสถานการณ์ที่ตัวละครตั้งคำถามต่อแม่กับการกระทำดังกล่าว ไม่เพียงสะท้อนถึงการท้าทายอำนาจแบบปิตาธิปไตยที่แสดงผ่านการควบคุมเรือนร่างและบทบาททางสังคมเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงการปฏิเสธความคาดหวังเดิมและการเรียกร้องสิทธิเหนือเรือนร่างของเธอด้วยเช่นกัน ดังที่เธอครุ่นคิดในใจว่า

> But it was my mother who controlled my life, my future and my body right down to every strand of my hair. Why? Because she'd given birth to me? But why did that give her some special merit?
>
> (El Saadawi, 2019: 16-17)

การปฏิเสธอำนาจของผู้ปกครองและข้อกำหนดของสังคมปิตาธิปไตยที่ใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมเป็นข้ออ้างในการควบคุมเรือนร่างของตัวละครหญิง ได้รับการนำเสนอผ่านเหตุการณ์ในวันที่เธอตัดสินใจตัดผมของตนเอง โดยที่ไม่ได้บอกกล่าวแม่ล่วงหน้า ในวันนั้นเธอออกจากบ้านโดยลำพังและเดินไปตามถนนจนกระทั่งพบร้านทำผมสำหรับสุภาพสตรี เธอเดินเข้าไปโดยไม่ลังเล พร้อมตัดสินใจลองตัดผมของตนเอง ในขณะนั้นเธอได้ครุ่นคิดและตั้งคำถามเกี่ยวกับเส้นผมของตนเองว่า นี่หรือคือสิ่งที่แม่ของฉันเรียกว่า "เกียรติยศอันสูงสุด" ดังที่เธอกล่าวว่า "Were these what my mother called

a woman's crowning glory?" (El Saadawi, 2000: 18) และในขณะเดียวกันเธอก็สงสัยว่า ความภาคภูมิใจอันสูงสุดของผู้หญิงเช่นนี้สามารถตัดทิ้งได้ง่ายดายเพียงเพราะจากการตัดสินใจอันชั่ววูบจริงๆ หรือ? "Could a woman's crown fall shattered to the ground like this because of one moment of determination?" (El Saadawi, 2000: 18) การตั้งคำถามของตัวละครหญิงสะท้อนถึงการท้าทายความเชื่อที่ว่า เส้นผมเป็นสิ่งที่แสดงถึงเกียรติยศอันสูงสุดของผู้หญิง รวมถึงเส้นผมซึ่งได้รับการเปรียบเทียบกับมงกุฎที่สะท้อนถึงคุณค่าและสถานะของผู้หญิงในเชิงสัญลักษณ์ ด้วยเหตุนี้ เส้นผมซึ่งเปรียบเสมือนมงกุฎจึงถือเป็นสัญลักษณ์ของเกียรติยศอันสูงสุดและศักดิ์ศรีของตัวผู้หญิง หากพิจารณาในบริบทนี้ การตัดสินใจตัดผมของตัวละครหญิงจึงแสดงถึงการทำลายเกียรติยศและคุณค่าของตนเอง รวมทั้งการไม่แสดงความเคารพและความศรัทธาต่อพระเจ้าและขนบธรรมเนียมประเพณี แม้ว่าเหตุการณ์ในครั้งนั้นสร้างความไม่พอใจอย่างรุนแรงให้กับแม่ จนนำไปสู่การถูกตบหน้าอย่างแรง อย่างไรก็ดี เธอกลับรู้สึกว่า ความท้าทายต่ออำนาจของแม่ทำให้เธอกลายเป็นกำแพงที่ไม่มีความรู้สึกและไร้ซึ่งอารมณ์ และทำให้เธอรู้สึกถึงชัยชนะ กล่าวคือ ความหวาดกลัวที่เคยมีต่อแม่ได้เลือนหายไป และแปรเปลี่ยนเป็นความกล้าหาญที่ก่อตัวขึ้นในจิตใจ เธอตระหนักได้ว่า แม่เป็นเพียงผู้หญิงธรรมดาคนหนึ่ง และการตบหน้าถือเป็นสิ่งที่รุนแรงที่สุดที่แม่สามารถทำกับเธอได้ หรืออาจกล่าวได้ว่า การกระทำของแม่ที่บ่งบอกถึงความรุนแรง ไม่ได้ทำให้ตัวละครรู้สึกหวาดกลัวอีกต่อไป แต่กลับกลายเป็นความรู้สึกของชัยชนะที่เกิดขึ้นในตัวละครหญิงเอง ดังที่เธอได้เล่าถึงเหตุการณ์นั้นเอาไว้ว่า

> For the first time in my life I understood the meaning of victory; fear led only to defeat, and victory demanded courage. My fear of my mother had vanished; that great aura which had made me terrified of her had fallen away. I realized that she was just an ordinary woman. The slaps she delivered were the strongest

thing about her but they no longer scared me -- because they didn't hurt any more.

(El Saadawi, 2000: 19)

เหตุการณ์ทั้งหมดข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการยืนหยัดต่อต้านอำนาจที่กดทับตัวตนของตัวละครหญิงภายใต้กรอบของสังคมปิตาธิปไตยของอียิปต์ กล่าวคือ เส้นผมซึ่งถูกตีความในเชิงสัญลักษณ์และถูกหล่อหลอมด้วยความเชื่อว่า เป็นเครื่องหมายแห่ง "เกียรติยศอันสูงสุด" และ "ความบริสุทธิ์" ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ตัวละครหญิงใช้ในการต่อต้านระบบอำนาจและการบังคับที่สังคมและครอบครัวได้สร้างกฎเกณฑ์และข้อจำกัด โดยเฉพาะในกรณีของแม่ซึ่งเป็นตัวแทนของการส่งต่อแนวคิดและความเชื่อเหล่านี้ แนวคิดและความเชื่อดังกล่าวได้สร้างความคาดหวังและข้อจำกัดที่ครอบงำตัวละครหญิงตั้งแต่เธอเป็นเด็ก ทั้งในแง่การควบคุมเรือนร่างและการจำกัดเสรีภาพในการแสดงออกของตนเอง จนก่อให้เกิดความขัดแย้งภายในและความเกลียดชังต่อตัวตนหรือความเป็นผู้หญิงของเธอ อย่างไรก็ตาม เมื่อเธอเริ่มตั้งคำถามกับความเชื่อที่เชื่อมโยงกับคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น เส้นผมที่ตีความว่าเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของ "เกียรติยศอันสูงสุด" สะท้อนให้เห็นว่า ตัวละครต้องการก้าวข้ามข้อจำกัดที่ถูกกำหนดไว้ทั้งจากในครอบครัวและสังคม และสร้างความหมายใหม่ให้กับตัวเธอเอง กล่าวคือ การกระทำของตัวละครหญิง ไม่เพียงแสดงถึงการปฏิเสธอำนาจของแม่ แต่ยังเผยให้เห็นถึงการท้าทายหรือการปลดแอกจากกรอบความเชื่อเดิมที่กดขี่เรือนร่างผู้หญิงในสังคมปิตาธิปไตย

นอกจากนี้ การใช้เรือนร่างเป็นพื้นที่ของการต่อต้านในลักษณะดังกล่าวยังชี้ให้เห็นถึงความพยายามของตัวละครหญิงในการทวงคืนสิทธิในการกำหนดอัตลักษณ์ของตนเอง รวมถึงการประกาศว่า เรือนร่างของพวกเธอไม่ได้เป็นเพียงวัตถุที่สามารถถูกควบคุมหรือครอบงำโดยอำนาจทางศาสนาและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ การตั้งคำถาม และการนิยามตัวตนใหม่ผ่านการปฏิเสธกรอบความคิดเดิมที่เคยถูกยัดเยียดให้แก่พวกเธอมาเป็นเวลายาวนาน

โดยในบริบทนี้ เธอสามารถเปลี่ยนการกระทำธรรมดาให้กลายเป็นสิ่งที่แสดงถึงเจตนารมณ์อันทรงพลัง และสะท้อนถึงการเรียกร้องสิทธิในการเป็นเจ้าของเรือนร่าง และการมีเสรีภาพในการกำหนดชะตาชีวิตตนเอง หรืออาจกล่าวได้ว่าความรู้สึกถึงชัยชนะที่เธอได้รับจากการกระทำของตนเองไม่เพียงเผยให้เห็นการปลดปล่อยจากการควบคุมของผู้เป็นแม่เท่านั้น หากสะท้อนถึงการปฏิเสธกรอบสังคมและศีลธรรมดั้งเดิม ที่ผูกมัดตัวตนของเธอมาตลอด ตลอดจนเป็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ใหม่ที่เธอสร้างขึ้นมาด้วยเช่นกัน การกระทำดังกล่าวถือเป็นตัวอย่างของการเรียกร้องสิทธิในเรือนร่างและการแสดงออกของตนเองอย่างเต็มที่ อันเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การท้าทายต่ออำนาจทางวัฒนธรรมและสังคมที่เคยครอบงำเธอมาอย่างยาวนาน

กล่าวได้ว่า ใน *Memoirs of a Woman Doctor* การใช้เส้นผมของตัวละครหญิงเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างเส้นผมของผู้หญิงกับแนวคิดเรื่อง “เกียรติยศ” ซึ่งเป็นกรอบคุณค่าทางสังคมที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อตรึงผู้หญิงให้อยู่ภายใต้อำนาจของค่านิยมและขนบธรรมเนียมที่มีบทบาทในการควบคุมและจำกัดเสรีภาพของพวกเธอ การที่ตัวละครเลือกตัดผมหรือใช้เรือนร่างของตนเองเป็นเครื่องมือในการต่อต้านจึงถือเป็นการท้าทายโครงสร้างอำนาจที่ครอบงำและกำหนดบทบาทของผู้หญิงในสังคม นอกจากนี้ ยังเปิดโอกาสให้เกิดการตั้งคำถามต่อมาตรฐานความงามและกรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องเพศที่หยั่งรากลึกอยู่ในความเชื่อทางศาสนาและจารีตประเพณี โดยเฉพาะในบริบทของสังคมที่ผู้หญิงถูกนิยามคุณค่าและสถานะผ่านลักษณะทางกายภาพและความประพฤติที่สอดคล้องกับอุดมคติของสังคมชายเป็นใหญ่ ในแง่นี้เรื่องเล่ามีบทบาทสำคัญในการเปิดเผยและท้าทายกลไกของการกดขี่ที่แฝงเร้นอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้หญิง โดยเฉพาะในประเด็นที่สังคมมองว่าเป็น “เรื่องปกติ” และไม่อาจตั้งคำถามได้ เช่น แนวคิดที่ว่าผู้หญิงควรต้องรักษาความงามของเส้นผม หรือดำรงตนอย่างสำรวมเพื่อธำรงไว้ซึ่ง “เกียรติ” และ “ศักดิ์ศรี” ตามแบบแผนที่ถูกกำหนดขึ้น

ดังนั้น การเล่าเรื่องผ่านเรือนร่างของตัวละครหญิงใน *Memoirs of a Woman Doctor* ไม่เพียงสะท้อนการควบคุมเรือนร่างของผู้หญิง ผ่านโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกในสังคมอียิปต์ แต่ยังเผยถึงบทบาทของเรือนร่างของตัวละครหญิงในฐานะเครื่องมือในการต่อต้านขนบ ท้าทายอำนาจ และช่วงชิงสิทธิในการกำหนดตัวตน กล่าวอีกนัยหนึ่ง *Memoirs of a Woman Doctor* เผยให้เห็นถึงศักยภาพของเรือนร่างในฐานะพื้นที่แห่งการต่อรอง การสร้างความหมายใหม่ของอัตลักษณ์ และการตั้งคำถามต่อหลักความเชื่อที่ยึดถือต่อกันมา ในขณะเดียวกัน หากพิจารณาบทบาทของเรื่องเล่าที่มีเรือนร่างสตรีเป็นศูนย์กลาง เรื่องเล่าดังกล่าวทำหน้าที่เป็นพื้นที่สำคัญในการเปิดเผยและนำเสนอประเด็นการควบคุมเรือนร่างผ่านโครงสร้างอำนาจที่ดำรงอยู่ นอกจากนี้ ยังเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้เกิดการตั้งคำถามและท้าทายขนบประเพณีที่กดทับผู้หญิง โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับเพศและบทบาทของผู้หญิงในสังคม ด้วยเหตุนี้ การถ่ายทอดประสบการณ์ของตัวละครหญิงที่ต้องเผชิญกับการถูกกดขี่ในสังคมชายเป็นใหญ่ และเลือกใช้เรือนร่างของตนเป็นเครื่องมือในการตั้งคำถามต่ออำนาจเหล่านั้น จึงสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของวรรณกรรมในการเปิดพื้นที่ให้เสียงของผู้หญิงได้รับการนำเสนอ ถกเถียง และวิพากวิจารณ์ ภายใต้บริบททางสังคมที่หลากหลาย เรื่องเล่าที่ให้ความสำคัญกับเรือนร่างของผู้หญิงไม่เพียงเป็นการบันทึกหรือถ่ายทอดประสบการณ์เท่านั้น หากเป็นกระบวนการฟื้นคืนเสียงของผู้หญิงที่ถูกทำให้เลือนหายไปจากวาทกรรมหลักด้วยเช่นกัน

เรือนร่างและภาษากาย: พื้นที่แห่งการแบ่งปันประสบการณ์และความรู้สึกร่วมใน *Woman at Point Zero*

เรือนร่างสตรีไม่เพียงเป็นพื้นที่บอกเล่าเรื่องราวหรือประสบการณ์ของผู้หญิง หากยังเป็นเส้นใยที่ถักทอสายสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิง ก่อร่างเป็นชุมชนผ่านประสบการณ์และความทรงจำร่วม โดยเฉพาะเมื่อผู้หญิงต้องเผชิญกับความรุนแรงทั้งทางเรือนร่างและจิตใจ ซึ่งส่งผลให้พวกเธอรู้สึกสูญเสียอำนาจในการควบคุมชีวิตของตนเอง สูญเสียความมั่นใจในตัวตน และตกอยู่ในสภาวะของความ

อ้างว้างและโดดเดี่ยว ท่ามกลางโครงสร้างทางสังคมที่กดทับและตอกย้ำความไร้อำนาจของพวกเธอ ด้วยเหตุนี้ การสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้หญิงเองผ่านประสบการณ์ร่วมหรือความรู้สึกเดียวกันจึงกลายเป็นกระบวนการสำคัญในการกอบกู้อัตลักษณ์ของตนเองกลับคืนมา เรือนร่างจึงมิได้เป็นเพียงวัตถุที่ถูกควบคุมโดยอำนาจทางสังคม ศาสนา และวัฒนธรรมเพียงเท่านั้น แต่เป็นพื้นที่ของการสื่อสารที่ทำให้ผู้หญิงสามารถบอกเล่าเรื่องราวของตนเอง จนนำไปสู่การเชื่อมโยงประสบการณ์ร่วมกันผ่านเรือนร่าง และสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่ไม่ได้ถูกกำหนดโดยอำนาจภายนอก แต่เป็นอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นจากความเข้าใจและการให้คุณค่าต่อตัวตนของพวกเธอเอง ในแง่นี้ เรือนร่างสตรีจึงไม่เพียงพื้นที่ของการกดขี่ แต่เป็นพื้นที่ของการต่อสู้ การท้าทาย และการสร้างเสียงของผู้หญิงให้ดังขึ้นผ่านกลุ่มของตน เพื่อให้พวกเธอมีอำนาจในการต่อรองและตั้งคำถามกับโครงสร้างที่พยายามปิดกั้นและลดทอนตัวตนของพวกเธอมาโดยตลอด

แนวคิดเรื่องบทบาทของเรือนร่างสตรีในฐานะพื้นที่ของการสร้างชุมชนของผู้หญิงผ่านประสบการณ์และความรู้สึกร่วมดังที่อธิบายไว้ข้างต้น ได้รับการถ่ายทอดผ่านเฟอร์ดอส (Firdaus) ในนวนิยาย *Woman at Point Zero* เฟอร์ดอสเป็นตัวแทนของผู้หญิงที่ต้องเผชิญกับความรุนแรงและการกดขี่อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ภายในครอบครัวไปจนถึงสังคมภายนอกที่ควบคุมชีวิต บทบาทและเรือนร่างของเธอ ทว่าภายใต้บริบทของการถูกจองจำและการถูกทำให้ไร้อำนาจ เธอกลับสามารถค้นพบความหมายใหม่ของตัวตนผ่านกระบวนการรับรู้และการเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้หญิงคนอื่นๆ ที่ต้องเผชิญชะตากรรมเดียวกัน โดยนับตั้งแต่พ่อและแม่ของเธอเสียชีวิต เฟอร์ดอสต้องอยู่ภายใต้การดูแลของลุง ซึ่งเป็นบุคคลที่เธอเคารพนับถือและไว้วางใจ ทว่าแทนที่จะได้รับการคุ้มครองและดูแลอย่างที่เด็กหญิงคนหนึ่งควรได้รับ เธอกลับถูกนำไปขายเพื่อแต่งงานจากการตัดสินใจของภรรยาของลุง ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวเผยให้เห็นบทบาทของผู้หญิงเองในการส่งต่อและค้ำจุนโครงสร้างที่กดขี่เพศเดียวกัน เฟอร์ดอสถูกบังคับให้แต่งงานกับชีก มาห์มูด (Sheikh Mahmoud) ผู้ซึ่งมีอายุราวกับเป็นพ่อ และทำร้ายทุบตีอย่างโหดเหี้ยมภายใต้คราบของผู้นำศาสนาที่คน

เคารพนับถือ จนเธอต้องตัดสินใจหนีออกจากบ้าน ช่วงเวลาหลังจากนั้น เธอต้องเผชิญกับความโดดเดี่ยวและการที่สังคมปฏิบัติต่อเธอราวกับว่าเป็นเพียงวัตถุที่สามารถซื้อขายและตอบสนองต่อความต้องการทางเพศได้ตลอดเวลา จนกระทั่งเมื่อเฟอร์ดอสได้พบกับชารีฟา (Sharifa) สาวสวยวัยกลางคน ที่ประกอบอาชีพโสเภณีและอาศัยอยู่ในอพาร์ตเมนต์หรู ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของชีวิต มากกว่าการที่นำพาให้เธอเข้าสู่อาชีพโสเภณี ชารีฟาพาเฟอร์ดอสเข้าไปในห้องพักส่วนตัว และช่วยเธอชำระล้างร่างกาย เปลี่ยนเสื้อผ้า และพรมน้ำหอมบรรยากาศอันเงียบสงบและสัมผัสที่อ่อนโยนของชารีฟาทำให้เฟอร์ดอสรู้สึกผ่อนคลายและยอมเปิดใจคุยกับชารีฟาถึงเรื่องเลวร้ายในอดีตที่ผ่านมา ชารีฟาสื่อสารกับเฟอร์ดอสผ่านการใช้ภาษากาย ซึ่งไม่ทำให้เธอรู้สึกถึงการถูกครอบงำหรือการบังคับ แต่เป็นการปลอบโยนและการใช้พื้นที่เพื่อสร้างบรรยากาศที่ทำให้เธอรู้สึกปลอดภัยพอที่จะพูดถึงอดีตของตนเอง

การสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างชารีฟาและเฟอร์ดอสผ่านอวัจนภาษา การสัมผัส และภาษากาย ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเปิดช่องทางในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ส่วนตัวและเสริมสร้างความเข้าอกเข้าใจระหว่างกันระหว่างผู้หญิง ในสถานการณ์ดังกล่าว ภาษากายไม่เพียงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสื่อสารหรือแสดงออกแทนคำพูดเท่านั้น หากสะท้อนถึงพลังของการสัมผัสเรือนร่างที่สามารถข้ามพ้นข้อจำกัดของวาทกรรมปิตาธิปไตย ซึ่งมักให้ความสำคัญกับการใช้คำพูดเป็นเครื่องมือหลักในการถ่ายทอดความหมาย หรืออาจกล่าวได้ว่า การสัมผัสทางเรือนร่างระหว่างตัวละครทั้งสองได้เปิดพื้นที่ให้พวกเธอสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น อันนำไปสู่การปลดปล่อยเสียงของตนเองที่เคยถูกทำให้เงียบงันภายใต้โครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ที่คอยกดขี่เธอเอาไว้เรื่อยมา นอกจากนี้ การเชื่อมโยงผ่านประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกันยังสะท้อนให้เห็นว่า ความทุกข์ทรมานที่เฟอร์ดอสประสบไม่เพียงเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับตัวเธอเองเท่านั้น หากเป็นชะตากรรมร่วมของผู้หญิงคนอื่น เช่นเดียวกับชารีฟาที่ต้องเผชิญกับความรุนแรงภายใต้โครงสร้างสังคมแบบปิตาธิปไตย ดังเช่นที่ชารีฟาได้พบกับเฟอร์ดอสเป็นครั้งแรก หลังจากที่เฟอร์ดอสวิ่งหนีจากบายูมิ

(Bayoumi) เพื่อนร่วมงานที่ทำร้ายร่างกายและล่วงละเมิดเธอ จนต้องหลบออกมาและนั่งริมถนนเพียงลำพัง ณ เวลานั้นเอง ชารีฟาซึ่งปรากฏตัวขึ้น ได้กล่าวประโยคหนึ่งที่สะท้อนถึงความเข้าใจในชะตากรรมของตนและของผู้หญิงโดยรวมว่า ผู้ชายทุกคนล้วนเหมือนกัน เราต่างเผชิญชีวิตในแบบเดียวกัน และย้ำด้วยคำพูดที่สะท้อนถึงความไร้ความแตกต่างของผู้ชายที่กระทำความรุนแรงต่อผู้หญิง รวมถึงเอ่ยชื่อของบายูมิเช่นกันว่า “Any one of them, it doesn’t make any difference. They’re all the same, all sons of dogs, running around under various names. Mahmoud […] Bayoumi.” (El Saadawi, 2007: 55) ทันทีที่เฟอร์ดอสได้ยินชื่อของบายูมิ ปฏิกิริยาของเธอเผยถึงการรับรู้ในประสบการณ์และความรู้สึกร่วมของผู้หญิงที่ต้องเผชิญชีวิตภายใต้สังคมชายเป็นใหญ่ ด้วยเหตุนี้ความคล้ายคลึงกันของเหตุการณ์ที่พวกเธอทั้งสองพบเจอได้กลายเป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน รวมถึงการรับรู้ความทุกข์ของกันและกันในเชิงอารมณ์

อย่างไรก็ดี เรือนร่างและภาษากายไม่เพียงสะท้อนการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างสองตัวละครหญิงผ่านการเปลี่ยนประสบการณ์ส่วนตัวให้กลายเป็นประสบการณ์ร่วมเท่านั้น หากยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของเฟอร์ดอสเช่นเดียวกัน กล่าวคือ นอกจากการสัมผัสและอวัจนภาษาจะเป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงแล้ว ยังเป็นกระบวนการที่ทำให้เฟอร์ดอสสร้างความหมายใหม่ให้กับตัวตนและกำหนดอนาคตของตนเองได้ ในเหตุการณ์ครั้งนั้น ชารีฟาสอนให้เฟอร์ดอสกล้าที่จะเผชิญหน้ากับชีวิตและมองเห็นคุณค่าของตนเอง อีกทั้งชารีฟายังบอกกับเฟอร์ดอสด้วยว่า ตัวของเฟอร์ดอสนั้นมี “คุณค่า” และ “ราคา” ที่สูงกว่าตัวเธอ เพราะมีวุฒิการศึกษาระดับมัธยม อีกทั้งยังมีอายุน้อยกว่า และมีความเป็นผู้ดีมากกว่า ชารีฟาจึงแนะนำให้เธอใช้สิ่งที่มีในตัวเหล่านี้เป็นเครื่องมือในการต่อราคากับพวกผู้ชายดังที่กล่าวว่า “You are younger than I am and more cultured, and nobody should be able to come near you without paying twice as much as what is paid to me.” (El Saadawi, 2007: 59) พร้อมทั้งแนะนำให้ตั้งราคาของตัวเองให้สูงเข้าไว้

เพราะนั่นเป็นการท้าทายพวกผู้ชายให้อยากครอบครองสิ่งของที่มีค่า จนทำให้พวกเขายอมจ่ายเงินเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ ดังที่ชารีฟาบอกเฟอร์ดอสว่า “The higher you price yourself, the more he will realize what you are really worth, and be prepared to pay with the means at his disposal.” (El Saadawi, 2007: 58) คำแนะนำของชารีฟาสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการสร้างชุมชนของตัวละครหญิง ซึ่งนำไปสู่การกำหนดอัตลักษณ์ใหม่ของเฟอร์ดอสในการนิยามคุณค่าและความหมายของตนเอง ในฐานะผู้หญิงที่ถูกกดขี่มาตลอดชีวิต ตั้งแต่การสูญเสียพ่อแม่ การถูกลุงและภรรยาบังคับให้แต่งงานกับชายชราไปจนถึงการตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงทางร่างกายและจิตใจจากผู้ชายที่แสวงหาผลประโยชน์จากเธอ เฟอร์ดอสไม่เคยมีอำนาจเหนือเรือนร่างตนเอง อย่างไรก็ตาม การแนะนำจากชารีฟาได้เปิดพื้นที่ให้เธอได้ตระหนักถึงอำนาจที่ซ่อนอยู่ในเรือนร่างของเธอเอง และเรียนรู้ว่า เรือนร่างของเธอเองสามารถเป็นเครื่องมือในการต่อรอง แทนที่จะเป็นเพียงวัตถุที่อยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ชายเพียงเท่านั้น ในบริบทนี้ คำแนะนำของชารีฟาเป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้หญิง อันนำไปสู่การก้าวข้ามบทบาทดั้งเดิมที่สังคมกำหนด และการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่ทรงพลังและมีอำนาจในการตัดสินชะตาชีวิตของตน

แม้ว่าชารีฟาจะสอนให้เฟอร์ดอสใช้เรือนร่างของตนเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับผู้ชายเพื่อความอยู่รอด แต่เฟอร์ดอสกลับก้าวไปไกลกว่านั้น เธอใช้เรือนร่างไม่เพียงเพื่อสร้างอำนาจเหนือผู้ชายเพียงเท่านั้น แต่เธอเริ่มตั้งคำถามกับโครงสร้างทางสังคมที่บีบบังคับให้ผู้หญิงต้องใช้เรือนร่างของตนเป็นกลไกในการดำรงชีวิต เฟอร์ดอสตระหนักว่า แม้เธอสามารถใช้เรือนร่างของตนในการต่อรองและสร้างอำนาจในระบบชายเป็นใหญ่ได้ แต่อำนาจดังกล่าวก็ยังดำรงและไหลเวียนอยู่ภายใต้กรอบของโครงสร้างที่กดขี่เธออยู่ดี ดังที่เธอกล่าวว่า “Men impose deception on women and punish them for being deceived, force them down to the lowest level […] and chastise them with menial service for life, or insult, or blows.” (El Saadawi, 2007: 94) สุดท้ายเธอจึงตัดสินใจที่จะต่อต้านระบบนี้ และปฏิเสธการถูกครอบงำเรือนร่างและชีวิตของ

ตนเองอย่างถึงที่สุด ซึ่งได้แก่ เหตุการณ์ที่เธอฆ่ามาซุก (Marzouk) ชายที่ในตอนแรกเสนอตัวเป็นผู้ช่วยเหลือ แต่กลับกลายเป็นผู้แสวงหาผลประโยชน์จากเธอในฐานะแมงดา (pimp) จากสถานการณ์ดังกล่าว การตัดสินใจของเฟอร์ดอสในการปลิดชีวิตมาซุกสะท้อนถึงการต่อต้านเชิงสัญลักษณ์ต่อโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่หรือระบอบปิตาธิปไตย ที่กดขี่และควบคุมเรือนร่างของเธอมาโดยตลอด ภายใต้บริบทดังกล่าว การกระทำของตัวละครหญิงเป็นการปลดแอกจากระบบที่กดทับตัวเธอมาอย่างยาวนานอย่างเป็นรูปธรรม ในขณะเดียวกัน แนวคิดเรื่องการสร้างพลังระหว่างผู้หญิงด้วยกันเอง ดังเช่นการที่ซารีฟาให้คำแนะนำหรือเสนอแนะให้เฟอร์ดอสสร้าง “คุณค่า” และ “ราคา” ให้ตนเอง เผยให้เห็นถึงกลไกการต่อรองและการทวงคืนอำนาจของผู้หญิงผ่านเรือนร่างตัวเอง แม้แนวทางดังกล่าวจะเปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถสร้างคุณค่าให้ตนเองได้ ซึ่งสะท้อนถึงหนทางของผู้หญิงในการดิ้นรนเอาชีวิตรอดในระบบที่กดขี่ แต่ท้ายที่สุดแล้วการต่อรองเช่นนี้ยังคงอยู่ภายใต้กรอบคุณค่าที่ตอบสนองต่อความต้องการของเพศชาย อย่างไรก็ตาม สัญลักษณ์ของชัยชนะที่แท้จริงอาจไม่ได้อยู่ที่การเพิ่มราคาสำหรับการต่อรอง หากเป็นการล้มล้างโครงสร้างที่กดขี่พวกเธอไว้ ทว่านั่นย่อมมาพร้อมกับความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นและยากจะหลีกเลี่ยงในกระบวนการปลดแอกเรือนร่างสตรี แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่า การโค่นล้มระบบที่กดขี่ผู้หญิงไม่ใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นได้โดยง่าย

เมื่อเรือนร่าง “เปล่งเสียง”: จากการสร้างชุมชนของผู้หญิงในตัวบทสู่การเคลื่อนไหวทางสังคม

แม้เรือนร่างจะเป็นศูนย์กลางของประสบการณ์ชีวิตของตัวละครหญิงทั้งในฐานะพื้นที่แห่งความเจ็บปวด การถูกกดขี่ หรือการดิ้นรนต่อรองกับอำนาจ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นจุดร่วมที่เชื่อมโยงตัวละครเข้าหากันผ่านอารมณ์และความรู้สึกร่วม อันนำไปสู่การก่อรูปของชุมชนเล็กๆ ภายในตัวบท อย่างไรก็ตาม ศักยภาพของเรือนร่างกลับมิได้จำกัดอยู่เพียงในโลกของวรรณกรรมเท่านั้น ตรงกันข้ามยังสามารถขยายขอบเขตออกไปสู่โลกภายนอกในฐานะพื้นที่แห่งการ

เชื่อมโยงที่ทรงพลัง ซึ่งหลอมรวมผู้หญิงที่มีประสบการณ์และความทรงจำร่วมกัน จนก่อให้เกิดชุมชนที่มีพลัง ซึ่งช่วยกระตุ้นการรับรู้ร่วมของผู้หญิง และปลุกพลังในการต่อต้านโครงสร้างอำนาจ โดยหนึ่งในกลไกสำคัญที่เผยให้เห็นศักยภาพของเรือนร่างในการเคลื่อนผ่านจากตัวบทสู่โลกจริง คือ การฟื้นคืนเสียงให้ “เหยื่อ” ของความรุนแรงกลายเป็น “ผู้เล่าเรื่อง” ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างพื้นที่ใหม่ให้กับผู้หญิง ในการประกาศความเป็นเจ้าของเรื่องราวของตนเอง เพราะเป็นการเผยให้เห็นศักยภาพของเรือนร่าง ที่ไม่เพียงในฐานะศูนย์กลางของอำนาจและการควบคุม แต่เป็นแหล่งบันทึกประสบการณ์ ความทรงจำ และอารมณ์ความรู้สึก ที่สามารถต่อรองและสั่นคลอนระเบียบอำนาจที่กดทับอยู่ได้

แนวคิดข้างต้นสะท้อนผ่านกรณีของเฟอร์ดอสใน *Woman at Point Zero* นักโทษหญิงที่กำลังรอประหารชีวิตในเรือนจำกานาเตียร์ (Qanatir) และปฏิเสธการให้สัมภาษณ์กับซัดดาวี ซึ่งขณะนั้นกำลังเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อทำวิจัยทางการแพทย์เรื่องอาการทางประสาทในกลุ่มนักโทษหญิง สิ่งที่ทำให้ซัดดาวีรู้สึกว่าเฟอร์ดอสต่างจากนักโทษหญิงคนอื่น คือ เธอปฏิเสธที่จะลงนามในคำร้องขออภัยโทษ แม้จะได้รับความช่วยเหลือจากแพทย์ประจำเรือนจำในการยื่นคำร้องดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ในช่วงท้ายของการจองจำ และเป็นช่วงเวลาที่ชะตากรรมของตนยังไม่แน่นอน เฟอร์ดอสตัดสินใจเปิดประตูสู่การสนทนาและถ่ายทอดเรื่องราวของตนเองออกมา ผ่านการบอกเล่าให้ซัดดาวีรับฟัง พร้อมกับเสียงที่เคยถูกปิดกั้นมาเกือบชั่วชีวิตให้ฟื้นคืนอีกครั้ง การตัดสินใจดังกล่าวของเฟอร์ดอสไม่เพียงเป็นการให้ข้อมูล หากเป็นการปลดเปลื้องพันธนาการแห่งความเงียบที่สั่งสมอยู่ในเรือนร่างของเธอมาอย่างยาวนาน เสียงของเฟอร์ดอสจึงเป็นเสียงที่ผ่านการตกผลึกจากบาดแผล ความรุนแรง และการดิ้นรนอย่างต่อเนื่อง ทันทีที่เธอเอ่ยปากเล่าเรื่องราวของตน บรรยากาศอันเงียบงันในห้องกลับกลายเป็นพื้นที่ของการฟื้นคืนอำนาจผ่านเรือนร่าง ซึ่งครั้งหนึ่งเคยถูกทำให้ไร้เสียง

ก่อนที่เฟอร์ดอสจะเริ่มเล่าประสบการณ์ของตนเอง เธอกำชับกับซัดดาวีว่าให้นั่งฟังอย่างสงบ และห้ามแทรกในขณะที่เธอกำลังเล่าเรื่อง ดังที่กล่าวว่า “Let me speak. Do not interrupt me. I have no time to listen to you.”

(El Saadawi, 2007: 9) การเอ่ยถ้อยคำดังกล่าวไม่เพียงเป็นการพูด หากเป็นการประกาศการมีอยู่ของตนในฐานะ “เจ้าของเสียง” ที่ครั้งหนึ่งเคยถูกทำให้เงียบงัน แม้ว่าเฟอร์ดอสจะเคยใช้เรือนร่างของตนเองเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับอำนาจชายมาก่อนหน้า ตั้งแต่การเพิ่มราคาหรือมูลค่าให้กับตนเอง ไปจนถึงการใช้ความรุนแรงอย่างการฆ่ามาซุก ทว่าการที่เธอเลือกจะบอกเล่าเรื่องราวผ่านเสียงของตนในครั้งนี้ เผยให้เห็นอีกขั้นหนึ่งของการประกาศอิสรภาพ ในลักษณะของการเป็นเจ้าของเรื่องเล่าที่สามารถนิยามตัวตนใหม่ได้อย่างอิสระ หรืออาจกล่าวได้ว่าคำกล่าวของเฟอร์ดอสในช่วงต้นของบทสนทนาสะท้อนถึงการเรียกคืนสิทธิของเสียงที่เคยถูกพรากไป การประกาศอำนาจเหนือเรื่องเล่าของตนเอง และการยืนหยัดต่อการปฏิเสธการควบคุม ดังนั้น การเปิดเผยประสบการณ์ผ่านเสียงของเฟอร์ดอสจึงเป็นการยืนยันสิทธิในความเป็นเจ้าของเรือนร่างและเรื่องราวของตน ขณะเดียวกันยังทำหน้าที่ทวงคืนศักดิ์ศรีและอิสรภาพเหนือเรือนร่าง โดยแปรเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้ไร้เสียง” ไปสู่ “เจ้าของเสียง” ซึ่งเป็นการพลิกกลับโครงสร้างอำนาจที่เคยกดทับเธอมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน หากพิจารณาภายใต้บริบทนี้ เสียงที่เปล่งออกมานั้นจึงไม่ใช่เพียงถ้อยคำ หากเป็นการแสดงออกทางการเมืองผ่านเรือนร่าง โดยเฉพาะในบริบทของผู้หญิงที่เสียงของพวกเธอมักถูกปิดกั้น การเปล่งเสียงจึงไม่เพียงเป็นการพูดหรือการสื่อสารเท่านั้น หากเป็นการทวงคืนสิทธิเหนือเรือนร่างและการประกาศตัวตนอย่างทรงพลัง ด้วยเหตุนี้เรือนร่างของเฟอร์ดอสนอกจากจะเป็นศูนย์กลางของความรุนแรงแล้ว ยังเป็นพื้นที่ของการสร้างความหมายใหม่ ในฐานะผู้มีสิทธิในการนิยามตัวตนต่อหน้าสาธารณะ

การที่เฟอร์ดอสตัดสินใจเล่าเรื่องของตนเองไม่เพียงเป็นการต่อต้านความเงียบที่กดทับเรือนร่างของเธอมาอย่างยาวนาน หากยังเผยให้เห็นว่า เรือนร่างของเธอนั้นได้กลายเป็นพื้นที่ทางการเมือง (politicized body) ซึ่งไม่จำกัดอยู่แค่ในขอบเขตส่วนตัวอีกต่อไป หากสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานของอำนาจชายเป็นใหญ่ที่พยายามควบคุมเรือนร่างและบทบาทของผู้หญิง ในบริบทดังกล่าวเรือนร่างของเฟอร์ดอสจึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นในการวิพากษ์อำนาจที่เคยกดทับ

เธอ และเมื่อซัดดาวีเผยแพร่เรื่องราวของเฟอร์ดอสต่อสาธารณะ เสียงของเฟอร์ดอสจึงขยายขอบเขตออกไป และกลายเป็นพลังแห่งการวิพากษ์ระบบอำนาจในระดับที่กว้างขวางยิ่งขึ้น นอกจากนี้ เรือนร่างซึ่งเป็นพื้นที่ทางการเมืองยังเป็นจุดเชื่อมโยงอันทรงพลังที่ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และผ่านองค์ประกอบทางประสาทสัมผัส เช่น สายตาและน้ำเสียง ดังปรากฏในฉากที่เฟอร์ดอสปรากฏตัวต่อหน้าซัดดาวีเป็นครั้งแรก สายตาอันเฉียบคมของเธอทำให้ซัดดาวีรู้สึกราวกับตายไปชั่วขณะ ดังถ้อยคำบรรยายว่า “It was as though I died the moment her eyes looked into mine. They were eyes that killed, like a knife, probing, cutting deep down inside, their look steady, unwavering.” (El Saadawi, 2007: 7) ในทำนองเดียวกัน เสียงของเฟอร์ดอสไม่ได้เป็นเสียงในลักษณะของการเปล่งถ้อยคำ หากเป็นเสียงที่นิ่งสงบ แฝงไว้ด้วยพลังที่เฉือนลึกแต่หนักแน่น ซึ่งสะท้อนแรงต่อต้านที่ก่อตัวอยู่ภายในเรือนร่างของเธอเอง “The voice was hers, steady, cutting deep down inside, cold as a knife. Not the slightest wavering in its tone. Not the smallest shiver of a note.” (El Saadawi, 2007: 7)

สายตาและน้ำเสียงของเฟอร์ดอสได้กลายเป็นช่องทางในการถ่ายโอนพลังงาน ทั้งยังเสมือนเป็นสะพานที่เชื่อมโยงประสบการณ์ของตัวเธอกับการตื่นรู้ภายในของผู้เขียน ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกถึงความรุนแรงที่แฝงอยู่ในความเงียบและความนิ่ง กล่าวคือ ดวงตาอันเฉียบคมของเธอ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เขียนรู้สึกราวกับตายไปในชั่วขณะ เผยให้เห็นถึงความกล้าหาญ และพลิกบทบาทจาก “ผู้ถูกมอง” ให้กลายเป็น “ผู้จ้องมอง” อย่างทรงพลัง การสบตาของเฟอร์ดอสจึงไม่เพียงเป็นการเผชิญหน้า หากเป็นการแสดงออกถึงการยืนยันตัวตน ตลอดจนการพลิกกลับบทบาทจากที่เคยถูกจำกัด ในทำนองเดียวกัน น้ำเสียงอันเยือกเย็นและแน่วแน่ของเธอ สะท้อนถึงพลังแห่งความนิ่งที่ไม่เปิดช่องให้ความรู้สึกใดเข้ามารบกวนการเล่า ทั้งแววตาและน้ำเสียงของเฟอร์ดอสภายใต้บรรยากาศอันเงียบงันภายในห้อง ส่งผลทางอารมณ์อย่างลึกซึ้งต่อผู้เขียน ปลุกเร้าให้เธอเกิดความรู้สึกร่วม ที่ไม่ได้เป็นความรู้สึกสงสาร หากเป็นการรับรู้ถึงความกล้าของ

เฟอร์ดอส และความหวาดกลัวที่ซ่อนอยู่ในตนเองด้วยเช่นกัน อารมณ์ที่ก่อตัวขึ้นภายในตัวของผู้เขียนไม่อาจถูกเก็บไว้เป็นเพียงความทรงจำส่วนตัว แต่กลับกลายเป็นแรงผลักดันที่ทำให้เธอเผยแพร่เรื่องราวของเฟอร์ดอสออกสู่สาธารณะ เพื่อเป็นตัวแทนในการส่งเสียงแทนความอยุติธรรมที่เรือนร่างของเฟอร์ดอสได้ประสบมา โดยภายหลังจากการพูดคุยเสร็จ เสียงของเฟอร์ดอสที่ยังคงก้องอยู่ในหูของผู้เขียน ทำให้เธอไม่อาจเพิกเฉยได้อีกต่อไป เสียงที่ทำให้ผู้เขียนรู้สึกว่าการเก็บเงียบไว้คือการมีส่วนร่วมในการปิดปากผู้ที่ถูกกดขี่ ดังที่ปรากฏในตอนท้ายของเรื่อง ภายหลังจากที่เฟอร์ดอสถูกพาตัวออกไป เสียงของเธอยังคงก้องอยู่ในหูของผู้เขียน เสียงแห่งความกล้า เสียงแห่งความจริง ที่โอบล้อมและสั่นคลอนความจริงอื่นทั้งปวง ดังที่เธอเล่าถึงความรู้สึกว่า

> But her voice continued to echo in my ears, vibrating in my head, in the cell, in the prison, in the streets, in the whole world, shaking everything, spreading fear wherever it went, the fear of the truth which kills, the power of truth, as savage, and as simple, and as awesome as death, yet as simple and as gentle as the child that has not yet learnt to lie.
>
> (El Saadawi, 2007: 114)

การถ่ายทอดเรื่องราวผ่านอารมณ์และประสบการณ์ของเฟอร์ดอสกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อรูปชุมชนของผู้หญิงโลกที่สามจากขอบเขตในตัวบทสู่โลกภายนอก ซึ่งเกิดขึ้นจากการเปิดใจรับฟังความเจ็บปวดและการรับรู้บาดแผลของผู้หญิงด้วยกัน ในสถานการณ์ข้างต้น เฟอร์ดอสไม่ได้เป็นเพียงนักโทษหญิงหากคือประจักษ์พยานแห่งความรุนแรงที่เผยให้เห็นโครงสร้างของความรุนแรงของสังคมอียิปต์ เรื่องเล่าของเธอจึงกลายเป็นเส้นเรื่องหลักที่ถักทอความเจ็บปวดและการต่อรองเข้าด้วยกัน ตลอดจนเป็นแกนกลางของอารมณ์และความรู้สึกที่ผู้เขียนในฐานะแพทย์และผู้สัมภาษณ์หยิบยกมาร้อยเรียงเป็นนวนิยาย *Woman at Point Zero* ตอนจบของเรื่องปิดท้ายด้วยภาพของผู้เขียนนั่งอยู่ในรถของตนเอง

เผชิญหน้ากับคลื่นอารมณ์ที่ถาโถมเข้ามาอย่างไม่ทันตั้งตัว เธอรู้สึกละอายต่อชีวิตที่ผ่านมา ที่ต้องเผชิญกับความจริงที่ไม่สามารถหลบหนีได้ ทั้งความกลัวและการโกหกหลอกลวงที่ห้อมล้อมรอบตัว จนเกิดแรงปรารถนาอยากเหยียบคันเร่งเพื่อบดขยี้โลกทั้งใบให้สลาย ทว่าในห้วงเวลาแห่งความสับสนและพลุ่งพล่านนั้น เธอกลับเลือกที่จะเหยียบเบรกอย่างแรงและหยุดนิ่งอยู่ตรงนั้น พร้อมกับคิดในใจว่า เฟอร์ดอสยังมีความกล้าหาญมากกว่าตัวเธอเองเสียอีก “And at that moment I realized that Firdaus had more courage than I.” (El Saadawi, 2007: 114) การปิดเรื่องข้างต้นเผยให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในตัวของผู้เขียน ซึ่งเป็นผลมาจากการรับฟังและซึมซับความรู้สึกของเฟอร์ดอส ภาวะสะเทือนทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เขียนจึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่ระดับบุคคล หากแปรเปลี่ยนเป็นพลังแห่งการตระหนักรู้ของผู้เขียน และกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อรูปชุมชนของผู้หญิงที่เชื่อมโยงกันผ่านเสียง บาดแผล และเรือนร่าง ในบริบทนี้ เฟอร์ดอสจึงไม่เพียงเป็นตัวละครที่มีบทบาทในการเล่าเรื่องเท่านั้น แต่เป็นตัวแทนของหลักฐานแห่งความรุนแรงที่โครงสร้างอำนาจพยายามลบเลือนโดยเปลี่ยนบทบาทของเรือนร่างตนเอง จากเดิมซึ่งเคยเป็นบริเวณของการถูกกดทับข่มเหง และควบคุม ให้กลายเป็นพื้นที่ของการ “เปล่งเสียง” ซึ่งไม่ได้แสดงออกผ่านการใช้ความรุนแรงอย่างโจ่งแจ้ง แต่กลับสถิตอยู่ในความนิ่งที่เฉือนลึก ซึ่งสะท้อนการไม่ยินยอมจำนนอีกต่อไป และเป็นเสียงแห่งการท้าทายการทำให้เงียบที่ดำเนินมาเกือบตลอดชีวิต และยืนยันว่า เรือนร่างของผู้หญิงไม่อาจถูกนิยามจากภายนอก

ดังนั้น ความรู้สึกละอายใจที่ก่อตัวขึ้นภายในตนเอง การรับฟังเรื่องเล่าของเฟอร์ดอส กลายเป็นประตูบานแรกที่นำพาผู้เขียนเข้าสู่การตระหนักรู้ถึงมิติทางการเมืองและอัตลักษณ์ที่ฝังแน่นอยู่ในเรือนร่างของผู้หญิง และผลักดันให้เธอเป็นตัวแทนหรือสื่อกลางในการนำเสียงของเฟอร์ดอสสู่โลกภายนอก โดยขยายพลังของเรื่องเล่าไปสู่พื้นที่สาธารณะ ในบริบทนี้ เรื่องเล่าของเฟอร์ดอสจึงมิได้หยุดนิ่งอยู่แค่บนหน้ากระดาษ หากแผ่ขยายออกไปสู่ภายนอกตัวบท เพื่อให้ผู้หญิงจำนวนมากที่อาจกำลังเผชิญกับสถานการณ์คล้ายคลึงกัน สามารถมอง

เห็นตนเองในเรื่องเล่า และตระหนักว่า ประสบการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่นั้นไม่ได้เกิดขึ้นกับตนเพียงลำพัง หากเป็นสิ่งที่ผู้หญิงอีกหลายคนต้องเผชิญ อันเป็นผลจากโครงสร้างทางสังคมที่กดทับเรือนร่างและชีวิตของพวกเธอเอาไว้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถเชื่อมโยงกันผ่านความรู้สึกร่วม ความเข้าใจร่วม และการตื่นรู้ร่วมกัน ทั้งหมดนี้เริ่มต้นจากการใช้เรือนร่างของตนเองเป็นพื้นที่ในการแสดงออก หรือเป็นเรือนร่างที่ “เปล่งเสียง” และท้าทายต่ออำนาจที่กดทับพวกเธอมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

บทสรุป

จากการศึกษาบทบาทของเรือนร่างสตรีในฐานะพื้นที่แห่งอำนาจและการต่อรอง ภายใต้บริบทของประเทศโลกที่สาม พบว่า ในงานเขียนของซัดดาวี เรือนร่างสตรีมิได้ทำหน้าที่เพียงสะท้อนความรุนแรงที่ผู้หญิงต้องเผชิญภายใต้โครงสร้างปิตาธิปไตย หรือการถูกควบคุมโดยสถาบันทางสังคมและอำนาจรัฐเท่านั้น หากยังปรากฏเป็นพื้นที่ของการบอกเล่าเรื่องราวและการถ่ายทอดประสบการณ์จากมุมมองของผู้หญิง โดยให้ความสำคัญกับผู้หญิงในฐานะเจ้าของเรื่องเล่าและผู้กำหนดความหมายของประสบการณ์ตนเอง การเล่าเรื่องผ่านเรือนร่างจึงกลายเป็นกลวิธีสำคัญที่เปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงได้ตั้งคำถามต่อระเบียบอำนาจที่กดขี่พวกเธอ อีกทั้งยังเป็นกลไกในการต่อรองกับอำนาจที่ควบคุมเรือนร่างภายใต้โครงสร้างทางสังคม ด้วยเหตุนี้ เรือนร่างสตรีจึงเป็นพื้นที่ของการต่อต้าน การต่อสู้ และการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ในสังคมที่พยายามพรากเสียงของพวกเธอไป นอกจากนี้ เรือนร่างในงานเขียนของซัดดาวียังทำหน้าที่เชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนบุคคลเข้ากับความรู้สึกร่วมของผู้หญิงที่ต้องเผชิญกับความอยุติธรรมในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน อันก่อให้เกิดชุมชนร่วมของผู้หญิง ที่ตั้งอยู่บนฐานของความทุกข์ ความเจ็บปวด และความหวังร่วมกัน ภายใต้บริบทนี้ ศักยภาพของผู้หญิงในการทวงคืนอำนาจเหนือเรือนร่างของตนจึงมิได้หยุดอยู่เพียงในระดับปัจเจก หากยังขยายออกสู่การเคลื่อนไหวร่วมในระดับสังคม นำไปสู่พลัง

ขับเคลื่อนทางการเมืองที่สามารถท้าทายและเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่กดทับพวกเธออย่างเป็นรูปธรรม

ในสังคมชายเป็นใหญ่ งานเขียนมักถูกใช้เป็นเครื่องมือรักษาอำนาจและสืบทอดโครงสร้างการกดขี่ อย่างไรก็ดี *God Dies by the Nile* ได้พลิกบทบาทของงานเขียนให้กลายเป็นพื้นที่แห่งการต่อต้านและท้าทายอำนาจชายเป็นใหญ่ กล่าวคือ ซัดดาวีใช้เรือนร่างที่เจ็บปวดและบอบช้ำของตัวละครหญิงซึ่งเผชิญทั้งความรุนแรงและการกดขี่ เป็นจุดตั้งต้นของการรื้อถอนอำนาจ ผ่านการเล่าเรื่องที่เปิดเผยมายาคติทางความเชื่อและตั้งคำถามต่อระบบอำนาจชายเป็นใหญ่ ซึ่งฝังรากลึกในศีลธรรม จารีต ความเชื่อ และศาสนา การท้าทายโครงสร้างอำนาจในลักษณะดังกล่าวสะท้อนผ่านสัญลักษณ์ของ “พระเจ้า” ซึ่งในเรื่องหมายถึงนายกเทศมนตรี ผู้เป็นตัวแทนของอำนาจสูงสุดในหมู่บ้าน นอกจากนี้ การนำ “พระเจ้า” ลงมาจากฐานศรัทธาที่เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อมตะ และไม่อาจแตะต้องได้นั้น สะท้อนถึงพลังอันทรงคุณค่าในเชิงการเมืองและการเล่าเรื่อง เพราะเป็นการแทนที่ศูนย์กลางแห่งความเชื่อด้วยเสียงและเรือนร่างของผู้หญิงที่เต็มไปด้วยประสบการณ์แห่งความเจ็บปวด ความทุกข์ทรมาน บาดแผล และการไม่ยอมจำนน ดังนั้น กลวิธีการเล่าเรื่องของซัดดาวีจึงไม่เพียงแค่แหวกม่านมายาคติทางศรัทธาเท่านั้น หากยังสร้างประวัติศาสตร์ชุดใหม่ผ่านมุมมองของผู้หญิงที่เคยถูกกดทับ นอกจากนี้ การเล่าเรื่องจากมุมมองของผู้หญิงที่มีประสบการณ์ตรงยังเป็นการต่อรองกับความหมายดั้งเดิมของเรื่องเล่า พร้อมกับนิยามอดีตขึ้นใหม่ เพื่อเปิดพื้นที่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยุติธรรมยิ่งขึ้นสำหรับผู้หญิง การรับรู้และเข้าใจอดีตผ่านมุมมองที่แตกต่างนี้ ยังช่วยรื้อถอนขนบธรรมเนียมและประเพณีภายใต้อุดมการณ์ปิตาธิปไตยซึ่งเคยกักขังและทำลายตัวตนของผู้หญิงมาอย่างยาวนาน

เช่นเดียวกับตัวละครหญิงใน *Memoirs of a Woman Doctor* ที่ลุกขึ้นตั้งคำถามต่อคุณค่าทางศีลธรรมและกรอบสังคมที่กำหนดและควบคุมเรือนร่างของเธอผ่านข้อบังคับที่เชื่อมโยงกับหลักศาสนา กล่าวคือ สังคมได้สร้างเงื่อนไข

และกฎเกณฑ์ เพื่อกำกับพฤติกรรม มาตรฐานเรือนร่าง และบทบาทของผู้หญิง ให้อยู่ภายใต้แบบแผนดั้งเดิมที่ได้รับการสถาปนาไว้ผ่านระบอบปิตาธิปไตย การตัดผมของตัวละครหญิงจึงเป็นมากกว่าการเปลี่ยนแปลงทางรูปลักษณ์ภายนอกของตนเอง หากเป็นการท้าทายอำนาจและแสดงออกถึงการต่อต้านโครงสร้างสังคมที่กดขี่ ลิดรอนสิทธิ และจำกัดเสรีภาพของผู้หญิงผ่านเรือนร่าง ด้วยเหตุนี้ เส้นผมของตัวละครจึงไม่เพียงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นหญิงเท่านั้น แต่ยังกลายเป็นพื้นที่ของการควบคุมและการต่อต้าน ที่ตัวละครหญิงเลือกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองอำนาจและตั้งคำถามต่อกรอบแนวคิดและหลักศีลธรรมที่กดทับเธอมาอย่างยาวนาน หรือกล่าวได้ว่า การใช้เรือนร่างสตรีเป็นศูนย์กลางของเรื่องเล่าเป็นกลยุทธ์ที่ซัดดาวีใช้เปิดพื้นที่ให้ประเด็นที่สังคมพยายามปิดกั้นหรือทำให้เงียบกลายเป็นเรื่องที่สามารถถกเถียงได้ในที่สาธารณะ ผ่านตัวละครหญิงที่เลือกใช้เรือนร่างของตนเองเป็นเครื่องมือในการท้าทายอำนาจ ด้วยเหตุนี้ เสียงของผู้หญิงที่เคยถูกกดทับและไร้พื้นที่ในวาทกรรมหลักของสังคมจึงได้รับการขับเน้นผ่านเรื่องเล่า ดังนั้นเรือนร่างสตรีจึงเป็นพื้นที่ของการเล่าเรื่อง ซึ่งสร้างความหมายใหม่ให้กับเรือนร่างของผู้หญิงในฐานะพื้นที่ของการตั้งคำถามต่ออำนาจและการช่วงชิงอำนาจกลับคืนมา พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์โครงสร้างทางสังคมที่ริดรอนสิทธิ ตลอดจนเป็นสื่อกลางในการบันทึกและถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้หญิงที่มักถูกทำให้เงียบในวาทกรรมกระแสหลัก

นอกจากนี้ นวนิยาย *Woman at Point Zero* ยังสะท้อนบทบาทของเรือนร่างในฐานะพื้นที่ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงจากหลายหลายภูมิหลัง ผ่านประสบการณ์และอารมณ์ความรู้สึกร่วมกัน โดยถ่ายทอดผ่านตัวละครหญิงอย่างซารีฟาและเฟอร์ดอส ในบริบทดังกล่าว เรือนร่างทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่เปิดโอกาสให้ตัวละครทั้งสองสร้างชุมชนร่วมกันบนพื้นฐานของประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน จนก่อให้เกิดสายสัมพันธ์ทางอารมณ์ที่ลึกซึ้ง โดยแสดงออกผ่านอวัจนภาษาและภาษากาย นอกจากนั้น การร้อยรัดสายสัมพันธ์ระหว่างสองตัวละครผ่านอารมณ์และความรู้สึกร่วม โดยใช้เรือนร่างเป็นสื่อกลางในลักษณะดังกล่าว ยังส่งผลให้เฟอร์ดอสสร้างอัตลักษณ์หรือตัวตนใหม่ได้ และ

ใช้เรือนร่างของตัวเองเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับระบบชายเป็นใหญ่ ดังนั้น การสร้างชุมชนของผู้หญิงผ่านเรือนร่างจึงไม่เพียงเป็นการรวมตัวของผู้หญิงที่มีประสบการณ์การกดขี่ที่คล้ายคลึงกันเท่านั้น แต่เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างพลังและปลดปล่อยตนจากบทบาทที่สังคมกำหนด นอกจากนี้ *Woman at Point Zero* ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างชุมชนของผู้หญิงในระดับนอกตัวบท โดยผู้เขียนมีบทบาทในการทำให้เรื่องราวของเฟอร์ดอสกลายเป็นเครื่องมือที่กระตุ้นให้ผู้หญิงที่เผชิญชะตากรรมคล้ายคลึงกันตระหนักถึงพลังในการเปล่งเสียงและแสดงออกถึงความเจ็บปวดและการท้าทาย ผ่านการใช้เรือนร่างเป็นพื้นที่สำคัญในการแสดงออก ทั้งยังมีบทบาทในการผลักดันขบวนการสตรีนิยมในประเทศโลกที่สามที่เชื่อมโยงผู้หญิงจากหลากหลายบริบทเข้าด้วยกัน โดยซัดดาวีไม่ยึดถือแนวคิดสตรีนิยมตะวันตก แต่สร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ของผู้หญิงโลกที่สาม ซึ่งเผชิญกับอำนาจในหลายรูปแบบและระดับ ทั้งศาสนา วัฒนธรรม และจารีตประเพณี ด้วยเหตุนี้ งานเขียนของเธอจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสร้างขบวนการของผู้หญิงที่สามารถต่อรองและท้าทายอำนาจที่กดขี่ผู้หญิงโลกที่สามได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

ภาษาอังกฤษ

Ahmed, L. (1992), *Women and Gender in Islam Historical Roots of a Modern Debate*, New Haven: Yale University Press.

Alexander, J. and Mohanty, C. (1997), *Feminist Genealogies, Colonial Legacies, Democratic Futures*, New York: Routledge.

El Saadawi, N. (1983), *Woman at Point Zero*, translated by Sherif Hetata, London: Zed Books.

_____. (1999), *A Daughter of Isis: The Autobiography of Nawal El Saadawi*, translated by Sherif Hetata, London: Zed Books.

_____. (2002), *Walking Through Fire: A Life of Nawal El Saadawi*, translated by Sherif Hetata, London: Zed Books.

_____. (2007), *God Dies by the Nile*, translated by Sherif Hetata, London: Zed Books.

_____. (2015), *The Hidden Face of Eve: Women in the Arab World*, translated by Sherif Hetata, London: Zed Books.

_____. (2019), *Memoirs of a Woman Doctor*, translated by Catherine Cobham, London: Clays.

Hoodfar, H. (2001), "The Veil in Their Minds and on Our Heads: Veiling Practices and Muslim Women", in Castelli, E. (eds.) *Women, Gender, Religion: A Reader*, New York: Palgrave Macmillan.

Katrak, K. (2006), *Politics of The Female Body: Postcolonial Women Writers of the Third World*, New Brunswick: Rutgers University Press.

Leitch, V. et al. (2001), *The Norton Anthology of Theory and Criticism,* New York: W-W-Norton and Company.

Lionnet, F. (1995), *Postcolonial Representations: Women, Literature, Identity*, New York: Cornell University Press.

Moya, P. and García, M. (2000), *Reclaiming Identity: Realist Theory and the Predicament of Postmodernism*, Berkeley: University of California Press.

Ruiz, M. (2012), *Women's Identities and Bodies in Colonial and Postcolonial History and Literature,* Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Shaw, S. (2023). “Activism, Advocacy, and Rebellion: Arab Women Through the Work of Nawal El Saadawi”, in Mayor, C. et al (eds.), *Women’s Empowerment for a Sustainable Future*, Gewerbestrasse: Springer Cham Publisher.

Were, M. (2021), “The Female Body as a Site of Embodying Personal and Cultural Memories in Nawal El-Saadawi’s Autobiographies”, *Western African Literary and Cultural Studies*, 1(1): 7-19.

สื่อออนไลน์

Amireh, A. (2021), “Nawal El Saadawi’s Intellectual Life Reflected Eight Decades of Arab Society and Culture”, *The Conversation*, retrieved 5 February 2025 from https://theconversation.com/nawal-el-saadawis-intellectual-life-reflected-eight-decades-of-arab-society-and-culture-157972

Badran, M. (2022). “Nawal El-Saadawi: A Fearless Feminist Without Borders”, *The Wilson Quarterly*, retrieved 5 February 2025 from https://www.wilsoncenter.org/blog-post/nawal-el-saadawi-fearless-feminist-without-borders

Nowaira, A. (2015), “On the Re-Release of Nawal El Saadawi’s Books in English: 8 Online Reads”, *Arablit & Arablit Quarterly*, retrieved 5 February 2025 from https://arablit.org/2015/10/16/on-the-re-release-of-nawal-el-saadawis-books-in-english-8-online-reads/

แม่กับลูกชายเควียร์: บาดแผลกับการแสวงหา “บ้าน” ในนวนิยายภาพเรื่อง *The Magic Fish*[1]

อภิสิทธิ์ ตรั่น[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์การเรียนรู้บาดแผลกับการแสวงหา “บ้าน” ของตัวละครแม่ผู้อพยพจากสงครามเวียดนามและลูกชายเควียร์พลัดถิ่นในสหรัฐอเมริกา ผ่านเทพนิยายในนวนิยายภาพเรื่อง *The Magic Fish* ของ Trung Le Nguyen จากการศึกษาพบว่า สายสัมพันธ์ระหว่างตัวละครข้างต้นร้อยรัดกันด้วยบาดแผลอันสืบเนื่องมาจากสภาวะพลัดถิ่น โดยวรรณกรรมถ่ายทอดบาดแผลของแม่ในฐานะผู้อพยพจากสงครามเวียดนาม ซึ่งทำให้แม่ต้องสูญเสียและถูกตัดขาดจากรากเหง้าในบ้านเกิด รวมทั้งเผชิญหน้ากับอคติทางชาติพันธุ์และชนชั้นเรื่อยมาถึงดินแดนแห่งใหม่ ในขณะที่ลูกชายไม่เพียงแต่จมปลักกับบาดแผลจากการมีเพศวิถีแบบเควียร์ ที่ตนรู้สึกผิดแผกในครอบครัวคนเวียดนาม และถูกกดทับในสังคมอเมริกันที่ยังคงมีอคติต่อกลุ่มรักเพศเดียวกัน แต่ยังประสบกับบาดแผลจากสภาวะพลัดถิ่นในฐานะคนอเมริกันเชื้อสายเวียดนามอีกด้วย อย่างไรก็ดี แม้บาดแผลของแม่กับลูกชายเควียร์จะขับเน้นให้เห็นสภาวะ “ไร้บ้าน” อันเป็นประสบการณ์และอารมณ์ความรู้สึกที่ตัวละครแบ่งปันร่วมกัน แต่การเรียนรู้บาดแผลซึ่งกันและกันของตัวละครยังเป็นพลังสร้างสรรค์อันนำไปสู่การแสวงหา

---

* วันที่รับบทความ 6 กุมภาพันธ์ 2568; วันที่แก้ไขบทความ 2 มิถุนายน 2568; วันที่ตอบรับบทความ 13 มิถุนายน 2568

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิตเรื่อง *แม่กับลูกชายเควียร์ในวรรณกรรมของนักเขียนเควียร์เวียดนามพลัดถิ่น: บาดแผลกับการแสวงหา “บ้าน”* ทั้งนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ชุติมา ประกาศวุฒิสาร อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความทุกท่าน สำหรับคำแนะนำอันเป็นประโยชน์จนทำให้บทความนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

[2] นิสิตปริญญาโท ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“บ้าน” ซึ่งเป็นพื้นที่ของการเยียวยา และเอื้อให้อัตลักษณ์พลัดถิ่นที่มีความแตกต่างหลากหลายสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอีกด้วย

คำสำคัญ: บาดแผล การแสวงหาบ้าน แม่ผู้อพยพจากสงครามเวียดนาม ลูกชายเควียร์พลัดถิ่นในสหรัฐอเมริกา การเยียวยา

Mother and Queer Son: Trauma and the Search for "Home" in Graphic Novel *The Magic Fish*

Aphisit Tran[3]

Abstract

This article aims to analyze the recognition of trauma and the search for "home" experienced by two diasporic characters: a refugee mother who fled the Vietnam War and her son growing up as part of the queer diaspora in the United States. The themes are explored through fairy tales in the graphic novel *The Magic Fish* by Trung Le Nguyen. The analysis reveals that the relationship between the two characters is intertwined with the trauma of displacement. The novel portrays the mother's trauma as a refugee of the Vietnam War, which cut her off from her homeland and exposed her to racial and class prejudice in her new environment. Meanwhile, the son grapples with the trauma of his queer identity, which alienates him from his Vietnamese family and is suppressed in a homophobic American society, alongside the displacement he experiences as a Vietnamese American. Although the mother's and son's traumas highlight the shared emotional state of "homelessness," the characters' recognition of each other's trauma works as a transformative force that guides their search for "home," a space of healing that enables diverse diasporic identities to coexist.

Keywords: trauma, search for home, Vietnamese war refugee mother, queer diasporic son in the United States, healing

[3] MA student, Department of Comparative Literature, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

เกริ่นนำ

The Magic Fish เป็นนวนิยายภาพของนักเขียนเควียร์เวียดนามพลัดถิ่นในประเทศสหรัฐอเมริกา นามว่า จุง เล เหวฺงียน (Trung Le Nguyen) ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 2020 โดยสำนักพิมพ์ Random House Graphic ทั้งนี้ *The Magic Fish* มีความโดดเด่นทั้งทางด้านเนื้อหาและกลวิธีการประพันธ์ ซึ่งหยิบยกลักษณะของเทพนิยายแนวแฟนตาซีมาใช้ในการนำเสนอประสบการณ์ของผู้พลัดถิ่น จนทำให้สามารถคว้ารางวัลฮาร์วีย์ สาขาหนังสือแห่งปี ประจำปี ค.ศ. 2021 (the 2021 Harvey Award for Book of the Year) รวมทั้งได้รับการเสนอชื่อเข้าพิจารณาในการประกวดรางวัลหนังสืออื่นๆ อาทิ รางวัลไอส์เนอร์ (Eisner Award) ในสาขานักเขียนยอดเยี่ยม และรางวัลบริติชแฟนตาซี (British Fantasy Award) สาขาหนังสือการ์ตูนและนวนิยายภาพยอดเยี่ยม เป็นต้น

ภาพที่ 1 หน้าปกนวนิยายภาพเรื่อง *The Magic Fish*

ที่มา: https://www.penguinrandomhouse.com

The Magic Fish บอกเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ของตัวละครแม่ผู้อพยพจากสงครามเวียดนามกับลูกชายเควียร์พลัดถิ่นในสหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษ 1990 เหี่ยน (Hiền) เป็นแม่ผู้อพยพรุ่นที่หนึ่ง เธอลี้ภัยทางเรือมายังสหรัฐอเมริกาพร้อมกับครอบครัวในระหว่างสงครามเวียดนาม (ค.ศ. 1955-1975) เนื่องจากความพ่ายแพ้ของฝ่ายเวียดนามใต้ ทำให้พลเมืองจำนวนมากต้องพลัดถิ่น และตัดสินใจย้ายรกรากไปยังประเทศปลายทาง ดังเช่นที่เหี่ยนประสบกับบาดแผลอันสืบเนื่องมาจากการสูญเสียรากเหง้าและพลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอน รวมทั้งเมื่อตั้งรกรากในสหรัฐอเมริกาได้สำเร็จ เธอกลับพบว่า ตนแปลกแยกจากสังคมวัฒนธรรมในดินแดนแห่งใหม่ ซึ่งยังไม่เปิดกว้างและเปิดรับผู้อพยพมากเพียงไรนัก ในขณะที่เตี๋ยน (Tiến) ลูกชายอายุสิบสามปี เป็นชาวเวียดนามพลัดถิ่นรุ่นที่สองซึ่งเกิดและเติบโตในสหรัฐอเมริกา เตี๋ยนเป็นเกย์และพยายามหาทางบอกเพศวิถีของตนให้ครอบครัวได้รับรู้ แต่กลับพบอุปสรรคที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก เนื่องจากการมีเพศวิถีแบบเควียร์ยังมิเป็นที่ยอมรับในครอบครัวคนเวียดนาม อีกทั้งยังถูกกดทับในสังคมอเมริกันซึ่งยังคงมีอคติต่อกลุ่มรักเพศเดียวกัน นอกจากนั้น เตี๋ยนยังประสบกับบาดแผลอันสืบเนื่องมาจากสภาวะพลัดถิ่นในฐานะคนอเมริกันเชื้อสายเวียดนาม ซึ่งแม้ตนจะเกิดและเติบโตในสหรัฐอเมริกาอันเปรียบเสมือนเป็นบ้านหลังแรก แต่กลับถูกผลักให้เป็นคนนอกของสังคมเนื่องจากการมีสถานะผู้พลัดถิ่นติดตัว ในขณะเดียวกัน เตี๋ยนก็รู้สึกห่างเหินจากรากเหง้าวัฒนธรรมเวียดนามอันเป็นบ้านหลังเก่าที่บรรพบุรุษจากมาอีกด้วย

จุดเด่นของนวนิยายภาพเล่มนี้มิได้นำเสนอบาดแผลของตัวละครแม่กับลูกชายเควียร์อย่างตรงไปตรงมาผ่านรูปแบบของภาษาเพียงอย่างเดียว แต่ในขณะเดียวกัน กลับหยิบยืมลักษณะของเทพนิยายและภาพวาดอันเป็นรูปแบบการประพันธ์หลักที่มักพบเห็นได้บ่อยครั้งในนวนิยายภาพ (graphic novel) โดยนักเขียนถ่ายทอดเรื่องเล่าของตัวละครข้างต้นผ่านเทพนิยายทั้งสิ้นสามเรื่อง ได้แก่ (1) *อัลเลอร์ไลราห์ (Allerleirauh)* หรือเทพนิยายซินเดอเรลลาฉบับตะวันตก (2) *เติ๋มก๋าม (Tấm Cám)* เทพนิยายซินเดอเรลลาสำนวนเวียดนาม

และ (3) *นางเงือกน้อย (Little Mermaid)* เทพนิยายฉบับดัดแปลงใหม่ของผู้พลัดถิ่นซึ่งผสมผสานกลิ่นอายจากทั้งตะวันออกและตะวันตก

จากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า นักวิชาการส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นความสนใจไปยังรูปแบบการนำเสนออย่างเทพนิยายและแฟนตาซี คริสตินา บักคิเลกา และพอลลีน กรีนฮิลล์ (Cristina Bacchilega and Pauline Greenhill) ได้เสนอว่า พื้นที่ของเทพนิยายและลักษณะของแฟนตาซีในเรื่อง *The Magic Fish* เอื้อต่อการถ่ายทอดประสบการณ์ของคนชายขอบผ่านมุมมองการเล่าใหม่และการทบทวน (retold and revisioned) โดยนักเขียนได้ปรับเปลี่ยนและดัดแปลงเทพนิยายซึ่งเป็นที่รู้จักอยู่เดิมให้กลายเป็นเรื่องเล่าที่นำเสนอประสบการณ์ของผู้พลัดถิ่น (Bacchilega and Greenhill, 2022: 8) นอกจากนั้น การเล่าเรื่องผ่านสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (nonhuman) ในโลกของเทพนิยาย ควบคู่ไปกับการฉายให้เห็นชีวิตประจำวันของตัวละครที่ชีวิตจริงอยู่ในสังคม ยังช่วยสลายกรอบระหว่างความเป็นสัจนิยม (realism) กับความเป็นแฟนตาซี (fantastic) อันชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงและไม่ตัดขาดกันระหว่างโลกในตัวบทและโลกเชิงสังคมวัฒนธรรมที่อยู่ภายนอก เพื่อผลิตพื้นที่ทางเลือกใหม่ให้แก่ผู้อ่านได้จินตนาการถึงการสร้างสังคมในอนาคตที่ดีขึ้นสำหรับคนรุ่นถัดไป (Ibid.: 6)

บาบารา แทนเนอร์ท สมิธ (Barbara Tannert-Smith) ศึกษาเรื่อง *The Magic Fish* เพื่อชี้ให้เห็นการสร้างอัตลักษณ์ที่ลื่นไหล (fluid) ผ่านการวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอสำคัญสองประการที่ปรากฏในเรื่อง อันได้แก่ การใช้อุปลักษณ์เสื้อแจ็กเกตตัดแปะ (patchwork Jacket) และการใช้รูปแบบการประพันธ์แบบนวนิยายภาพ โดยเธอกล่าวว่า เสื้อแจ็กเกตที่แม่ถักทอให้แก่ลูกชายผ่านการนำเศษผ้าหลากหลายชิ้นมาปะติดปะต่อกันในตลอดการเล่าเทพนิยายทั้งสามเรื่องช่วยเผยให้เห็นการปรับเปลี่ยนและผสมผสานอัตลักษณ์ที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว ทุกอย่างสามารถเกิดขึ้นได้ในโลกของเทพนิยายเปรียบดัง “การเปลี่ยนเสื้อผ้า” (Tannert-Smith, 2023: 24) นอกจากนั้น การปะติดปะต่อกันของผ้าหลากหลายชิ้นยังช่วยสะท้อนให้เห็นความซับซ้อนและแตกตัวของประสบการณ์ในชีวิต อันนำมาสู่การประกอบสร้างอัตลักษ์ของตัวละครเอกเยาวชนที่นิยามจาก

มิติที่หลากหลาย (Ibid.: 28) ลักษณะการนำเสนอดังกล่าวอันเผยให้เห็นความเลื่อนไหลของอัตลักษณ์ยังสอดรับไปกับรูปแบบการประพันธ์ของนวนิยายภาพที่เธอเรียกว่า เป็นภาษาแห่งการประสมประสาน (hybrid language) โดยการอ่านนวนิยายภาพจำเป็นต้องอ่านทั้งตัวอักษรและภาพวาด กล่าวคือ การเล่าเรื่องผ่านนวนิยายภาพมักจะทำให้เกิดช่องว่าง (gap) ระหว่างคอลัมน์ในแต่ละหน้า รวมถึงความว่างเปล่า (blank) ซึ่งมิได้ถ่ายทอดผ่านภาษา แต่นำเสนอด้วยภาพวาด สิ่งเหล่านี้จึงเป็นพื้นที่สำหรับนักอ่านในการฉกฉวยการตีความและเติมเต็มช่องว่างของความหมายผ่านจินตนาการ ตลอดจนทำความเข้าใจเรื่องเล่าผ่านการปะติดปะต่อเรื่องราวหลากหลายเรื่องเข้าด้วยกันดังเช่นการเย็บปักผ้าหลากหลายชิ้นที่แม่เชื่อมร้อยเข้าด้วยกันบนเสื้อแจ็กเกตของเตี๋ยน (Ibid.: 26)

นอกจากนั้น มิเชล เล (Michelle Le) ศึกษาเรื่อง *The Magic Fish* โดยมุ่งความสนใจไปยังพื้นที่ “น้ำ” ซึ่งปรากฏเป็นฉากท้องเรื่องส่วนใหญ่ในตัวบท เนื่องจากคำว่า Nước (เนื๊อก) ในภาษาเวียดนาม นอกจากจะมีความหมายว่า น้ำแล้ว ยังมีความหมายว่า “ประเทศ” อันสื่อให้เห็นประสบการณ์ของผู้พลัดถิ่นที่จำต้องพลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอนอีกด้วย เลวิเคราะห์ว่า การใช้น้ำเป็นฉากในเทพนิยายเป็นการชี้ให้เห็นพลังความสร้างสรรค์ของคนอเมริกันเชื้อสายเวียดนาม ที่หยิบยกเรื่องความเจ็บปวดจากสงครามมาปรับเปลี่ยนเป็นการแสวงหาความอบอุ่นและเสริมสร้างความเข้มแข็ง (Le, 2022: 72-74) นอกจากนั้นเธอยังชี้ให้เห็นว่า นวนิยายภาพเรื่องนี้กำลังท้าทายภาพการนำเสนอความเป็นเด็กผู้ชาย (boyhood) ความเป็นเควียร์ (queerness) และชุมชนพลัดถิ่นในสหรัฐอเมริกา โดยนักเขียนนำเสนอลักษณะความเป็นเควียร์ของเตี๋ยนซึ่งหักล้างบรรทัดฐานของความเป็นปกติที่เด็กชายพึงกระทำ และนำเสนอการก้าวข้ามเรื่องเพศผ่านความลื่นไหล ซึ่งปรากฏผ่านตัวละครเจ้าหญิงซินเดอเรลลาเชิงดัดแปลง ในขณะเดียวกัน นักเขียนก็ให้แม่เรียนรู้เพศวิถีแบบเควียร์ของลูกชายผ่านเรื่องเล่าซ้อนเรื่องเล่า จนสามารถปรับเปลี่ยนเทพนิยายนางเงือกน้อยเสียใหม่ในตอนท้าย เพื่อสื่อให้เห็นถึงการยอมรับเพศวิถีอันแตกต่างของลูก การนำเสนอแบบดังกล่าวจึงช่วยเปิดพื้นที่ให้แก่ผู้พลัดถิ่นที่มีความแตกต่างหลากหลายทางเพศ

เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เนื่องจากเควียร์แทบไม่เคยปรากฏหรือเป็นที่ยอมรับมาก่อนในวรรณกรรมพลัดถิ่นของชาวเวียดนามที่ผ่านมา (Ibid.: 86-92)

แม้ว่างานวิจัยของนักวิชาการก่อนหน้าจะช่วยเปิดมิติความซับซ้อนของเนื้อหาและรูปแบบการประพันธ์ที่ปรากฏในเรื่อง *The Magic Fish* อย่างไรก็ดี ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า งานที่ผ่านมาอาจยังมิได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงความความสัมพันธ์ของตัวละครแม่กับลูกที่เชื่อมร้อยกันด้วยบาดแผลกับสภาวะ “ไร้บ้าน” มากเพียงไรนัก บทความชิ้นนี้จึงมุ่งวิเคราะห์การเรียนรู้บาดแผลกับการแสวงหา “บ้าน” ของตัวละครแม่ผู้อพยพจากสงครามเวียดนามและลูกชายเควียร์พลัดถิ่นในสหรัฐอเมริกา โดยผู้เขียนให้ความสำคัญกับปฏิบัติการเชิงอารมณ์ของบาดแผลอันมิใช่สิ่งที่ไม่พึงปรารถนาหรือมีแต่มิติด้านลบเท่านั้น หากแต่การเรียนรู้บาดแผลร่วมกันของตัวละครยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสงหา “บ้าน” อันเป็นพื้นที่แห่งการเยียวยา และเอื้อให้อัตลักษณ์พลัดถิ่นที่มีความแตกต่างหลากหลายสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอีกด้วย

มอง *The Magic Fish* ผ่านบาดแผลกับสภาวะ “ไร้บ้าน” ของตัวละครแม่กับลูกชายเควียร์

บาดแผลเป็นประสบการณ์ที่แฝงฝังอยู่ในความทรงจำของบุคคล แม้บุคคลดังกล่าวจะปกปิดซ่อนเร้นบาดแผลไว้อย่างไร แต่บาดแผลนั้นจะยังคงเร้นรอดออกมาจากกการถูกกดทับ พร้อมทั้งตามหลอกหลอนและส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตประจำวัน ดังในบทบรรณาธิการของหนังสือเรื่อง *Trauma: Explorations in Memory* (1995) และในหนังสือเรื่อง *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History* (1996) ของ Cathy Caruth เธอนำคำอธิบายของฟรอยด์มาต่อยอดแนวคิดเรื่องประสบการณ์บาดแผล โดยแครูทมองว่า ประสบการณ์บาดแผลคือ “...the event is not assimilated or experienced fully at the time, but only belatedly, in its repeated possession of the one who experiences it. To be traumatized is precisely to be possessed by an image or event.” (Caruth, 1995: 4-5) ผู้ประสบบาดแผล

อาจไม่เล่าเรื่องราวของตนอย่างตรงไปตรงมาหรือสมจริง แต่บาดแผลนั้นอาจกลับมาหลอกหลอนผ่านรูปแบบของฝันร้ายหรือภาพความทรงจำเมื่อถูกกระตุ้นบ่อยครั้งบาดแผลมีลักษณะที่ไม่สามารถพูดออกมาได้ (unspeakable) เนื่องจากบาดแผลเกิดขึ้นอย่างเหนือความคาดหมาย ผู้ประสบบาดแผลจึงยังไม่อาจประมวลประสบการณ์ดังกล่าวและถ่ายทอดออกมาผ่านรูปแบบของภาษาได้ (Caruth, 1996: 3-4) ดังนั้นผู้ประสบบาดแผลอาจนำประสบการณ์ของตนผูกโยงและนำเสนอผ่านเรื่องเล่าในรูปแบบต่างๆ อย่างไม่ตรงไปตรงมา โดยในวรรณกรรมเรื่อง *The Magic Fish* ตัวละครแม่กับลูกต่างนำเสนอบาดแผลของตนเองทางอ้อมผ่านเรื่องเล่าเทพนิยาย

สงครามเวียดนามถือเป็นบาดแผลสำหรับคนเวียดนามใต้ รวมทั้งมักปรากฏเป็นแกนกลางความสำคัญในวรรณกรรมเวียดนามพลัดถิ่นจำนวนมาก สงครามเวียดนามปะทุขึ้นในปี ค.ศ. 1955 และสิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 1975 โดยเป็นการสู้รับภายในประเทศระหว่างเวียดนามเหนือกับเวียดนามใต้ รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของสงครามเย็นระหว่างสองประเทศมหาอำนาจอย่างสหภาพโซเวียตและสหรัฐอเมริกา เวียดนามใต้เป็นฝ่ายผู้แพ้สงครามจนทำให้พลเมืองจำนวนมากเลือกอพยพลี้ภัยออกนอกประเทศ ปัจจุบันคนเวียดนามพลัดถิ่นทั่วโลกมีจำนวนทั้งสิ้นราว 4 ล้านคน (Consular Department, Ministry of Foreign Affairs of Viet Nam, 2012) โดยจำนวนมากกว่ากึ่งหนึ่งเป็นผู้พลัดถิ่นอันเนื่องมาจากสงครามเวียดนาม พวกเขาอาศัยอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกาจำนวนมากที่สุดโดยมีจำนวนมากกว่า 1.3 ล้านคน (Batalova, 2023) สงครามเวียดนามก่อให้เกิดบาดแผลและสภาวะพลัดถิ่นขึ้นพร้อมกัน ดังที่ จิรวุฒิ กิจการุณ อธิบายว่า “ก่อนที่พวกเขาจะสามารถอพยพไปยังประเทศอื่นได้สำเร็จ พวกเขากลายเป็นคนพลัดถิ่นในบ้านเกิดตัวเอง มักอยู่ในสภาพกึ่งเร่ร่อน และโดนดูถูกเหยียดหยามจากสังคมรอบตัว” (จิรวุฒิ กิจการุณ, 2565: 73) คนเวียดนามพลัดถิ่นเกิดสภาวะความแปลกแยกตั้งแต่อยู่ในประเทศบ้านเกิดแล้ว เนื่องจากอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันได้แบ่งคนออกเป็นสองฝักสองฝ่าย ฝ่ายเวียดนามเหนือเป็นผู้รักชาติตามระบอบสังคมนิยม ส่วนฝ่ายเวียดนามใต้ถูกมองเสมือนพวก

ทรยศชาติที่เข้าร่วมกับจักวรรดินิยมตะวันตก เมื่ออพยพไปยังสหรัฐอเมริกา ผู้คนเหล่านี้ยังต้องประสบปัญหากับการปรับตัวเข้ากับสังคมใหม่ ไม่เพียงแต่อุปสรรคด้านภาษาเท่านั้น แต่ยังต้องเผชิญกับการกดขี่ทางชาติพันธุ์และชนชั้น สภาวะพลัดถิ่นของผู้อพยพชาวเวียดนามใต้จึงเกิดขึ้นสองทาง ทั้งในประเทศแม่และในประเทศปลายทาง

คนเวียดนามพลัดถิ่นรุ่นแรกซึ่งอพยพมาทางเรือยังคงต้องเผชิญกับบาดแผลจากสงครามที่ตามหลอกหลอนชีวิตประจำวันของพวกเขา ดังผลการศึกษาเชิงจิตวิทยาของ ไบรอัน เอฟ. ลิคัวนาน (Brian F. Licuanan) จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ลี้ภัยจากสงครามเวียดนามในสหรัฐอเมริกาและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ลิคัวนานพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มักกดทับบาดแผลของตนในสงครามเวียดนาม บ่อยครั้งบาดแผลดังกล่าวจะปรากฏขึ้นมาเมื่อพวกเขาได้พบเห็นหรือสัมผัสกับวัตถุและเรื่องราวบางอย่างที่กลับไปรื้อฟื้นความทรงจำอันเจ็บปวดในอดีต อีกทั้งบาดแผลมักตามมาหลอกหลอนในรูปแบบของความฝัน เช่นฝันว่าตนเองจมน้ำท่ามกลางมหาสมุทรลึกระหว่างการอพยพ หรือฝันถึงเหตุการณ์การเสียชีวิตบนเรือของผู้ร่วมเดินทางเนื่องจากการขาดน้ำขาดอาหาร นอกจากนั้น เขายังชี้ให้เห็นว่า คนเวียดนามพลัดถิ่นส่วนใหญ่ประสบปัญหาเรื่องการปรับตัวเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอเมริกัน ทั้งอุปสรรคทางด้านภาษาและอุปสรรคด้านสังคมวัฒนธรรม (Licuanan, 2010: 54-73) ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า แม้สงครามเวียดนามจะสิ้นสุดลงไปหลายทศวรรษ แต่บาดแผลอันสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์ดังกล่าวยังคงตามรบกวนและหลอกหลอนชีวิตประจำวันของผู้อพยพในปัจจุบันอยู่ เฉกเช่นตัวละครเหี่ยนที่ยังคงเผชิญความหลอกหลอนจากเหตุการณ์ในอดีตและประสบกับอุปสรรคการปรับตัวในดินแดนแห่งใหม่

บาดแผลจากสงครามเวียดนามยังถูกส่งต่อระหว่างรุ่นผ่านรูปแบบหลังความทรงจำ (postmemory) ลูกหลานของผู้อพยพทั้งที่ลี้ภัยมาพร้อมกับครอบครัวในระหว่างสงครามเวียดนาม หรือที่เกิดและเติบโตในสหรัฐอเมริกา ต่างสืบทอดมรดกทางความทรงจำของบรรพบุรุษ โดยการส่งต่อความทรงจำบาดแผลจากสงครามเวียดนามระหว่างรุ่นเป็นกระบวนการที่ตึงแย้งกันเสมอ ดังผลการศึกษา

ของ เอียน เล เอสปิริตู (Yến Lê Espiritu) ที่ศึกษาวิจัยผ่านการประยุกต์ใช้ทฤษฎีหลังความทรงจำของมาเรียนน์ เฮิร์ช (Marianne Hirsch) ซึ่งศึกษาวรรณกรรมของกลุ่มคนรุ่นหลังโฮโลคอสต์ (Holocaust) โดยเอสปิริตูใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างคนรุ่นหลังสงครามเวียดนาม แม้บาดแผลจากสงครามจะสามารถบอกเล่าผ่านรูปแบบภาษาพูด แต่บ่อยครั้งบาดแผลดังกล่าวเป็นเรื่องที่เจ็บปวดทรมานจิตใจสำหรับผู้อพยพ จนทำให้บุคคลถูกปกคลุมไปด้วยความเงียบและความอยากลืม ดังที่รุ่นก่อนมิต้องการบอกเล่าเรื่องราวในสงครามแก่ลูกหลานอย่างตรงไปตรงมา (Le Espiritu, 2014: 147-149) อย่างไรก็ตาม แม้บาดแผลจากสงครามเวียดนามอาจมิได้ส่งต่อระหว่างรุ่นผ่านการบอกเล่าโดยเจตนา หากแต่เป็นคนรุ่นหลังบางส่วนได้เรียนรู้อดีตของพ่อแม่ ผ่านการเปรียบเทียบและเรียนรู้ความถดถอยของสถานะทางสังคมและความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในปัจจุบันของตนกับครอบครัว (Ibid.: 157-164) กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การทำความเข้าใจบาดแผลสงครามเวียดนามมิได้ปิดกั้นหรือมีพรมแดนอันจำกัด การศึกษาประวัติศาสตร์จึงมิจำเป็นต้องกลับไปค้นหาความจริงในอดีตเพียงอย่างเดียว แต่คนรุ่นหลังสามารถเรียนรู้และสัมผัสอดีตจากแง่มุมของชีวิตประจำวันในปัจจุบันได้อีกด้วย (Ibid.: 170)

การส่งต่อบาดแผลจากสงครามเวียดนามจากแม่สู่ลูกชายเควียร์ผ่านรูปแบบหลังความทรงจำในเรื่อง *The Magic Fish* มิใช่การเล่าประวัติศาสตร์แบบทางการ (official narrative) แต่อย่างใด หากแต่เป็นการเล่าเรื่องผ่านเทพนิยายและตำนาน รวมถึงการถ่ายทอดและสัมผัสอารมณ์ความรู้สึก ภาษากายอากัปกิริยาในชีวิตประจำวัน (Hirsch, 2012: 5) โดยจุดเน้นสำคัญของการส่งต่อบาดแผลผ่านรูปแบบหลังความทรงจำในตัวบทนี้คือ การทำความเข้าใจสภาวะพลัดถิ่นและอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครที่แบ่งปันร่วมกัน แม้บาดแผลของแม่กับลูกอาจจะมิได้คล้ายคลึงกันโดยบริบูรณ์ แต่การเรียนรู้บาดแผลจากสงครามเวียดนามที่ลูกชายสัมผัสและสั่งสมผ่านการใช้ชีวิตร่วมกับแม่ ก็เปิดโอกาสให้เตี๋ยนในฐานะคนอเมริกันเชื้อสายเวียดนามได้เทียบเคียงประสบการณ์ มุมมอง ตลอดจนความเข้มข้นและน้ำหนักของอารมณ์ด้านลบต่างๆ อันมาจาก

ประสบการณ์ส่วนตัวเข้ากับประวัติศาสตร์ของผู้เป็นแม่ในฐานะผู้อพยพทางเรือจากสงครามเวียดนาม โดยกระบวนการส่งต่อบาดแผลดังกล่าวนำมาสู่ความเข้าใจสภาวะ “ไร้บ้าน” ของลูกชายเควียร์ กล่าวคือ เตี๋ยนรู้สึกมิเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอเมริกัน รวมทั้งถูกกดทับในสังคมอเมริกันที่มีอคติต่อกลุ่มคนรักเพศเดียวกัน นอกจากนั้น เตี๋ยนยังรู้สึกห่างเหินจากรากเหง้าดั้งเดิมของบรรพบุรุษและรู้สึกผิดแผกต่อครอบครัวคนเวียดนามที่ยึดถือขนบทางเพศแบบขงจื๊อ สภาวะพลัดถิ่นของเตี๋ยนจึงเกิดขึ้นสองทาง ทั้งต่อสหรัฐอเมริกาซึ่งเปรียบเสมือนบ้านเกิดหลังแรกของตน และทั้งต่อประเทศเวียดนามอันเปรียบเสมือนบ้านหลังเก่าของบรรพบุรุษ อย่างไรก็ดี แม้ตัวละครแม่กับลูกชายเควียร์ต่างมีบาดแผลและรู้สึกเสมือน “คนไร้บ้าน” ซึ่งมิเป็นที่ต้อนรับและอยู่กึ่งกลางระหว่างสองสังคมวัฒนธรรม แต่ทั้งคู่ก็สามารถแสวงหา “บ้าน” ผ่านการเรียนรู้และโอบรับบาดแผลของกันและกัน ดังที่ตัวละครทั้งสองสร้างพื้นที่บ้านเพื่อเยียวยาตนเองในตอนจบของเรื่อง

สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่นำเสนอตนเองว่า เป็นดินแดนแห่งเสรีภาพและความเท่าเทียม ทุกคนสามารถตั้งถิ่นฐานและสร้างเนื้อสร้างตัวอย่างเสมอภาคตามจินตภาพของความฝันแบบอเมริกัน (American dream) กล่าวคือ แม้ว่าผู้พลัดถิ่นจะอพยพมาจากแดนไกลด้วยฐานะทางเศรษฐกิจที่ไม่มั่นคงนัก แต่หากมีความขยันหมั่นเพียรและทำงานด้วยน้ำพักน้ำแรง คนเหล่านี้ก็สามารถประสบความสำเร็จ ก้าวหน้า และสั่งสมความมั่งคั่งได้เฉกเช่นเดียวกับคนพื้นถิ่น อย่างไรก็ตาม จิรวุฒิ กิจการุณ (2565: 79-81) เสนอว่า ถ้อยคำในตัวบทของคนเวียดนามพลัดถิ่นที่เขาศึกษาวิจัยอธิบายความฝันอเมริกันไว้อย่างคลุมเครือ อาจตีความได้ว่า ชีวิตของคนเวียดนามพลัดถิ่นในสหรัฐอเมริกาไม่ได้ราบรื่นหรือสวยงามดังจินตนาการ คนเวียดนามพลัดถิ่นเองก็ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมอเมริกันจริงอย่างที่คาดหวังไว้ สิ่งนี้ส่งผลให้เตี๋ยนซึ่งแม้จะเกิดและเติบโตในสหรัฐอเมริกาอันเปรียบเสมือนเป็นบ้านหลังแรกของเขา แต่จากการมีสถานะ “คนพลัดถิ่น” ติดตัว เตี๋ยนจึงถูกขับออกให้เป็นคนนอก เป็นพลเมืองชั้นสอง และถูกจับจ้องจากสายตาของคนอเมริกัน ซึ่งยังคงมีอคติต่อบุคคลที่อพยพมาจาก

ภายนอกเฉกเช่นเดียวกับประสบการณ์ที่เหี่ยนในฐานะผู้อพยพพบเจอมาแทบตลอด

ในทำนองเดียวกัน สหรัฐอเมริกายังนำเสนอตนเองว่าเป็นประเทศที่เปิดกว้างต่อกลุ่มรักร่วมเพศอย่าง LGBTQ และโอบรับความเป็นอื่นของกลุ่มคนดังกล่าวให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม อย่างไรก็ดี สหรัฐอเมริกาในช่วงทศวรรษที่ 1990 ซึ่งเป็นช่วงเวลาในนวนิยายภาพเรื่อง *The Magic Fish* กลุ่ม LGBTQ ยังคงไม่ได้เป็นที่ยอมรับในสหรัฐอเมริกา ดังผลการศึกษาเชิงสังคมวิทยาและจิตวิทยาของเกรกอรี เอ็ม. เฮเร็ก (Gregory M. Herek) เขาพบว่า เกย์และเลสเบี้ยนจำนวนหนึ่งถูกทำร้ายทางร่างกายและถูกคุกคามในชีวิต บุคคลรักร่วมเพศจำนวนมากยังเคยประสบกับการเลือกปฏิบัติเพียงเพราะมีเพศวิถีที่แตกต่างอาทิ ในด้านหน้าที่การงาน ที่อยู่อาศัย บริการทางสุขภาพ หรือแม้กระทั่งการเลือกปฏิบัติในสังคม (Herek, 1991: 61-63) นอกจากนั้น กระแสการต่อต้านเกย์ในทศวรรษ 1970-1980 ยังส่งผลต่อการผลิตซ้ำภาพจำแบบเหมารวมของเกย์ในศตวรรษถัดมา ซึ่งสัมพันธ์กับอคติที่มองว่า กลุ่มเกย์เป็นพาหะของการแพร่ระบาดโรคเอดส์และเชื้อเอชไอวีในสังคมอเมริกันอีกด้วย (Ibid.: 72-74)

นอกจากนั้น การมีเพศวิถีแบบเควียร์ยังเป็นบาดแผลที่ยากต่อการบอกกล่าวและเปิดเผย เนื่องจากในแง่หนึ่งกระบวนการเปิดเผยตัวตน (coming out) แท้จริงแล้วอาจเป็นกระบวนการที่ทำให้เควียร์ถูกขับไสออกจากบ้าน (leaving home) อันสืบเนื่องมาจากการมิได้รับการยอมรับและความเข้าอกเข้าใจจากครอบครัวหรือชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ จนนำไปสู่การโยกย้ายออกจากบ้านเพื่อแสวงหาชุมชนที่สามารถยอมรับเพศวิถีที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานความปกติ เพราะความเป็นเควียร์ไม่สามารถเติมเต็มความปรารถนาของครอบครัวแบบปกติทั่วไป ทั้งในสังคมวัฒนธรรมอเมริกัน รวมทั้งในบ้านของคนเวียดนามที่ยังคงยึดถือค่านิยมขงจื๊อและชายเป็นใหญ่ สิ่งนี้สอดคล้องกับที่ ไมเคิล พี. บราวน์ (Michael P. Brown) กล่าวไว้ว่า “coming out means ‘moving out’ of the childhood ‘home’ and relocating oneself elsewhere, in another ‘home’” (Brown, 2000: 50 cited in Fortier, 2003: 115) บ่อยครั้งบ้านมีภาพจำและคำจำกัดความ

ที่ตายตัว อันประกอบไปด้วยพ่อซึ่งเป็นเพศชายกับแม่ซึ่งเป็นเพศหญิง กระบวนการเปิดเผยตัวตนของเตี๋ยนจึงเป็นเรื่องสุ่มเสี่ยงและน่าอึดอัดใจ เนื่องจากหากครอบครัวมิสามารถยอมรับเพศวิถีแบบดังกล่าวได้ นั่นก็หมายความว่า เขาอาจถูกผลักออกจากพื้นที่ของบ้านหลังเดิม และถูกบังคับให้ออกตามหาบ้านหลังใหม่นั่นเอง

อย่างไรก็ดี แอน-มารีย์ ฟอร์เทียร์ (Anne-Marie Fortier) ได้เสนอการประกอบสร้างบ้านสำหรับกลุ่มเควียร์ไว้ว่า “Remembering home, then, is more than simply retrieving memories of homes past; it is about defining and naming ‘places’, and calling them ‘home’.” (Fortier, 2003: 124) แม้การเดินทางกลับบ้านของเควียร์ข้างต้นจะพิจารณาจากบริบทของชุมชนเควียร์เป็นหลัก แต่เธอก็สามารถชี้ให้เห็นความเป็นไปได้ในการสร้างความรู้สึกของ “บ้าน” ผ่านฐานคิดที่ไม่ปฏิเสธบาดแผลและความทรงจำในอดีต ความหมายของบ้านดังกล่าวสร้างจากสายใยความผูกพัน (attachment) ซึ่งโอบรับบาดแผล ความเป็นอื่น และความแตกต่างหลากหลาย จนสามารถปรับเปลี่ยนชุมชนที่เควียร์อาศัยอยู่ร่วมกันให้กลายเป็นพื้นที่ (place) ของบ้านอันอบอุ่นและสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง แนวคิดข้างต้นสามารถนำมาปรับใช้เพื่อตั้งข้อสังเกตการอ่านนวนิยายภาพเรื่อง *The Magic Fish* ในลักษณะที่ว่า การเรียนรู้บาดแผลของแม่กับลูกทำให้ต่างฝ่ายต่างมองเห็นและรับรู้ว่า ตนเองต่างเป็นบุคคลที่มีสถานะประหนึ่ง “คนไร้บ้าน” การเรียนรู้ดังกล่าวจึงนำมาสู่กระบวนการปรับเปลี่ยนมุมมองต่อบาดแผลในอดีต และให้นิยามความหมายแก่บ้านใหม่ เพื่อสร้างพื้นที่ซึ่งสามารถเยียวยาตัวตนความเป็นชายขอบของตัวละคร รวมทั้งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความรัก ความอบอุ่น และสายสัมพันธ์อันแน่นหนาที่ร้อยรัดแม่กับลูกชายเควียร์เข้าไว้ด้วยกัน

การนำเสนอบาดแผลของแม่กับลูกชายเควียร์ผ่าน “เทพนิยายและแฟนตาซี”

วรรณกรรมเรื่อง *The Magic Fish* มีจุดเด่นคือ เป็นนวนิยายที่ใช้ภาพวาดการ์ตูนเป็นรูปแบบการนำเสนอหลัก แม้ตัวอักษรในเรื่องเล่าจะมีจำนวนไม่มาก แต่ภาพวาดสามารถสะท้อนบริบทหรือสภาวะจิตใจของตัวละครได้เป็นอย่างดี บ่อยครั้งภาพวาดในนวนิยายเล่มนี้กินความหมายแทนตัวอักษรนับพัน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นบาดแผลของตัวละครตามทฤษฎีของแครูทที่อธิบายว่า บางครั้งบาดแผลไม่สามารถถ่ายทอดออกมาผ่านภาษาได้ทั้งหมด เนื่องจากผู้ประสบบาดแผลยังขาดประสบการณ์ในการรับมือ และเหตุการณ์บาดแผลมักเกิดขึ้นอย่างไม่ทันตั้งตัว หรือเหนือความคาดหมาย (Caruth, 1996: 4) บาดแผลจึงอยู่ในสภาวะที่มาก่อนภาษา (pre-linguistic) ภาพวาดจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดสภาวะจมปลักและซึมเศร้าของบาดแผลดังกล่าว

นอกจากนั้น แฟนตาซีในเรื่องเล่าเทพนิยายอาจยังเป็นพื้นที่ที่เอื้อให้บาดแผลซึ่งยังคงตามหลอกหลอนชีวิตประจำวันของแม่กับลูกชายเควียร์ได้รับการถ่ายทอดและมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน สอดคล้องกับที่เกรซ เอ็ม. โช (Grace M. Cho) อธิบายถึงการนำเสนอบาดแผลและการหลอกหลอนในงานวรรณกรรมเอาไว้ว่า “One way in which to convey haunting is through the use of nonlinear temporalities, repetition, fantasy, and fiction…” (Cho, 2008: 18) ข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การนำเสนอบาดแผลอาจสามารถถ่ายทอดอย่างตรงไปตรงมา หรือต้องทำความเข้าใจผ่านความจริงเชิงประจักษ์ตามการศึกษาในสายสังคมวิทยา แต่การศึกษาบาดแผลผ่านพื้นที่ของแฟนตาซีถือเป็นอีกแนวทางเลือกหนึ่งที่ไม่ได้เน้นการรับรู้ความจริงหรือเนื้อหามากเพียงไรนัก หากเป็นการปรับเปลี่ยนมุมมองในการอ่านตัวบท ซึ่งมุ่งความสนใจไปยังกลวิธีการนำเสนอหรือรูปแบบการประพันธ์ที่เอื้อให้เห็นบาดแผลกับสภาวะ “ไร้บ้าน” อันเป็นประสบการณ์ที่แม่กับลูกมีร่วมกันเสียมากกว่า ในแง่นี้จึงสามารถกล่าวได้ว่า บทบาทของแฟนตาซีในนวนิยายภาพเป็นสื่อกลางที่ทำให้บาดแผลของแม่กับลูกชายเควียร์ได้ปรากฏหรือแสดง (perform) โดยบาดแผลของทั้งคู่เชื่อมร้อยและเกาะเกี่ยวกันผ่านปฏิสัมพันธ์เชิงอารมณ์ความรู้สึก

ภาพที่ 2 นักเขียนใช้เทคนิคสีเพื่อจำแนกช่วงเวลาในเรื่องเล่า

ที่มา: Nguyen (2020: 28)

สีเป็นอีกปัจจัยหลักหนึ่งที่นักเขียนนำมาใช้ได้อย่างน่าสนใจ โดยนักเขียนเลือกใช้สีทั้งสิ้นสามสีในการจำแนกช่วงเวลาของเรื่องเล่า ได้แก่ สีน้ำเงิน สีเหลือง และสีแดง โดยสีน้ำเงินสื่อถึงท้องมหาสมุทร ซึ่งสัมพันธ์กับเรื่องเล่าเทพนิยายอันใช้ฉากของน้ำเข้ามาเกี่ยวข้องแทบทั้งสิ้น สีน้ำเงินกับท้องน้ำช่วยถ่ายทอดสภาวะบาดแผลของตัวละครแม่กับลูกชายเควียร์ ตัวละครแม่หรือเหี่ยนเป็นผู้อพยพชาวเวียดนามในสหรัฐอเมริกา ซึ่งรู้สึกว่าตนเองยังคงล่องลอยอยู่กลางน้ำทะเลและจมดิ่งอยู่กับความตายของบาดแผล แม้เธอจากลาถิ่นกำเนิดในบ้านหลังเดิม

โดยการอพยพทางเรือ และมุ่งหน้าสู่บ้านหลังใหม่ อย่างไรก็ตาม เหี่ยนกลับไม่เคยรู้สึกเลยว่า ตนเองได้ขึ้นฝั่งเลยจริงๆ มิหนำซ้ำยังรู้สึกแปลกแยกจากฟากฝั่งเดิมที่ตนเองจากมาด้วย นี่จึงเป็นสภาวะที่ตัวละครต้องเผชิญกับวิกฤตอัตลักษณ์ที่ตนรู้สึกสูญเสียและไม่เป็นส่วนหนึ่งของบ้านทั้งในประเทศเวียดนามและสหรัฐอเมริกา สีน้ำเงินของมหาสมุทรยังช่วยสะท้อนบาดแผลอันหมิ่นเหม่เปราะบางของตัวละครเตี๋ยนในฐานะเควียร์เวียดนามพลัดถิ่นด้วยเช่นเดียวกัน เตี๋ยนตกอยู่ในสถานะลักลั่น กลืนไม่เข้าคายไม่ออก แม้อยากเปิดเผยตัวตนมากเพียงไร แต่โครงสร้างครอบครัวแบบเวียดนามซึ่งได้รับอิทธิพลจากขงจื๊อ พร้อมทั้งบริบทสังคมอเมริกันในยุคสมัยนั้น ยังไม่เอื้อต่อการเปิดรับเพศวิถีแบบเควียร์ นอกจากนั้น ในทศวรรษ 1990 กลุ่มคนพลัดถิ่นมักถูกจับจ้องด้วยสายตาที่แฝงไปด้วยอคติและความวิตกกังวลว่า จะสร้างความไม่สงบสุขขึ้นในสังคมอเมริกัน ส่งผลให้เตี๋ยนที่มีอัตลักษณ์เป็นเควียร์พลัดถิ่น ผู้ถูกผลักให้อยู่ในสถานะชายขอบและถูกกดขี่ในสภาพไร้เสียง

นักเขียนเลือกใช้สีเหลืองเมื่อเล่าถึงภาพอดีตของตัวละครแม่ที่ต้องจากลาครอบครัวและอพยพทางเรือออกจากเวียดนาม บ่อยครั้งที่ภาพอดีตนี้ปรากฏขึ้นมาขณะแม่ฟังเทพนิยาย หรือเมื่อตัวละครดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวัน สีเหลืองช่วยเผยให้เห็นสภาวะหมกมุ่นอยู่กับอดีตของคนพลัดถิ่นรุ่นที่หนึ่งซึ่งพลัดพรากจากบ้านหลังเก่า แม้พวกเขาจะจากแผ่นดินแม่มาไกลแสนไกล อดีตเป็นเรื่องที่ผ่านพ้นไปนานหลายปี แต่ภาพความทรงจำของอดีตยังไม่สิ้นลมหายใจ อดีตยังคงตามหลอกหลอนตัวละครแม่ในปัจจุบัน ความทรงจำเกี่ยวกับบ้านเกิดหรือเวียดนามนั้นยังคงเรืองรองและทรงพลังอยู่ในห้วงคำนึงของเธอเสมอ ส่วนสีแดงเป็นสีที่นักเขียนเลือกใช้เมื่อเล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบัน ผู้เขียนเห็นว่า นักเขียนเลือกใช้สีแดงเพื่อขับเน้นสภาพของความย้อนแย้งระหว่างชีวิตในปัจจุบันกับบาดแผลในอดีต กล่าวคือ สีแดงสะท้อนถึงสีของเลือด ซึ่งมักสื่อถึงความมีชีวิตชีวาและการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ ในทางตรงกันข้าม บ่อยครั้งภาพวาดในเรื่องกลับเผยให้เห็นความโศกเศร้าบนใบหน้าของตัวละครแม่กับลูกชายที่ต่างรู้สึกไร้บ้าน อันสืบเนื่องมาจากความรู้สึกแปลกแยกจากสังคมรอบกาย แม้

ทั้งคู่จะใช้ชีวิตอยู่ในปัจจุบันซึ่งนำเสนอผ่านสีแดง แต่ในขณะเดียวกัน ทั้งคู่ต่างก็จมปลักอยู่กับบาดแผลของตนเอง ที่นักเขียนเลือกสื่อผ่านสีน้ำเงินของท้องมหาสมุทร การนำเสนอผ่านคู่สีที่มีความย้อนแย้งตัดกันระหว่างสว่างกับมืด ระหว่างพลังชีวิตกับการดำดิ่ง จึงยิ่งเป็นการเน้นย้ำให้เห็นความตึงเครียดของตัวละครที่ต้องใช้ชีวิตในเวลาที่กำลังเดินไปข้างหน้า แต่ตัวเองกลับต้องแบกรับความโศกเศร้าและจมลึกอยู่กับบาดแผลในสภาวะนิ่งเงียบเฉื่อยชาของอดีต

เทพนิยายเป็นสื่อกลางที่นักเขียนเลือกนำมาถ่ายทอดประสบการณ์บาดแผลของตัวละครแม่กับลูกชายเควียร์ โดยมีนัยสำคัญดังที่นักเขียนอธิบายไว้ในส่วนท้ายของหนังสือว่า “A fairy tale could move from one origin to another, and it would change clothes. It could adopt the customs and beliefs of its new home, and it would still retain much of its core.” (Nguyen, 2020: 232) เทพนิยายเปิดพื้นที่ให้บาดแผลได้รับการเยียวยา และปรับเปลี่ยนความหมายของบ้านอย่างไร้ข้อจำกัด เนื่องจากทุกอย่างเป็นไปได้ในโลกของแฟนตาซี ตัวละครสามารถสร้างอัตลักษณ์ของตนเองขึ้นมาใหม่ แต่ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษารากเหง้าเดิมเอาไว้ได้ เฉกเช่นตัวละครเหี่ยนกับเตี๋ยนที่ในท้ายที่สุดก็ปรับเปลี่ยนมุมมองและสร้างเรื่องเล่าอัตลักษณ์ของตนเองใหม่ โดยนำเสนอตัวตนแบบผสมผสานความเป็นเวียดนามกับอเมริกัน พร้อมทั้งเรียนรู้บาดแผลร่วมกันเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาบ้านที่อบอุ่นสำหรับพวกเขา

นวนิยายภาพเรื่อง *The Magic Fish* ประกอบด้วยเรื่องเล่าเทพนิยายทั้งสิ้นสามเรื่อง ได้แก่ (1) *อัลเลอร์ไลราห์ (Allerleirauh)* (2) *เติ๋มก๋าม (Tấm Cám)* และ (3) *นางเงือกน้อย (Little Mermaid)* มิติความซับซ้อนของเรื่องเล่าทั้งสามคือ ผู้เล่าเทพนิยายแต่ละเรื่องไม่ใช่คนเดียวกัน อีกทั้งเมื่อผู้เล่าดำเนินการเล่า ภาพที่สื่อออกมาโดยตรงในนวนิยายภาพกลับเป็นภาพสะท้อนประสบการณ์บาดแผลของทั้งแม่และลูกชายเควียร์ โดยเทพนิยายเรื่องที่หนึ่ง เตี๋ยนซึ่งเป็นลูกชายเล่าเรื่องให้เหี่ยนผู้เป็นแม่ฟังขณะอยู่ในสหรัฐอเมริกา เพื่อหวังบอกเพศวิถีของตนเองให้แม่ได้รับรู้ แต่ภาพวาดที่นวนิยายนำเสนอกลับมุ่งสะท้อนไปยังประสบการณ์บาดแผลของคนเป็นแม่ที่อพยพทางเรือมาสหรัฐอเมริกาในระหว่าง

สงครามเวียดนาม เทพนิยายเรื่องที่สองเป็นเรื่องที่ป้าของเหี่ยนเล่าให้เหี่ยนฟัง ขณะเธอเดินทางกลับประเทศเวียดนาม เพื่อเข้าร่วมพิธีฌาปนกิจของมารดาที่ล่วงลับ ภาพวาดที่นวนิยายนำเสนอกลับมุ่งสะท้อนไปยังประสบการณ์การเป็นเกย์ของลูกชายในสหรัฐอเมริกาที่ต้องทนอยู่กับสายตาอันมีอคติ และต้องการจะเปลี่ยนแปลงเพศวิถีของเขาให้กลับเป็นผู้ชายในแบบที่สังคมคาดหวัง ส่วนเทพนิยายเรื่องสุดท้าย เหี่ยนเป็นผู้เล่าให้เตี๋ยนฟังหลังจากเธอเดินทางจากเวียดนามมายังสหรัฐอเมริกา ภาพในเทพนิยายเรื่องที่สามนี้ต่างประสมประสานเรื่องราวของแม่กับลูก พร้อมทั้งนำเสนอผ่านการดัดแปลงเรื่องเล่าใหม่ ดังนั้นสามารถกล่าวได้ว่า แม้ผู้เล่าจะหยิบยกเรื่องเล่ามาถ่ายทอดประสบการณ์บาดแผลหรือบอกเล่าความต้องการของตนเอง แต่เรื่องเล่าดังกล่าวไม่ใช่เพียงสิ่งที่ตนเองประสบอยู่เท่านั้น หากยังสะท้อนสภาวะอารมณ์ของบาดแผลที่อีกฝ่ายมีร่วมกันดังเช่นที่ตัวละครแม่คิดว่า เรื่องเล่าที่ลูกชายเล่าให้เธอฟังนั้นมีลักษณะคล้ายกันกับประสบการณ์ความเจ็บปวดของเธอ โดยเธอเองก็อยากให้ลูกชายได้รับรู้เรื่องราวของเธอด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจาก “…Tiến would finally know we come from the same stories” (Ibid.: 120)

บาดแผลกับสภาวะไร้บ้านในเรื่อง *The Magic Fish* นำเสนอผ่านเทพนิยายสามเรื่องตามที่ได้กล่าวไปข้างต้น โดยเรื่องเล่าแต่ละเรื่องมีหมุดหมายสำคัญที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ เทพนิยายเรื่องแรกมีบทบาทสำคัญในการขับเน้นให้เห็นบาดแผลกับสภาวะไร้บ้านของตัวละครแม่กับลูกชายเควียร์ เทพนิยายเรื่องที่สองสะท้อนกระบวนการรับรู้และปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อบาดแผลของตัวละครแม่ ส่วนเทพนิยายเรื่องสุดท้ายชี้ให้เห็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แบบประสมประสานและการแสวงหา “บ้าน” อันเป็นพื้นที่แห่งการเยียวยาของแม่กับลูกชายเควียร์

อัลเลอร์ไลราห์ (Allerleirauh): เรื่องเล่าบาดแผลกับสภาวะ “ไร้บ้าน” ของตัวละครแม่กับลูกชายเควียร์

Allerleirauh เดิมเป็นนิทานปรัมปราของเยอรมนี นักเขียนนำเสนอภาพฉาก ตัวละคร รวมทั้งเครื่องแต่งกายให้อยู่ในรูปแบบตะวันตกทั้งสิ้น เตี๋ยนเลือกนำเทพนิยายเรื่องนี้มาเล่าให้แม่ฟัง เนื่องจากหวังว่าแม่จะรับรู้เพศวิถีแบบเควียร์ของตน โดยเนื้อเรื่องบอกเล่าเรื่องราวของเด็กสาวคนหนึ่งนามว่า อัลเลอรา (Alera) ซึ่งถูกพ่อขายให้แก่ตาเฒ่าแห่งท้องทะเล อัลเลอราไม่ยินยอมแต่งงานกับตาเฒ่า เธอจึงหนีออกจากบ้าน และข้ามน้ำข้ามทะเลมาขึ้นฝั่งในดินแดนใหม่ที่เธอไม่รู้จักด้วยความช่วยเหลือของป้า อัลเลอราขึ้นฝั่งและได้ทำงานเป็นเด็กอบขนมในปราสาทของเจ้าชาย เธอปลอมตัวเป็นผู้ชายโดยใช้ชื่อว่า อัล (Al) และสานมิตรภาพกับเจ้าชายองค์ดังกล่าว อย่างไรก็ดี เมื่อมีงานเลี้ยงของปราสาท อัลเลอราจะปรากฏกายในคราบของเจ้าหญิงผู้เลอโฉมจากดินแดนอันไกลโพ้นและไม่มีใครรู้จัก เจ้าชายตกหลุมรักเธอ และค้นพบในตอนสุดท้ายว่า แท้จริงแล้วเจ้าหญิงอัลเลอราก็คือเด็กชายอบขนมที่เขารู้จักมักคุ้นมาตลอด ทั้งสองแต่งงานและครองรักกันอย่างมีความสุขในตอนจบของเรื่อง

เตี๋ยนเลือกบอกเล่าเพศวิถีของตนกับครอบครัวทางอ้อมผ่านเทพนิยายข้างต้น เนื่องจากการเปิดเผยตัวตนเป็นเรื่องยากในบริบทของเตี๋ยน เตี๋ยนเกิดมาในครอบครัวของชาวเวียดนามพลัดถิ่นที่มีโครงสร้างครอบครัวแบบขงจื๊อ แม้ครอบครัวของเขาจะอพยพมายังสหรัฐอเมริกา แต่ภาพครอบครัวแบบเวียดนามยังคงไหลเวียนอยู่ภายในชีวิตประจำวัน โดยความสัมพันธ์ของเตี๋ยนกับครอบครัวส่วนใหญ่จะถูกนำเสนออยู่ใต้ภาพของพื้นที่ภายในบ้านที่ประดับประดาด้วยศิลปะแบบเวียดนามและการธำรงวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้ เช่น การรับประทานอาหารเวียดนาม การตั้งแท่นบูชา การวางภาพบรรพบุรุษ เป็นต้น อีกทั้งเรื่องเล่ายังเผยให้เห็นค่านิยมเชิงครอบครัวของสังคมเวียดนาม บิดาเปรียบเสมือนช้างเท้าหน้าออกไปหาเงินเพื่อเลี้ยงครอบครัว ส่วนมารดามีหน้าที่การงานนอกบ้านได้ แต่การงานดังกล่าวอาจจะไม่ใช่อาชีพหลักที่หาเงินเข้าครอบครัว ผู้หญิงแบบเวียดนามยังคงถูกจำกัดอยู่ในกรอบของแม่และเมีย ดังที่เหี่ยนถูกนำเสนอในเรื่อง เธอเป็นแรงงาน

ตัดเย็บเสื้อผ้าของโรงละครแห่งหนึ่ง แต่เธอมักจะทุ่มเวลาส่วนใหญ่ของชีวิตในการดูแลสามีกับลูก ในขณะที่สามีแทบจะไม่ปรากฏบทบาทสำคัญในการเลี้ยงและใช้เวลากับลูกเลย เนื่องจากต้องออกไปทำงานนอกบ้านแม้กระทั่งเวลาดึกดื่น เพื่อหารายได้จุนเจือครอบครัว การนำเสนอภาพเช่นนี้ จึงตอกย้ำให้เห็นสภาพของสังคมวัฒนธรรมเวียดนามที่ยังคงเชิดชูการสร้างครอบครัวและสืบสายสกุลตามแนวคิดขงจื๊อ นอกจากนั้น เมื่อกลับมามองที่บริบทสังคมอเมริกันในช่วงทศวรรษ 1990 อคติของชาวอเมริกันที่มีต่อกลุ่มเกย์ยังคงแฝงฝังอยู่ในสังคม สื่อมวลชนเองก็นำเสนอภาพความรุนแรงที่มีต่อกลุ่ม LGBT ดังตอนที่เตี๋ยนรับชมโทรทัศน์อยู่ภายในบ้าน สื่อท้องถิ่นนำเสนอข่าวของแมทธิว เชฟเพิร์ด (Matthew Shepard) นักศึกษาเกย์ชาวอเมริกันที่ถูกทุบตีด้วยความรุนแรง และทิ้งไว้ให้ตายในสภาพที่โหดร้ายทารุณ บาดแผลของตัวละครลูกชายภายในเรื่องจึงก่อเกิดขึ้นมาจากความแปลกแยกทางเพศที่มีต่อครอบครัวของตนเอง ซึ่งยึดถือระบบคุณค่าครอบครัวแบบเวียดนาม ในขณะเดียวกัน เตี๋ยนก็ยังแปลกแยกจากสังคมอเมริกันที่ไม่เปิดกว้างต่อความแตกต่างหลากหลายทางเพศอีกด้วย

ความแปลกแยกของเตี๋ยนไม่เพียงเผยให้เห็นผ่านความแตกต่างทางเพศวิถีเท่านั้น แต่ยังเสนอผ่านความห่างเหินจากรากเหง้าวัฒนธรรมของบรรพบุรุษอีกด้วย ในด้านหนึ่ง แม้เตี๋ยนจะเกิดและเติบโตมาในครอบครัวของชาวเวียดนาม แต่เตี๋ยนแทบจะไม่สามารถสื่อสารภาษาเวียดนามในระดับลึกได้เลย ดังเช่นตอนที่ตัวละครแม่กล่าวถึงความปรารถนาของเธอว่า “I want us speak the same languages” (Ibid.: 3) เตี๋ยนทำหน้ามึนงงว่า แท้จริงแล้วแม่ลูกไม่ได้กำลังพูดภาษาเดียวกันอยู่หรือ เหี่ยนจึงตอบกลับลูกชายว่า “It’s not balanced! You speak mostly English, while I speak mostly Vietnamese.” (Ibid.: 3) ใบหน้าของเตี๋ยน ณ ขณะนั้นสะท้อนอารมณ์ที่เศร้าหมองและสภาพจิตใจของตัวละครที่รู้สึกผิดหวังว่า ตนอาจกำลังถอยห่างจากอัตลักษณ์ความเป็นเวียดนามของครอบครัว ในอีกด้านหนึ่ง แม้เตี๋ยนจะเกิดและเติบโตมาในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเปรียบเสมือนเป็นบ้านหลังแรก แต่เขากลับเผชิญกับสภาวะ

พลัดถิ่นในฐานะคนอเมริกันเชื้อสายเวียดนาม โดยนักเขียนนำเสนออคติทางชาติพันธุ์และชนชั้นที่เตี๋ยนประสบในสังคมอเมริกันผ่านพื้นที่ของโรงเรียน เตี๋ยนเป็นคนเก็บเนื้อเก็บตัว และแทบไม่เข้าร่วมกิจกรรมใดๆ เตี๋ยนมีเพื่อนสนิทเพียงคนเดียวคือ แคลร์ (Claire) ซึ่งเขาไว้วางใจระบายเรื่องราวต่างๆ ในชีวิตให้เธอฟัง เป็นที่น่าสังเกตว่า นักเขียนเลือกนำเสนอแคลร์ให้เป็นเด็กหญิงผิวสีผ่านการระบายสีเข้มบนผิวของเธอ ในขณะที่เมื่อนำเสนอคนอเมริกันโดยทั่วไป นักเขียนมักจะไม่ระบายสีทึบใดๆ ลงบนผิวกายของพวกเขา หากแต่เว้นว่างให้เป็นสีขาว อาจกล่าวได้ว่า การที่นักเขียนนำเสนอเด็กชายคนเวียดนามพลัดถิ่นควบคู่ไปกับเด็กหญิงผิวสีจึงช่วยสะท้อนให้เห็นการแบ่งเขาแบ่งเราในพื้นที่โรงเรียนอเมริกัน โดยเด็กนักเรียนผิวขาวสามารถใช้ชีวิตและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้เป็นปกติ แต่สำหรับลูกหลานของผู้อพยพนั้น พวกเขาอาจถูกตัดขาดออกจากพื้นที่สาธารณะซึ่งสงวนสิทธิ์ให้แก่เด็กอเมริกัน และต้องเกาะกลุ่มกันเองในฐานะคนชายขอบ นอกจากนั้น เตี๋ยนยังถูกจับจ้องเป็นพิเศษจากครูบาอาจารย์ โดยการจับจ้องดังกล่าวอยู่ในลักษณะของการจับผิดและไม่เกิดขึ้นกับเด็กนักเรียนผิวขาวเสียด้วยซ้ำ ภาพที่ปรากฏเช่นนี้จึงช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความยากลำบากและความโดดเดี่ยวของคนเวียดนามพลัดถิ่นรุ่นที่สอง แม้สหรัฐอเมริกาจะเปรียบเสมือนบ้านเกิด แต่พวกเขากลับมีสภาพไม่ต่างจากคนนอกของสังคมอเมริกัน อีกทั้งยังต้องเผชิญหน้ากับอคติทางชาติพันธุ์และชนชั้น เฉกเช่นเดียวกับคนพลัดถิ่นรุ่นที่หนึ่งซึ่งเผชิญหน้ากับสภาวะพลัดถิ่นนับตั้งแต่อยู่ในบ้านเกิดเรื่อยมาถึงดินแดนแห่งใหม่

ภาพที่ 3 การนำเสนอแคลร์ที่เป็นตัวละครเด็กผิวสีผ่านการระบายสีเข้มลงบนผิวกาย

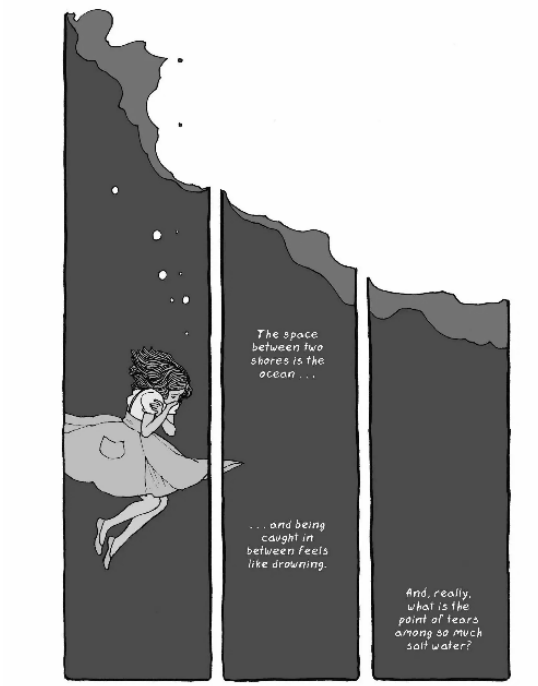

ที่มา: Nguyen (2020: 150)

ขณะที่เตี๋ยนเลือกใช้เรื่องเล่าของเจ้าหญิงอัลเลอราเพื่อเผยอัตลักษณ์ทางเพศของตนที่ไม่สามารถเปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา อีกทั้งสะท้อนให้เห็นแรงกดดันทางสังคมที่ทำให้อัตลักษณ์ของเควียร์ถูกกดทับและปิดบังซ่อนเร้น ดังเช่นที่อัลเลอราต้องปลอมตัวและสวมบทบาทเป็นผู้ชาย แม้ตอนจบของเทพนิยายจะนำเสนอภาพที่มีความสุข และเป็นเสมือนภาพฝันของเตี๋ยนที่สามารถเปิดเผยตัวตนพร้อมอยู่ร่วมกับชายที่เขารัก แต่ในโลกของความเป็นจริงนั้น เตี๋ยนยังคงอยู่ในสภาพจมปลักกับบาดแผลที่ตนไม่สามารถพูดได้ดังความวิตกกังวลและภาวะ

ซึมเศร้าที่ปรากฏอยู่บนใบหน้าของเขาแทบจะตลอดเวลา ในขณะเดียวกัน เทพนิยายเรื่องนี้ยังไปรื้อฟื้นบาดแผลของผู้เป็นแม่ด้วยเช่นกัน เหี่ยนเชื่อมโยงประสบการณ์บาดแผลของตนเองเข้ากับเรื่องราวของตัวละครเจ้าหญิงอัลเลอรา เหตุการณ์ของอัลเลอราที่ต้องสูญเสียบ้านเกิดและอพยพขึ้นฝั่งมาทางทะเลไม่แตกต่างจากประสบการณ์ของเหี่ยนในฐานะของผู้อพยพทางเรือ (boat people) ซึ่งโยกย้ายถิ่นฐานขึ้นฝั่งที่สหรัฐอเมริกา ตาเฒ่าแห่งท้องทะเลที่พยายามเพรียกหาเธอเปรียบเสมือนผีแห่งอดีตที่คอยตามหลอกหลอนผู้อพยพในปัจจุบัน "...You belong to the ocean. You came from the sea, and to the sea you shall return" (Ibid.: 104) รวมทั้งตอกย้ำบาดแผลของเธอที่ยังคงอยู่ตกค้างอยู่ในจิตใจ ความปรารถนาของเหี่ยนไม่แตกต่างจากลูกชาย กล่าวคือ เธออยากขึ้นฝั่งและใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในดินแดนแห่งใหม่เฉกเช่นเดียวกับอัลเลอรา อย่างไรก็ดี ในตอนท้ายของเทพนิยาย เหี่ยนกลับพบตัวเองดำดิ่งอยู่ท่ามกลางบาดแผลที่หาทางออกไม่ได้ ดังภาพวาดที่เหี่ยนเอามือปิดปากร้องไห้สะอึกสะอื้นอยู่ท่ามกลางมหาสมุทรสีน้ำเงินมืดหม่นอันกว้างใหญ่ไพศาล "The space between two shores is the ocean... and being caught in between feels like drowning. And, really, what is the point of tears among so much salt water?" (Ibid.: 117) บาดแผลกับสภาวะพลัดถิ่นของเหี่ยนได้รับการนำเสนอผ่านการจมน้ำอยู่กลางห้วงทะเลอันกว้างใหญ่ไพศาล แม้หยาดน้ำตาของเธอจะหลั่งไหลออกมามากเพียงใด แต่กลับถูกเจือจางไปกับน้ำทะเลในท้ายที่สุด ความโศกเศร้าจากการสูญเสียบ้านเกิดและต้องเริ่มต้นชีวิตใหม่อันแสนยากลำบากในสหรัฐอเมริกาของเหี่ยนทำให้เธอตกอยู่ในสภาวะเงียบงันของบาดแผลที่เสมือนไร้ที่พึ่งพิงและไร้ทางออก ดังนั้นเทพนิยายเรื่องแรกจึงช่วยขับเน้นให้เราเห็นบาดแผลกับสภาวะไร้บ้านของตัวละครทั้งสองที่หมกมุ่นอยู่กับอารมณ์โศกเศร้า แปลกแยก และสูญเสีย ซึ่งเป็นผลมาจากความรู้สึกที่ตนมิเป็นส่วนหนึ่งของทั้งสังคมอเมริกันและสังคมเวียดนาม

ภาพที่ 4 นักเขียนนำเสนอความจมปลักกับบาดแผลจากสงครามเวียดนามของตัวละครแม่ผ่านอุปลักษณ์การจมน้ำ

ที่มา: Nguyen (2020: 117)

เติ๋มก๋าม (Tấm Cám): เรื่องเล่าการปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อบาดแผลของแม่

เติ๋มก๋าม เปรียบเสมือนนิทานเด็กเรื่องซินเดอเรลลาสำนวนเวียดนาม อีกทั้งยังเป็นนิทานพื้นบ้านซึ่งได้รับความนิยมและแพร่หลายมาอย่างช้านานในประเทศเวียดนาม โดยในนวนิยายภาพเรื่อง *The Magic Fish* ป้าของเหี่ยนเป็นผู้เล่าเทพนิยายเรื่องนี้ให้แก่เหี่ยนฟังขณะเธอเดินทางกลับไปเข้าร่วมงานศพของแม่ ณ ประเทศเวียดนาม *เติ๋มก๋าม* เป็นเรื่องราวของสาวน้อยนามว่าเติ๋มที่ต้อง

อาศัยอยู่กับแม่เลี้ยงและลูกเลี้ยงใจร้าย หลังจากที่พ่อแม่ของเธอเสียชีวิตลง เธอถูกใช้งานเฉกเช่นสาวใช้และถูกจำกัดอิสรภาพ ชีวิตของเติ๋มไม่มีความสุข จวบจนวันหนึ่งปลาวิเศษปรากฏขึ้นมาในบ่อน้ำของบ้าน ปลาตัวนี้ผูกมิตรกับเติ๋มและคอยให้กำลังใจเธอจนเธอรู้สึกสุขใจขึ้นมา แม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยงสังเกตเห็นว่า เหตุใดเติ๋มจึงมีความสุขอย่างผิดปกติวิสัย พวกเธอจึงสืบเสาะความจริงและลงมือฆ่าปลาวิเศษ จากนั้นก็นำปลาวิเศษมาทำเป็นอาหารให้เติ๋มรับประทาน เติ๋มเสียใจมากและฝังกระดูกปลาไว้ใต้ต้นไม้ใหญ่ อยู่มาวันหนึ่ง มีข่าวงานเลี้ยงของพ่อค้าหนุ่มรูปงามป่าวประกาศไปทั่วเมือง แม่กับลูกเลี้ยงใจร้ายออกอุบายชวนเติ๋มไปงานเลี้ยง แต่เธอต้องแยกข้าวสารออกจากข้าวเปลือกกองใหญ่ให้เสร็จสิ้นเสียก่อน ด้วยความช่วยเหลือจากนกและวิญญาณปลาวิเศษ พวกมันเสกให้ข้าวเปลือกและข้าวสารแยกออกจากกัน ทำให้เติ๋มสามารถไปงานเลี้ยง พบรักกับพ่อค้า และย้ายออกจากบ้านหลังดังกล่าวในท้ายที่สุด อย่างไรก็ตาม เติ๋มเดินทางกลับมาสักการะกระดูกของพ่อในวันครบรอบวันตาย ณ บ้านหลังเดิม แม่เลี้ยงใจร้ายลอบฆ่าเธอด้วยความอิจฉาริษยาและฝังกระดูกของเธอไว้ใต้ต้นไม้ใหญ่ แต่ด้วยบทเรียนจากปลาวิเศษ เติ๋มเผชิญหน้าและขุดตัวเองขึ้นมาจากความตาย เติ๋มออกอุบายให้ลูกเลี้ยงลงไปในหม้อและหมักเธอเป็นปลาร้า จากนั้นจึงส่งปลาร้านี้ให้แม่เลี้ยง แม่เลี้ยงเห็นดังนั้นจึงตกตะลึงและตรอมใจตาย เนื่องจากรับไม่ได้ที่ลูกสาวของตนเสียชีวิต

เทพนิยายเรื่อง *เติ๋มก๋าม* ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของนวนิยายภาพเรื่องนี้ เนื่องจากตัวละครแม่เข้าสู่กระบวนการรับรู้และปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อบาดแผล ขณะที่เหี่ยนเดินทางกลับเวียดนาม เธอยังคงจมปลักอยู่กับสภาวะความเจ็บปวดและเผชิญกับวิกฤตอัตลักษณ์ขั้นรุนแรง ดังที่เธอกล่าวกับป้าทั้งน้ำตาว่า “My Vietnamese is weakening, everyday. I’m changing. My past and present selves speak two different languages. It feels like I died on that boat. And I’m still stuck in the middle of the ocean.” (Ibid.: 176) เหี่ยนรู้สึกว่า ตนเองยังคงล่อยลอยท่ามกลางมหาสมุทร เธอไม่สามารถมีจุดจบอันสวยงามเหมือนเจ้าหญิงอัลเลอรา หากแต่ต้องทนรับชะตากรรมเหมือนกับ

ตัวละครเติ๋มในช่วงต้นของเทพนิยายเรื่องที่สอง ดังนั้นการก้าวข้ามบาดแผลและมุ่งไปข้างหน้าสำหรับเหี่ยนจึงเป็นเรื่องที่แทบเป็นไปไม่ได้เลย อย่างไรก็ดี ป้าซึ่งเป็นผู้เล่าเทพนิยายเรื่องที่สองได้เสนอแนวทางการปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อบาดแผล ดังที่เธอกล่าวว่า “They’re only stories. They’ll change when they need to.” (Ibid.: 147) ตอนจบของเรื่องเล่าสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้เสมอ เฉกเช่นตัวละครเติ๋มที่ต้องทนทุกข์จากบาดแผล เธอตกอยู่ในสถานะลูกกำพร้าไม่เป็นส่วนหนึ่งของบ้าน มิหนำซ้ำยังถูกจับจ้องและโดนรังแกจากสังคมที่เธออาศัยอยู่ เฉกเช่นเดียวกับประสบการณ์ของผู้อพยพชาวเวียดนามใต้ที่อยู่ในสภาวะกึ่งเร่ร่อน โดนดูถูกเหยียดหยาม และถูกแบ่งแยกชนชั้นตั้งแต่อยู่ในบ้านเกิดจวบจนถึงในประเทศปลายทาง เรื่องราวของเติ๋มพัวพันกับความตายหลายต่อหลายครั้ง แต่เธอเลือก “unburry the bones” (Ibid.: 152) เติ๋มเผชิญหน้ากับบาดแผล ปลุกตัวเองออกจากเถ้าถ่านแห่งความตาย และปรับเปลี่ยนจุดจบของเรื่องด้วยตนเองในท้ายที่สุด เรื่องราวของเติ๋มได้ปรับเปลี่ยนมุมมองบาดแผลของตัวละครแม่ว่า เธอสามารถเยียวยาบาดแผลจากการรับรู้อดีตอันแสนปวดร้าว แม้ความตายจะเป็นสภาวะที่หยุดนิ่งและเฉื่อยชา แต่บุคคลสามารถเรียนรู้ที่จะดำดิ่งและให้ความสำคัญกับบาดแผลนั้น เพื่อขับเคลื่อนตนเองไปข้างหน้าจากฐานคิดที่ไม่ละเลยหรือทิ้งความเจ็บปวดไว้ข้างหลัง ดังชื่อของหนังสือนวนิยาย *The Magic Fish* เล่มนี้ซึ่งตั้งชื่อตามตัวละครปลาวิเศษในเทพนิยายเรื่องเติ๋มก๋าม แม้ปลาตัวดังกล่าวจะถูกฆ่า แต่มันยังคงใช้พลังจากความตายของตัวเองช่วยเหลือและปลุกเร้าให้เติ๋มปรับเปลี่ยนตอนจบในเรื่องเล่าของตนเอง ในแง่นี้ความตายจึงอาจมิใช่จุดจบ แต่เป็นจุดเริ่มต้นให้เราเกิดใหม่ได้เสมอจากความผุพังและอารมณ์ซึมเศร้าจมปลักของบาดแผล

ภาพที่ 5 เติ๋มลงมือขุดเถ้ากระดูกของปลาวิเศษ

ที่มา: Nguyen (2020: 152)

แม้ตัวละคร เครื่องแต่งกาย รวมไปถึงฉากในเทพนิยายเรื่อง *เติ๋มก๋าม* จะอยู่ในรูปแบบของเวียดนามแทบทั้งสิ้น แต่ภาพที่สะท้อนส่วนใหญ่กลับเป็นประสบการณ์ของเตี๋ยนที่ประสบในสังคมโรงเรียนอเมริกัน ผู้เขียนตีความว่า เมื่อเหี่ยนได้รับฟังเทพนิยายเรื่อง *เติ๋มก๋าม* จากป้า พร้อมทั้งผนวกเทพนิยายเรื่องก่อนหน้าที่ลูกชายพยายามใช้เพื่อบอกเล่าเพศวิถีเข้าด้วยกัน ทำให้เหี่ยนมองเห็นการจับจ้องจากสายตาของคนอเมริกันที่แม่กับลูกต้องเผชิญร่วมกัน โดยเหี่ยนกับเตี๋ยนต่างมีสถานะเสมือนลูกกำพร้า พวกเขาไม่มีบ้านหลังเดิมให้พึ่งพิง และยังรู้สึกแปลกแยกจากบ้านหลังใหม่ที่พวกเขาอาศัยอยู่ แม้จะเป็นสมาชิกของบ้าน

แต่สถานะของคนพลัดถิ่นถูกจัดอยู่เป็นชนชายขอบ ซึ่งมักถูกจับจ้อง จับผิด และจำกัดอิสรภาพ เนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นฐานสร้างความวิตกกังวลทางเศรษฐกิจและสังคมให้ประชาชนพื้นถิ่น ไม่ว่าจะเป็นความกลัวที่คนอพยพจะมาแก่งแย่งงานหรือเกรงว่าคนเหล่านี้จะก่ออาชญากรรมภายในประเทศและเป็นภัยแก่ความมั่นคงของชาติ ส่งผลให้แม้เหี่ยนจะพยายามเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมอเมริกันมากเพียงไร แต่เธอกลับไม่สามารถรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้ เพราะสังคมอเมริกันยังมีภาพจำและอคติต่อกลุ่มคนเหล่านี้ เหี่ยนใช้ฐานคิดจากประสบการณ์ของผู้อพยพดังกล่าวในการเชื่อมโยงเข้ากับประสบการณ์ที่ลูกชายซึ่งเป็นเกย์ต้องเผชิญในสังคมอเมริกัน ดังเช่นเมื่อกล่าวถึงตัวละครแม่กับลูกเลี้ยงในเรื่องเติ๋มก๋าม แม่กับลูกเลี้ยงนี้จะกลายเป็นภาพสะท้อนไปยังคุณครูกับบาทหลวงในโรงเรียนของเตี๋ยนในสหรัฐอเมริกา พวกเขาคอยจับผิดเพศวิถีของเตี๋ยน โดยคุณครูจับผิดที่เตี๋ยนแอบมีใจให้จูเลียน และส่งตัวเตี๋ยนไปพูดคุยกับบาทหลวงเพื่อหวังจะเปลี่ยนแปลงเขากลับสู่บรรทัดฐานเดิมของสังคม บาทหลวงพยายามอธิบายให้เห็นถึงความเลวร้ายอันเนื่องมาจากการเป็นเกย์ “All the parents I’ve counseled describe the heartbreak of their children coming out the same way. It always feels like a death in a family” (Ibid.: 172) สังคมอเมริกันในสมัยนั้นไม่ได้เปิดกว้างต่อกลุ่ม LGBTQ อีกทั้งสถาบันทางศาสนายังกดทับอัตลักษณ์ข้างต้นอีกด้วย มุมมองดังกล่าวจึงพยายามหล่อหลอมให้เตี๋ยนเชื่อว่าการมีเพศวิถีแบบเควียร์อาจนำไปสู่ความสูญสิ้นของสถาบันครอบครัว รวมถึงเตี๋ยนเองยังต้องทนก้มหน้าแบกรับสภาพเช่นนี้ไปตลอด ราวกับว่าเขาไม่สามารถหลุดพ้นจากบาดแผลและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงตอนจบของเทพนิยายได้เลย เฉกเช่นความเชื่อของตัวละครเติ๋มกับแม่ผู้อพยพในช่วงแรกของเทพนิยาย

ภาพที่ 6 เตี๋ยนถูกจับจ้องจากคุณครูประจำชั้นและบาทหลวง

ที่มา: Nguyen (2020: 171)

นางเงือกน้อย (The Little Mermaid): เรื่องเล่าการแสวงหา "บ้าน" ของแม่กับลูกชายเควียร์

หลังจากแม่รับรู้และปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อบาดแผลผ่านเรื่องเล่า *เติ๋มก๋าม* ในประเทศเวียดนามแล้ว เธอก็เดินทางกลับสหรัฐอเมริกา และลงมือเล่าเทพนิยายเรื่องสุดท้ายให้แก่ลูกชายฟัง นั่นคือเรื่อง *The Little Mermaid* ภายหลังจากที่เหี่ยนเดินทางไปเข้าพบคุณครูและบาทหลวงที่โรงเรียนเพื่อรับฟังคำบอกกล่าวถึงเพศวิถีของลูกชาย โดยในตอนท้ายหนังสือ นักเขียนได้บอกเล่าแรงบันดาลใจในการดัดแปลงเทพนิยายเรื่องนางเงือกน้อยเอาไว้ว่า "I've always

thought of *The Little Mermaid* as a story about immigration" (Ibid.: 238) ในนวนิยายภาพเล่มนี้ นางเงือกน้อยอาจมิใช่โรมานซ์พาฝันที่ชวนหวนคิดถึงความรักอันหอมหวาน หากแต่เป็นภาพสะท้อนเรื่องราวความยากลำบากของเหี่ยนในฐานะผู้อพยพ "...a woman who wanted to escape to another world and manages to make it there at the cost of her ability to communicate" (Ibid.: 236) นางเงือกน้อยและเหี่ยนต่างอพยพโดยมีจุดเริ่มต้นมาจากน้ำซึ่งเป็นบ้านหลังเก่าอันแสนคุ้นเคย แล้วขึ้นฝั่งในสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นบ้านหลังใหม่ นางเงือกมีสภาพไร้เสียง เหี่ยนเองก็ประสบเหตุการณ์แบบนี้เช่นเดียวกัน ทั้งไร้เสียงในแง่ของอุปสรรคด้านภาษาอังกฤษซึ่งเธอต้องมาเรียนรู้ใหม่อีกทั้งยังไร้เสียงในฐานะคนชายขอบของสังคม เนื่องจากเธอเป็นชาวอพยพรุ่นที่หนึ่งสังคมอเมริกันเองก็ยังไม่เปิดกว้างต่อคนกลุ่มนี้ และมักถูกจับจ้องด้วยสายตาที่มีอคติ การพลัดพรากจากบ้านในสภาพไร้เสียงนี้ก็สะท้อนไปที่ตัวละครลูกชายอย่างเตี๋ยน ซึ่งไม่เพียงประสบกับอคติทางชาติพันธุ์และชนชั้นทั้งในสังคมอเมริกันในฐานะคนอเมริกันเชื้อสายเวียดนาม แต่เขายังถูกจ้องจับผิด เนื่องจากมีเพศวิถีที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานความปกติที่สังคมคาดหวังไว้ เตี๋ยนไม่สามารถเปิดเผยตัวตน เนื่องจากสังคมรอบข้างยังไม่รับฟังหรือไม่ยอมรับในวงกว้าง อย่างไรก็ดี นางเงือกน้อยเป็นตัวแทนของการปรับเปลี่ยนตัวตนจากเรียนรู้บาดแผลของผู้พลัดถิ่น เธอเลือกที่จะว่ายออกมาจากท้องน้ำมหาสมุทรและขึ้นฝั่งด้วยตนเอง นางเงือกน้อยสู้เดินด้วยขาทั้งสองข้าง แม้จะไม่คุ้นเคยและต้องพบเจออุปสรรคมากมายก็ตาม นี่คือตัวละครแม่ซึ่งกำลังนำเสนออัตลักษณ์ใหม่ เหี่ยนรับรู้ว่าบาดแผลของตนสามารถเยียวยาได้ เธอลุกขึ้นมาจากสภาวะดำดิ่งจมปลักแล้วขึ้นฝั่งเพื่อที่จะกำหนดจุดหมายปลายทางของเรื่องเล่า

ภาพที่ 7 เหี่ยนปรับเปลี่ยนตอนจบของเทพนิยายเรื่อง *นางเงือกน้อย*

ที่มา: Nguyen (2020: 227)

The Little Mermaid ยังสะท้อนให้เห็นกระบวนการปรับเปลี่ยนความหมายของบ้านใหม่ โดยเอื้อให้อัตลักษณ์พลัดถิ่นที่มีความแตกต่างหลากหลายของแม่กับลูกชายสามารถดำรงอยู่ร่วมกัน โดยเหี่ยนสร้างความอบอุ่นให้แก่บ้านหลังใหม่ผ่านฐานคิดที่ไม่ปฏิเสธหรือละเลยความเป็นอื่น ตอนจบของเทพนิยายนางเงือกน้อยในฉบับที่หลากหลายคนมักรู้จักคือ นางเงือกสามารถพิชิตใจของเจ้าชาย จากนั้นจึงกลับมามีเสียงอันไพเราะอีกครั้งและครองรักกับเจ้าชายอย่างมีความสุข แต่ตัวละครแม่ดัดแปลงเรื่องเล่าดังกล่าว โดยกำหนดบทสรุปของเรื่องเอาไว้ว่า นางเงือกมิอาจพิชิตใจชายหนุ่มรูปงามได้ อีกทั้งยังคงอยู่ในสภาพไร้เสียงดังเดิม อย่างไรก็ดี เธอกลับพบรักกับตัวละครหญิงอีกคนภายในเรื่องและ

อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข สุดท้ายแล้ว แม่ไม่เพียงทำความเข้าใจและเรียนรู้บาดแผลของลูกชายที่แปลกแยกจากสังคมผ่านอารมณ์ความรู้สึกของบาดแผล ซึ่งคนพลัดถิ่นสองรุ่นต้องเผชิญอยู่กับสภาวะไร้บ้านแทบตลอดเวลา แต่แม่ยังเปิดรับความเป็นอื่นที่เชื่อมโยงคนชายขอบสองกลุ่มนี้เข้าไว้ด้วยกัน แม่ทำให้ลูกชายเห็นว่า บุคคลสามารถมีบทบาทในการกำหนดความหมายและปรับเปลี่ยนตอนจบของเรื่องเล่าของตนเองได้เสมอ แม่ยอมรับเพศวิถีของลูกชายและปรับเปลี่ยนความหมายของบ้านที่ไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามขนบดั้งเดิม นี่จึงบ้านของกลุ่มคนชายขอบที่สร้างขึ้นมาจากการตระหนักถึงบาดแผลกับสภาวะพลัดถิ่นที่ตัวละครแบ่งปันร่วมกัน และขับเคลื่อนไปข้างหน้าจากฐานคิดที่ไม่ละทิ้งบาดแผลไว้ข้างหลัง

ในตอนท้ายของเรื่อง แม้แม่จะเป็นผู้เล่าเรื่อง *The Little Mermaid* ฉบับดัดแปลงเองทั้งหมด เพื่อแสดงการยอมรับในเพศวิถีแบบเควียร์ของลูกชาย ในขณะที่เตี๋ยนเป็นเพียงผู้ฟังโดยแทบจะไม่มีบทสนทนาใดๆ กับแม่ระหว่างการเล่าเรื่อง อย่างไรก็ดี เรื่องเล่าดังกล่าวเปิดโอกาสให้เตี๋ยนได้เรียนรู้บาดแผลของแม่ในฐานะผู้อพยพจากสงครามเวียดนามผ่านรูปแบบหลังความทรงจำด้วยเช่นกัน การเรียนรู้ดังกล่าวมิได้กระทำผ่านการทำความเข้าใจภาษาหรือเรื่องเล่าเทพนิยายที่แม่เปล่งเสียงออกมาเพียงอย่างเดียว แต่ผ่านการสัมผัสความเงียบและความรู้สึกอันท่วมท้นที่ปกคลุมบรรยากาศทั่วทุกขณะของการเล่าเรื่อง โดยเตี๋ยนปะติดปะต่อประสบการณ์ในเทพนิยายกับสิ่งที่ตนพบเห็นมาตลอดจากการใช้ชีวิตประจำวันร่วมกับแม่ (Le Espiritu, 2014) อาทิ การสังเกตความโศกเศร้าของแม่อันสืบเนื่องมาจากการพลัดพรากจากครอบครัวในเวียดนาม ความยากลำบากของแม่ที่มิสามารถพูดภาษาอังกฤษได้อย่างคล่องแคล่ว และต้องทำงานเป็นชนชั้นแรงงาน ตลอดจนใบหน้าอันหม่นหมองของแม่จากการพยายามปรับตัวและการใช้ชีวิตในสังคมอเมริกัน เฉกเช่นนางเงือกน้อยที่ต้องเริ่มหัดเดินหัดพูดใหม่จากศูนย์ในดินแดนแห่งใหม่เพื่อใช้ชีวิตรอดอยู่บนโลกของมนุษย์ กระบวนการดังกล่าวเปิดโอกาสให้เตี๋ยนได้สัมผัสน้ำหนักและความเข้มข้นของบาดแผล อันมีผลสืบเนื่องมาจากสงครามเวียดนามที่ยังคงส่งผลกระทบเรื่อยมาถึงปัจจุบัน

นอกจากนั้น เตี๋ยนยังผนวกและเทียบเคียงประสบการณ์ของตนกับแม่ผ่านตัวละครนางเงือกน้อย โดยเตี๋ยนแบ่งปันอารมณ์ความรู้สึกร่วมกันกับแม่ในฐานะเควียร์เวียดนามพลัดถิ่น นางเงือกเปรียบดั่งสิ่งมีชีวิตครึ่งคนครึ่งสัตว์ แม้จะมีบางส่วนนับว่าเป็นมนุษย์ แต่ก็มีความแปลกปลอมบางอย่าง ซึ่งทำให้ตนต้องถูกขับออกจากสังคมและอยู่ในสถานะกึ่งเร่ร่อน พร้อมทั้งถูกมองด้วยสายตาแห่งอคติและการแบ่งเขาแบ่งเรา เฉกเช่นเตี๋ยนที่แม้จะมีสหรัฐอเมริกาเป็นบ้านเกิด แต่ด้วยสถานะทางสังคมของ “คนพลัดถิ่น” ตลอดจนการมีเพศวิถีแบบเควียร์ที่สังคมอเมริกันมองว่าผิดแปลก ส่งผลทำให้เตี๋ยนไม่ถูกนับเป็นสมาชิกของบ้านหลังนี้และถูกผลักให้เป็นคนนอก ดังนั้นเทพนิยายเรื่องนางเงือกน้อยจึงเสมือนเป็นตัวกลางอันช่วยให้เตี๋ยนสามารถทาบทามบาดแผลในอดีตของแม่เข้ากับสภาวะความไร้บ้านของตนที่ประสบในสังคมอเมริกันและถูกกดทับในหลากหลายมิติ

แม้ภาพที่แม่กับลูกกอดกันภายใต้ชายคาบ้านด้วยความอบอุ่นและหลั่งน้ำตาแห่งความสุขในหน้ากระดาษแผ่นสุดท้ายของเรื่องอาจเป็นสิ่งที่เราพบเห็นได้ทั่วไปในวรรณกรรมหรือสื่อภาพยนตร์ แต่การได้มาซึ่งความสุขนี้ก็ไม่ใช่เรื่องง่ายดายเลยสักนิด หากแต่ต้องอาศัยการเรียนรู้บาดแผลอันปวดร้าวซึ่งกันและกันของตัวละครที่ยากต่อการบอกเล่าหรืออธิบายอย่างตรงไปตรงมา นอกจากนั้นนวนิยายภาพเล่มนี้ยังกำลังนำเสนอให้เราเห็นว่า แท้จริงแล้วความสุขอาจไม่ได้แยกขาดออกจากความทุกข์เสมอไป บาดแผลมิได้มีเพียงมิติด้านลบซึ่งฉุดรั้งบุคคลมิสามารถก้าวเดินต่อหรือใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข อย่างไรก็ดี การทำความเข้าใจ ยอมรับ และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมบาดแผลก็สามารถนำไปสู่การเยียวยา เฉกเช่นอารมณ์ความสุขของเหี่ยนกับเตี๋ยนในตอนท้ายของเรื่องนี้ที่สร้างขึ้นมาจากบาดแผลอันเต็มไปด้วยความทุกข์ แต่กลับร้อยรัดเกาะเกี่ยวความสัมพันธ์ของแม่ลูกคู่นี้ไว้อย่างเหนียวแน่น นอกจากนั้น การแสวงหา “บ้าน” ในตอนจบยังสอดคล้องไปกับแนวคิดการประกอบสร้างบ้านของ แอน-มารีย์ ฟอร์เทียร์ (Anne-Marie Fortier) ที่เธอกล่าวไว้ว่า “homing desire is not only about leaving the originary home behind, fixing it into a distance past, and seeking hominess elsewhere. It can also be part of returning ‘home’ to remember

it differently." (Fortier, 2003: 130) ข้อความดังกล่าวเผยให้เห็นว่า แม้นวนิยายภาพนำเสนอตัวละครแม่กับลูกชายเควียร์ที่ตกอยู่ในบาดแผลกับความ "ไร้บ้าน" แทบทั้งเรื่อง แต่การเรียนรู้และตระหนักว่าต่างฝ่ายต่างตกอยู่ในห้วงอารมณ์ด้านลบ และกำลังแสวงหาพื้นที่ที่ตนจะรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งอย่างแท้จริง สิ่งนั้นก็สามารถกลายเป็นพลังสร้างสรรค์ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนบาดแผลอันขมขื่นให้กลายเป็นสายใยความผูกพันของคนสองคน ทั้งคู่ต่างพร้อมที่จะสร้างบ้านหลังใหม่อันอบอุ่นขึ้นภายใต้เงื่อนไขของความไร้บ้านเดิม โดยบ้านหลังดังกล่าวไม่เพียงช่วยเยียวยาแต่ยังสร้างความเห็นอกเห็นใจ มอบความหวังในการดำเนินชีวิต รวมทั้งเป็นพื้นที่ที่เอื้อให้อัตลักษณ์พลัดถิ่นที่มีความแตกต่างหลากหลายสามารถดำรงอยู่ร่วมกันอีกด้วย

ภาพที่ 8 เหี่ยนกับเตี๋ยนในตอนจบของเรื่อง

ที่มา: Nguyen (2020: 229)

นอกจากนั้น เทพนิยายเรื่อง *The Little Mermaid* ยังสะท้อนกระบวนการสร้างอัตลักษณ์แบบประสมประสาน (hybrid) ของตัวละคร โดยนักเขียนวาดภาพตัวละครนางเงือกให้สวมใส่ชุดแบบเวียดนามควบคู่ไปกับฉากและตัวละครตัวอื่นๆ ที่สะท้อนความเป็นตะวันตก แทนที่จะเป็นตะวันตกหรือเวียดนามแบบเดียวเฉกเช่นในนวนิยายสองเรื่องก่อนหน้า ตัวละครเหี่ยนและเตี๋ยนประกอบสร้างตัวตนขึ้นจากวัฒนธรรมของทั้งสองพื้นที่ โดยการสร้างอัตลักษณ์ใหม่เช่นนี้ผ่านขั้นตอนที่อาศัยการปรับเปลี่ยนมุมมองต่อประสบการณ์บาดแผลตั้งแต่เรื่องเล่าเรื่องที่หนึ่งจนมาถึงเรื่องเล่าเรื่องสุดท้าย เพื่อชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์เป็นเรื่องเล่าที่ไม่ตายตัวและสามารถปรับเปลี่ยนลื่นไหลได้เสมอ ตัวละครทั้งสองจึงไม่ได้รู้สึกว่ากำลังสูญเสียรากเหง้าหรือตัวตนดั้งเดิมดังที่ปรากฏในตอนต้นเรื่อง แต่ท้ายที่สุดทั้งคู่สามารถเยียวยา พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนมุมมองและสร้างอัตลักษณ์ผสมผสานที่มีความพิเศษและซับซ้อน อันเผยให้เห็นว่า ทั้งเหี่ยนและเตี๋ยนต่างเป็นผลผลิตของทั้งสังคมเวียดนามกับสังคมอเมริกัน

บทสรุป: การแสวงหา “บ้าน” ผ่านสายสัมพันธ์จากบาดแผลของแม่กับลูกชายเควียร์

The Magic Fish สะท้อนให้เห็นการเรียนรู้บาดแผลกับการแสวงหา “บ้าน” ของแม่ผู้อพยพจากสงครามเวียดนามและลูกชายเควียร์พลัดถิ่นในสหรัฐอเมริกา นวนิยายภาพนำเสนอกระบวนการจัดการกับบาดแผลผ่านเทพนิยายทั้งสิ้นสามเรื่อง โดยเทพนิยายเรื่องแรกเผยให้เห็นบาดแผลกับสภาวะไร้บ้านของตัวละครแม่กับลูกชายเควียร์ เทพนิยายเรื่องถัดมาชี้ให้เห็นกระบวนการปรับเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อบาดแผลของตัวละครแม่ ในขณะที่เทพนิยายเรื่องสุดท้ายสะท้อนการแสวงหาบ้านของตัวละคร ในด้านหนึ่ง “บ้าน” หลังดังกล่าวสะท้อนให้เห็นกระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์พลัดถิ่นของแม่กับลูกชายเควียร์ ผ่านทางเรื่องเล่าแนวแฟนตาซีที่เอื้อให้มีการสร้างอัตลักษณ์พลัดถิ่นแบบประสมประสาน ทั้งความเป็นเวียดนามกับความเป็นอเมริกันที่มีความเลื่อนไหลและมิหยุดนิ่งตายตัว ในอีกด้านหนึ่ง การแสวงหาบ้านดังกล่าวก็สร้างผ่านมิติของ

บาดแผลอันประกอบไปด้วยอารมณ์ด้านลบ ซึ่งเป็นสายใยที่เกาะเกี่ยวและเชื่อมรัดความสัมพันธ์ของแม่กับลูกชายเข้าไว้ด้วยกัน นอกจากนั้น การเรียนรู้และยอมรับบาดแผลซึ่งกันและกันยังเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญในการสร้างบ้านอันเป็นพื้นที่ของการเยียวยาและเอื้อให้อัตลักษณ์พลัดถิ่นที่มีความแตกต่างหลากหลายสามารถดำรงอยู่ร่วมกัน โดยบ้านดังกล่าวไม่เพียงประสานเชื่อมโยงบาดแผลและความทรงจำของคนรุ่นก่อนเข้ากับชีวิตในปัจจุบันของคนรุ่นหลัง เพื่อมอบความหวังในการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคตร่วมกัน หากแต่ยังเปิดโอกาสให้อัตลักษณ์เควียร์ของลูกชายเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวและชุมชนคนเวียดนามพลัดถิ่นอีกด้วย

อภิปรายผลการศึกษา

แต่เดิมการศึกษาวิจัยวรรณกรรมเวียดนามพลัดถิ่นทั้งในแวดวงวิชาการไทยและทั้งในต่างประเทศมักมุ่งเน้นความสนใจไปยังประเด็นเกี่ยวกับสงครามเวียดนามอันเป็นเหตุการณ์สำคัญสำหรับกลุ่มคนเวียดนามใต้ อีกทั้งวรรณกรรมเวียดนามพลัดถิ่นจำนวนมากก็มุ่งเน้นพรรณนาประสบการณ์ของตัวละครที่สังคมเรียกว่า “ชายจริง” และ “หญิงแท้” หากแต่เราแทบไม่เคยเห็นตัวละครที่เป็นผู้มีความแตกต่างหลากหลายเชิงเพศวิถีในวรรณกรรมก่อนหน้านี้เลย อย่างไรก็ตาม ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมานักเขียนเควียร์เวียดนามพลัดถิ่นก็เริ่มปรากฏ และค่อยๆ ก่อตัวขึ้นในสายธารของวรรณกรรมเวียดนามพลัดถิ่น นักเขียนกลุ่มดังกล่าวมิได้ปฏิเสธความสำคัญของสงครามเวียดนามที่ยังคงเป็นบาดแผลที่ไหลเวียนอยู่ภายในครอบครัว ดังเช่นการนำเสนอประสบการณ์ของแม่ผู้อพยพในตัวบทคัดสรร หากแต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการรังสรรค์ผลงานเพื่อชี้ให้เห็นความหลากหลายของอัตลักษณ์เควียร์ในชุมชนคนเวียดนามพลัดถิ่น ดังเช่นการนำเสนอประสบการณ์ของลูกชายเควียร์ การนำเสนอดังกล่าวจึงช่วยเผยให้เห็นว่า การศึกษาวรรณกรรมเวียดนามพลัดถิ่นอาจไม่ได้มีเพียงเรื่องการโยกย้ายถิ่นฐาน อคติทางชาติพันธุ์ การกดทับเชิงชนชั้น หรือความห่างเหินจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่ตัวตนของผู้พลัดถิ่นนั้นมีความซับซ้อนไปถึงเรื่อง

ของเพศวิถีที่อาจถูกหยิบยกมาวิจัยไม่มากนักในการศึกษาในอดีต บทความวิชาการชิ้นนี้จึงอาจเป็นหนึ่งในผลงานที่ช่วยเพรียกร้องให้แวดวงวิชาการไทยที่กำลังศึกษาวรรณกรรมเวียดนามพลัดถิ่นได้หันกลับมาทบทวนและมองเห็นความแตกต่างหลากหลายของผู้คนในชุมชน ตลอดจนขยายกรอบการศึกษาวรรณกรรมเวียดนามพลัดถิ่นที่ไม่หยุดอยู่แค่เรื่องสงครามเวียดนามหรือประเด็นเกี่ยวกับชาติพันธุ์ หากแต่ยังสอดรับไปกับพลวัตและการเปลี่ยนแปลงในชุมชนเวียดนามพลัดถิ่นในปัจจุบันที่ปรับเปลี่ยนบริบทไปจากศตวรรษก่อนหน้า

นอกจากนั้น แต่เดิมเควียร์ศึกษาในโลกตะวันตกนั้นมักมุ่งเน้นความสนใจไปยังการตั้งคำถามและการรื้อสร้างบรรทัดฐานความปกติทางเพศเป็นหลัก อีกทั้งการศึกษาวิจัยเควียร์อาจต้องการสร้างการมองเห็นและภาพลักษณ์เชิงบวกให้แก่กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ อย่างไรก็ดี แนวทางการศึกษาวิจัยข้างต้นอาจมีข้อจำกัดบางประการ เนื่องจากเป็นการให้อภิสิทธิ์แก่เควียร์บางกลุ่ม โดยเฉพาะเควียร์ผิวขาวชนชั้นกลาง รวมทั้งละเลยหรือเพิกเฉยประสบการณ์ของเควียร์ชายขอบ อาทิ เควียร์กลุ่มชาติพันธุ์ เควียร์ชนชั้นล่าง เควียร์ผู้พิการ เป็นต้น ดังนั้น การศึกษาวรรณกรรมเควียร์พลัดถิ่นจึงเป็นการสะท้อนความแตกต่างหลากหลายของอัตลักษณ์เควียร์ที่การศึกษาในอดีตอาจยังมิสามารถเติมเต็มหรือยังมองไม่เห็น นอกจากนั้น ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า การศึกษาประเด็นเควียร์ในสังคมไทยอาจมีความคล้ายคลึงและได้รับอิทธิพลจากโลกตะวันตกค่อนข้างสูง นับตั้งแต่แวดวงวิชาการไทยที่เน้นเปิดโปงอคติและการกดทับเชิงเพศวิถีที่มีต่อกลุ่มคนรักเพศเดียวกัน ตลอดจนการเรียกร้องสิทธิของกลุ่ม LGBTQ ซึ่งเน้นการเมืองเรื่องการมองเห็นและความก้าวหน้า ดังเช่นภาพที่ปรากฏส่วนใหญ่ในหน้าสื่อสาธารณะมักเป็นภาพของเควียร์ชนชั้นกลางในเมืองใหญ่ที่ประสบความสำเร็จด้านความรัก และสามารถเฉลิมฉลองพระราชบัญญัติสมรสเท่าเทียม หากแต่เราแทบมองไม่เห็นกลุ่มเควียร์ชายขอบอื่นในสังคมไทยที่อาจไม่สามารถเข้าถึงความสุขและความยินดีปรีดาข้างต้นได้โดยง่าย ดังนั้น แม้ผู้เขียนจะศึกษาวรรณกรรมของนักเขียนเควียร์เวียดนามพลัดถิ่นในประเทศสหรัฐอเมริกา แต่ในขณะเดียวกัน ผู้เขียนก็เชื่อมั่นว่า การศึกษาข้างต้นจะเป็นแนวทางตัวอย่างซึ่ง

สามารถประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์วิจัยเควียร์พลัดถิ่นหรือเควียร์ชาติพันธุ์ในประเทศไทย เพื่อช่วยเผยให้เห็นตัวตนของผู้มีความแตกต่างหลากหลายทางเพศบางกลุ่มที่สังคมไทยอาจเคยมองข้ามหรือแทบไม่ให้ความสนใจในช่วงเวลาก่อนหน้านี้

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

จิรวุฒิ กิจการุณ (2565), *เรื่องเล่าบาดแผลสงครามเวียดนามของนักเขียนเวียดนามพลัดถิ่น*, วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

Bacchilega, C. and Greenhill, P. (2022), "Fairy-Tale Reanimation Wanted for Better Futures", in *Imagining the Impossible: International Journal for the Fantastic in Contemporary Media*, 1(1): 1-23.

Caruth, C. (1995), *Trauma: Explorations in Memory*, Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.

_____. (1996), *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*, Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.

Cho, G. (2008), *Haunting the Korean Diaspora: Shame, Secrecy, and the Forgotten War*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Fortier, A. (2003), "Making Home: Queer Migrations and Motions of Attachment", in Ahmed, S. et al. (eds.), *Uprootings/Regroundings: Questions of Home and Migration*, New York: Berg.

Herek, G. (1991), "Stigma, Prejudice, and Violence against Lesbians and Gay Men", in Gonsiorek, J. and Weinrich, J. (eds.), *Homosexuality: Research Implications for Public Policy*, Newbury Park: Sage.

Hirsch, M. (2012), *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture after the Holocaust*, New York: Columbia University Press.

Le Espiritu, Y. (2014), *Body Counts: The Vietnam War and Militarized Refugees*, Oakland: University of California Press.

Le, M. (2022), *To Love You as You Are: Vietnamese American Literature Written for Youth through The Magic Fish and Green Lantern: Legacy*, unpublished Master thesis in American Studies, California State University.

Licuanan, B. (2010), *The Psychological Impact of the Boat Experience on Vietnamese Refugees*, unpublished Doctoral dissertation, University of Oklahoma.

Nguyen, T. (2020), *The Magic Fish*, New York: Random House Graphic.

Tannert-Smith, B. (2023), "And Now This Story Is Ours: Fairy Tale and Collage in Trung Le Nguyen's *The Magic Fish*", in *Bookbird: A Journal of International Children's Literature*, 61(1): 22-29.

สื่อออนไลน์

Batalova, J. (2023), "Vietnamese Immigrants in the United States", retrieved 6 November 2024 from https://www.migrationpolicy.org/article/vietnamese-immigrants-united-states

Consular Department, Ministry of Foreign Affairs of Viet Nam (2012), "Review of Vietnamese Migration Abroad", retrieved 6 November 2024 from https://vietnam.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1396/files/documents/Review_Vietnamese_Migration_Abroad_2012_4.pdf

เมื่อพื้นที่สื่อกลายเป็นพื้นที่สะท้อนคิด: โครงการห้องทดลองเพื่อฝึกทักษะวารสารศาสตร์ Awake1525 กับการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่น

ถมทอง ทองนอก[1]
นิธิดา แสงสิงแก้ว[2]

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการ มีสถานภาพจะสะท้อนคิดการสร้างความหมายเกี่ยวกับสุขภาวะทางปัญญาของเยาวชนวัยรุ่นผ่านแพลตฟอร์ม “Awake1525” ที่ดำเนินการโดยกลุ่มวิชาวารสารศาสตร์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากธนาคารจิตอาสา โดยพัฒนาขึ้นในฐานะแพลตฟอร์มสื่อดิจิทัล ซึ่งมีลักษณะเฉพาะเป็น “พื้นที่กึ่งสื่อ กึ่งการเรียนรู้” โดยมุ่งหวังให้เป็นพื้นที่ทดลองด้านวารสารศาสตร์เพื่อการเรียนรู้และการพัฒนาสุขภาวะ ทั้งนี้ โครงการใช้กระบวนการเขียนเชิงสะท้อนคิด (reflexive writing) เป็นกลไกหลักในการพัฒนาเยาวชนนักเขียนในมิติของการเสริมสร้างความเข้าใจตนเองและการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาภายใต้กรอบความหมายของธนาคารจิตอาสา และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาลักษณะของแพลตฟอร์ม Awake1525 ในฐานะพื้นที่เรียนรู้เชิงสะท้อนคิดของเยาวชนวัยรุ่น (2) วิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารและสร้างความหมายของเยาวชนผ่านงานเขียน และ

* วันที่รับบทความ 11 พฤษภาคม 2569; วันที่แก้ไขบทความ 2 มิถุนายน 2569; วันที่ตอบรับบทความ 10 มิถุนายน 2569

[1] อาจารย์ กลุ่มวิชาวารสารศาสตร์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

[2] รองศาสตราจารย์ ดร. กลุ่มวิชาวารสารศาสตร์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

(3) สำรวจศักยภาพของการเขียนเชิงสะท้อนคิด (reflexive writing) ที่มีต่อการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา

ผลการดำเนินงานสะท้อนให้เห็นว่า จุดแข็งสำคัญของแพลตฟอร์มอยู่ที่ความสามารถในการสร้าง “พื้นที่ปลอดภัยทางความคิด” ซึ่งเอื้อต่อการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้สำรวจประสบการณ์ชีวิต ตั้งคำถาม และสร้างความหมายผ่านการเขียนอย่างเป็นธรรมชาติ ส่งผลให้การเขียนทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการคิดมากกว่าการมุ่งผลิตเนื้อหาเพื่อการเผยแพร่

ในมิติคุณภาพเนื้อหา พบว่า เนื้อหามีความโดดเด่นในด้านอัตลักษณ์ของเนื้อหาที่ชัดเจนว่ามาจากเยาวชน และให้พลังของการเล่าเรื่องซึ่งสามารถสร้างการเชื่อมโยงกับผู้อ่านได้อย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม ยังมีโอกาสในการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์เพื่อยกระดับจากการสะท้อนประสบการณ์ส่วนบุคคลไปสู่การสร้างองค์ความรู้ที่สามารถสื่อสารและถ่ายทอดในวงกว้างได้มากยิ่งขึ้น ในมิติการมีส่วนร่วมของเยาวชน แพลตฟอร์มสามารถทำหน้าที่เป็นจุดเริ่มต้นที่เข้าถึงได้ง่ายและส่งเสริมการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน ยังมีศักยภาพในการพัฒนาเส้นทางการเติบโตของนักเขียนให้มีความต่อเนื่องและเป็นระบบมากขึ้น เพื่อสนับสนุนให้การเขียนเป็นกระบวนการเรียนรู้ระยะยาว

สำหรับมิติของผลกระทบต่อสุขภาวะทางปัญญา พบว่า กระบวนการเขียนเชิงสะท้อนคิดเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้เยาวชนสามารถจัดระเบียบความคิด พัฒนาความเข้าใจตนเอง และเสริมสร้างทักษะการตั้งคำถามเชิงลึกได้อย่างชัดเจนในระดับกระบวนการ แม้ว่ายังคงมีความจำเป็นในการพัฒนาเครื่องมือประเมินผล เพื่อทำให้ผลลัพธ์ดังกล่าวสามารถมองเห็นและวัดได้อย่างเป็นระบบ โดยโครงการ Awake1525 มีศักยภาพในการพัฒนาสู่การเป็นกลไกเชิงระบบด้านวารสารศาสตร์เพื่อการเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาของเยาวชน

คำสำคัญ: วารสารศาสตร์ พื้นที่สื่อ อะเวค1525 การมีส่วนร่วมของวัยรุ่น สุขภาวะทางปัญญา

From Media Space to Reflexive Space: Project of the Awake1525 Journalism Lab and Youth Spiritual Health

Thomtong Tongnok[3]
Nitida Sangsingkeo[4]

Abstract

This article examines the process of meaning-making related to the spiritual health of adolescents through the "Awake1525" platform, developed by the Journalism Program, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University, with support from JitArsa Bank. The platform was designed as a digital media space with the characteristics of a "hybrid media-learning space," aiming to serve as an experimental journalism platform for learning and the development of well-being. The project employed reflexive writing as its primary process to support youth writers in developing self-understanding and intellectual well-being, grounded in the conceptual framework of JitArsa Bank and the Thai Health Promotion Foundation.

The article aims to: (1) examine the characteristics of Awake1525 as a reflexive learning space for adolescents; (2) analyze forms of communication and meaning-making expressed through youth writing; and (3) explore the potential of reflexive writing in contributing to

[3] Lecturer, Department of Journalism, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

[4] Associate Professor, Department of Journalism, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

intellectual well-being. The findings suggest that a key strength of the platform lies in its ability to create a "safe space for thought," where young participants are able to explore personal experiences, raise questions, and construct meaning through writing naturally and openly. In this context, writing functions less as content production for publication and more as a process of reflection and thinking.

In terms of content quality, the study found that the platform demonstrates a clear youth identity in its content, particularly through storytelling that enables meaningful connections with readers. At the same time, there remains room to further develop analytical thinking skills to move beyond personal reflection toward forms of knowledge production that can engage broader public communication. In relation to youth participation, the platform serves as an accessible starting point that effectively encourages participation among adolescents. It also shows potential for developing more continuous and systematic pathways for writer development, allowing writing to become part of a longer-term learning process.

Regarding spiritual health, the findings indicate that reflexive writing operates as an important mechanism through which young people can organize their thoughts, develop self-understanding, and strengthen their capacity for critical questioning. However, the study also points to the need for clearer assessment tools that can systematically capture and evaluate these outcomes. Overall, the Awake1525 project demonstrates the potential to develop into a more systematic journalism-for-learning mechanism that can play an important role in supporting and promoting the spiritual health of young people.

Keywords: journalism, media space, Awake1525, youth participation, spiritual health

บทนำ

ความก้าวหน้าของสื่อดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของสื่อและการสื่อสารที่แตกต่างจากโลกในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลของสื่อดิจิทัลต่อกลุ่มเยาวชนที่ปัจจุบันได้กลายเป็นทั้งผู้รับและผู้ส่งสารไปพร้อมกัน อย่างไรก็ตาม แม้การเข้าถึงสื่อของเยาวชนและวัยรุ่นจากการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารจะเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ แต่กลับพบว่า กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนจำนวนไม่น้อยกำลังเผชิญกับภาวะ “วิกฤตแห่งความเข้าใจความหมาย” (crisis of meaning) ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ตนเองและโลก ซึ่ง Couldry (2012) อธิบายว่า ไม่ได้หมายถึงการขาดข้อมูลหรือการไม่มีความรู้ ในทางกลับกันเป็นภาวะที่ปัจเจกมีข้อมูลที่มากจนล้น ทว่าขาดกรอบในการทำความเข้าใจโลกและตนเองอย่างมีความหมาย ภายใต้สภาพแวดล้อมของสื่อดิจิทัลที่ข้อมูลไหลเวียนอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว เยาวชนต้องเผชิญกับความจริงที่ย้อนแย้ง ลื่นไหล และเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ส่งผลต่อการตีความตามกรอบกำหนดของสังคมแบบเดิม ไม่ว่าจะเป็นความสุข ความสำเร็จ ความกลัว ตัวตน หรือเป้าหมายของชีวิตที่มีความคลุมเครือ ความหมายของสิ่งต่างๆ ในโลกใหม่จึงไม่ได้ถูกกำหนดจากศูนย์กลาง เช่น ระบบ โครงสร้าง หรือธรรมเนียมปฏิบัติเหมือในอดีต หากแต่กระจายตัวตามเหตุรองรับในระดับบุคคล และเปิดให้มีการตีความได้อย่างอิสระ (Livingstone, 2008)

อย่างไรก็ตาม สามารถมองได้ด้วยว่า crisis of meaning เป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งคำถามในสังคมสมัยใหม่ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทางปัญญา เมื่อความหมายเดิมไม่สามารถอธิบายประสบการณ์และนำทางการใช้ชีวิตของผู้คนได้อีก ปัจเจกจึงต้องหันกลับมาสร้างความหมายใหม่ด้วยการตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบในแบบของตัวเอง วิกฤตแห่งความเข้าใจความหมายในมุมนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงสถานการณ์ที่ยากจะรับมือ หากแต่เป็นอำนาจใหม่ที่สร้างเงื่อนไขของการเรียนรู้ในสังคมร่วมสมัยที่เส้นแบ่งระหว่างความเข้าใจและไม่เข้าใจกำลังพร่าเลือน เมื่อกลับมาพิจารณาปรากฏการณ์ดังกล่าวควบคู่ไปกับการทำหน้าที่สื่อของแพลตฟอร์มดิจิทัล พบว่า สื่อในความหมายที่เป็นตัวกลางส่งผ่านข้อมูลอาจไม่

เพียงพอต่อการอธิบายการเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ของผู้คนกับสังคม สื่อในยุคนี้จึงต้องทำหน้าที่เพิ่มเติมด้วยการเป็นพื้นที่เชิงโครงสร้างที่เอื้อให้เกิดการคิด การตั้งคำถาม และการสะท้อนความคิดระดับบุคคลได้อย่างลึกซึ้ง (Livingstone, 2008) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงกลุ่มเยาวชน วัยรุ่น คนรุ่นใหม่ หรือเจเนอเรชัน Z ที่กำลังเติบโต และใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางวิกฤตรอบด้านที่ส่งผลต่อปฏิสัมพันธ์และความเข้าใจโลกผ่านประสบการณ์ชีวิตที่แตกต่างจากรุ่นก่อนหน้า

เยาวชนไทยในปัจจุบันเติบโตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่รวดเร็ว โดยเฉพาะในโลกดิจิทัลที่ข้อมูลข่าวสารหลั่งไหลไม่หยุด การมีพื้นที่สื่อสารที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนา เพราะทำให้เยาวชนได้แสดงออก เรียนรู้ และสะท้อนประสบการณ์ของตนเอง ทั้งยังช่วยให้ผู้ใหญ่และสังคมกว้างได้เข้าใจและฟังเสียงพวกเขามากขึ้น (Livingstone, 2008; Hart, 1992) อย่างไรก็ตาม เยาวชนจำนวนมากยังขาดโอกาสในการสื่อสารและการรับฟังอย่างจริงจัง ส่งผลให้เสียงที่แตกต่างถูกมองข้าม ขณะที่ “สื่อ” ได้รับการยอมรับว่าเป็นพื้นที่สาธารณะ (public sphere) เป็นทางเลือกที่เปิดให้เกิดการถกเถียง และการสะท้อนเสียงของคนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะเสียงของเยาวชนที่ต้องการสื่อสารและการยอมรับจากสังคม (Habermas, 1989; Couldry, 2012) ภายใต้กรอบการทำงานด้าน “สุขภาวะทางปัญญา” (spiritual health) ที่ ธีระพล เต็มอุดม และคณะ (2569) อธิบายว่า “สุขภาวะ (ความสุข) ที่เกิดจากการเข้าใจตนเองและชีวิต เห็นความเชื่อมโยงกับผู้อื่น โลก และธรรมชาติ นำไปสู่การร่วมสร้างสังคมเกื้อกูล”

จากโจทย์ดังกล่าว โครงการ Awake1525 โดยกลุ่มวิชาวารสารศาสตร์ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับธนาคารจิตอาสา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ จึงถูกพัฒนาขึ้นภายใต้ชื่อ “โครงการพัฒนาพื้นที่สื่อสุขภาวะทางปัญญาสำหรับรับเยาวชน” โดยพัฒนาสื่อดิจิทัล ได้แก่ เว็บไซต์ www.awake1525.com และอินสตาแกรม awake1525 ให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้ให้เยาวชนได้สื่อสารกับสังคมผ่านการเขียน

บอกเล่าประสบการณ์และการสะท้อนคิดของตนเอง รวมระยะเวลาการดำเนินงานและเผยแพร่ทั้งสิ้น 12 เดือน ตั้งแต่พฤษภาคม 2568 ถึง เมษายน 2569 ดำเนินงานด้วยโจทย์หลักเรื่องการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาของวัยรุ่นผ่านการสัมพันธ์เชื่อมโยง (pro-connection) ได้แก่ (1) การสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตนเอง (intrapersonal connection) การตระหนัก ใส่ใจ และเข้าใจตนเอง สามารถสื่อสารกับตนเองได้อย่างเป็นมิตรและดูแลตนเองได้ แม้ในสถานการณ์ยากลำบาก (2) การสัมพันธ์เชื่อมโยงกับผู้อื่น (interpersonal connection) การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น รู้สึกเชื่อมโยงกับคนในชุมชนและสังคม มีชีวิตที่เกื้อกูลต่อกัน และ (3) การสัมพันธ์เชื่อมโยงกับโลก (transpersonal connection) การเชื่อมโยงไปพ้นจากตัวเองสู่สิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าตัวตน เห็นตำแหน่งแห่งที่และความหมายของชีวิต

รู้จักแพลตฟอร์ม Awake1525 พื้นที่เรียนรู้เชิงสะท้อนคิดของนักเขียนวัยรุ่น

โครงการพัฒนาพื้นที่สื่อสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเยาวชน (Awake1525 หรือ ตื่น1525) มีวัตถุประสงค์หลักคือ การเปิดพื้นที่สื่อออนไลน์เพื่อสื่อสารประเด็นสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเยาวชนอายุ 15-25 ปี โดยวางบทบาทของแพลตฟอร์มดิจิทัลไว้ 2 พื้นที่ ได้แก่ เว็บไซต์ www.awake1525.com และอินสตาแกรม awake1525 ให้ส่งเสริมกัน เพื่อสร้างนิเวศสื่อแห่งการตื่นรู้ โดยเฉพาะจากความเข้าใจภายในของผู้เขียนที่เป็นเยาวชน และเผยแพร่ผ่านสื่อออกสู่สาธารณะตามมาตรฐานวิชาชีพวารสารศาสตร์ ผ่านการดำเนินงานแบบห้องทดลองเพื่อฝึกทักษะวารสารศาสตร์ (journalism lab) ที่มีจรรยาบรรณและจริยธรรมของนักวารสารศาสตร์เป็นตัวกำกับการทำงาน เน้นการพัฒนาพื้นที่เพื่อสร้างบทสนทนาระหว่างเยาวชนและสังคมในการสื่อสารอัตลักษณ์ สร้างความเข้าใจเรื่องความหลากหลายของวัยรุ่น รวมทั้งให้นักเขียนได้ทดลองเชื่อมความเป็นตัวเองกับภายนอก ทั้งด้านความรู้สึกที่มีและความคิดเห็นต่อสถานการณ์ต่างๆ ตามช่วงวัย ผ่านประสบการณ์ชีวิตและมุมมองที่ไม่ได้จำกัดกรอบความคิด

โดยเปิดโอกาสให้นักเขียนได้ตีความและสร้างเรื่องเล่าในแบบของตัวเองในฐานะผู้ร่วมผลิต (co-creator) เนื้อหาสำหรับสื่อเฉพาะนี้โดยอิสระบนพื้นที่สาธารณะ โดยมีบรรณาธิการช่วยควบคุมคุณภาพของงานเขียนให้เหมาะสมต่อการเผยแพร่

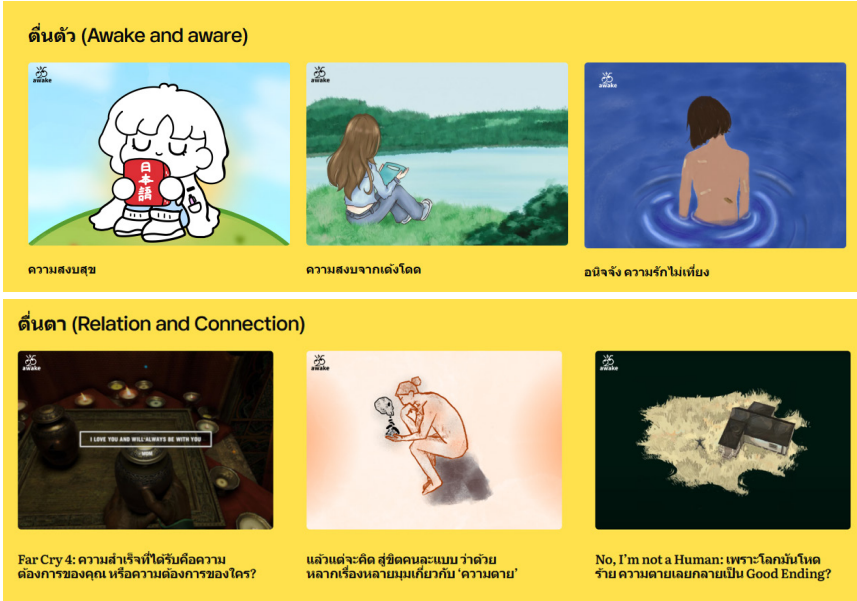
โครงการใช้แพลตฟอร์มที่แตกต่างกันเพื่อตอบโจทย์พฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายในยุคดิจิทัล โดยพื้นที่เว็บไซต์ (www.awake1525.com) เป็นพื้นที่สำหรับเนื้อหาเชิงลึก และเป็นคลังความรู้อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะสำหรับเนื้อหาการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาจากการตีความของเยาวชนในมิติต่างๆ เว็บไซต์ถูกวางบทบาทให้เป็นแพลตฟอร์มสื่อสารหลักเพื่อนำเสนอข้อมูลแบบเต็มรูปแบบ และใช้เป็นที่รวบรวมข้อมูล (archives) ของโครงการ มีจุดเด่นในการสนับสนุนเนื้อหาขนาดยาว มีวัตถุประสงค์เพื่อการถ่ายทอดเนื้อหาเชิงลึก รองรับบทความ บทวิเคราะห์ และบทสัมภาษณ์ที่ต้องการความละเอียดสูงในการอ่าน เป็นคลังความรู้สุขภาวะทางปัญญา เป็นศูนย์กลางความสัมพันธ์เชื่อมโยงที่หลากหลาย เพื่อนำเสนอชุดข้อมูลเพื่อส่งเสริมความเข้าใจความสัมพันธ์ ตั้งแต่ระดับตนเอง ครอบครัว ไปจนถึงสังคมและโลก รวมถึงเป็นพื้นที่แสดงตัวตนของวัยรุ่นอายุ 15-25 ปี ที่เสียงของกลุ่มคนนี้ยังถูกจำกัดการได้ยินในระดับสังคม

สำหรับพื้นที่อินสตาแกรม (awake1525) เป็นพื้นที่สำหรับการนำเสนอผ่านภาพและการสรุปเนื้อหาซึ่งเหมาะกับธรรมชาติของแพลตฟอร์ม เพื่อกระจายเนื้อหาและย่อยข้อมูลจากเว็บไซต์ให้สั้น กระชับ และดึงดูดความสนใจ เป็นข้อมูลที่พร้อมใช้ได้มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เข้าถึงวัยรุ่นได้ง่ายขึ้นตามธรรมชาติของสื่อสังคมออนไลน์ที่เปิดรับ ใช้หลักการนำเสนอเนื้อหาด้วยการเล่าเรื่องแบบมีภาพประกอบ (visual storytelling) เน้นการสื่อสารด้วยวรรคทอง (quote) ภาพกราฟิก ภาพถ่าย ฯลฯ ที่ผลิตขึ้นใหม่โดยเฉพาะจากฝีมือเยาวชน เพื่อสร้างความน่าสนใจและหลีกเลี่ยงการละเมิดลิขสิทธิ์ นอกจากนี้ อินสตาแกรมยังมีบทบาทในการสร้างการติดตาม เป็นเครื่องมือสร้างชุมชนย่อย หรือ micro community เพื่อรักษาบทสนทนาระหว่างผู้เขียนและผู้อ่านได้อย่างต่อเนื่อง

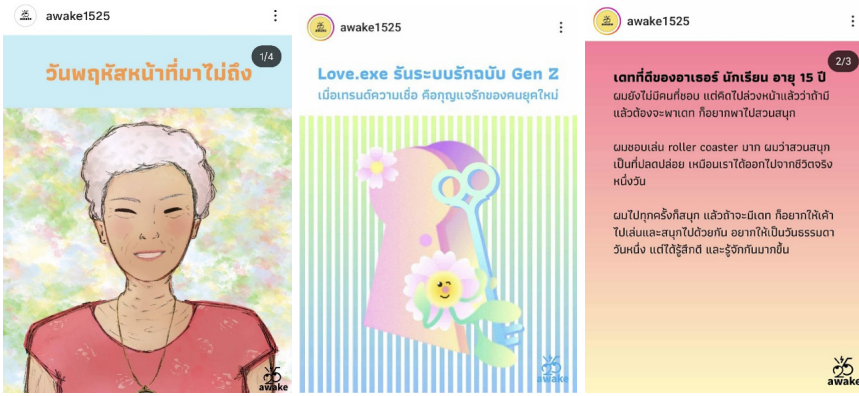
อีกหนึ่งจุดเด่นของโครงการคือ ความพยายามสร้างเครือข่ายนักเขียนเพื่อเพิ่มพูนทักษะการเขียนและการถ่ายทอดเนื้อหาสำหรับนักเขียนกองบรรณาธิการที่เป็นนักศึกษากลุ่มวิชาวารสารศาสตร์ ภายใต้โจทย์การสะท้อนความคิด หรือ self-reflection โดยมีการกำหนดธีม (theme) เป็นโจทย์การเขียน ซึ่งต้องใช้การตีความจากความเข้าใจภายใน ได้แก่ ประเด็นครอบครัว ความรัก ความสุข ความเศร้า ความสำเร็จ ความกลัว ความฝัน ความตาย และความสงบ นอกจากนั้น ยังขยายการมีส่วนร่วมของเยาวชน ด้วยการเชิญชวนผู้สนใจจากภายนอกที่มีอายุ 15-25 ปี ร่วมทดลองสำรวจความคิดภายในและถ่ายทอดเป็นงานเขียนสู่ภายนอก มีกลไกห้องทดลองเพื่อฝึกทักษะวารสารศาสตร์ ช่วยเหลือนักเขียนตลอดกระบวนการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเสริมความมั่นใจ เป็นประโยชน์ต่อการสร้างเครือข่ายนักเขียนเพื่อพัฒนาความเข้าใจในสุขภาวะทางปัญญา โดยเนื้อหาที่นำเสนอเป็นการผสมผสานจากบทสัมภาษณ์ เรื่องเล่า และประสบการณ์ของเยาวชนนักเขียน บทความแปล การรีวิวสื่อบันเทิงร่วมสมัย และการประยุกต์ความรู้จากคู่มือของธนาคารจิตอาสา

โดยสรุป จุดยืนของโครงการนี้มองเยาวชนไม่เพียงแต่เป็นเพียงผู้รับสาร แต่เป็น “ผู้ร่วมผลิตความหมาย” ผ่านการสร้างเนื้อหาในแพลตฟอร์มออนไลน์ ใช้กลไกการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตของเยาวชนผ่านการเขียน การสะท้อนคิด และการสำรวจภายในสำหรับวัย 15-25 ปี ซึ่งเป็นช่วงอายุสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ และการเรียนรู้เรื่องสุขภาวะทางปัญญา ซึ่งถูกตีความในมุมกว้างจากบริบทของ Awake1525 ที่ไม่จำกัดไว้เฉพาะกรอบความเชื่อและศาสนา แต่รวมไปถึงการค่อยๆ เข้าไปสำรวจความคิดภายในใจ การตั้งคำถามกับชีวิต ความหมาย และความสัมพันธ์กับโลกจากการตีความโดยอิสระของนักเขียน

ภาพที่ 1 และ 2 ตัวอย่างชิ้นงานที่เผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ www.awake1525.com

ภาพที่ 3 ตัวอย่างชิ้นงานที่เผยแพร่ผ่านอินสตาแกรม awake1525

สำรวจโลกวัยรุ่นผ่านประสบการณ์นักเขียนใน Awake1525: การสื่อสารเพื่อสร้างความหมายตัวตนฉบับเยาวชน

Awake1525 มีลักษณะเฉพาะในฐานะพื้นที่สื่อกึ่งการเรียนรู้ (hybrid media-learning space) ที่ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงผลิตเนื้อหาเพื่อการสื่อสาร แต่เป็นโครงสร้างรองรับกระบวนการคิดของเยาวชนด้วยงานเขียนแบบเรื่องเล่าและเรื่องราวสะท้อนความคิด หรือ reflexive narrative เอกลักษณ์ของแพลตฟอร์มอยู่ที่การวางการเขียนให้เป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการหลายชั้น เช่น เครื่องมือสำรวจตัวตน เครื่องมือช่วยจัดระเบียบความคิด และเครื่องมือสร้างความหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านประสบการณ์ของเยาวชน ซึ่งอยู่ในช่วงวัยของการก่อรูปอัตลักษณ์และการตั้งคำถามกับชีวิต เปิดโอกาสให้เยาวชนได้สร้างความหมายเรื่องรอบตัวในแบบของตัวเองโดยอิสระด้วยเครื่องมือการเขียนสะท้อนความคิดภายในสู่ภายนอก ข้อมูลในส่วนนี้จะวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารและการสร้างความหมายในบทความที่เผยแพร่ผ่านแพลตฟอร์ม Awake1525 ในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (data triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลวิเคราะห์ผู้ใช้งานจากระบบแพลตฟอร์ม (platform analytics data) การสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมโครงการ แบบสอบถามผู้อ่าน และข้อมูลจากผู้ดำเนินโครงการร่วมกัน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของประเด็นด้านเนื้อหากระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า พื้นที่เว็บไซต์มียอดผู้เข้าอ่าน 7,651 คน จากผู้เข้าใช้ 2,626 คน ในส่วนของพื้นที่อินสตาแกรม มียอดการเข้าถึงทั้งหมด 15,172 ครั้ง จากจำนวนบัญชี 1,297 บัญชี และจากการรวบรวมตัวเลขและสรุปข้อมูลของอินสตาแกรมพบว่า มียอดการมองเห็นทั้งหมด 115,900 ครั้ง และมียอดถูกใจรวมทั้งสิ้น 2,111 ครั้ง

เหตุผลหนึ่งที่ทำให้พื้นที่ Awake1525 ดูเป็นทางเลือกของการอ่านที่น่าสนใจ อาจเป็นเพราะการใช้ถ้อยคำ ภาษาและโทนการเขียนที่สอดคล้องกับลักษณะการสื่อสารในกลุ่มวัยรุ่น รวมถึงเรื่องราวที่เล่า นำเสนอประสบการณ์จริง

ของเยาวชนในช่วงวัยใกล้เคียงกัน อันทำให้เกิดการเชื่อมต่อระหว่างกลุ่มได้ง่าย นอกจากนี้ ยังมีความ “แท้” (authenticity) ของประสบการณ์ตรงที่อาจหาอ่านได้ยากในพื้นที่สื่อโดยทั่วไป โดยผู้เขียนที่เป็นเยาวชนส่งเสียงบนแพลตฟอร์มที่เขารู้สึกไว้ใจและปลอดภัย แม้ว่าอาจยังเป็น “เสียงที่ยังไม่สมบูรณ์” โดยคำว่า “ไม่สมบูรณ์” ในที่นี้ หมายรวมถึงความคิดที่อาจยังไม่ตกผลึกเต็มที่ และศักยภาพหรือทักษะการเขียนที่ยังพัฒนาได้ต่อตามมาตรฐานเนื้อหาที่จะนำเสนอสู่สาธารณะ อย่างไรก็ตาม เจตนาของพื้นที่นี้ไม่ได้มุ่งหวังงานเขียนที่สมบูรณ์แบบ หากแต่ตั้งใจให้ Awake1525 ถูกรับรู้ว่าเป็นพื้นที่ของเยาวชนที่ให้ความสำคัญกับการเขียนที่เป็นเสียงจากกระบวนการสะท้อนคิด มากกว่าสร้างผลลัพธ์งานเขียนที่ต้องเป็นไปตามเกณฑ์ของสื่อมืออาชีพในพื้นที่สาธารณะที่อาจคุ้นเคย

อาจเรียกได้ว่า แพลตฟอร์มทั้งเว็บไซต์และอินสตาแกรมเป็นกลไกเชิงกระบวนการที่เข้ากับธรรมชาติการเปิดรับสื่อของเยาวชน และเหมาะต่อการพัฒนาศักยภาพเยาวชนนักเขียนเพื่อฝึกฝนทักษะวารสารศาสตร์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา โดยเฉพาะสำหรับสื่ออินสตาแกรมที่ดูจะตรงกับธรรมชาติการเปิดรับของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งนิยมอ่านข้อเขียนที่ช่วยสรุปเนื้อหาและมีภาพประกอบที่ดึงดูด บทความนี้พยายามทำความเข้าใจเนื้อหาที่เผยแพร่ด้วยแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพภายใต้กรอบคิดเชิงตีความ (interpretive paradigm) ที่มององค์ความรู้ในฐานะสิ่งที่ถูกสร้างผ่านภาษาและประสบการณ์ ซึ่งในกรณีศึกษานี้คือ ข้อเขียนที่ได้เผยแพร่สาธารณะตลอดระยะเวลาของโครงการ โดยมีแนวทางการคัดเลือกข้อมูลตัวบทในการวิเคราะห์ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ (1) เขียนโดยเยาวชนอายุ 15-25 ปี (2) มองเห็นโครงสร้างการเขียนด้วยการเล่าเรื่องเชิงประสบการณ์ส่วนตัว (3) มีองค์ประกอบของการสะท้อนคิดจากภายในผู้เขียน ใช้แนวทางวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) (McKee, 2003) เพื่อถอดความโครงสร้างการเล่าเรื่อง น้ำเสียงสะท้อนความรู้สึก และกระบวนการสร้างความหมายและตีความของผู้เขียน โดยศึกษางานเขียนจำนวน 80 ชิ้น ที่ได้เผยแพร่ผ่านโครงการ Awake1525 ย้อนหลังตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2568 ซึ่งเป็นเวลาของการรับทุนจากธนาคารจิตอาสา และดำเนินโครงการจนเสร็จสิ้นในเดือนเมษายน 2569

ผลการศึกษานี้เป็นการวิเคราะห์ของคณะผู้เขียนซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ โดยเลือกบทความที่เผยแพร่บนแพลตฟอร์มดังกล่าวมาวิเคราะห์ในฐานะ “ตัวบท” ที่ทำให้เข้าถึงประสบการณ์ชีวิต ความรู้สึกนึกคิด และกระบวนการทำความเข้าใจตนเองของเยาวชนในสังคมดิจิทัล ตามกรอบความเข้าใจเรื่องสุขภาวะทางปัญญา (spiritual health) การศึกษาใช้การวิเคราะห์ธีม (thematic analysis) ตามแนวทางของ Braun and Clarke (2006) เริ่มจากการอ่านข้อเขียน และจัดหมวดหมู่งานเขียน ทั้งประเด็นที่ผู้เขียนสื่อสาร รูปแบบงานเชิงวารสารศาสตร์ วิธีการเล่าเรื่อง จุดยืนต่อการมองประเด็นหรือธีมที่กำหนดไว้ในแต่ละรอบการเผยแพร่ กระบวนการสร้างความหมาย และบริบททางอารมณ์ที่ปรากฏในตัวบท ก่อนที่จะจดบันทึกข้อสังเกตที่พบอย่างต่อเนื่อง และทำการเข้ารหัสข้อมูล (coding) แบบเปิด จากนั้นจึงนำรหัสที่มีความเชื่อมโยงกันมาจัดกลุ่มและตีความเป็นประเด็นหลักร่วม (theme) เพื่อทำความเข้าใจว่ากระบวนการเขียนเชิงสะท้อนคิดเปิดพื้นที่ให้เยาวชนอธิบายประสบการณ์ ตั้งคำถาม และสร้างความเข้าใจต่อตนเองและเชื่อมโยงกับสังคมอย่างไร

ผลการวิเคราะห์พบว่า บทความจำนวนมากสะท้อนประเด็นร่วมถึงความไม่แน่ใจต่อ “การแสวงหาความหมายของชีวิต” ท่ามกลางแรงกดดันด้านการเรียน การทำงาน ความคาดหวังจากสังคม และความไม่แน่นอนในอนาคต ส่งผลต่อความรู้สึกและคุณค่าของนักเขียนในหลายมิติที่ได้สะท้อนการคิดใคร่ครวญเรื่องความฝัน ความสุข ความสำเร็จ ความกลัว ฯลฯ ขณะเดียวกัน ผู้เขียนจำนวนหนึ่งใช้พื้นที่นี้เพื่อทบทวนความสัมพันธ์และตรวจสอบระดับของการเชื่อมต่อกับตนเอง ครอบครัว และสังคม โดยมีลักษณะของการนิ่งเพื่อหยุดคิด และตั้งคำถามกับหลากหลายนิยามชีวิตที่เคยยึดถือ เช่น ความสำเร็จ ความสุข เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบประเด็นความเปราะบางทางอารมณ์ ความรู้สึกโดดเดี่ยว ภาวะหมดไฟ และการพยายามดูแลใจตนเองผ่านการสื่อสารและการเล่าเรื่อง อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ ตัวบทจำนวนมากมิได้มุ่งที่จะให้คำตอบต่อปัญหาชีวิต หากเปิดพื้นที่ให้ความว่าง ความไม่สมบูรณ์ ความลังเล และความไม่แน่ใจของตนเองให้ปรากฏชัด และสื่อสารความรู้สึกเหล่านั้นอย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษา

ของเยาวชนที่มีความเฉพาะ ทั้งการเลือกใช้คำ มุมมอง วิธีเล่าเรื่อง และการออกแบบภาพประกอบ

ข้อค้นพบจากงานเขียนกลุ่มนี้แตกต่างจากเนื้อหาในสื่อดิจิทัลทั่วไป ที่มักผลักดันการสร้างภาพความสำเร็จหรือการพัฒนาตนเองเชิงบวกให้เป็นแบบแผนของวัยรุ่นที่ควรเป็น ดังนั้น Awake1525 จึงเป็นพื้นที่สื่อเฉพาะ มีลักษณะเอื้อต่อการใคร่ครวญที่วัยรุ่นได้ใช้การเขียนเป็นกระบวนการทำความเข้าใจตนเองมากกว่าการสื่อสารเพื่อบอกว่าตัวตนว่าฉันเป็นใครเพียงอย่างเดียว พื้นที่ Awake1525 ทั้งสองแพลตฟอร์มมีบทบาทในการเป็นพื้นที่สะท้อนความคิดให้กับวัยรุ่น และทำให้เห็นบทบาทการเขียนในฐานะ “กระบวนการคิด” ที่ค่อยๆ สร้างความเข้าใจภายในของผู้เขียน อาจเทียบเคียงกับการเขียนในกลไกของบันทึกไดอารี่ หรือสรุปความรู้สึกประจำวัน ที่เป็นกระบวนการให้ผู้เขียนได้ “เกลา” “เรียบเรียง” และ “จัดลำดับ” ความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในที่ถูกกระตุ้นผ่านประสบการณ์ให้ปรากฏชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทั้งความรู้สึกไม่แน่ใจ ความเปราะบาง และความลังเลต่อขนบทางสังคมบางประการ ดังตัวอย่างของงานเขียนที่ปรากฏนี้

“เรียนไม่เก่งก็ไม่เป็นไร พ่อฉันพูด หาเงินได้ก็พอ เขาพูดต่อ ดูเป็นคำพูดธรรมดาๆ แต่มันก็หนักมากนัก ฉันรู้สึกเหมือนฉันแบกมันไว้บนบ่าตั้งแต่อายุ 10 ต้นๆ” (ตีพิมพ์ 22 พฤศจิกายน 2568)

“เวทีแห่งการพิพากษาสร้างความกดดันจากทั้งความคาดหวังภายในใจและสายตาของคนแปลกหน้าที่ไม่รู้จักกันนับพันในโลกออนไลน์ที่มองเข้ามาตลอดเวลา” (ตีพิมพ์ 28 กุมภาพันธ์ 2569)

“ผมอาจจะเป็นคนประเภทที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า ‘jack of all trades, master of none’ หรือคนที่ทำอะไรหลายอย่างแต่ไม่เก่งสักอย่าง หรือมนุษย์เป็ดอย่างที่เราเรียกกัน ความไม่เก่งสักอย่างนี้ก็แปรเปลี่ยนไปเป็นความท้อใจ” (ตีพิมพ์ 3 กุมภาพันธ์ 2569)

“เพื่อนบางคนเลือกที่จะเลิกอ่านหนังสือสอบแล้วมานั่งเล่นด้วยกัน ผมคิดว่า นอกจากความผูกพันฉันเพื่อนแล้ว พวกเรายังคงคิดถึงวันเก่าๆ และไม่ได้อยากให้ความรู้สึกนั้นหายไปตามกาลเวลา” (ตีพิมพ์ 17 กุมภาพันธ์ 2569)

“เด็ก Gen Z ต้องใช้ชีวิตอยู่ใน ‘เกมเอาชีวิตรอด’ พร้อมแบกความหวังของพ่อแม่ที่รอคอยความสำเร็จอยู่ ไม่นับว่าด่านในเกมก็มีเยอะจนหลายคนท้อกับการที่จะต้องเอาชนะ เกมหางานที่ต้องแลกทั้งชีวิตกับเงินเดือนขั้นพื้นฐาน เงินเดือนหลักหมื่น แต่ต้องการสกิลรอบด้านแบบที่จ้างคนเดียวต้องได้ออลอินวัน” (ตีพิมพ์ 15 ธันวาคม 2568)

“ความคาดหวังของสังคมมักบอกเราว่า การได้รับความรักเป็นหลักฐานของการมีคุณค่า และที่น่าเศร้าไปกว่านั้นคือ หากไม่มีใครรัก สังคมจะจำแนกคุณเป็นคนที่น่าสงสารหรือคนไม่มีของสังคม” (ตีพิมพ์ 10 เมษายน 2569)

“ฉันได้แต่คิดว่า ต้องทำงานให้มากกว่านี้ ทุ่มเทให้มากกว่านี้ เพื่อชีวิตที่พอใจมากขึ้น จากห้าวันกลายเป็นเจ็ดวัน จากห้าโมงเย็นกลายเป็นหนึ่งทุ่ม” (ตีพิมพ์ 20 เมษายน 2569)

นอกจากนั้น ข้อเขียนยังปรากฏเสียงของเยาวชนนักเขียนที่กำลังตั้งคำถามกับความท้าทายของการเปลี่ยนผ่านช่วงวัย เช่น ค่านิยมความรัก ความสำเร็จ การหารายได้ รวมไปถึงการเผชิญหน้ากับความผิดหวังและยอมรับด้วยความเข้าใจ สิ่งที่เป็นประสบการณ์ร่วมของวัยรุ่นนักเขียนสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายของการใช้ชีวิต การก้าวข้ามของวัยจากวัยรุ่นสู่วัยผู้ใหญ่ ความไม่รู้ ความกลัว และความไม่ได้ดังใจ ที่แต่ละคนต้องพยายามทำความเข้าใจในแบบของตัวเอง ดังตัวอย่าง

“การให้ความรู้สึกนั้นทำงานอย่างเป็นธรรมชาติและเฝ้ามองมันอย่างจริงใจ ก็ทำให้เรารู้เกี่ยวกับรักของตัวเองได้ดีเกินกว่าที่ใครจะมาชี้นิ้วสอน” (ตีพิมพ์ 16 สิงหาคม 2568)

"ทางเลือกในชีวิตจึงมีสามข้อ หนึ่ง ทำงานที่ชอบแต่สวนทางกับค่าแรง สอง ทำงานที่ไม่ชอบเพื่อทำเงินไปก่อน สาม เก่งพอที่จะทำงานทั้งงานที่ชอบและเงินให้ได้" (ตีพิมพ์ 8 เมษายน 2569)

"ผมตามหาตัวคุณความสุข บุคคลที่ดูเหมือนว่าตอนนี้จะหายตัวไปโดยไม่มีใครรู้ เพราะผมเป็นนักสืบเอกชนที่ถูกจ้างมาเพื่อตามหาตัวคุณความสุขที่หายไป" (ตีพิมพ์ 5 กุมภาพันธ์ 2569)

"ฉันเคยมีความฝันว่า จะออกเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศ ตะลุยกินอาหารใหม่ๆ ขึ้นบอลลูนชมเส้นขอบฟ้ายามพระอาทิตย์ตก แต่วันจองตั๋วเครื่องบินคงต้องเลื่อนออกไปอย่างไม่มีกำหนด" (ตีพิมพ์ 20 เมษายน 2569)

"ทำไมฉันจึงเอาแต่กลัวในสิ่งที่ฉันไม่มี และไม่กลัวว่าสิ่งที่ฉันมีอยู่จะหายไป ที่ผ่านมาฉันไม่ได้ทำเพื่อตัวเอง แต่ฉันทำเพื่ออะไรอยู่นะ ความทุ่มเทที่ทำเพื่อเงินในอนาคตควรจะต้องเปลี่ยนเป็นการทำเพื่อตัวเองในตอนนี้ซะบ้างแล้ว" (ตีพิมพ์ 20 เมษายน 2569)

ข้อค้นพบเหล่านี้น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะได้อธิบายสิ่งที่ Giddens (1991) กล่าวถึงชีวิตของปัจเจกในสังคมสมัยใหม่ในยุคหลัง (late modernity) ว่า เป็นช่วงเวลาที่ผู้คนกลับมาคิดถึงอัตลักษณ์ของตนเอง และกำหนดอัตลักษณ์ใหม่ที่สอดคล้องกับตัวตนและโลกแห่งความไม่แน่นอนที่เผชิญอยู่ นิธิดา แสงสิงแก้ว (2558) ขยายความแนวคิดของ Giddens (1991) และเชื่อมโยงกับบริบทสื่อร่วมสมัยว่า ตัวตนในสังคมนี้ไม่ได้มั่นคงตายตัวอีกต่อไป มนุษย์แต่ละคนต้องสร้างและทบทวนอยู่ตลอดเวลา ภายใต้สังคมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว เต็มไปด้วยข้อมูล ความเสี่ยง และทางเลือกนั้น กรอบชีวิตของผู้คนไม่เป็นเหมือนเดิม ที่ใช้ชีวิตตามครรลองของศาสนา ประเพณี หรือรูปแบบครอบครัวที่สมบูรณ์ หากแต่เปิดโอกาสให้แต่ละคนได้ออกแบบชีวิตและสร้างเรื่องเล่าของตัวเองได้อย่างต่อเนื่อง ผ่านการคิดใคร่ครวญ ตัดสินใจ ความสัมพันธ์และวิถีชีวิตประจำวัน ภายใต้ความเข้าใจนี้สื่อกลายมาพื้นที่ที่เสนอทางเลือก (choice) ให้ปัจเจกได้หยิบจับข้อมูลมาประกอบร่างสร้างแบบแผนใหม่ที่เห็นตัวตนที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นในโลก

ที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน ดังเช่นข้อเขียนสะท้อนจากหนังสือ ภาพยนตร์ หรือแม้แต่เกมที่วัยรุ่นนักเขียนเปิดรับในชีวิตประจำวัน

"หนังสือ Creative Blindness โดย Dave Trott อธิบายว่า มนุษย์มักจะพยายามแปะป้ายสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตว่าเป็นสิ่งที่ดีหรือสิ่งที่แย่ แต่ความจริงทุกสิ่งล้วนเป็นเพียง 'สิ่งที่เกิดขึ้น' มุมมองที่ต่างกันของเราต่างหากที่ทำให้สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นดีหรือแย่ไม่เหมือนกัน" (ตีพิมพ์ 25 สิงหาคม 2568)

"แพลตฟอร์มสตรีมมิ่งจึงไม่ได้เป็นเพียงช่องทางใหม่ในการเข้าถึงภาพยนตร์ แต่ยังกลายเป็นสะพานเล็กๆ ที่พาให้สมาชิกในครอบครัวได้กลับมานั่งใกล้กัน พูดคุยกันและเห็นกันในมุมที่ต่างออกไป บางทีคุณค่าของการดูหนังอาจไม่ใช่แค่การได้เสพงานศิลปะบนจอ แต่คือการได้สร้างความทรงจำร่วมกันที่เมื่อย้อนกลับมา เราจะจำได้ชัดเจนที่สุดเสมอว่าเราได้ใช้เวลานั้นกับใคร" (ตีพิมพ์ 27 กันยายน 2568)

"ความตายล่ะ ยังน่ากลัวอยู่ไหม เมื่อในขณะที่มีชีวิตอยู่นั้นมันมีแต่ความโกลาหลเต็มไปหมด ความรู้สึกกังวล สับสน จนตรอกเหล่านี้ ถูกถ่ายทอดออกมาในเกมอย่าง No, I'm not a Human จาก Trioskaz ที่จะให้เราได้ลองสัมผัสว่า ในสภาพสังคมและโลกอันแสนเลวร้าย การมีชีวิตรอดอาจไม่ใช่จุดจบที่ดีเสมอไป" (ตีพิมพ์ 12 ตุลาคม 2568)

ในขณะเดียวกัน ยังพบว่า ข้อเขียนสะท้อนความพยายามในการเชื่อมโยงความรู้สึกภายในและภายนอก ตรวจสอบความสัมพันธ์กับผู้คนที่อยู่รอบตัว มีการขยายขอบเขตจากการสำรวจตัวตนไปสู่สิ่งอื่น เช่น *"เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องยืนยันว่า ครั้งหนึ่งเราเคยมีความทรงจำล้ำค่าร่วมกัน ซึ่งความทรงจำและความโศกเศร้าเหล่านั้น ทำให้ชีวิตของฉันก้าวต่อไปข้างหน้าได้"* (ตีพิมพ์ 20 ตุลาคม 2568) ความเชื่อมโยงดังกล่าวอธิบายได้ด้วยการใช้ชีวิตในโลกสมัยใหม่ยุคหลัง ที่ให้ความสำคัญกับเสรีภาพของบุคคลในการเลือกใช้ชีวิต อย่างไรก็ตาม เสรีภาพดังกล่าวก็ดูเหมือนจะมาพร้อมกับความรับผิดชอบที่อาจจะเกินตัวของ

มนุษย์ที่ยังเป็นเยาวชน กลุ่มเป้าหมายนี้จึงต้องเผชิญกับภาวะสุญญากาศภายในใจที่เต็มไปด้วยความแปลกแยก ความเป็นคนอื่นที่เต็มไปด้วยความกังวล ไม่แน่ใจ และอยู่กับความรู้สึกว่าตนเองยังไม่ดีพอ ซึ่งพบในข้อเขียนจำนวนมาก

"งานก็ส่วนหนึ่ง สังคมก็ส่วนหนึ่ง แม้ว่าจะพยายามแต่ก็ไม่มีอะไรรับประกันได้ว่า เราจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นๆ ความรู้สึกของการเป็นคนนอกจึงพัดพาเข้ามาให้หนาวใจอยู่หลายครั้ง จนอดสงสัยไม่ได้อยู่หลายคราว่า ทำไมจึงไม่สามารถเข้ากับคนในที่ทำงานได้ ไม่รู้ว่าต้องทำยังไง เป็นแบบไหนถึงจะดีพอให้เขาเห็น เอาตัวเองไปไว้ที่ไหนถึงจะดีพอกับอะไร" (ตีพิมพ์ 8 เมษายน 2569)

"เวลานั่งดูคลิปที่คนพูดถึงความฝันตามโซเชียลมีเดีย ก็กลับมาคิดว่า เออ...ทำไมผมไม่มีความฝันเหมือนเขา ทำไมเขาฝันยิ่งใหญ่จัง เขาดูมีแพชชั่นกับการใช้ชีวิต ทำไมไม่คิดจะทำอะไรแบบนั้นบ้าง ผมไม่อยากทำอะไรเลย รู้สึกไม่เป็นส่วนร่วมของสังคมที่อยู่เลย รู้สึกประหลาดที่ไม่คาดหวัง ไม่มีฝันในแบบที่คนอื่นมี" (ตีพิมพ์ 22 มกราคม 2569)

"แต่ในขณะเดียวกัน ความกดดันก็ทวีขึ้นเรื่อยๆ เมื่อเพื่อนที่เรียนจบมาพร้อมกันต่างก็ทยอยก้าวเท้าเข้าสู่ตลาดแรงงาน และโดยอัตโนมัติสมองก็สั่งให้ตั้งคำถามกับตัวเองว่า เราไม่ดีพอหรือเปล่า" (ตีพิมพ์ 25 ธันวาคม 2568)

ช่องว่างทางการอธิบายความรู้สึกเหล่านี้ ทำให้ประเด็นการสำรวจใจและการสร้างพื้นที่ปลอดภัยเพื่อการสะท้อนคิดกลายเป็นเรื่องสำคัญของวัยรุ่น มากไปกว่านั้น ยังเป็นการเปิดโอกาสให้สังคมได้ยินเสียงของวัยรุ่นที่กำลังหาคำตอบครุ่นคิด และที่ไม่อาจสังเกตหรือรับรู้ได้จากภายนอก แม้กระทั่งเสียงจากการรวบรวมความพยายามให้กำลังใจตนเองในช่วงเวลาที่เปราะบางจากความท้าทายรอบด้าน งานเขียนสะท้อนที่เป็นตัวอย่างดังกล่าวจึงเป็นสะพานเชื่อมประสบการณ์ให้ได้กลับมาเชื่อมต่อกันอีกครั้ง (reconnect) ระหว่างวัยรุ่นและวัยอื่นๆ ที่ได้มีโอกาสเข้ามาอ่าน ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางการทำงานและความตั้งใจของ Awake1525 ดังตัวอย่างงานเขียนต่อไปนี้ที่อธิบายได้ค่อนข้างชัดเจน

“อย่ายอมแพ้ อย่าด้อยค่าตัวเอง ให้สู้เหมือนชีวิตนี้ไม่มีอะไรจะเสียแล้ว เราเลือกเกิดไม่ได้ แต่ฟ้าหลังฝนมันมีอยู่จริง แม้ระหว่างทางจะลำบาก แต่พรุ่งนี้ชีวิตจะดีกว่าวันนี้แน่นอน ให้สู้ ให้ใส่เต็มที่ ถ้าเหนื่อยก็หยุดพัก ถ้าวิ่งไม่ได้ก็เดิน เดินไม่ได้ก็คลาน ไม่ได้ก็ดิ้นไปเลย มันจะต้องมีสักทางที่พาเราไปถึงความฝัน มันอาจใช้เวลานานแต่แสงสว่างที่ปลายอุโมงค์มันมีจริง” (ตีพิมพ์ 13 มกราคม 2569)

“ฉันยังคิดถึง ยังมีวันที่น้ำตาไหลโดยไม่มีเหตุผล แต่ฉันจะไม่จมปลักกับความเศร้าเสียใจแล้ว เพราะในตอนที่เธอยังอยู่ สิ่งที่เธอสอนฉันคือสอนให้ฉันได้ใช้ชีวิต” (ตีพิมพ์ 22 กุมภาพันธ์ 2569)

“ความเด็ดเดี่ยวของคนเราไม่ใช่แค่การกำจัดความกลัวไปให้เหี้ยน แต่คือการยอมรับว่าเรากลัว ลากออกมาขึงพืดในแสงสว่างแห่งความหวัง พูดออกเสียงว่าฉันกลัวอะไร เพื่อจะไม่ให้มันซ่อนตัวอยู่ในเงามืดอีก แล้วหาทางจัดการมันแบบที่ใจรับได้” (ตีพิมพ์ 2 มกราคม 2569)

“แด่ผู้อ่านทุกท่านที่กำลังร่วมเดินทางอยู่บนรถขนฝัน ไม่ว่าผลลัพธ์หรือจุดหมายปลายทางจะเป็นอย่างไร ความฝันและความหวังของคุณจะพังพินาศแค่ไหน โปรดรู้เอาไว้ว่าชีวิตยังคงมีหวังและยังมีทางให้ไปต่อเสมอ” (ตีพิมพ์ 23 ธันวาคม 2568)

การสำรวจภายในของวัยรุ่นนักเขียนที่ปรากฏชัดใน Awake1525 ได้ส่งต่อความเข้าใจว่า เยาวชนตีความคำว่า “สุขภาวะทางปัญญา” อย่างไร โดยเฉพาะเมื่อกลับไปเชื่อมโยงกับแนวคิดการสัมพันธ์เชื่อมโยงหรือ pro-connection จะเห็นได้ชัดเจนว่า ข้อเขียนใน Awake1525 ให้ภาพระดับความสัมพันธ์กับตัวเอง (ผู้เขียน) เป็นหลัก และค่อยๆ ขยายปริมณฑลความเข้าใจไปสู่การเชื่อมโยงกับผู้อื่นและกับโลกอยู่บ้าง เป็นความพยายามใช้งานเขียนสะท้อนการตีความภายในที่เป็นความหมายของชีวิตให้ออกมาภายนอก หากลองลำดับและจัดกลุ่มเนื้อหางานเขียน นอกเหนือจากการจัดเชิงประเด็น เช่น เรื่องความรัก ความตาย ความสุข ความสำเร็จ และอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้ว ก็จะพอมองเห็นการใช้กรอบสุขภาวะ

ทางปัญญาเพื่อการพัฒนาภายในหลายกลุ่มเนื้อหา เช่น เนื้อหาที่ทำให้เกิดการตั้งคำถามต่อชีวิต ตัวตนและความเป็นไปของสังคม (cognitive content) เนื้อหาที่เน้นการเชื่อมกับตัวเอง (reflexive content) ที่ย้อนมองความคิด ความรู้สึกของกับเรื่องราวรอบตัว หรือเนื้อหาที่เปิดกว้างต่อการให้ความหมายที่หลากหลาย (meaning construction content) ซึ่งน่าสนใจว่า หลายเนื้อหาอาจไม่ปรากฏบทสรุปที่ชัดเจน ในทางกลับกัน ผู้เขียนอาจจบงานเขียนด้วยความลังเล ไม่แน่ใจ หรือแม้แต่การตั้งคำถาม รวมถึงนัยบอกเล่าความเข้าใจเรื่องสุขภาวะทางปัญญาที่ไม่ได้ให้คำตอบสำเร็จรูป หากแต่เป็นหลักฐานที่ทำให้เห็นว่า วัยรุ่นกำลังปรับตัวให้เข้ากับความไม่แน่นอนของสังคมด้วยทัศนะอย่างไร

"มีคำกล่าวภาษาละตินที่ผมชอบมากคือ 'Momento Mori' แปลว่า จงระลึกถึงความตายและตระหนักว่าความตายกำลังเดินทางมาหาเรา มันไม่ได้หมายความว่า ให้เราปลงในชีวิตหรือกลัวความตาย แต่ต้องการให้เราใช้ชีวิตในปัจจุบันและตักตวงความสุขในสิ่งธรรมดาๆ ที่เกิดขึ้นทุกวันเอาไว้ ดังนั้นถ้าจะตาย ผมคงทำอะไรธรรมดาที่มีความสุข พอถึงจังหวะสุดท้าย คงเลือกไปนอนตายที่ชายหาดข้างๆ คนที่ไว้ใจ ให้เขาฮัมเพลงให้ฟัง" (ตีพิมพ์ 31 ธันวาคม 2568)

"ครอบครัวในกระท่อมหลังเล็กๆ ไม่มีใครวัดผลความสำเร็จด้วยจำนวนเงินทอง แต่วัดด้วยระดับความสุขในชีวิต เพราะสมาชิกในที่แห่งนี้มักให้ความสำคัญกับเรื่องตลกขบขันมากกว่าปัญหาชีวิต และในหลายๆ ครั้งปัญหาชีวิตก็อาจกลายเป็นเรื่องตลกไปได้ง่ายๆ เมื่อทุกคนมาร่วมพูดคุยกันอย่างมีความสุข" (ตีพิมพ์ 2 ตุลาคม 2568)

"ทุกคนพยายามมีสติรู้ตัวตลอดเวลาว่า ต่อจากนี้สิ่งที่เราพูดหรือแสดงให้หลานสาวเห็นจะประทับอยู่ในส่วนลึกของความทรงจำของเขา...เราหวังว่า วันหนึ่งเขาจะเป็นคนที่เข้าใจโลกทั้งแง่บวกและแง่ลบ เปิดกว้าง แต่ก็มีเกราะ มีวัคซีนทางอารมณ์ที่จะรับมือกับทุกสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต" (ตีพิมพ์ 18 กันยายน 2568)

“เมื่อความตายอาจเป็นได้ทั้งแรงกระแทกที่รุนแรงและความว่างเปล่า มันอาจเป็นแค่วันธรรมดาวันหนึ่ง หรือเป็นวันที่ทำใจลำบากมากที่สุดในชีวิต... ดังนั้นการนึกถึงความตาย การทดลองตายในหัว เป็นการทำความเข้าใจว่ามันเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิตจึงเป็นสิ่งสำคัญ” (ตีพิมพ์ 18 ตุลาคม 2568)

“ทุกคนจะไม่มีทางลืมความผิดหวังนั้น แต่พวกเราจะอยู่กับมันตลอดไป นั่นคือความหมายของการก้าวผ่าน การเอาชนะตัวเองในครั้งนี้ ผมนับมันเป็นหนึ่งในความสำเร็จ ความสำเร็จที่ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปธรรม ไม่ต้องเอามันออกมาโชว์หรือป่าวประกาศให้ใครฟัง เป็นการสร้างคุณค่าความภาคภูมิใจให้ตัวเองว่า ครั้งหนึ่งผมเคยก้าวผ่านพายุลูกใหญ่มาด้วยตัวของผมเอง” (ตีพิมพ์ 29 พฤศจิกายน 2568)

ข้อมูลจากการวิเคราะห์ได้อธิบายว่า แพลตฟอร์ม Awake1525 เป็นเสมือนพื้นที่ทดลองในการแสดงความคิด ความรู้สึกที่ปลอดภัย เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ทดลองคิด เขียน และตั้งคำถามกับชีวิต โดยไม่ถูกจำกัดด้วยกรอบความรู้และความถูกต้องเชิงวิชาการในการตีความ จุดเด่นของเนื้อหาอยู่ที่การกำหนดธีมประจำ ที่มีความกว้างเพียงพอให้ผู้เขียนได้ตีความและเชื่อมโยงประสบการณ์ได้โดยอิสระ ในขณะที่ธีมมีความเชื่อมโยงชัดเจนที่จะดึงความคิดความรู้สึกของผู้เขียนออกมาเป็นเรื่องเล่าหรือเรื่องราวได้หลายมิติ ธีมที่หลากหลายชวนให้ผู้เขียนกลับเข้าไปทำความเข้าใจกับตัวเองในเรื่องที่ไม่เคยใช้เวลาคิดอย่างจริงจังมาก่อน แม้เป็นเรื่องใกล้ตัว เช่น ความสำเร็จ ความกลัว ความตาย หรือความสงบ อย่างไรก็ตาม แม้ภาพรวมของบทความจะมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากสื่อทั่วไป แต่มีข้อสังเกตว่า บางบทความยังเป็นข้อมูลที่ระบายความรู้สึกส่วนตัวค่อนข้างมาก ซึ่งในอนาคตหากเพิ่มการตีความในงานเขียนและเชื่อมประสบการณ์ส่วนตัวกับผู้อ่านวงกว้างได้มากขึ้น ก็น่าจะเป็นการยกระดับการสะท้อนความรู้สึกไปสู่การตั้งข้อสังเกตกับปรากฏการณ์หรือปัญหาที่เป็นประสบการณ์ทางสังคมที่ช่วงวัยนี้มีร่วมกัน

โอกาสของการเขียนเชิงสะท้อนคิดในฐานะเครื่องมือพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาและข้อสังเกตต่อการพัฒนาโครงการ Awake1525 ในอนาคต

โครงการพัฒนาพื้นที่สื่อสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเยาวชนภายใต้เว็บไซต์ “ตื่น1525” หรือ “Awake1525” และอินสตาแกรม Awake1525 ได้รับทุนจากธนาคารจิตอาสา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ เพื่อออกแบบและพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อสื่อสารกับเยาวชน ในรูปแบบเว็บไซต์และอินสตาแกรม ระหว่างเดือนพฤษภาคม 2568 ถึงมีนาคม 2569 เพื่อฝึกทักษะวารสารศาสตร์ พัฒนานักเขียนซึ่งเป็นเยาวชนกลุ่มเป้าหมายให้มีพื้นที่สะท้อนความคิด ความรู้สึก เปิดโอกาสให้สำรวจอัตลักษณ์ เพิ่มความเข้าใจตัวเองตามแนวทางการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา ร่วมกับการพัฒนาศักยภาพในการเป็นนักวารสารศาสตร์มืออาชีพ โดยมีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะในการพัฒนางานภายใต้จุดยืนที่มอง Awake1525 ในฐานะแพลตฟอร์มที่ให้เยาวชนสื่อสารผ่านการเขียนเชิงสะท้อนคิดกับสังคม ใน 3 มิติ

ด้านคุณภาพของเนื้อหา จากการวิเคราะห์ตัวบทพบว่า งานเขียนใน Awake1525 ในภาพรวมตรงตามหลักการเขียนเชิงวารสารศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับความถูกต้องของภาษา ความชัดเจนของประเด็นสื่อสาร ความสอดคล้องของเนื้อหาในบทความ และการเขียนที่เป็นไปตามมาตรฐานงานเขียน ข้อเขียนสะท้อนความคิดที่กำลังก่อตัว และที่อาจกำลังตกผลึกระดับหนึ่งของผู้เขียน เป็นผลลัพธ์ของการสะท้อนย้อนคิด (reflexivity) ตามแนวคิดของ Beck (1992) ที่เปิดโอกาสให้วัยรุ่นกลับมาให้ความสำคัญกับตัวเอง และค้นหาความหมายของการมีชีวิตอยู่ ตัวอย่างเช่น บทความที่เริ่มจากความไม่เข้าใจตนเอง และค่อยๆ คลี่คลายเป็นความเข้าใจบางส่วนหรือการมองเห็นข้อสรุปได้ในตอนท้าย อันแสดงให้เห็นว่า การเขียนเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ไม่ใช่เป็นเพียงผลลัพธ์ของการคิด นอกจากนั้น การเขียนยังเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อการสื่อสารภายในตนเอง เป็นการสื่อสารที่ต้องใช้กระบวนการคิด เขียน และถ่ายทอดจากภายในสู่ภายนอก เพื่อทำความเข้าใจ นิยาม ตีความและสร้างความหมายในแบบที่วัยรุ่น (นักเขียน) แต่ละคนมีอย่างค่อนข้างอิสระ

Awake1525 มีอัตลักษณ์ทางภาษาที่ผนวกการเล่าเรื่องที่มีความเฉพาะ เปิดโอกาสให้วัยรุ่นได้สื่อสารความคิด ความรู้สึกและประสบการณ์ผ่านแพลตฟอร์มที่รู้สึกปลอดภัย เอื้อต่อการให้เยาวชนเกิดการสำรวจภายในอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มของนักเขียนประจำกองบรรณาธิการ ซึ่งเป็นนักศึกษาและศิษย์เก่าของกลุ่มวิชาวารสารศาสตร์ อย่างไรก็ตาม จากการประเมินผลภายในพบว่า หลายบทความยังมีระดับของการตีความและสื่อสารที่จำกัดอยู่ที่ประสบการณ์เฉพาะบุคคล ซึ่งหากผู้อ่านมีทัศนะหรือประสบการณ์ที่แตกต่าง ก็อาจเสียโอกาสที่ข้อเขียนนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านกลุ่มนั้น นอกจากนั้น ยังมีข้อสังเกตว่า ฐานคิดของการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาผ่านการเขียนในโครงการนี้ได้กลับไปเอื้อต่อการพัฒนาความคิดวิพากษ์ หรือ critical thinking ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 (Robinson, 2011) โดยส่งเสริมให้เยาวชนตั้งคำถามกับความหมายชีวิต ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการคิดอย่างลึกซึ้ง ในบางชิ้นงานจะปรากฏการสะท้อนย้อนคิดของนักเขียนที่ขยายมุมมองจากตัวเองออกไปสู่สังคม กล่าวคือ จาก self awareness ไปสู่ social awareness ได้ เช่น เรื่องพื้นที่สาธารณะ ปัญหาสังคมที่ส่งผลต่อสุขภาวะ ความเหลื่อมล้ำของคนชายขอบ การปรับตัวช่วงสงคราม คุณค่าที่สังคมยึดถือตามวิถีทุนนิยม ฯลฯ ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวส่งผลให้เนื้อหาของ Awake1525 มีความแข็งแรง โดดเด่น และทำหน้าที่เปล่งเสียงที่แตกต่างแทนวัยรุ่น

ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้เขียน Awake1525 เป็นพื้นที่เริ่มต้นที่มีพลังในการก่อรูปตัวตนนักเขียน การเปิดพื้นที่ให้เขียนโดยไม่เน้นความสมบูรณ์แบบช่วยให้เยาวชนกล้าคิดกล้าเขียนมากขึ้น พบว่า นักเขียนพัฒนาตนเองไปสู่การตั้งคำถามกับประสบการณ์ และค้นพบเครื่องมือที่ช่วยสำรวจความรู้สึกของตัวเองได้ เช่น การพูดคุยกับตัวเอง การชมภาพยนตร์ ฟังเพลง เล่นเกม เป็นต้น กระบวนการนี้ไม่ได้ถูกใช้เพื่อพัฒนาการเขียนเท่านั้น แต่ยังพบว่า เป็นเครื่องมือที่ช่วยพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาได้ด้วย เป็นข้อสังเกตว่า งานเขียนจำนวนมากใน Awake1525 ทำให้เห็นการกลับมามองตัวเองของวัยรุ่นอย่างตั้งใจ ซึ่ง Beck (1992) อธิบายว่า ในสังคมปลายสมัยใหม่นั้นผู้คนต้องใช้ชีวิตท่ามกลางความไม่

แน่นอน ความคาดหวัง และแรงกดดัน ในขณะที่ไม่มีกรอบการใช้ชีวิตสำเร็จรูปที่สามารถยึดถือได้ คนรุ่นใหม่จึงคอยตั้งคำถามกับชีวิตของตนเองอยู่เสมอว่า “เรากำลังใช้ชีวิตไปเพื่ออะไร” หรือ “สิ่งที่สังคมบอกว่าดี เป็นสิ่งที่เราต้องการจริงหรือไม่” หรือแม้แต่คำถามที่ตอบความเป็นตัวตนได้ดีที่สุดว่า ตกลงแล้ว “ฉันคือใคร”

นอกจากนั้น การวิเคราะห์ยังทำให้เห็นว่า นักเขียน Awake1525 ไม่จำเป็นต้องให้คำตอบสมบูรณ์ในงานเขียนเสมอไป ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบของบทความแสดงความคิดเห็นโดยทั่วไปที่นำเสนอในสื่อ ที่มักให้ข้อสรุปหรือแนะแนวทางแก้ไข หลายบทความพบความลังเล ไม่แน่ใจ เหน็ดเหนื่อย สับสน หรือแม้แต่การยอมรับว่าตัวเองยังไม่เข้าใจชีวิตทั้งหมด การเขียนจึงไม่ได้ทำหน้าที่เพียงถ่ายทอดประสบการณ์ในกรณีนี้ แต่เป็นพื้นที่ต่อยอดทางความคิดที่อนุญาตให้ผู้เขียนค่อยๆ ใช้เวลาทำความเข้าใจสิ่งที่ตัวเองรู้สึกไปพร้อมกับผู้อ่าน ในจุดนี้การสะท้อนย้อนคิดจึงไม่จำเป็นต้องเป็นกระบวนการคิดที่เป็นระบบ แต่ยังหมายถึงการกล้ายอมรับความบกพร่องไม่สมบูรณ์แบบของตัวเอง มองเห็นความเปราะบางของตัวเองที่อาจไร้เหตุผล การเข้าใจความลังเล การให้อภัยในความผิดพลาดของตัวเอง ตลอดจนความต้องการสำรวจความเป็นไปได้เพื่อสร้างคุณค่าและความหมายแบบใหม่ให้กับชีวิตวัยรุ่นที่เต็มไปด้วยความท้าทายรอบด้าน โครงการพัฒนาแพลตฟอร์ม Awake1525 ทดลองสร้างกลไกการเรียนรู้ร่วมกับวัยรุ่นด้วยการเปิดวงสนทนาแลกเปลี่ยนที่ต่อเนื่อง โดยวางบทบาทให้การเขียนไม่ได้เป็นเพียงภารกิจผลิตงานเพื่อเผยแพร่เท่านั้น แต่ใช้การเขียนเป็นเครื่องมือกลางให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า collective learning process คือ ให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจตัวเอง เป็นการพัฒนาเครือข่ายนักเขียนจากผู้เล่าเรื่องด้วยฐานคิดวารสารศาสตร์ให้สามารถสะท้อนความคิดภายในและสื่อสารออกสู่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้ในวงกว้างได้

ท้ายที่สุด ด้านผลกระทบต่อสุขภาวะทางปัญญา จากการสังเคราะห์ข้อมูลและเชื่อมโยงกับวิธีคิดเรื่องการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา พบว่า การเขียนอาจเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้เห็นเนื้อหาการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาที่มีความเป็น

นามธรรมสูงแต่จับต้องได้ในแพลตฟอร์มสื่อดิจิทัล นอกเหนือจากชิ้นงานเขียนที่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว Awake1525 กำลังบอกเล่าด้วยว่า เมื่อเยาวชนได้ฝึกเขียนสะท้อนอย่างต่อเนื่อง จะเกิดกระบวนการจัดระเบียบทางความคิด การตั้งคำถาม และการสร้างความเข้าใจ ตลอดจนเกิดความมั่นใจในตนเอง ความภาคภูมิใจกับชิ้นงานที่สำเร็จ การได้รับการยอมรับจนเผยแพร่สู่สาธารณะ และการได้รับผลตอบรับที่ดี ซึ่งข้อสังเกตนี้น่าสนใจสำหรับการพัฒนาทั้งด้านวารสารศาสตร์และสุขภาวะทางปัญญา กล่าวคือ จุดร่วมของทั้งสองงานในโครงการนี้คือ การให้ความสำคัญกับกระบวนการมากกว่าผลผลิตหรือผลลัพธ์ในเชิงตัวเลข เช่น ผู้เข้าชม ยอดแชร์ ตามมาตรฐานการผลิตสื่อโดยทั่วไป ตรงกันข้ามโครงการให้ความสำคัญกับคุณค่าระหว่างทางที่เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในทั้งในเรื่องความคิด ความคมชัดของความรู้สึก และความสามารถในการประมวลผลจากภายในสู่ภายนอก อย่างไรก็ตาม การวางแผนการประเมินผลสัมฤทธิ์ของเครื่องมือการเขียนต่อการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาที่เป็นรูปธรรมและอ้างอิงได้ ยังคงเป็นประเด็นท้าทายต่อผู้เกี่ยวข้องของโครงการที่จำเป็นจะต้องพัฒนาต่อไป

โดยสรุป ข้อมูลจากการวิเคราะห์ทำให้เห็นบทบาทของการเขียนซึ่งเป็นทักษะวารสารศาสตร์ที่สำคัญว่า ในงานพัฒนาสุขภาวะทางปัญญานั้น การเขียนไม่ได้เป็นเพียงการถ่ายทอดความคิดออกสู่พื้นที่สาธารณะ หากแต่เป็นพื้นที่ปลอดภัยทางความคิดในวัยรุ่นได้ทดลองสร้างและสื่อสารความหมายที่เกี่ยวกับตัวตนและชีวิตได้อย่างอิสระ เปิดโอกาสให้เกิดกระบวนการตั้งคำถามต่อปัจจุบัน อนาคต และทบทวนประสบการณ์ชีวิตในอดีต รวมทั้งเป็นเครื่องมือที่สามารถเปลี่ยนประสบการณ์ส่วนบุคคลไปสู่เรื่องที่ใหญ่ขึ้นที่สาธารณะกำลังให้ความสนใจ บทความนี้ให้ภาพการทำงานโครงการ Awake1525 ในฐานะพื้นที่การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาของเยาวชนผ่านการเขียนสะท้อนคิด พื้นที่สื่อดิจิทัลทั้งเว็บไซต์และอินสตาแกรมเอื้อให้นักเขียนในโครงการได้ทบทวนประสบการณ์ชีวิต ตั้งคำถามต่อตัวตน คุณค่าชีวิต ตลอดจนเปิดโอกาสให้ได้สร้างความหมายใหม่ให้กับความรู้สึกรอบตัว รวมทั้งความเข้าใจตนเองของนักเขียนในฐานะวัยรุ่น

คนหนึ่งที่กำลังต้องเผชิญกับภาวะความเปราะบางและความไม่แน่นอน ขณะเดียวกัน รูปแบบห้องทดลองเพื่อฝึกทักษะวารสารศาสตร์ยังเปิดโอกาสให้เยาวชนพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การรับฟัง และการสื่อสารอย่างใคร่ครวญ อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของสุขภาวะทางปัญญาในสังคมปัจจุบัน พื้นที่สื่อทางเลือกที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้เล่าเรื่องอย่างอิสระและสะท้อนคิดกับประสบการณ์รอบตัวอย่างมีความหมาย อาจเป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมความเข้าใจตัวเองของวัยรุ่นผ่านการเดินทางภายในได้ในแบบของตัวเอง และสำหรับสังคม ก็เป็นการเปิดโอกาสให้ได้รับฟังเสียงที่แตกต่างที่ในวันปกติคงยากที่จะได้ยิน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กองบรรรณาธิการตื่น1525 (2569), *รายงานการปฏิบัติงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อ ธนาคารจิตอาสา โครงการพัฒนาพื้นที่สื่อสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเยาวชนภายใต้เว็บไซต์ "ตื่น1525" (awake1525.com)*, เอกสารอัดสำเนา.

ธนาคารจิตอาสา (2561), *ฟังสร้างสุข Listen with Your Heart*, กรุงเทพฯ: มิชชั่นอินเตอร์พริ้นท์.

ธีระพล เต็มอุดม และคณะ (2569), *โครงการขับเคลื่อนสังคมเกื้อกูลด้วยการพัฒนาจิตและชีวิตสัมพันธ์เชื่อมโยง,* กรุงเทพฯ: ธนาคารจิตอาสา.

นิธิดา แสงสิงแก้ว (2558), "ตามรอยความคิด Anthony Giddens: ว่าด้วยเรื่องสังคม สื่อ และการทบทวนตัวตนในสังคมสมัยใหม่", *วารสารศาสตร์,* 8(3): 234-249.

ภาษาอังกฤษ

Beck, U. (1992), *Risk Society: Towards a New Modernity,* London: Sage.

Braun, V. and Clarke, V. (2006), "Using Thematic Analysis in Psychology", *Qualitative Research in Psychology,* 3(2): 77-101.

Couldry, N. (2012), *Media, Society, World: Social Theory and Digital Media Practice*, Cambridge: Polity.

Erikson, E. (1968), *Identity: Youth and Crisis*, New York: W. W. Norton.

Giddens, A. (1991), *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age,* Cambridge: Polity.

Habermas, J. (1989), *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society,* MA: MIT Press.

Hart, R. (1992), Children's Participation: From Tokenism to Citizenship, Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

Livingstone, S. (2008), *Young People and New Media: Childhood and the Changing Media Environment*, London: Sage.

McKee, A. (2003), *Textual Analysis: A Beginner's Guide*, London: Sage.

Robinson, K. (2011), *Out of Our minds: Learning to Be Creative,* Chichester: Capstone.

อินฟลูเอนเซอร์กับการสื่อสารทางการเมืองบน TikTok: วิเคราะห์รูปแบบการสนับสนุนพรรคก้าวไกลในการเลือกตั้งทั่วไปปี 2566

พรรณวดี ประยงค์[1]

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้ศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองของอินฟลูเอนเซอร์ผู้สนับสนุนพรรคก้าวไกลบนแพลตฟอร์ม TikTok ในช่วงการเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ. 2566 โดยมุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “หัวคะแนนธรรมชาติ” ซึ่งหมายถึงพลเมืองดิจิทัลที่ไม่มีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการกับพรรคการเมือง แต่สมัครใจสร้างสรรค์ ผลิตซ้ำ และเผยแพร่เนื้อหาสนับสนุนพรรคด้วยตนเองโดยปราศจากค่าตอบแทน บทความนี้เสนอว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวมิได้เป็นเพียงพฤติกรรมการสื่อสารทางการเมืองทั่วไป หากแต่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างของการมีส่วนร่วมทางการเมืองในยุคดิจิทัล เมื่อพลเมืองธรรมดาได้กลายมาเป็นตัวแสดงทางการเมืองที่มีพลังในการกำหนดวาระสังคมอย่างมีนัยสำคัญ กระบวนการกลายเป็นผู้ผลิตสารทางการเมืองของพลเมืองกลุ่มนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับคุณลักษณะเฉพาะของแพลตฟอร์ม TikTok ทั้งระบบอัลกอริทึมหน้า “For You Page” วัฒนธรรมการใช้เสียงที่เป็นกระแส และเครื่องมือสร้างสรรค์ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม แต่หัวใจสำคัญที่สุดของ

* วันที่รับบทความ 7 พฤษภาคม 2569; วันที่แก้ไขบทความ 7 มิถุนายน 2569; วันที่ตอบรับบทความ 11 มิถุนายน 2569

หมายเหตุ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง *อินฟลูเอนเซอร์กับการสื่อสารทางการเมืองบน TikTok: วิเคราะห์รูปแบบการสนับสนุนพรรคก้าวไกลในการเลือกตั้งทั่วไปปี 2566* ได้รับทุนสนับสนุนจากคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กลุ่มวิชาสื่อสารองค์กร คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ความสำเร็จคือ กลยุทธ์การเล่าเรื่องแบบ “วีรบุรุษปะทะผู้ร้าย” ที่ขับเคลื่อนด้วยการระดมอารมณ์ความหวัง ความโกรธ และอารมณ์ขัน จนก่อให้เกิด “สาธารณะแห่งอารมณ์” ที่เชื่อมโยงผู้สนับสนุนเข้าด้วยกันผ่านความรู้สึกร่วมมากกว่าเหตุผล อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างแพลตฟอร์มดิจิทัลกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองก็มิได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น หากต้องเผชิญกับความท้าทายจากการแพร่กระจายของข้อมูลบิดเบือน ปรากฏการณ์ห้องเสียงสะท้อน และคำถามเกี่ยวกับคุณภาพของวาทกรรมสาธารณะในยุคที่การเมืองถูกขับเคลื่อนด้วยอารมณ์อย่างเข้มข้น

คำสำคัญ: อินฟลูเอนเซอร์ การสื่อสารทางการเมือง TikTok หัวคะแนนธรรมชาติ สาธารณะแห่งอารมณ์ วัฒนธรรมการมีส่วนร่วม

Influencers and Political Communication on TikTok: Analysis of Move Forward Party Support Patterns in Thailand's 2023 General Election

Punwadee Prayong[2]

Abstract

This article examines the communication patterns and strategies of Move Forward Party supporters on TikTok during Thailand's 2023 general election, with particular attention to the phenomenon known as "natural canvassers" — ordinary citizens who hold no formal affiliation with the party yet voluntarily create, reproduce, and disseminate supportive political content entirely on their own initiative and without financial compensation. The article argues that this phenomenon is not merely a form of routine political communication but reflects a structural transformation in political participation in the digital age, whereby ordinary citizens have become consequential political actors capable of shaping public agendas in significant ways. The process through which these citizens became producers of political content is directly shaped by the distinctive features of the TikTok platform — most notably its "For You Page" algorithmic recommendation system, the culture of trending audio use, and its accessible creative tools that lower barriers to participation. At the heart of their success, however, lies a storytelling strategy built around a "hero versus villain" narrative framework, driven by the

[2] Assistant Professor, Department of Corporate Communication, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

systematic mobilization of hope, anger, and humor, which together generate what Papacharissi (2015) terms “affective publics” communities bound together through shared feeling rather than rational deliberation. Nevertheless, the relationship between digital platforms and political participation is far from uncomplicated, as it must contend with persistent challenges including the spread of misinformation, the emergence of echo chambers, and fundamental questions about the quality of public discourse in an era when politics is driven with increasing intensity by emotion.

Keywords: influencer, political communication, TikTok, natural canvassers, affective publics, participatory culture

บทนำ

ในโลกที่เทคโนโลยีดิจิทัลได้กลืนกินพื้นที่ชีวิตประจำวันของผู้คนอย่างถ้วนทั่ว การเมืองก็มิอาจหลีกพ้นจากกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้เช่นกัน ดังที่ Chadwick (2013: 4) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจว่า

"The most important feature of contemporary political communication is not that it has moved online, but that the boundaries between online and offline, between media and politics, between production and consumption, have become irreversibly blurred."

ข้อสังเกตนี้ชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่น่าสนใจที่สุดในภูมิทัศน์การสื่อสารการเมืองร่วมสมัย มิใช่การที่การเมืองได้ "ย้าย" เข้าสู่พื้นที่ออนไลน์เท่านั้น หากแต่เป็นการที่เส้นแบ่งระหว่างสิ่งที่เคยแยกจากกันอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิตสารและผู้รับสาร สื่อและการเมือง หรือพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ ได้ถูกทำให้เลือนรางลงอย่างไม่อาจย้อนกลับได้ และในพื้นที่ที่เลือนรางนั้นเอง ปรากฏการณ์ใหม่ที่งานวิจัยชิ้นนี้สนใจศึกษาได้ก่อตัวขึ้น นั่นคือการที่พลเมืองธรรมดา ซึ่งไม่มีตำแหน่งทางการเมือง ไม่มีทรัพยากรของสถาบัน และไม่มีอำนาจตามโครงสร้างใดๆ ได้ลุกขึ้นมากลายเป็นผู้ผลิตและเผยแพร่สารทางการเมืองที่ทรงพลัง จนอาจสามารถส่งผลต่อทิศทางของการเลือกตั้งและการก่อรูปของมติมหาชนได้อย่างมีนัยสำคัญ

ปรากฏการณ์นี้ปรากฏชัดเจนที่สุดในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของประเทศไทย เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 27 ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย การเลือกตั้งครั้งนี้มีผู้มาใช้สิทธิ์ถึง 39,514,973 คน คิดเป็นร้อยละ 75.71 ซึ่งถือเป็นอัตราการมีส่วนร่วมที่สูงผิดปกติ (Thai PBS, 2566) และผลที่ปรากฏก็ทำให้นักวิเคราะห์การเมืองหลายคนต้องประหลาดใจ เมื่อพรรคก้าวไกล ซึ่งเป็นพรรคที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2563 จากพรรคอนาคตใหม่ที่ถูกยุบไป สามารถคว้าชัยชนะได้ที่นั่งในสภาสูงสุด

ถึง 151 ที่นั่ง แซงหน้าพรรคเพื่อไทยที่ได้เพียง 141 ที่นั่ง และพรรคภูมิใจไทยที่ได้ 68 ที่นั่ง (Thai PBS, 2566) ความสำเร็จอันน่าตื่นตะลึงนี้เกิดขึ้นพร้อมๆ กับกระแสการสนับสนุนที่ไหลบ่าอยู่บนแพลตฟอร์ม TikTok ซึ่งเต็มไปด้วยคลิปวิดีโอสั้นนับพันนับหมื่นชิ้นที่สร้างขึ้นโดยผู้ใช้งานทั่วไปที่สมัครใจสนับสนุนพรรคด้วยตนเอง

ผู้ใช้งานเหล่านี้คือกลุ่มคนที่เรียกกันว่า “หัวคะแนนธรรมชาติ” ซึ่งเป็นคำที่ถูกนำมาใช้โดย พรรณิการ์ วานิช อดีตผู้ช่วยหาเสียงของพรรคก้าวไกล เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่ผู้สนับสนุนพรรคซึ่งไม่มีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการกับพรรคใดๆ ได้ลุกขึ้นมาสร้างสรรค์ ผลิตซ้ำ และเผยแพร่เนื้อหาสนับสนุนพรรคด้วยตนเองโดยไม่ได้รับค่าตอบแทน คำนี้มีนัยที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะมันแยกตัวเองออกจากความหมายดั้งเดิมของคำว่า “หัวคะแนน” ในการเมืองไทย ซึ่งมักเชื่อมโยงกับระบบอุปถัมภ์ การซื้อเสียง และเครือข่ายผลประโยชน์ที่ซับซ้อน (Anek Laothamatas, 1996) มาสู่รูปแบบใหม่ของการสนับสนุนทางการเมืองที่ขับเคลื่อนด้วยอุดมการณ์และความศรัทธา และกระทำผ่านเครื่องมือดิจิทัลในพื้นที่ออนไลน์

ในเชิงนิยามมโนทัศน์ (conceptual definition) คำว่า “หัวคะแนนธรรมชาติ” ในงานวิจัยชิ้นนี้ถูกนิยามว่า พลเมืองดิจิทัลที่ไม่มีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการกับพรรคการเมืองใด ไม่ได้รับค่าตอบแทนหรือการจ้างวาน แต่สมัครใจสร้างสรรค์ ผลิตซ้ำ และเผยแพร่เนื้อหาสนับสนุนพรรคการเมืองด้วยแรงขับเคลื่อนจากอุดมการณ์และความศรัทธาส่วนตัว ในแง่สถานะทางวิชาการ คำนี้ถือเป็นวาทกรรมที่ผลิตขึ้นในบริบทการเมืองไทยโดยนักการสื่อสารการเมือง มิใช่ศัพท์บัญญัติทางวิชาการที่มีที่มาจากทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งโดยตรง อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่รองรับปรากฏการณ์นี้ ได้แก่ แนวคิดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม (participatory culture) ของ Jenkins (2006) ซึ่งอธิบายการเปลี่ยนผ่านของพลเมืองจากผู้รับสารสู่ผู้ผลิตสาร และแนวคิดผู้นำทางความคิดดิจิทัล (digital opinion leaders) ที่พัฒนาต่อจากทฤษฎีการไหลของข่าวสารสองจังหวะของ Lazarsfeld et al. (1944)

การเกิดขึ้นของหัวคะแนนธรรมชาติบน TikTok มีความสำคัญอย่างยิ่งในเชิงวิชาการ เพราะได้ตั้งคำถามกับสมมติฐานพื้นฐานหลายประการเกี่ยวกับธรรมชาติของการสื่อสารทางการเมืองและการมีส่วนร่วมของพลเมือง ในทางหนึ่งมันท้าทายภาพแบบดั้งเดิมที่มองว่า การสื่อสารทางการเมืองเป็นกิจกรรมที่ไหลจากบนลงล่าง จากนักการเมืองและพรรคการเมืองไปสู่ประชาชนผู้รับสาร ในอีกทางหนึ่ง มันยังตั้งคำถามกับแนวคิดที่ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบออนไลน์เป็นเพียง “slacktivism” หรือการมีส่วนร่วมแบบผิวเผินที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบที่แท้จริง (Morozov, 2011) เพราะหลักฐานจากการเลือกตั้งปี 2566 ชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองบน TikTok ของหัวคะแนนธรรมชาตินั้นมีน้ำหนักและผลกระทบที่จับต้องได้จริง

TikTok เป็นแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่พัฒนามาจากแอปพลิเคชัน Douyin ของบริษัท ByteDance ในประเทศจีน ก่อนเปิดให้บริการแก่ผู้ใช้ทั่วโลกในปี พ.ศ. 2560 แพลตฟอร์มนี้เน้นการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบวิดีโอสั้น และได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เรียกกันว่า Generation Z ข้อมูลจาก We Are Social (2022) ระบุว่า TikTok เป็นแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่มีผู้ใช้งานมากเป็นอันดับ 6 ของโลก ด้วยจำนวนผู้ใช้งานกว่า 1,000 ล้านคน สำหรับประเทศไทยนั้น TikTok มีผู้ใช้งานในช่วงอายุ 16-24 ปี มากกว่า 35 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 63.6 ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั้งหมด ตัวเลขเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงพลังการเข้าถึงที่มหาศาลของแพลตฟอร์มนี้ โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่กำลังก้าวเข้าสู่วัยลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นครั้งแรก

สิ่งที่ทำให้ TikTok แตกต่างจากแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์อื่นๆ อย่างเด่นชัดที่สุดคือ ระบบอัลกอริทึมที่ควบคุมหน้า “For You Page” (FYP) ซึ่งเป็นกลไกที่คัดเลือกและนำเสนอเนื้อหาแก่ผู้ใช้แต่ละคนโดยอิงจากพฤติกรรมการรับชมและการมีส่วนร่วมของพวกเขา ระบบนี้ทำให้เนื้อหาสามารถแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง (viral) โดยไม่จำเป็นต้องมีผู้ติดตามจำนวนมากมาก่อน ซึ่งแตกต่างจากแพลตฟอร์มอย่าง Facebook หรือ Instagram ที่การมอง

เห็นเนื้อหามักขึ้นอยู่กับจำนวนเพื่อนหรือผู้ติดตามที่มีอยู่แล้ว ลักษณะเฉพาะนี้ทำให้ TikTok เปิดโอกาสให้บุคคลธรรมดาที่ไม่มีชื่อเสียงมาก่อนสามารถสร้างอิทธิพลทางการเมืองได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนั้น TikTok ยังมีคุณลักษณะเฉพาะอื่นๆ ที่เอื้อต่อการสื่อสารทางการเมือง ได้แก่ เครื่องมือตัดต่อวิดีโอที่ใช้งานง่าย คลังเสียงและดนตรีที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างอิสระ ฟีเจอร์ Duet และ Stitch ที่อนุญาตให้ผู้ใช้สร้างเนื้อหาต่อยอดจากคลิปของผู้อื่น และวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมชาติและความสร้างสรรค์มากกว่าความสมบูรณ์แบบทางเทคนิค (Literat and Kligler-Vilenchik, 2021)

ก่อนที่ TikTok จะเข้ามามีบทบาทในพื้นที่การเมืองไทย การสื่อสารทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในประเทศไทยมีประวัติอันยาวนานที่เชื่อมโยงกับความขัดแย้งทางการเมืองหลายครั้ง นับตั้งแต่วิกฤตการณ์ทางการเมืองปี พ.ศ. 2553 เป็นต้นมา Facebook และ Twitter กลายเป็นพื้นที่หลักสำหรับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของทั้งฝ่ายเสื้อแดงและเสื้อเหลือง (Sinpeng, 2021) และหลังจากการรัฐประหารปี พ.ศ. 2557 สื่อสังคมออนไลน์ก็กลายเป็นพื้นที่ต่อต้านอำนาจรัฐที่สำคัญ เนื่องจากสื่อกระแสหลักอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลทหาร (Kongkirati and Kanchoochat, 2018) อย่างไรก็ตาม บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเลือกตั้งปี 2562 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งครั้งแรกหลังรัฐประหาร ยังคงเน้นไปที่ Facebook และ Twitter เป็นหลัก ขณะที่ TikTok ยังไม่ได้รับความสนใจในฐานะเครื่องมือทางการเมืองอย่างจริงจัง

การเปลี่ยนแปลงสำคัญเกิดขึ้นในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ระหว่างปี พ.ศ. 2563-2564 เมื่อการกักตัวอยู่บ้านและการปิดกั้นพื้นที่สาธารณะทำให้คนรุ่นใหม่หันมาใช้ TikTok อย่างแพร่หลายมากขึ้น ในช่วงเวลาเดียวกัน TikTok ได้กลายเป็นแพลตฟอร์มหลักที่นักศึกษาและเยาวชนใช้เผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับการประท้วงทางการเมืองในปี พ.ศ. 2563-2564 ซึ่งเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสถาบันการเมืองและกองทัพ (นภัสวรรณ รักษาใจ และพิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, 2566) ประสบการณ์นี้ได้วางรากฐานให้กับวัฒนธรรมการแสดงออกทางการเมืองผ่าน TikTok ที่เบ่งบานอย่างเต็มที่ในช่วงการหาเสียงเลือกตั้งปี 2566

เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของหัวคะแนนธรรมชาติบน TikTok ได้อย่างลึกซึ้ง บทความนี้จะนำแนวคิดทางทฤษฎีหลายชุดมาบูรณาการกัน แนวคิดแรกและสำคัญที่สุดคือ แนวคิดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม (participatory culture) ของ Jenkins (2006) ซึ่งเสนอว่า สภาพแวดล้อมสื่อดิจิทัลได้สร้างเงื่อนไขใหม่ที่ทำให้ผู้บริโภคสื่อสามารถกลายเป็นผู้ผลิตสื่อได้อย่างง่ายดาย และการสร้างสรรค์ ดัดแปลง และเผยแพร่เนื้อหาได้กลายเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญทางสังคมและการเมือง แนวคิดนี้เชื่อมโยงกับแนวคิดที่สองคือ แนวคิดสาธารณะแห่งอารมณ์ (affective publics) ของ Papacharissi (2015) ที่อธิบายว่า ชุมชนทางการเมืองในยุคดิจิทัลมักก่อตัวขึ้นจากการแบ่งปันอารมณ์ความรู้สึกร่วมกันมากกว่าจากการถกเถียงเชิงเหตุผลตามอุดมคติของพื้นที่สาธารณะ (public sphere) ตามแนวคิดของ Habermas (1989) แนวคิดที่สามคือ ทฤษฎีการไหลของข่าวสารสองจังหวะ (two-step flow of communication) ของ Lazarsfeld et al. (1944) ที่ถูกนำมาปรับใช้ในบริบทดิจิทัลเพื่ออธิบายบทบาทของอินฟลูเอนเซอร์ในฐานะผู้นำทางความคิดดิจิทัล (digital opinion leaders) และแนวคิดที่สี่คือ ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ (uses and gratifications theory) ของ Katz et al. (1974) ที่ช่วยอธิบายแรงจูงใจที่ผลักดันให้หัวคะแนนธรรมชาติสมัครใจลงทุนเวลาและพลังงานในการสร้างเนื้อหาทางการเมืองโดยไม่มีค่าตอบแทน

บทความชิ้นนี้มีข้อเสนอสำคัญสามประการ ประการแรก หัวคะแนนธรรมชาติบน TikTok มิใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หรือเป็นเพียงผลพลอยได้ของกระแสโซเชียลมีเดีย หากแต่เป็นรูปแบบใหม่ของการจัดระเบียบทางการเมืองที่ขับเคลื่อนโดยอุดมการณ์ร่วม และปรับตัวอย่างชาญฉลาดกับคุณลักษณะเฉพาะของแพลตฟอร์ม ประการที่สอง หัวใจสำคัญของการสื่อสารของหัวคะแนนธรรมชาติอยู่ที่การระดมอารมณ์ความรู้สึก โดยเฉพาะความหวัง ความโกรธ และอารมณ์ขัน ซึ่งทำงานผ่านโครงสร้างการเล่าเรื่องแบบ “วีรบุรุษปะทะผู้ร้าย” จนก่อให้เกิดสาธารณะแห่งอารมณ์ที่มีความเหนียวแน่นทางอุดมการณ์ และประการที่สาม ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในดุลอำนาจการสื่อสาร ซึ่งทำให้การกำหนดวาระทางการเมืองไม่ได้เป็นอภิสิทธิ์ของพรรคการเมืองและสื่อมวลชนอีกต่อไป

ข้อเสนอเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจการเมืองไทยร่วมสมัย เนื่องจากการเมืองไทยมีลักษณะเฉพาะที่ซับซ้อน ทั้งในแง่ของการผสมผสานระหว่างประชาธิปไตยเลือกตั้งกับโครงสร้างอำนาจที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ระบบอุปถัมภ์ที่ฝังรากลึก และการแบ่งขั้วทางอุดมการณ์ที่เข้มข้น การที่หัวคะแนนธรรมชาติสามารถสร้างรูปแบบการสนับสนุนทางการเมืองที่แตกต่างไปจากระบบดั้งเดิมได้ จึงมีนัยสำคัญทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ

นอกจากนี้ การทำความเข้าใจปรากฏการณ์นี้ยังมีความสำคัญในบริบทที่กว้างขึ้น เนื่องจาก TikTok ได้แสดงบทบาทที่คล้ายคลึงกันในการเลือกตั้งหลายครั้งทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นการใช้ TikTok ในการต่อต้าน โดนัลด์ ทรัมป์ ในการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาปี 2020 (Literat and Kligler-Vilenchik, 2021) บทบาทของ TikTok ในการสนับสนุนการประท้วงในอินโดนีเซีย หรือการใช้แพลตฟอร์มนี้ในการขยายเสียงของขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตยในเมียนมาและไทย อย่างไรก็ตาม บริบทของแต่ละประเทศก็มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน และการนำแนวคิดที่พัฒนาขึ้นในบริบทตะวันตกมาทาบซ้อนกับบริบทไทยโดยตรงย่อมเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวัง ดังที่ Sinpeng (2021) เตือนไว้ว่า การทำความเข้าใจการเมืองดิจิทัลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทเฉพาะทางประวัติศาสตร์ การเมือง และวัฒนธรรมของแต่ละสังคม

บทความนี้จัดโครงสร้างดังต่อไปนี้ ส่วนถัดไปจะนำเสนอกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์ ตามด้วยการอธิบายระเบียบวิธีวิจัย ผลการศึกษา และการอภิปรายผลที่เชื่อมโยงการค้นพบเชิงประจักษ์กับนัยเชิงทฤษฎีและเชิงนโยบาย โดยมีเป้าหมายหลักในการสร้างองค์ความรู้ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ใหม่นี้ได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน รวมถึงเปิดประตูสู่การวิจัยในอนาคตที่จะสำรวจมิติต่าง ๆ ของการสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัลต่อไป ก่อนจะก้าวไปสู่ส่วนเนื้อหา อาจเป็นการสมควรที่จะตั้งคำถามพื้นฐานสักข้อหนึ่งว่าเหตุใดจึงต้องศึกษาหัวคะแนนธรรมชาติ และเหตุใดจึงต้องศึกษาในบริบทของ TikTok คำตอบที่ตรงไปตรงมาที่สุดก็คือ เพราะปรากฏการณ์นี้เป็นของจริง และยังไม่มีผู้ศึกษามากนักในบริบทของ TikTok ซึ่งเป็นพื้นที่ใหม่ที่มีความหลากหลาย

ของเครื่องมือในการสร้างสรรค์เนื้อหา การที่พรรคก้าวไกลซึ่งเป็นพรรคใหม่ที่มีทรัพยากรจำกัดเมื่อเทียบกับพรรคการเมืองใหญ่อื่นๆ สามารถกวาดที่นั่งในสภาได้มากที่สุดในการเลือกตั้งปี 2566 นั้น จึงอาจไม่สามารถอธิบายได้โดยการวิเคราะห์ปัจจัยดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว ไม่ว่าจะเป็นฐานเสียงในพื้นที่ เครือข่ายอุปถัมภ์ หรืองบประมาณการหาเสียง ส่วนหนึ่งของคำอธิบายที่ขาดหายไปนั้นอาจอยู่ที่พลังของหัวคะแนนธรรมชาติที่ทำงานบน TikTok ผ่านกลไกที่ยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบ นั่นคือพลังของคนธรรมดาที่มีสมาร์ทโฟนและมีความคิดสร้างสรรค์ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวทางการเมืองในแบบฉบับของตนเองและชักชวนเพื่อนบ้าน ญาติมิตร และคนแปลกหน้าในโลกออนไลน์ให้ร่วมฝันถึงอนาคตที่แตกต่างออกไป ในแง่นี้ การศึกษาหัวคะแนนธรรมชาติบน TikTok จึงไม่ใช่เพียงการศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ หากแต่เป็นการศึกษาถึงวิธีที่ผู้คนสร้างความหมายทางการเมือง สร้างชุมชนแห่งความเชื่อและความหวัง และท้าทายโครงสร้างอำนาจผ่านเครื่องมือที่มีอยู่ในมือของพวกเขา ซึ่งเป็นคำถามที่มีความสำคัญไม่เพียงสำหรับประเทศไทย แต่สำหรับทุกสังคมที่กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์สื่อและการเมืองในยุคดิจิทัล

ด้วยเหตุผลดังกล่าว งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งศึกษา “รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมือง” ของหัวคะแนนธรรมชาติบน TikTok โดยเฉพาะการทำความเข้าใจว่า พลเมืองธรรมดาสร้างและเผยแพร่เนื้อหาทางการเมืองในลักษณะใดด้วยกลยุทธ์อะไร และผ่านกลไกทางแพลตฟอร์มแบบไหน จะช่วยให้เราเข้าใจกระบวนการที่ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองในโลกออนไลน์สามารถส่งผลต่อทิศทางการเมืองได้อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นคำถามที่มีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงประชาธิปไตยสำหรับสังคมไทยและสังคมโลกในยุคดิจิทัล โดยในที่นี้ “รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมือง” หมายถึง วิธีการและแนวทางที่หัวคะแนนธรรมชาติเลือกใช้ในการสร้างสรรค์และเผยแพร่เนื้อหาทางการเมืองบนแพลตฟอร์ม TikTok ครอบคลุมสี่มิติหลัก ได้แก่ (1) รูปแบบของเนื้อหา (content forms) หมายถึง ประเภทและลักษณะของเนื้อหาที่ผลิต เช่น เนื้อหาเชิงให้ข้อมูล เชิงวิพากษ์ เชิงชักชวน หรือเชิงเสียดสี (2) กลวิธีทางวาทศิลป์

(rhetorical strategies) หมายถึง เทคนิคการใช้ภาษาและการสร้างความหมายเพื่อโน้มน้าวผู้รับสาร (3) การระดมอารมณ์ความรู้สึก (emotional mobilization) หมายถึง กลไกการกระตุ้นความหวัง ความโกรธ หรืออารมณ์ขัน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมือง และ (4) การสร้างอัตลักษณ์ทางการเมือง (political identity construction) หมายถึง กระบวนการสร้างและยืนยันความเป็นสมาชิกของชุมชนทางการเมืองผ่านสัญลักษณ์และภาษาร่วม ตามกรอบแนวคิดของ McNair (2011) ที่นิยามการสื่อสารทางการเมืองว่าครอบคลุมการสื่อสารทุกรูปแบบที่มุ่งส่งผลต่อกระบวนการทางการเมือง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองของหัวคะแนนธรรมชาติที่สนับสนุนพรรคก้าวไกลบนแพลตฟอร์ม TikTok ในช่วงการเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ. 2566

2. เพื่อวิเคราะห์กลยุทธ์การเล่าเรื่องและการระดมอารมณ์ความรู้สึกในเนื้อหาที่ผลิตโดยหัวคะแนนธรรมชาติ และความสัมพันธ์กับการก่อตัวของสาธารณะแห่งอารมณ์ในบริบทการเมืองไทยบนแพลตฟอร์ม TikTok ในช่วงการเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ. 2566

3. เพื่ออภิปรายนัยสำคัญของปรากฏการณ์หัวคะแนนธรรมชาติในฐานะรูปแบบใหม่ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองดิจิทัล และผลกระทบต่อภูมิทัศน์การสื่อสารทางการเมืองไทยร่วมสมัยบนแพลตฟอร์ม TikTok ในช่วงการเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ. 2566

กรอบแนวคิดและการทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้แนวคิดที่สำคัญห้าแนวคิด ได้แก่ วัฒนธรรมการมีส่วนร่วม (participatory culture) สาธารณะแห่งอารมณ์ (affective publics) ทฤษฎีการไหลของข่าวสารสองจังหวะ (two-step flow of communication) ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ (uses and gratifications theory) และ

แนวคิดการสื่อสารทางการเมือง (political communication) แนวคิดทั้งห้านี้ทำงานสอดประสานกันในการอธิบายปรากฏการณ์หัวคะแนนธรรมชาติบน TikTok ในฐานะที่เป็นทั้งปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม ปรากฏการณ์ทางอารมณ์ ปรากฏการณ์ทางการสื่อสาร และปรากฏการณ์ทางจิตวิทยาสังคมในเวลาเดียวกัน

1. วัฒนธรรมการมีส่วนร่วม (Participatory Culture)

แนวคิดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมมีฐานคิดที่ว่า สภาพแวดล้อมสื่อดิจิทัลนั้นได้สร้างเงื่อนไขใหม่ที่ทำให้ผู้บริโภคสื่อสามารถกลายเป็นผู้ผลิตสื่อได้อย่างง่ายดาย และการสร้างสรรค์ ดัดแปลง และเผยแพร่เนื้อหาได้กลายเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญทางสังคมและการเมือง แนวคิดดังกล่าวถูกให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้นในงานศึกษาสื่อดิจิทัลร่วมสมัย โดยเฉพาะในทางนิเทศศาสตร์และการศึกษาวัฒนธรรมที่ตระหนักในความสำคัญของตัวแสดงที่เป็นผู้ใช้งานธรรมดาในฐานะผู้ผลิตความหมายทางสังคมและการเมือง อีกทั้งยังท้าทายแนวคิดที่ยึดเอาสถาบันสื่อและนักการเมืองเป็นศูนย์กลางของการสื่อสารทางการเมือง (institutional communication) โดยให้ความสำคัญกับการเป็นตัวแทนและผู้กระทำการของพลเมืองธรรมดา (ordinary citizens) ในการหล่อหลอมวาทกรรมของสังคม ของการเมือง และกระทั่งของกระแสประวัติศาสตร์

Jenkins (2006) ผู้ริเริ่มแนวคิดนี้ในงานสำคัญอย่าง *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide* ได้นิยามวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นวัฒนธรรมที่มีอุปสรรคที่ต่ำในการแสดงออกและการมีส่วนร่วม มีการสนับสนุนให้สร้างและแบ่งปันผลงาน มีระบบการให้คำปรึกษาอย่างไม่เป็นทางการในชุมชน และมีความเชื่อว่า การมีส่วนร่วมของแต่ละคนนั้นมีความสำคัญและสามารถสร้างความแตกต่างได้ ลักษณะทั้งสี่ประการนี้ไม่เพียงอธิบายพฤติกรรมของผู้ใช้งานสื่อดิจิทัลทั่วไป แต่ยังอธิบายได้อย่างแม่นยำถึงพฤติกรรมของหัวคะแนนธรรมชาติที่สนับสนุนพรรคก้าวไกลบน TikTok ในการเลือกตั้งปี 2566 ซึ่งต่างก็ลุกขึ้นมาสร้างสรรค์เนื้อหาด้วยตนเอง โดยไม่ต้องรอคำสั่งหรือค่าตอบแทนจากพรรค

สิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งในบริบทของงานวิจัยชิ้นนี้คือ การที่ Jenkins (2006) เสนอแนวคิดเรื่อง “การสร้างสรรค์ร่วม” (co-creation) และ “การดัดแปลงเนื้อหา” (remix) ในฐานะที่เป็นหัวใจของวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม การดัดแปลงเนื้อหานั้นไม่ได้หมายความเพียงการเอาเนื้อหาของผู้อื่นมาปรับเปลี่ยนรูปแบบเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนกว่านั้นคือ การที่ผู้ใช้งานนำวัตถุดิบทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหา เสียง ภาพ หรือรูปแบบการนำเสนอ มาผ่านกระบวนการตีความใหม่และใส่ความหมายใหม่ลงไป (resignification) เพื่อสื่อสารบางสิ่งบางอย่างที่สอดคล้องกับบริบทและจุดยืนของตนเอง กระบวนการนี้ปรากฏชัดเจนในพฤติกรรมของหัวคะแนนธรรมชาติที่นำเพลงฮิตที่กำลังเป็นกระแสบน TikTok มาประกอบกับเนื้อหาสนับสนุนพรรคก้าวไกล หรือการที่พวกเขานำคลิปปราศรัยของนายพิธา ลิ้มเจริญรัตน์ มาตัดต่อใหม่ในบริบทที่แตกต่างออกไปเพื่อสร้างเรื่องเล่าที่มีพลังมากขึ้น

Delwiche and Jacobs (2012) ได้ขยายความแนวคิดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมต่อไป โดยชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมนี้ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ (paradigm shift) จากรูปแบบการบริโภคสื่อแบบดั้งเดิมที่ผู้รับสารเป็นเพียงผู้บริโภคเนื้อหา ไปสู่รูปแบบที่ผู้รับสารมีบทบาทที่กระตือรือร้นและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการสร้างสรรค์ ผลิต เผยแพร่ และแลกเปลี่ยนเนื้อหา ซึ่งมักเกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมที่อำนวยโดยเทคโนโลยีดิจิทัล ข้อสังเกตนี้มีนัยสำคัญสำหรับการทำความเข้าใจหัวคะแนนธรรมชาติ เพราะมันช่วยอธิบายว่า เหตุใดบุคคลธรรมดาที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการสื่อสารทางการเมืองมาก่อนจึงสามารถผลิตเนื้อหาที่มีคุณภาพและมีผลกระทบได้ ซึ่งก็เป็นเพราะแพลตฟอร์ม TikTok ได้สร้างสภาพแวดล้อมที่ลดทอนอุปสรรคในการผลิตสื่อลงอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งด้านทักษะทางเทคนิค ด้านเครื่องมือ และด้านต้นทุน

อย่างไรก็ตาม แนวคิดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมก็ไม่ได้ปราศจากการวิพากษ์วิจารณ์ Morozov (2011) ตั้งคำถามว่า การมีส่วนร่วมในโลกออนไลน์นั้นเป็นเพียงการมีส่วนร่วมที่ผิวเผิน หรือที่เรียกว่า “slacktivism” มากกว่าที่จะเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีน้ำหนักจริงๆ ขณะที่ Christensen (2011)

ชี้ว่าการกด “ถูกใจ” หรือการแชร์เนื้อหานั้นอาจไม่ต่างจากการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ที่ไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่จับต้องได้ ข้อวิจารณ์เหล่านี้มีความสำคัญ แต่หลักฐานจากการเลือกตั้งปี 2566 ในประเทศไทยก็ชี้ให้เห็นว่า ในกรณีของหัวคะแนนธรรมชาติและพรรคก้าวไกลนั้น การมีส่วนร่วมในโลกออนไลน์มิได้จำกัดอยู่เพียงในโลกเสมือนจริง แต่สามารถแปลงไปสู่คะแนนเสียงจริงในหีบเลือกตั้งได้

Waldron et al. (2018) ได้ขยายขอบเขตของแนวคิดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมออกไปสู่บริบทต่างๆ ที่หลากหลายมากกว่าแค่การศึกษาสื่อ โดยชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมนี้ได้ท้าทายแนวปฏิบัติแบบดั้งเดิมในหลายสาขา และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การทำงานร่วมกัน และการแลกเปลี่ยนทักษะ ซึ่งนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม (collective identity) และการขับเคลื่อนประเด็นต่างๆ ในสังคม การสังเกตนี้มีความสำคัญสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ เพราะมันชี้ให้เห็นว่าหัวคะแนนธรรมชาตินั้นไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ผลิตและเผยแพร่เนื้อหาทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสมาชิกในชุมชนนั้นต่างก็เรียนรู้จากกันและกันว่า จะสื่อสารเรื่องการเมืองบน TikTok ได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างไร สร้างและส่งต่อรูปแบบการนำเสนออย่างไร และสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้ชมได้อย่างไร

2. สาธารณะแห่งอารมณ์ (Affective Publics)

แนวคิดสาธารณะแห่งอารมณ์มีฐานคิดที่ว่า การรวมตัวกันของผู้คนในพื้นที่ดิจิทัลเพื่อกิจกรรมทางการเมืองนั้นมิได้อาศัยเหตุผลเชิงตรรกะเป็นตัวเชื่อมโยงเสมอไป หากแต่อาศัยกระแสอารมณ์ความรู้สึกร่วมที่ไหลเวียนอยู่ในพื้นที่ออนไลน์เป็นกาวที่ยึดผู้คนเข้าด้วยกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการที่ความรู้สึกของบุคคลหนึ่งเชื่อมโยงและสั่นพ้องกับความรู้สึกของบุคคลอื่น ก่อให้เกิดโครงข่ายของความรู้สึกร่วมและการสนับสนุนระหว่างกัน แนวคิดดังกล่าวถูกให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้นในงานศึกษาสายการสื่อสารทางการเมืองร่วมสมัย โดยเฉพาะในทางรัฐศาสตร์และนิเทศศาสตร์ที่ตระหนักในความสำคัญของอารมณ์ความรู้สึกในกระบวนการทางการเมือง อีกทั้งยังท้าทายแบบจำลองของ Habermas

(1989) ที่มองว่า พื้นที่สาธารณะที่ดีต้องอาศัยการปรึกษาหารือเชิงเหตุผลเท่านั้น โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของความรู้สึก (emotion) และผลกระทบทางอารมณ์ (affect) ในฐานะที่เป็นพลังงานสำคัญที่หล่อเลี้ยงการมีส่วนร่วมทางการเมือง

Papacharissi (2015) ผู้ที่พัฒนาแนวคิดนี้อย่างเป็นระบบในงาน *Affective Publics: Sentiment, Technology, and Politics* ได้อธิบายว่า affective publics หรือสาธารณะแห่งอารมณ์นั้นคือ กลุ่มคนที่ก่อตัวขึ้นและเชื่อมโยงกันผ่านการแบ่งปันและการไหลเวียนของ affect และอารมณ์ความรู้สึกร่วมกันในพื้นที่ดิจิทัล Papacharissi แยกความแตกต่างระหว่าง “affect” ซึ่งหมายถึงการตอบสนองหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นในระดับร่างกาย (bodily intensity) ซึ่งอาจเกิดขึ้นก่อนหรือควบคู่ไปกับการรับรู้และตีความทางปัญญา (cognitive interpretation) กับ “emotion” ซึ่งหมายถึงความรู้สึกที่ผ่านการรับรู้และตีความทางสังคมวัฒนธรรมแล้ว และสามารถระบุชื่อเรียกได้ เช่น โกรธ เศร้า ดีใจ (Massumi, 2002) ความแตกต่างนี้มีความสำคัญในการทำความเข้าใจว่า เหตุใดเนื้อหาบน TikTok จึงมีพลังในการสร้างการมีส่วนร่วมได้สูงกว่าสื่ออื่นๆ เพราะวิดีโอสั้นที่ประกอบด้วยภาพ เสียง การเคลื่อนไหว และดนตรี สามารถกระตุ้น affect ได้อย่างรวดเร็วและทรงพลัง ก่อนที่ผู้ชมจะมีเวลาคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผล

ความสำคัญของ affect ในการสื่อสารทางการเมืองบน TikTok นั้นสอดคล้องกับงานของ Wahl-Jorgensen (2019) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ สื่อ และการเมืองอย่างเป็นระบบ โดยชี้ให้เห็นว่า การรายงานข่าวและการสื่อสารทางการเมืองที่ประสบความสำเร็จในยุคดิจิทัลนั้น มักเป็นการสื่อสารที่สามารถกระตุ้นอารมณ์ของผู้รับสารได้ ไม่ว่าจะเป็นความเห็นอกเห็นใจ ความโกรธ ความกลัว หรือความหวัง เนื้อหาที่กระตุ้นอารมณ์ได้ดีนั้นมักถูกแชร์ต่อมากกว่าเนื้อหาที่เน้นข้อมูลล้วนๆ เพราะการแชร์เนื้อหาเป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงออกทางอารมณ์และการยืนยันอัตลักษณ์ของตนเองในพื้นที่สาธารณะ

ในบริบทของการเลือกตั้งปี 2566 ในประเทศไทย สาธารณะแห่งอารมณ์ที่ก่อตัวขึ้นรอบพรรคก้าวไกลบน TikTok นั้นมีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ กล่าวคือ มันขับเคลื่อนด้วยอารมณ์ความหวัง (hope) เป็นหลัก ซึ่งแตกต่างจากการเมืองแห่งอารมณ์กลัว (politics of fear) ที่มักพบในการสื่อสารทางการเมืองของพรรคอนุรักษนิยม ความหวังในที่นี้ไม่ได้หมายถึงความหวังแบบนามธรรม แต่เป็นความหวังที่มีร่างกาย (embodied hope) คือ ความหวังที่ผูกโยงกับตัวบุคคลอย่างนายพิธา ลิ้มเจริญรัตน์ ที่ถูกนำเสนอผ่านภาพสโลโมชัน ดนตรีปลุกเร้า และเรื่องเล่าที่วางกรอบให้เขาเป็นสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลง การที่ความหวังมีร่างกายเช่นนี้ทำให้สามารถถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่งได้ผ่านคลิปวิดีโอ และสร้างชุมชนแห่งความรู้สึกร่วม (community of feeling) ที่มีความเหนียวแน่นอย่างน่าทึ่ง

ควบคู่ไปกับอารมณ์ความหวัง อารมณ์ความโกรธ (anger) ก็มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสาธารณะแห่งอารมณ์นี้ด้วย ดังที่ Papacharissi (2015) ชี้ว่า affect มักมีลักษณะที่ติดต่อ (contagious) หรือแพร่กระจายได้ง่ายในสภาวะแวดล้อมดิจิทัล ความโกรธต่อระบอบอำนาจเดิม ต่อการสืบทอดอำนาจ และต่อความไม่เป็นธรรมที่สะสมมาตลอดหลายทศวรรษ เมื่อถูกแสดงออกผ่านคลิปวิดีโอที่มีพลังบน TikTok ก็สามารถแพร่กระจายและขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว และเปลี่ยนความคับข้องใจส่วนตัวให้กลายเป็นพลังทางการเมืองร่วมกัน

สิ่งที่น่าสังเกตเป็นพิเศษในกรณีของ TikTok คือ บทบาทของอารมณ์ขัน (humor) ในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของ affect ทางการเมือง การที่หัวคะแนนธรรมชาติจำนวนมากเลือกสื่อสารการเมืองผ่านการล้อเลียน มีม และการเสียดสี นั้นสอดคล้องกับที่ นภัสวรรณ รักษาใจ และพิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (2566) สังเกตไว้ว่า อารมณ์ขันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้คนรู้สึกปลอดภัยจากอำนาจรัฐในการแสดงออกและมีส่วนร่วมทางการเมือง การที่การเมืองถูกนำเสนอในรูปแบบที่ตลกขบขันและบันเทิงเริงรมย์นั้นไม่เพียงแต่ช่วยลดกำแพงทางจิตวิทยาในการรับชมเนื้อหาการเมืองสำหรับผู้ที่ไม่สนใจการเมืองเป็นทุนเดิมเท่านั้น แต่ยังสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงออกที่อาจเสี่ยงต่อการถูกดำเนินคดีในบริบทของ

กฎหมายไทย ที่จำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองหลายประการ

3. ทฤษฎีการไหลของข่าวสารสองจังหวะ (Two-step Flow of Communication)

แนวคิดการไหลของข่าวสารสองจังหวะมีฐานคิดที่ว่า อิทธิพลของสื่อมวลชนต่อทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองของผู้คนนั้นมิได้เป็นการไหลที่ตรงไปตรงมาจากสื่อสู่ผู้รับสารโดยตรง หากแต่มักถูกกลั่นกรองผ่านบุคคลบางกลุ่มในสังคมที่เรียกว่า “ผู้นำทางความคิด” (opinion leaders) ก่อนที่จะส่งต่อไปยังผู้รับสารทั่วไป ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการที่ผู้นำทางความคิดเหล่านี้ทำหน้าที่ตีความ ประเมิน และส่งต่อข้อมูลข่าวสารในลักษณะที่สอดคล้องกับบริบทและความเข้าใจของกลุ่มสังคมที่ตนอยู่ด้วย ก่อให้เกิดการกลั่นกรองและปรับเปลี่ยนสารที่มีความสำคัญยิ่งต่อกระบวนการสื่อสารทางสังคม แนวคิดดังกล่าวถูกให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้นในยุคที่สื่อดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของการสื่อสาร โดยเฉพาะในทางนิเทศศาสตร์และรัฐศาสตร์ ที่ศึกษาอิทธิพลของอินฟลูเอนเซอร์ในสื่อสังคมออนไลน์ อีกทั้งยังท้าทายแนวคิดที่มองว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลโดยตรงต่อผู้รับสาร (direct media effects) โดยให้ความสำคัญกับบทบาทของเครือข่ายสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการกำหนดทิศทางและความเข้มข้นของอิทธิพลของสื่อ

Lazarsfeld et al. (1944) ผู้คิดค้นทฤษฎีนี้จากการศึกษาการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาปี 1940 เสนอว่า อิทธิพลของสื่อมวลชนมักไม่ได้ไหลตรงจากสื่อไปสู่ผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งโดยตรง แต่มักผ่านผู้นำทางความคิดที่เป็นคนในวงสังคมของผู้มีสิทธิ์เลือกตั้งก่อน Katz and Lazarsfeld (1955) ได้พัฒนาแนวคิดนี้ต่อไปในงาน *Personal Influence* โดยชี้ให้เห็นว่า ผู้นำทางความคิดในสังคมนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีสถานะสูงหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางเสมอไป แต่อาจเป็นบุคคลธรรมดาที่มีความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีการเปิดรับสื่อในเรื่องนั้นมากกว่าคนทั่วไป และมีเครือข่ายสังคมที่ทำให้สามารถส่งอิทธิพลต่อความคิดเห็นของคนรอบข้างได้

ในบริบทของ TikTok และหัวคะแนนธรรมชาติ ทฤษฎีนี้ต้องได้รับการปรับเปลี่ยนอย่างสำคัญเพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนกว่านั้นได้ Rogers (2003) เสนอว่า ในยุคดิจิทัล ผู้นำทางความคิดไม่จำเป็นต้องอาศัยสถานะทางสังคมหรือความเชี่ยวชาญเฉพาะทางอีกต่อไป แต่อาจสร้างอิทธิพลผ่านการสะสมทุนทางสังคมออนไลน์ (online social capital) ซึ่งรวมถึงจำนวนผู้ติดตาม ความสม่ำเสมอในการโพสต์ และคุณภาพของเนื้อหาที่สร้างขึ้น แนวคิดนี้นำไปสู่การเกิดขึ้นของแนวคิดเรื่อง “ไมโครอินฟลูเอนเซอร์” (micro-influencer) และ “นาโนอินฟลูเอนเซอร์” (nano-influencer) ซึ่งหมายถึงบุคคลที่อาจมีผู้ติดตามจำนวนไม่มากนัก แต่มีอิทธิพลสูงในกลุ่มผู้ติดตามเฉพาะกลุ่มที่มีความสนใจร่วมกัน

สิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษในกรณีของหัวคะแนนธรรมชาติบน TikTok คือการที่พวกเขาสร้างอิทธิพลผ่านสิ่งที่อาจเรียกว่า “ความเป็นธรรมชาติ” (authenticity) มากกว่าอำนาจหรือสถานะ ผู้นำทางความคิดดิจิทัลเหล่านี้ไม่ได้อ้างอิงอำนาจจากตำแหน่ง ความรู้เชิงวิชาการ หรือทรัพยากรทางเศรษฐกิจ แต่อ้างอิงอำนาจจากความจริงใจ ความกระตือรือร้น และความสามารถในการพูดภาษาเดียวกับผู้ติดตามของตน พวกเขาสร้าง “ทุนทางสัญลักษณ์” (symbolic capital) ในชุมชนออนไลน์ผ่านการแสดงออกที่สม่ำเสมอและน่าเชื่อถือ ซึ่งทำให้ผู้ติดตามรู้สึกว่า กำลังรับฟังเสียงของเพื่อนหรือคนรู้จัก มากกว่าที่จะรับชมสื่อโฆษณาหรือสื่อทางการของพรรค

Watts and Dodds (2007) ได้ตั้งคำถามกับทฤษฎีการไหลของข่าวสารสองจังหวะ โดยชี้ว่าในโครงสร้างเครือข่ายที่ซับซ้อน อิทธิพลของผู้นำทางความคิดอาจไม่ได้มีความสำคัญมากอย่างที่ทฤษฎีดั้งเดิมเสนอ แต่กลับชี้ว่า โครงสร้างของเครือข่ายและการกระจายตัวของผู้ใช้งาน (network structure and user distribution) มีความสำคัญพอๆ กัน หรืออาจมากกว่าตัวบุคคลที่เป็นผู้นำทางความคิด ข้อสังเกตนี้มีความสำคัญสำหรับการทำความเข้าใจว่า เหตุใดเนื้อหาบางชิ้นจึงสามารถแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวางบน TikTok ในขณะที่เนื้อหาชิ้นอื่นไม่สามารถทำได้ ซึ่งบางส่วนอาจอธิบายได้จากระบบอัลกอริทึมที่

ควบคุมหน้า For You Page มากกว่าจากอิทธิพลของผู้นำทางความคิดรายใดรายหนึ่ง

4. ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ (Uses and Gratifications Theory)

แนวคิดการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจมีฐานคิดที่ว่า ผู้รับสารมิได้เป็นฝ่ายรับสารอย่างตั้งรับโดยปราศจากความคิดและการเลือกสรร หากแต่เป็นผู้กระทำการที่มีเป้าหมายในการเลือกใช้สื่อและเนื้อหาต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการและแสวงหาความพึงพอใจที่เฉพาะเจาะจงของตนเอง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการที่ความต้องการของบุคคลเชื่อมโยงสัมพันธ์กับคุณลักษณะของสื่อที่สามารถตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ก่อให้เกิดรูปแบบเฉพาะของการเปิดรับและการใช้งานสื่อที่สะท้อนถึงทั้งความต้องการส่วนบุคคลและบริบทสังคมของผู้ใช้ แนวคิดดังกล่าวถูกให้ความสำคัญมากยิ่งขึ้นในยุคสื่อดิจิทัลที่ผู้ใช้งานมีอิสระในการเลือกเนื้อหาสูงกว่าในยุคสื่อแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะในทางนิเทศศาสตร์และจิตวิทยาสังคม ที่ศึกษาแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมกับสื่อสังคมออนไลน์ อีกทั้งยังท้าทายแนวคิดที่มองว่าผู้รับสารเป็นเหยื่อที่ไร้พลังของอิทธิพลสื่อ (passive victim of media influence) โดยให้ความสำคัญกับความเป็นตัวของตัวเอง (agency) และการเลือกสรรของผู้ใช้งานในฐานะที่เป็นผู้กระทำการที่มีสติและมีเจตนา

Katz et al. (1974) ผู้วางรากฐานของทฤษฎีนี้เสนอว่า ความต้องการที่ผลักดันให้ผู้คนเลือกใช้สื่อนั้นมีหลายมิติ ได้แก่ ความต้องการด้านความรู้ความเข้าใจ (cognitive needs) ความต้องการด้านอารมณ์ความรู้สึก (affective needs) ความต้องการด้านการบูรณาการส่วนบุคคล (personal integrative needs) ความต้องการด้านการบูรณาการทางสังคม (social integrative needs) และความต้องการด้านการปลดปล่อยความตึงเครียด (tension release needs) กรอบนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจว่า เหตุใดหัวคะแนนธรรมชาติจึงสมัครใจลงทุนเวลา ความคิดสร้างสรรค์ และพลังงานในการสร้างเนื้อหาทางการเมืองโดยไม่มีค่าตอบแทน ซึ่งอาจอธิบายได้ว่า พวกเขาได้รับความ

พึงพอใจในหลายมิติพร้อมกัน ทั้งความพึงพอใจจากการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางการเมือง ความพึงพอใจจากการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และความพึงพอใจจากความรู้สึกว่าตนเองสามารถสร้างความแตกต่างได้

Ruggiero (2000) ชี้ว่า ในยุคสื่อดิจิทัล ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจมีความสำคัญมากยิ่งขึ้น เนื่องจากสื่อดิจิทัลมีลักษณะโต้ตอบสูง (high interactivity) และเอื้อให้ผู้ใช้เป็นทั้งผู้บริโภคและผู้ผลิตเนื้อหา (prosumer/produser) ซึ่งทำให้ความหมายของ “การใช้ประโยชน์” และ “ความพึงพอใจ” ขยายออกไปไกลกว่าที่ทฤษฎีดั้งเดิมคาดคิดไว้ ในบริบทของ TikTok ความพึงพอใจที่หัวคะแนนธรรมชาติได้รับนั้นอาจรวมถึงความพึงพอใจจากการที่คลิปของตนได้รับยอดวิว ยอดไลก์ และยอดแชร์สูง ซึ่งทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ที่วัดได้ของการที่เสียงของตนถูกรับฟังและมีผล

Papacharissi and Mendelson (2010) ได้นำทฤษฎีนี้มาประยุกต์ใช้กับการศึกษาการใช้งาน Facebook และพบว่า นอกจากแรงจูงใจแบบดั้งเดิมแล้ว ยังมีแรงจูงใจใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคสื่อสังคมออนไลน์ คือ การแสวงหา “การยืนยัน” (validation) จากชุมชนออนไลน์ ซึ่งทำหน้าที่เสริมสร้างความรู้สึกมีคุณค่าและความสำคัญของตนเอง ในบริบทของหัวคะแนนธรรมชาติ การที่คลิปของตนถูก duet หรือ stitch โดยผู้ใช้งานรายอื่น หรือการที่ตนเองถูกกล่าวถึงในชุมชนออนไลน์ของผู้สนับสนุนพรรคก้าวไกล ล้วนเป็นรูปแบบของการยืนยันที่ทรงพลัง

การทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า แม้จะมีงานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาการสื่อสารทางการเมืองบนสื่อสังคมออนไลน์ บทบาทของอินฟลูเอนเซอร์ในการรณรงค์ทางการเมือง และการเกิดขึ้นของรูปแบบใหม่ของการมีส่วนร่วมของพลเมืองในยุคดิจิทัล แต่ก็ยังคงมีช่องว่างที่สำคัญหลายประการที่งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งมั่นที่จะเข้าไปเติมเต็ม ประการแรก ยังขาดการศึกษาที่เจาะลึกถึงบทบาทของผู้ใช้งานทั่วไปในฐานะ “หัวคะแนนธรรมชาติ” ที่ผลิตและเผยแพร่เนื้อหาทางการเมืองในลักษณะจากล่างขึ้นบนในบริบทการเมืองไทย งานวิจัยที่มีอยู่มักมุ่งเน้นไปที่การสื่อสารจากบนลงล่างของพรรคการเมืองหรือนักการเมือง (กรกช ขันธบุญ, 2565; สุเมธ ตั้งประเสริฐ, 2565) ประการที่สอง ยังขาดการวิเคราะห์

เชิงลึกถึงวัฒนธรรมเสียงและการใช้ audio memes บน TikTok ในบริบทการเมืองไทย แม้ว่างานของ Vizcaíno-Verdú and Abidin (2022) จะเปิดประเด็นนี้ไว้ในบริบทสากล แต่ยังไม่มีการนำแนวคิดนี้มาวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของการสื่อสารการเมืองไทย และประการที่สาม ยังขาดการศึกษาที่บูรณาการแนวคิดสาธารณะแห่งอารมณ์เข้ากับการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงประจักษ์ในบริบทการเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีลักษณะทางวัฒนธรรมและการเมืองที่แตกต่างจากบริบทตะวันตกที่แนวคิดนี้ถูกพัฒนาขึ้นในขั้นต้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงตั้งใจที่จะตอบสนองต่อช่องว่างเหล่านี้ด้วยการนำแนวคิดทั้งห้ามาบูรณาการกัน เพื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนและมีหลายมิตินี้อย่างรอบด้าน โดยหวังว่าจะสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถอธิบายได้ทั้งลักษณะเฉพาะของบริบทไทยและมีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจการสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัลในวงกว้างต่อไป

5. แนวคิดการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication)

แนวคิดการสื่อสารทางการเมืองมีฐานคิดที่ว่า การสื่อสารเป็นองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ในกระบวนการทางการเมือง McNair (2011) นิยามการสื่อสารทางการเมืองว่า ครอบคลุมการสื่อสารทุกรูปแบบที่มุ่งส่งผลต่อกระบวนการทางการเมือง ทั้งในแง่การโน้มน้าวทัศนคติ การระดมพลังมวลชน และการสร้างความหมายร่วมในพื้นที่สาธารณะ แนวคิดนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่องานวิจัยชิ้นนี้ เพราะช่วยกำหนดกรอบการวิเคราะห์ว่า “รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมือง” ของหัวคะแนนธรรมชาติครอบคลุมมิติใดบ้าง ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของเนื้อหา (content forms) กลวิธีทางวาทศิลป์ (rhetorical strategies) การระดมอารมณ์ความรู้สึก (emotional mobilization) และการสร้างอัตลักษณ์ทางการเมือง (political identity construction)

ในทางทฤษฎี Norris (2000) ได้ขยายความแนวคิดการสื่อสารทางการเมือง โดยเสนอแนวคิด “วงจรการสื่อสาร” (communication cycle) ที่อธิบายว่า การสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัลเป็นกระบวนการสองทิศทางระหว่างตัวแสดงทางการเมือง สื่อมวลชน และประชาชน โดยแต่ละฝ่ายมีบทบาทในการผลิต กลั่นกรอง และตอบสนองต่อสารทางการเมือง ปรากฏการณ์หัวคะแนน

ธรรมชาติบน TikTok ถือเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการสื่อสารทางการเมืองแบบ “จากล่างขึ้นบน” (bottom-up political communication) ที่ประชาชนสามัญกลายเป็นตัวแสดงหลักในวงจรนี้ ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากรูปแบบดั้งเดิมที่พรรคการเมืองและสื่อมวลชนเป็นศูนย์กลางของการสื่อสาร

นอกจากนี้ Graber and Dunaway (2018) ยังชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัลมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากยุคก่อน กล่าวคือ เนื้อหาทางการเมืองถูกผลิตและบริโภคในสภาพแวดล้อมสื่อที่มีความอิ่มตัวสูง (high-choice media environment) ส่งผลให้ผู้รับสารมีอำนาจในการเลือกเสพเนื้อหาที่สอดคล้องกับทัศนคติของตนมากขึ้น ในบริบทนี้ กลยุทธ์การสื่อสารของหัวคะแนนธรรมชาติที่ผสมผสานความบันเทิง อารมณ์ขัน และสารทางการเมืองเข้าด้วยกัน จึงเป็นการตอบสนองต่อความท้าทายของสภาพแวดล้อมสื่อดังกล่าวได้อย่างชาญฉลาด เพราะสามารถดึงความสนใจของผู้รับสารที่มีตัวเลือกมากมายได้ผ่านความบันเทิงก่อน แล้วจึงส่งต่อสารทางการเมืองในภายหลัง

ในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ Sinpeng (2021) ได้ชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารทางการเมืองบนโซเชียลมีเดียในภูมิภาคนี้มีความซับซ้อนที่เฉพาะเจาะจง เนื่องจากดำเนินอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทางกฎหมายและการเมืองที่แตกต่างจากบริบทตะวันตก ทำให้ผู้สื่อสารทางการเมืองต้องพัฒนากลยุทธ์เฉพาะ เช่น การใช้ภาษาเชิงสัญลักษณ์ อารมณ์ขัน และการเล่าเรื่องในเชิงอุปมา เพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยงทางกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการสื่อสารที่พบในหัวคะแนนธรรมชาติบน TikTok ในกรณีของประเทศไทยที่ต้องดำเนินงานภายใต้ข้อจำกัดของกฎหมายที่จำกัดเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมืองหลายประการ

งานวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองบน TikTok เป็นสาขาที่ยังอยู่ในช่วงพัฒนา แต่ได้รับความสนใจอย่างรวดเร็วในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา Cervi and Marín-Lladó (2021) ศึกษาการใช้ TikTok ของพรรคการเมืองในสเปน และพบว่า พรรคการเมืองที่ประสบความสำเร็จบนแพลตฟอร์มนี้มักเลือกนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เน้นความบันเทิง และใช้ภาษาที่เข้าถึงง่าย ซึ่ง

สอดคล้องกับรูปแบบที่หัวคะแนนธรรมชาติในการศึกษาครั้งนี้ใช้ แม้จะมีความแตกต่างตรงที่ผู้ผลิตเนื้อหาในกรณีไทยเป็นพลเมืองธรรมดาแทนที่จะเป็นพรรคการเมืองโดยตรง

Literat and Kligler-Vilenchik (2021) ศึกษาบทบาทของ TikTok ในการรณรงค์ทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ในสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะในบริบทการเลือกตั้งประธานาธิบดีปี 2020 พบว่า ผู้ใช้งานรุ่นเยาว์ใช้แพลตฟอร์มนี้เป็นพื้นที่ในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางการเมือง สร้างและแบ่งปันเนื้อหาเชิงวิพากษ์ผ่านอารมณ์ขันและมีม ซึ่งสอดคล้องกับแบบแผนที่พบในกลุ่มหัวคะแนนธรรมชาติไทยในการศึกษาครั้งนี้ อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นว่า ปรากฏการณ์ลักษณะนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในบริบทใดบริบทหนึ่ง แต่เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่กำลังเกิดขึ้นในหลายประเทศทั่วโลก

ในบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ Tapsell (2021) ศึกษาบทบาทของโซเชียลมีเดียในการเลือกตั้งอินโดนีเซีย และพบว่า พลเมืองดิจิทัลทำหน้าที่เป็น “ผู้รักษาประตูทางเลือก” (alternative gatekeepers) ในระบบข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรรุ่นใหม่ที่มีความไม่ไว้วางใจสื่อกระแสหลักสูง ข้อค้นพบนี้มีความสอดคล้องกับบทบาทของหัวคะแนนธรรมชาติในการเลือกตั้งไทย 2566 ที่ทำหน้าที่คล้ายกัน แต่มีความเฉพาะเจาะจงในเชิงแพลตฟอร์มมากกว่า เนื่องจากดำเนินงานบน TikTok ที่มีระบบอัลกอริทึมและวัฒนธรรมผู้ใช้ที่แตกต่างจาก Facebook หรือ Twitter ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มหลักที่ศึกษาในงานวิจัยก่อนหน้า

ในบริบทของประเทศไทยโดยตรง นภัสวรรณ รักษาใจ และพิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (2566) ได้ศึกษาบทบาทของ TikTok ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษาและเยาวชนในช่วงปี 2563-2564 และพบว่า แพลตฟอร์มนี้กลายเป็นพื้นที่สำคัญในการสร้างและเผยแพร่เนื้อหาทางการเมืองในหมู่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะการใช้อารมณ์ขันและการล้อเลียนเพื่อลดความเสี่ยงทางการเมืองในการแสดงออก งานวิจัยของ Foa et al. (2022) ซึ่งศึกษาทัศนคติทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ในหลายประเทศ รวมถึงไทย พบว่า เจเนอเรชัน Z มีแนวโน้มที่จะใช้สื่อโซเชียลเป็นช่องทางหลักในการรับข้อมูลทางการเมืองและแสดงออก

ทางการเมือง ซึ่งสนับสนุนบริบทที่ทำให้ปรากฏการณ์หัวคะแนนธรรมชาติเกิดขึ้นได้

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีพื้นที่ศึกษาหลักคือแพลตฟอร์ม TikTok ในช่วงการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งทั่วไป ปี พ.ศ. 2566 ระหว่างวันที่ 14 มีนาคม ถึง 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2566

กลุ่มประชากรและการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากรหลักของงานวิจัยชิ้นนี้ คือ บัญชีผู้ใช้งาน TikTok ทั้งหมดที่สร้างและเผยแพร่เนื้อหาสนับสนุนพรรคก้าวไกล หรือนายพิธา ลิ้มเจริญรัตน์ ในช่วงการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งทั่วไปปี 2566 โดยมีกลุ่มประชากรย่อยสี่กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ (1) บัญชีที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองโดยเฉพาะ (2) บัญชีของบุคคลที่มีชื่อเสียงหรือนักวิชาการที่ใช้พื้นที่ส่วนตัวในการสนับสนุนพรรค (3) บัญชีของบุคคลทั่วไปที่สอดแทรกเนื้อหาทางการเมืองเข้ากับเนื้อหาชีวิตประจำวัน และ (4) บัญชีที่ทำหน้าที่เสมือนสำนักข่าวภาคประชาชนที่รายงานความเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอ

ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยประยุกต์ใช้หลักเกณฑ์การวัดค่าอิทธิพลทางความคิด (influence power score) ตามแนวทางของบริษัทไวซ์ไซต์ (Wisesight) โดยใช้โปรแกรม Social Listening ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในวงการวิชาการและวิชาชีพสื่อสารในประเทศไทย การเลือกใช้เกณฑ์นี้เนื่องจากสามารถวัดระดับอิทธิพลของบัญชีผู้ใช้งานได้อย่างเป็นรูปธรรมผ่านตัวแปรสำคัญสามมิติ ได้แก่ มิติด้านกิจกรรมการสร้างเนื้อหา (activity score) ซึ่งวัดจากความถี่และปริมาณในการผลิตเนื้อหา มีค่าน้ำหนักร้อยละ 10 มิติด้านการเข้าถึง (awareness/view Score) ซึ่งวัดจากปริมาณการรับชมหรือการมองเห็นเนื้อหา มีค่าน้ำหนักร้อยละ 30 และมิติด้านการมีส่วนร่วม (engagement score) ซึ่งวัดจากปริมาณปฏิสัมพันธ์ต่อเนื้อหา ไม่ว่าจะเป็นการกดชื่นชอบ การแสดงความคิดเห็น การ

แบ่งปัน และการบันทึก มีค่าน้ำหนักร้อยละ 60 การกำหนดค่าน้ำหนักที่แตกต่างกันนี้สะท้อนถึงระดับความยากง่ายในการบรรลุผลลัพธ์แต่ละด้าน โดยมิติด้านการมีส่วนร่วมได้รับค่าน้ำหนักสูงสุด เนื่องจากเป็นตัวบ่งชี้อิทธิพลทางความคิดที่ชัดเจนที่สุดในบริบทของแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ ได้กำหนดเกณฑ์คัดออก (exclusion criteria) ที่ชัดเจน เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างสะท้อนปรากฏการณ์การสื่อสารโดยประชาชนทั่วไปอย่างแท้จริง โดยไม่รวมบัญชีที่เป็นของพรรคการเมือง นักการเมือง และบัญชีของสื่อมวลชนกระแสหลัก อีกทั้งยังไม่รวมบัญชีที่ปรากฏหลักฐานการรับผลประโยชน์ตอบแทน การว่าจ้างเชิงพาณิชย์ หรือการระบุสถานะเป็นพันธมิตรที่ได้รับค่าตอบแทนในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเมือง โดยตัวชี้วัด (indicators) ที่ใช้ตรวจสอบ ได้แก่ (1) การปรากฏป้ายกำกับ paid partnership หรือ sponsored บนเนื้อหา (2) รูปแบบเนื้อหาที่มีโครงสร้างคล้ายแคมเปญทางการ เช่น การใช้ชุดคำและภาพเหมือนกันในหลายบัญชีอย่างเป็นระบบ (3) การระบุสังกัดพรรคหรือความสัมพันธ์กับบุคลากรของพรรคอย่างเปิดเผยในประวัติบัญชี และ (4) ประวัติการรับงานรีวิวหรือโฆษณาสินค้าในเชิงพาณิชย์ในบัญชีเดียวกัน จากกระบวนการดังกล่าว ผู้วิจัยได้คัดเลือกบัญชีผู้ใช้งานที่มีค่า influence power score สูงสุดจำนวน 15 บัญชี เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยกำหนดรหัสบัญชี (account code) ตั้งแต่ A-01 ถึง O-01 เพื่อรักษาความเป็นส่วนตัวและความถูกต้องในการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลผ่านแพลตฟอร์ม TikTok และร่วมสังเกตการณ์กระแสเนื้อหาทางการเมืองในช่วงการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง สังเกตการณ์รูปแบบการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สร้างเนื้อหาและผู้ชม ตลอดจนวิเคราะห์เนื้อหาที่ถูกผลิตและเผยแพร่โดยบัญชีกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งได้ทำให้มีประสบการณ์โดยตรงและมีความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างหัวคะแนนธรรมชาติ เนื้อหาทางการเมือง และผู้ชมบนแพลตฟอร์ม โดยช่วงระยะเวลาของการวิจัยอยู่ระหว่างเดือนมีนาคม 2566 ถึงมิถุนายน 2566

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการสองขั้นตอนด้วยกัน ขั้นตอนแรกคือการสืบค้นและคัดกรองข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยใช้โปรแกรม Social Listening ได้แก่ Zocial Eyes เป็นเครื่องมือช่วยในการสืบค้นและรวบรวมฐานข้อมูลเบื้องต้นของช่องที่มีการเผยแพร่เนื้อหาที่สนับสนุนพรรคก้าวไกล และนายพิธา ลิ้มเจริญรัตน์ โดยกำหนดคำสำคัญคือ “ก้าวไกล” และ/หรือ “พิธา ลิ้มเจริญรัตน์” ในช่วงระยะเวลาที่กำหนด ขั้นตอนที่สองคือ การจัดเก็บและบันทึกข้อมูลหลังจากได้รับความยินยอม ผู้วิจัยดำเนินการดาวน์โหลดวิดีโอจากบัญชีผู้ใช้ในกลุ่มตัวอย่างทั้ง 15 บัญชี และจัดเก็บไว้ในระบบฮาร์ดดิสก์ พร้อมทั้งบันทึกข้อมูล metadata ที่สำคัญของแต่ละวิดีโอ ได้แก่ URL วันที่เผยแพร่ ความยาวของวิดีโอ จำนวนการรับชม จำนวนการกดชื่นชอบ จำนวนความคิดเห็น และจำนวนการแบ่งปัน นอกจากนี้ยังรวบรวมข้อมูลประกอบ เช่น ข้อความประกอบวิดีโอ (caption) และแฮชแท็กที่ใช้ ข้อมูลทั้งหมดถูกจัดระบบในรูปแบบตารางเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ โดยในท้ายที่สุดได้คลิปวิดีโอสำหรับการวิเคราะห์ทั้งสิ้น 251 รายการ จากบัญชีกลุ่มตัวอย่างทั้ง 15 บัญชี

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือหลักที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบบันทึกการวิเคราะห์เนื้อหา หรือที่เรียกว่า coding sheet ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการบันทึกรายละเอียดของวิดีโอแต่ละชุดอย่างเป็นระบบ และมีความสอดคล้องตามกรอบแนวคิดทฤษฎี โครงสร้างของเครื่องมือนี้ถูกออกแบบมาเพื่อรองรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงพรรณนา ประกอบด้วยหัวข้อการบันทึกข้อมูลสำคัญสี่ส่วนหลักด้วยกัน

ส่วนที่หนึ่งคือ ข้อมูลทั่วไปของเนื้อหา ได้แก่ รหัสอ้างอิง ชื่อบัญชี วันที่เผยแพร่ ความยาววิดีโอ สถิติการรับชมและการมีส่วนร่วม แฮชแท็ก และข้อความประกอบวิดีโอ ส่วนที่สองคือ รูปแบบการนำเสนอเนื้อหา ประกอบด้วยประเภทเนื้อหา เทคนิคการนำเสนอ การใช้องค์ประกอบทางเสียง เอฟเฟกต์และฟิลเตอร์ การตัดต่อ การปรับใช้คุณลักษณะของ TikTok และกลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วม โดยอ้างอิงกรอบแนวคิดของ Boczkowski et al. (2018) และ Zeng

and Abidin (2021) ส่วนที่สามคือ กลยุทธ์การเล่าเรื่องและการสื่อสาร ได้แก่ โครงสร้างการเล่าเรื่อง การใช้อารมณ์ กลวิธีทางวาทศิลป์ และการอ้างอิงหลักฐาน โดยพัฒนาจากทฤษฎีการเล่าเรื่องทางการเมืองของ Patterson and Monroe (1998) งานวิจัยของ Stromer-Galley (2014) และกรอบแนวคิดของ Döveling et al. (2018) และส่วนที่สี่คือ เนื้อหาทางการเมือง ได้แก่ ประเด็นทางการเมืองที่นำเสนอ การกล่าวถึงพรรคและบุคคล ลักษณะการสื่อสารเชิงอุดมการณ์ และการเชื่อมโยงกับบริบทการเมืองไทย สอดคล้องกับการศึกษาของ Bossetta (2018) และ Sinpeng (2021)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ผลการวิเคราะห์ที่ลุ่มลึก และสามารถเข้าใจปรากฏการณ์ได้อย่างถ่องแท้ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพในสี่วิธีประกอบกัน

วิธีแรกคือ การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) เพื่อวิเคราะห์ลักษณะเด่น แบบแผน และกลยุทธ์การสื่อสารที่ปรากฏในเนื้อหาวิดีโอ โดยให้ความสำคัญกับบริบท ความหมาย และการตีความ นอกเหนือจากข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อให้เห็นภาพรวมของรูปแบบการสื่อสารที่ใช้ วิธีที่สองคือ การวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) เพื่อศึกษาการสร้างความหมายและการประกอบสร้างความจริงทางการเมืองผ่านภาษา สัญลักษณ์ และกลวิธีทางวาทศิลป์ที่ปรากฏในวิดีโอ วิธีที่สามคือ การวิเคราะห์การเล่าเรื่อง (narrative analysis) เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างการเล่าเรื่อง กลวิธีการเล่าเรื่อง และการใช้อารมณ์ในการนำเสนอเนื้อหา และวิธีที่สี่คือ การวิเคราะห์บริบท (contextual analysis) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิดีโอกับบริบททางการเมืองและสังคมในช่วงการเลือกตั้งปี 2566

ก่อนการลงรหัสจริง ผู้วิจัยได้จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับแบบลงรหัสและคู่มือการลงรหัส ซึ่งได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการสร้างความเข้าใจร่วมกันในบริบทของการเมืองไทยและวัฒนธรรม TikTok ก่อนที่จะเริ่มกระบวนการลงรหัสจริง จากนั้นคณะผู้วิจัยดำเนินการลงรหัสข้อมูล

วิดีโอทั้งหมดผ่านโปรแกรม Microsoft Excel โดยสร้างตารางบันทึกข้อมูลที่สอดคล้องกับกรอบการวิเคราะห์ที่พัฒนาขึ้น

ข้อพิจารณาด้านจริยธรรมการวิจัย

ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของจริยธรรมการวิจัยอย่างใกล้ชิดตลอดกระบวนการศึกษา โดยเฉพาะในแง่ของการรักษาความเป็นส่วนตัวของบุคคลที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง แม้ว่าเนื้อหาที่ศึกษานั้นจะถูกเผยแพร่สู่สาธารณะบนแพลตฟอร์ม TikTok อย่างเปิดเผย แต่ผู้วิจัยได้ตัดสินใจใช้รหัสบัญชีแทนชื่อจริงหรือชื่อบัญชีของกลุ่มตัวอย่างในการนำเสนอผลการวิจัย เพื่อป้องกันการนำข้อมูลไปใช้ในทางที่อาจเป็นอันตรายต่อตัวบุคคล โดยเฉพาะในบริบทของสังคมไทยที่การแสดงออกทางการเมืองอาจมีผลกระทบที่รุนแรงในบางกรณี นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้กำหนดเกณฑ์คัดออกที่ชัดเจนในส่วนที่เกี่ยวกับบัญชีที่อาจมีการรับผลประโยชน์ตอบแทน เพื่อให้มั่นใจว่า การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การมีส่วนร่วมโดยสมัครใจและโดยแท้จริงของพลเมืองดิจิทัล ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของปรากฏการณ์หัวคะแนนธรรมชาติที่งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการทำความเข้าใจ

ผลการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ได้วิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพจากคลิปวิดีโอทั้งสิ้น 251 รายการ ที่เผยแพร่โดยบัญชีกลุ่มตัวอย่าง 15 บัญชี ในช่วงระยะเวลา 14 มีนาคม ถึง 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์การสื่อสารทางการเมืองที่ซับซ้อนและมีพลวัตสูง ซึ่งสามารถนำเสนอได้ในสี่ส่วนหลักด้วยกัน ได้แก่ ลักษณะและประเภทของบัญชีผู้ใช้งาน รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมือง กลยุทธ์การเล่าเรื่องและการระดมอารมณ์ความรู้สึกและปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองรูปแบบใหม่ของพลเมืองดิจิทัล

1. ลักษณะและประเภทของบัญชีผู้ใช้งาน

จากการวิเคราะห์บัญชีกลุ่มตัวอย่างทั้ง 15 บัญชี ผู้วิจัยพบว่า บัญชีเหล่านี้มิได้มีลักษณะที่เป็นเอกภาพ หากแต่มีความหลากหลายสูงทั้งในแง่ของเจตนาการสร้างบัญชี ภูมิหลังของผู้ใช้งาน และกลยุทธ์การนำเสนอเนื้อหา ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นสามประเภทหลักด้วยกัน

ประเภทแรกคือบัญชีที่สร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองโดยเฉพาะ ซึ่งพบจำนวนสี่บัญชีจากกลุ่มตัวอย่าง บัญชีประเภทนี้ถูกสร้างขึ้นด้วยเจตนาที่ชัดเจนในการสนับสนุนนายพิธา ลิ้มเจริญรัตน์ และพรรคก้าวไกล เนื้อหาที่นำเสนอมีความเข้มข้นทางการเมืองสูง มุ่งเน้นการรายงานความเคลื่อนไหวและนโยบาย และทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการกระจายข่าวสาร (information hub) ให้กับผู้ติดตาม บัญชีกลุ่มนี้มีลักษณะเหมือนสำนักข่าวภาคประชาชนที่รายงานสถานการณ์การเมืองอย่างสม่ำเสมอ ตั้งแต่ผลการดีเบต ความเคลื่อนไหวในพื้นที่หาเสียง ไปจนถึงการชี้แจงข้อกล่าวหาจากฝ่ายตรงข้าม

ประเภทที่สองคือบัญชีของบุคคลที่มีชื่อเสียง นักวิชาการ หรือนักกิจกรรม ซึ่งพบจำนวนสามบัญชี บัญชีกลุ่มนี้เป็นของบุคคลที่มีต้นทุนทางสังคมและเป็นที่รู้จักอยู่แล้วในสังคม การสนับสนุนพรรคก้าวไกลของพวกเขามักเชื่อมโยงกับอุดมการณ์ส่วนตัวหรือการเคลื่อนไหวทางสังคมที่กว้างกว่า ทำให้เนื้อหามีความน่าเชื่อถือสูงและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย สิ่งที่น่าสนใจในบัญชีกลุ่มนี้คือ การที่พวกเขามักนำเสนอเนื้อหาในแบบที่ผสมผสานระหว่างการวิเคราะห์เชิงวิชาการกับการนำเสนอในรูปแบบที่เข้าถึงง่ายและเหมาะสมกับธรรมชาติของแพลตฟอร์ม TikTok ทำให้สามารถเป็นสะพานเชื่อมระหว่างโลกวิชาการกับโลกของผู้ใช้งานทั่วไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเภทที่สามคือบัญชีของบุคคลทั่วไปที่สอดแทรกเนื้อหาทางการเมือง ซึ่งพบจำนวนแปดบัญชี และถือเป็นกลุ่มส่วนใหญ่ในกลุ่มตัวอย่าง บัญชีเหล่านี้เดิมเป็นบัญชีส่วนตัวที่นำเสนอไลฟ์สไตล์หรือเรื่องราวทั่วไป แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนเนื้อหามาสนับสนุนพรรคในช่วงเลือกตั้ง บัญชีกลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่ Jenkins (2006) อธิบายว่า เป็นการเปลี่ยนผ่านจากผู้รับสารเชิงรับไปสู่ผู้มีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน เพราะบุคคลเหล่านี้มิได้เป็นนักการสื่อสารการเมืองโดยอาชีพ แต่กลับสามารถผลิตเนื้อหาที่มีพลังและเข้าถึงผู้ชมได้อย่างกว้างขวาง

2. รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมือง

2.1 รูปแบบการสื่อสารทางการเมือง

ประเภทของเนื้อหา: การเมืองที่แต่งกายด้วยความบันเทิง

จากการวิเคราะห์คลิปวิดีโอทั้งหมด 251 รายการ ผู้วิจัยพบว่า เนื้อหาสามารถจำแนกออกเป็นสี่ประเภทหลัก ซึ่งมีสัดส่วนดังนี้ เนื้อหาประเภทการให้ข้อมูล (informative content) พบมากที่สุดจำนวน 118 คลิป คิดเป็นร้อยละ 47.01 เนื้อหาประเภทการวิพากษ์วิจารณ์ (critical content) พบจำนวน 61 คลิป คิดเป็นร้อยละ 24.30 เนื้อหาประเภทการชักชวนและโน้มน้าว (persuasive content) พบจำนวน 52 คลิป คิดเป็นร้อยละ 20.72 และเนื้อหาประเภทการเสียดสีและล้อเลียน (satirical content) พบจำนวน 20 คลิป คิดเป็นร้อยละ 7.97

สิ่งที่น่าสังเกตเป็นพิเศษคือ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาประเภทใด ล้วนถูกออกแบบให้มีความบันเทิงเป็นส่วนประกอบเสมอ เนื้อหาประเภทการให้ข้อมูลซึ่งมีสัดส่วนสูงที่สุดนั้น มิได้นำเสนอในลักษณะของการบรรยายวิชาการหรือการอ่านเอกสารนโยบายต่อหน้ากล้อง แต่ถูกย่อยและแปลงร่างให้กลายเป็นเนื้อหาที่ย่อยง่าย กระชับ และน่าสนใจ ผ่านการใช้กราฟิกสีสันสดใส การเปรียบเทียบที่เข้าใจง่าย และการเล่าเรื่องที่เชื่อมโยงนโยบายที่ซับซ้อนเข้ากับชีวิตประจำวันของผู้ชม ตัวอย่างเช่น บัญชี I-01 ที่นำเสนอรายละเอียดนโยบายสวัสดิการในรูปแบบของคำถาม-คำตอบสั้นๆ ที่สลับกับภาพประกอบที่ดึงดูดสายตา หรือบัญชี H-01 ที่สาธิตวิธีการกาบัตรเลือกตั้งแบบสองใบผ่านการแสดงบทบาทที่ตลกขบขัน ซึ่งทำให้ข้อมูลที่อาจดูซับซ้อนกลายเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ง่ายและน่าจดจำ

ในแง่ของเนื้อหาประเภทการเสียดสีและล้อเลียนซึ่งมีสัดส่วนน้อยที่สุด แต่กลับเป็นประเภทที่ได้รับการแบ่งปัน (share) สูงที่สุดต่อคลิป ผู้วิจัยพบว่า เนื้อหากลุ่มนี้ใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมมีม (meme culture) และวัฒนธรรมเสียง (audio culture) ของ TikTok ได้อย่างชาญฉลาด โดยนำเพลงฮิตหรือเสียงที่กำลังเป็นกระแสมาดัดแปลงความหมายใหม่ (resignification) ในลักษณะที่เสียดสีการเมืองแบบเก่าและชนชั้นนำทางการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับที่ Vizcaíno-

Verdú and Abidin (2022) อธิบายว่าการดัดแปลงเสียงบน TikTok เป็นกลไกสำคัญในการสร้างภาษาเฉพาะกลุ่มและอัตลักษณ์ทางการเมือง

เทคนิคการนำเสนอ ความเป็นธรรมชาติในฐานะยุทธศาสตร์

จากการวิเคราะห์เทคนิคการนำเสนอที่พบในคลิปวิดีโอทั้งหมด ผู้วิจัยพบว่า เทคนิคที่พบมากที่สุดสามอันดับแรกคือ การใช้ข้อความซ้อนทับ (text overlay) ที่พบถึงร้อยละ 75.70 การพูดหน้ากล้อง (talking head) ที่พบร้อยละ 69.72 และการตัดต่อภาพเร็ว (fast cut) ที่พบร้อยละ 53.78 ขณะที่เทคนิคที่ต้องการทักษะการผลิตสูงอย่างการตัดต่อวิดีโอรวบรวม (clip compilation) พบน้อยที่สุด เพียงร้อยละ 0.80

ผลการวิจัยนี้นี้ชี้ให้เห็นนัยสำคัญที่ตรงกันข้ามกับความเข้าใจทั่วไปว่าเนื้อหาที่มีการผลิตอย่างประณีตย่อมมีประสิทธิภาพสูงกว่า เพราะหัวคะแนนธรรมชาติที่ประสบความสำเร็จสูงที่สุดในกลุ่มตัวอย่างกลับเป็นกลุ่มที่ใช้เทคนิคการพูดหน้ากล้องอย่างเรียบง่ายมากที่สุด ตัวอย่างเช่น บัญชี B-01 มักอัดคลิปตนเองพูดสรุปประเด็นการเมืองรายวันในสภาพแวดล้อมส่วนตัวอย่างในรถหรือห้องนอน ซึ่งดูห่างไกลจากมาตรฐานการผลิตสื่อระดับมืออาชีพ แต่กลับได้รับการตอบรับสูงมาก เพราะผู้ชมรับรู้ได้ถึงความจริงใจและความเป็นมนุษย์ที่เข้าถึงได้ของผู้พูด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Rogers (2003) ที่ชี้ว่า ผู้นำทางความคิดในยุคดิจิทัลสร้างอิทธิพลผ่านความน่าเชื่อถือที่มาจากความเป็นธรรมชาติมากกว่าจากอำนาจตามโครงสร้าง

เทคนิคการลิปซิงก์ (lip-sync) ซึ่งพบร้อยละ 7.17 เป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะมันเป็นมากกว่าการเลียนแบบเสียง แต่เป็นการที่ผู้ใช้งานใช้ร่างกายของตนเองเป็นสื่อกลางในการยืนยันว่าเห็นด้วยกับวาทกรรมนั้นๆ สอดคล้องกับที่ Arrieta (2021) อธิบายว่า การลิปซิงก์บน TikTok เป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ (performance of identity) ที่อนุญาตให้ผู้ใช้งานสวมบทบาทผ่านเสียงของผู้อื่นเพื่อแสดงออกถึงตัวตนในบริบทใหม่

2.2 กลยุทธ์การสื่อสารทางการเมือง

การปรับใช้คุณลักษณะเฉพาะของแพลตฟอร์ม: ความรู้เท่าทันอัลกอริทึม

จุดเด่นที่ชัดเจนที่สุดประการหนึ่งของหัวคะแนนธรรมชาติในกลุ่มตัวอย่างคือ ความเชี่ยวชาญในการใช้ประโยชน์จากคุณลักษณะเฉพาะของแพลตฟอร์ม TikTok เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเผยแพร่เนื้อหา ผู้วิจัยพบว่า บัญชีทุกบัญชีในกลุ่มตัวอย่างใช้แฮชแท็กเฉพาะและเสียงที่กำลังเป็นกระแสในทุกคลิปวิดีโอ คิดเป็นร้อยละ 100 ของเนื้อหาทั้งหมด ขณะที่ร้อยละ 87.65 มีการปรับเนื้อหาให้สั้นและกระชับเหมาะกับพฤติกรรมการรับชมบนแพลตฟอร์ม และร้อยละ 19.12 มีการใช้ฟังก์ชัน duet และ stitch ในการสร้างบทสนทนากับเนื้อหาชิ้นอื่น

การที่บัญชีทุกบัญชีเลือกใช้เสียงที่กำลังเป็นกระแสนั้นมีนัยสำคัญทางยุทธศาสตร์อย่างมาก เพราะมันเป็นวิธีการที่เรียกว่า “algorithm riding” หรือการเกาะกระแสอัลกอริทึม ซึ่งช่วยให้เนื้อหาทางการเมืองสามารถปรากฏบนหน้า For You Page ของผู้ใช้งานที่ไม่ได้ติดตามบัญชีดังกล่าว และไม่ได้สนใจการเมืองเป็นทุนเดิม ทำให้สารทางการเมืองสามารถแทรกซึมเข้าสู่กลุ่มผู้ชมที่หลากหลายกว่าที่เนื้อหาการเมืองแบบดั้งเดิมจะเข้าถึงได้ สอดคล้องกับที่ Vizcaíno-Verdú and Abidin (2022) อธิบายว่า เสียงบน TikTok ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานในการสร้างชุมชนและอัตลักษณ์ร่วม

2.3 กลยุทธ์การเล่าเรื่องและการระดมอารมณ์

โครงสร้างการเล่าเรื่องหลัก: การเมืองแบบทวิลักษณ์

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพเผยให้เห็นว่า โครงสร้างการเล่าเรื่องที่ปรากฏซ้ำและเด่นชัดที่สุดในเนื้อหาของกลุ่มตัวอย่างคือ การเล่าเรื่องแบบ “วีรบุรุษปะทะผู้ร้าย” ซึ่งทำหน้าที่วางกรอบการเลือกตั้งปี 2566 ให้เป็นการต่อสู้เชิงอุดมการณ์และศีลธรรมมากกว่าการแข่งขันเชิงนโยบายปกติ โครงสร้างนี้ประกอบด้วยสามองค์ประกอบที่ทำงานสอดประสานกันอย่างมีระบบ

องค์ประกอบแรกคือ การประกอบสร้างวีรบุรุษ โดยพรรคก้าวไกลและนายพิธา ลิ้มเจริญรัตน์ ถูกนำเสนอในฐานะ “ตัวแทนแห่งการเปลี่ยนแปลง”

ผ่านการเน้นย้ำคุณลักษณะเฉพาะสี่ประการ ได้แก่ ความเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีวิสัยทัศน์ก้าวหน้า ภาวะผู้นำที่มีเสน่ห์และได้รับความนิยมจากมวลชน ความเป็นปัญญาชนที่สามารถอธิบายประเด็นซับซ้อนให้เข้าใจง่าย และความเป็นมนุษย์ที่เข้าถึงได้ ซึ่งปรากฏผ่านการนำเสนอชีวิตส่วนตัว บทบาทการเป็นพ่อ และความสนใจด้านดนตรีในหลายคลิป การนำเสนอเหล่านี้ถูกออกแบบมาอย่างชาญฉลาดเพื่อสร้างความสัมพันธ์กึ่งเสมือนจริง (parasocial relationship) ระหว่างผู้ชมกับตัวนักการเมือง

บัญชี K-01 และ M-01 เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของการสร้างภาพลักษณ์วีรบุรุษ โดยมักนำเสนอคลิปสโลโมชันของนายพิธาขณะได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากประชาชน ประกอบเพลงที่มีทำนองปลุกเร้าอารมณ์และข้อความซ้อนทับที่ใช้ถ้อยคำอย่าง “ความหวังของคนรุ่นใหม่” หรือ “ผู้นำที่ประเทศต้องการ” การสร้างภาพลักษณ์เช่นนี้มีความสอดคล้องกับที่ Papacharissi (2015) อธิบายว่า การระดมอารมณ์ความหวังนั้นต้องอาศัยการทำให้ความหวังมีร่างกาย กล่าวคือ มีตัวแทนที่เป็นรูปธรรมซึ่งผู้คนสามารถฉายความปรารถนาและความคาดหวังของตนไปได้

องค์ประกอบที่สองคือการกำหนดผู้ร้าย โดย “การเมืองแบบเก่า” และ “ระบอบสืบทอดอำนาจ” ถูกวางกรอบในฐานะอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ เนื้อหากลุ่มนี้มักปรากฏในบัญชี B-01 และ L-01 ซึ่งใช้ฟังก์ชัน duet และ stitch ในการโต้ตอบและวิพากษ์วิจารณ์คลิปข่าวของนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามแบบทันที รวมถึงการตัดต่อคลิปเปรียบเทียบคำพูดในอดีตกับปัจจุบันของนักการเมืองคู่แข่งเพื่อชี้ให้เห็นความย้อนแย้งและความไม่น่าเชื่อถือ ผู้ร้ายในที่นี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่ยังครอบคลุมถึงแนวคิดนามธรรมอย่างการสืบทอดอำนาจ ระบบอุปถัมภ์ และความล้าหลังของโครงสร้างการเมืองที่ดำรงอยู่

องค์ประกอบที่สามคือ การนำเสนอทางออก ซึ่งถูกวางกรอบให้การเลือกตั้งเป็น “ภารกิจปลดปล่อย” ที่ประชาชนต้องออกมาร่วมเป็นส่วนหนึ่ง เนื้อหากลุ่มนี้มักใช้โครงสร้างปัญหา-ทางออก (problem-solution) ที่เปิดต้นคลิปด้วยการนำเสนอปัญหาที่จับต้องได้ เช่น ค่าแรงขั้นต่ำที่ไม่พอกิน หรือการเกณฑ์ทหาร

ที่ไม่เป็นธรรม แล้วตัดสลับไปยังนโยบายของพรรคก้าวไกลที่เสนอเป็นทางแก้ไข ทำให้การตัดสินใจเลือกพรรคกลายเป็นการตัดสินใจทางจริยธรรมที่ชัดเจน ไม่ใช่เพียงการเลือกทางการเมืองเท่านั้น

การระดมอารมณ์ความรู้สึก การประกอบสร้างสาธารณะแห่งอารมณ์

ผลการวิเคราะห์พบการใช้อารมณ์ความรู้สึกสามรูปแบบหลักที่ถูกระดมอย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับแนวคิด affective publics ของ Papacharissi (2015)

รูปแบบแรกคือ ความหวังและแรงบันดาลใจ ซึ่งเป็นอารมณ์ที่พบบ่อยที่สุด และถูกใช้เป็นแกนกลางของการสื่อสาร หัวคะแนนธรรมชาติสร้าง “ความหวัง” ผ่านการประกอบสร้างองค์ประกอบต่างๆ อย่างมีแบบแผน ทั้งการใช้เพลงประกอบที่ปลุกเร้า การนำเสนอภาพมวลชนที่กระตือรือร้นและหลากหลาย การใช้ข้อความซ้อนทับที่มีถ้อยคำเชิงบวก และการตัดต่อที่เน้นความเคลื่อนไหวและพลังงาน บัญชี A-01 และ K-01 เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการสร้างอารมณ์ความหวัง โดยมักเปิดต้นคลิปด้วยภาพของประชาชนที่มารอต้อนรับนายพิธาในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ ซึ่งสร้างความรู้สึกว่า การเปลี่ยนแปลงนั้นใกล้เข้ามาแล้วจริงๆ ไม่ใช่เพียงความฝัน

รูปแบบที่สองคือ ความโกรธและความไม่พอใจ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพลังผลักดันให้ผู้คนต้องการลงมือทำอะไรบางอย่างเพื่อเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ หัวคะแนนธรรมชาติระดมอารมณ์นี้ผ่านการนำเสนอประเด็นที่กระตุ้นความรู้สึกไม่เป็นธรรม เช่น การยุบพรรคอนาคตใหม่ในอดีต การใช้กฎหมายที่ไม่เป็นธรรม และการนำเสนอความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย ตัวอย่างที่น่าสนใจคือ บัญชี B-01 ที่นิยมใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ในตอนท้ายคลิป เช่น “ทนอยู่แบบนี้ต่อไปอีก 4 ปี ไหวเหรอ?” หรือ “ใครกันแน่ที่ทำเพื่อประชาชน?” ซึ่งทำหน้าที่ไม่เพียงแต่กระตุ้นความโกรธ แต่ยังดึงดูดให้ผู้ชมแสดงความคิดเห็นในช่องคอมเมนต์ ซึ่งเป็นสัญญาณที่ดีต่อระบบอัลกอริทึมของแพลตฟอร์มด้วย

รูปแบบที่สามคือ ความสนุกสนานและอารมณ์ขัน ซึ่งเป็นอารมณ์ที่ซับซ้อนและมีบทบาทสำคัญที่สุดในการสร้างพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแสดงออกทางการเมือง สอดคล้องกับที่ นภัสวรรณ รักษาใจ และพิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (2566) สังเกตไว้ว่า ความบันเทิงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ผู้คนรู้สึกปลอดภัยในการแสดงออกและมีส่วนร่วมทางการเมืองในบริบทสังคมไทย ที่การแสดงออกทางการเมืองมักมีความเสี่ยง บัญชี C-01 ที่มีความโดดเด่นในการใช้อารมณ์ขันมักสร้างเนื้อหาที่ล้อเลียนนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามในลักษณะที่ตลกขบขันและส่งต่อได้ง่าย รวมถึงการแต่งกายและเลียนแบบบุคลิกของนักการเมืองชื่อดังในลักษณะ parody ที่ดูเหมือนไม่จริงจัง แต่แฝงนัยการวิพากษ์วิจารณ์ที่คมคายไว้ภายใน

3. ปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองรูปแบบใหม่

3.1 การเกิดขึ้นของ “หัวคะแนนธรรมชาติ” ในฐานะตัวแสดงทางการเมืองใหม่

ผลการวิจัยเผยให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หัวคะแนนธรรมชาติในกลุ่มตัวอย่างมิได้มีพฤติกรรมแบบผู้รับสารเชิงรับ หากแต่ดำรงตนในฐานะผู้ผลิตสารร่วม (prosumers) ที่กระตือรือร้นในความหมายที่ Katz and Rice (2002) อธิบายไว้ พวกเขาไม่ได้เพียงแค่แบ่งปันเนื้อหาทางการของพรรค แต่ทำการตีความ ดัดแปลง และสร้างเรื่องเล่าในแบบฉบับของตนเองที่สอดคล้องกับกลุ่มผู้ชมเฉพาะของตน

สิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งคือ แรงจูงใจที่ผลักดันให้พวกเขาลงทุนเวลาและพลังงานในการสร้างเนื้อหาทางการเมืองโดยไม่มีค่าตอบแทน จากการวิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า แรงจูงใจหลักมาจากสี่แหล่งด้วยกัน ได้แก่ ความต้องการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางการเมือง (political identity expression) ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (sense of belonging) ความรู้สึกว่าตนเองมีพลังทางการเมืองและสามารถสร้างความแตกต่างได้ (political efficacy) และความพึงพอใจจากการได้รับการยืนยันจากชุมชนออนไลน์ (online validation) ซึ่งล้วนสอดคล้องกับกรอบทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของ Katz et al. (1974)

3.2 การเมืองที่ขับเคลื่อนด้วยผู้ใช้งาน การพลิกกลับสูตรการกำหนดวาระ

ผลการวิจัยยังเผยให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ประเด็นทางการเมืองหลายประเด็นที่กลายเป็นกระแสสังคมในช่วงการหาเสียงปี 2566 มีจุดเริ่มต้นมาจากเนื้อหาของหัวคะแนนธรรมชาติบน TikTok ก่อนที่จะได้รับการรายงานขยายผลโดยสื่อมวลชนกระแสหลัก ปรากฏการณ์นี้ท้าทายทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร (agenda setting theory) ของ McCombs and Shaw (1972) โดยตรง เพราะมันแสดงให้เห็นว่า พลเมืองธรรมดาบน TikTok สามารถเป็นผู้กำหนดวาระข่าวสารได้เอง ไม่ใช่เพียงรับวาระจากสื่อมวลชนที่มีอำนาจมากกว่า

ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การที่ประเด็นเรื่องนโยบายเกณฑ์ทหารกลายเป็นประเด็นสำคัญในการหาเสียง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะหัวคะแนนธรรมชาติจำนวนมากสร้างคลิปที่เล่าเรื่องความทุกข์ยากและความไม่เป็นธรรมในระบบเกณฑ์ทหารจากประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์ของคนรอบข้าง คลิปเหล่านี้แพร่กระจายอย่างรวดเร็วและได้รับการแชร์ต่ออย่างกว้างขวาง จนกลายเป็นแรงกดดันให้สื่อกระแสหลักต้องหันมาให้ความสนใจกับประเด็นนี้ด้วย กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของ “การกำหนดวาระจากล่างขึ้นบน” (bottom-up agenda setting) ในระบบสื่อลูกผสม (hybrid media system) ตามที่ Chadwick (2013) อธิบายไว้

3.3 การสร้างชุมชนทางการเมืองผ่านอารมณ์ร่วม สาธารณะแห่งอารมณ์ในบริบทไทย

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พื้นที่แสดงความคิดเห็นใต้คลิปของหัวคะแนนธรรมชาติในกลุ่มตัวอย่างมิได้เป็นเพียงพื้นที่สำหรับการถกเถียงทางความคิดหรือการแลกเปลี่ยนข้อมูลนโยบาย แต่เป็นพื้นที่สำหรับการแบ่งปันอารมณ์และการยืนยันอัตลักษณ์ร่วม คอมเมนต์ที่ปรากฏบ่อยที่สุดล้วนเป็นการแสดงออกทางอารมณ์ ไม่ว่าจะเป็นความหวัง ความตื่นเต้น ความโกรธต่อฝ่ายตรงข้าม หรือความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน การใช้สรรพนาม “พวกเรา” และ “พวกเขา” ปรากฏซ้ำอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งทำหน้าที่สร้างขอบเขตระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและกลุ่มผู้ต้องการรักษาสถานะเดิม

ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องอย่างลึกซึ้งกับแนวคิด affective publics ของ Papacharissi (2015) ที่อธิบายว่า ชุมชนทางการเมืองในยุคดิจิทัลมักก่อตัวขึ้นจากการ “รู้สึกร่วมกัน” (feeling together) มากกว่าการ “คิดร่วมกัน” (thinking together) ผู้สนับสนุนพรรคก้าวไกลบน TikTok ไม่ได้นิยามตัวเองว่าเป็นเพียงผู้ที่เห็นด้วยกับนโยบายพรรค แต่รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่ร่วมกันฝัน ร่วมกันหวัง และร่วมกันต่อสู้เพื่ออนาคตที่ดีกว่า

การใช้ภาษาเฉพาะกลุ่มอย่างแฮชแท็ก “#ด้อมส้ม” และ “#ส้มทั้งแผ่นดิน” ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ที่ยืนยันการเป็นสมาชิกของชุมชน สีส้มซึ่งเป็นสีประจำพรรคก้าวไกลปรากฏซ้ำในเนื้อหาของหัวคะแนนธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ ทั้งเสื้อผ้า ฟิลเตอร์วิดีโอ กราฟิก และข้อความ จนกลายเป็นภาษาสัญลักษณ์ร่วมที่ผู้เข้าใจรหัสนั้นสามารถจดจำและรู้สึกผูกพันได้ทันที กระบวนการนี้สอดคล้องกับที่ Vizcaíno-Verdú and Abidin (2022) อธิบายว่า สัญลักษณ์ร่วมทางเสียงและภาพบน TikTok ทำหน้าที่สร้างภาษาเฉพาะกลุ่มที่เสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน และทำให้ผู้ใช้งานเปลี่ยนสถานะจากผู้รับสารสู่ผู้ร่วมสร้างวัฒนธรรมกลุ่ม

สาธารณะแห่งอารมณ์ที่ก่อตัวขึ้นรอบพรรคก้าวไกลบน TikTok นั้นมีความเหนียวแน่นและความกระตือรือร้นสูง ซึ่งปรากฏชัดเจนจากการที่สมาชิกในชุมชนนี้ไม่เพียงแต่รับชมและกดไลก์เนื้อหา แต่ยังมีส่วนร่วมในการผลิตเนื้อหาใหม่เพื่อตอบสนองและต่อยอดจากเนื้อหาที่มีอยู่ สร้างห่วงโซ่การผลิตเนื้อหาที่ขยายตัวและแพร่กระจายออกไปอย่างต่อเนื่อง ปรากฏการณ์นี้ยืนยันข้อเสนอของ Papacharissi (2015) ที่ว่า affective publics มีศักยภาพในการแปลงพลังทางอารมณ์ออนไลน์ให้กลายเป็นการกระทำทางการเมืองที่จับต้องได้ในโลกแห่งความเป็นจริง

อย่างไรก็ดี ผลการวิจัยทั้งสี่ส่วนเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของหัวคะแนนธรรมชาติ ได้แก่ เนื้อหาเชิงให้ข้อมูล เชิงวิพากษ์ เชิงชักชวน และเชิงเสียดสี ล้วนถูกส่งผ่านเทคนิคการนำเสนอที่เน้นความเป็นธรรมชาติและการพูดหน้ากล้อง ขณะที่กลยุทธ์การสื่อสาร ได้แก่

การขี่กระแสอัลกอริทึม การใช้เสียงยอดนิยม และฟีเจอร์ duet-stitch ช่วยขยายการเข้าถึงเนื้อหาเหล่านั้นในวงกว้าง กลยุทธ์การเล่าเรื่องแบบ “วีรบุรุษปะทะผู้ร้าย” และการระดมอารมณ์ความหวัง ความโกรธ และอารมณ์ขัน เป็นกาวที่ยึดผู้ชมให้กลายมาเป็นสมาชิกของสาธารณะแห่งอารมณ์ร่วมกัน และในที่สุดปรากฏการณ์การมีส่วนร่วมรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้น ทั้งการกำหนดวาระจากล่างขึ้นบนและการสร้างชุมชนทางการเมืองผ่านอารมณ์ร่วมคือผลลัพธ์ที่เกิดจากการทำงานร่วมกันของทั้งรูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารดังกล่าว

อภิปรายผล

1. **รูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองของหัวคะแนนธรรมชาติ**

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารทางการเมืองของหัวคะแนนธรรมชาติบน TikTok มีความหลากหลาย และถูกออกแบบมาเพื่อตอบสนองต่อพฤติกรรมการรับชมของผู้ใช้งานแพลตฟอร์ม โดยเฉพาะเนื้อหาประเภทการให้ข้อมูล (informative content) ซึ่งมีสัดส่วนสูงสุด (ร้อยละ 47.01) สะท้อนให้เห็นว่า หัวคะแนนธรรมชาติทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างประเด็นนโยบายที่ซับซ้อนกับผู้รับสารทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารทางการเมือง (political communication) ของ McNair (2011) ที่อธิบายว่า การสื่อสารทางการเมืองมีบทบาทสำคัญในการโน้มน้าวทัศนคติและการสร้างความหมายร่วมในพื้นที่สาธารณะ กระบวนการย่อยสลายและแปลงรูปเนื้อหาทางการเมืองให้กลายเป็นสิ่งที่เข้าถึงง่ายนี้มิใช่เพียงการกระจายข้อมูล แต่เป็นการสร้างความหมายทางการเมืองใหม่ที่สอดคล้องกับบริบทชีวิตประจำวันของผู้ชม

ในด้านกลยุทธ์การสื่อสาร ผลการวิจัยพบว่า การปรับใช้คุณลักษณะเฉพาะของแพลตฟอร์ม TikTok ถือเป็นกลยุทธ์หลักที่ทุกบัญชีในกลุ่มตัวอย่างใช้ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นการใช้แฮชแท็กและเสียงที่กำลังเป็นกระแส (ร้อยละ 100) การปรับเนื้อหาให้สั้นกระชับ (ร้อยละ 87.65) และการใช้ฟังก์ชัน duet-stitch (ร้อยละ 19.12) กลยุทธ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญในการสื่อสาร

ทางการเมืองที่ผสานเข้ากับวัฒนธรรมดิจิทัลของแพลตฟอร์มอย่างแนบเนียน นอกจากนี้ เทคนิคการนำเสนอที่เน้นความเป็นธรรมชาติและการพูดหน้ากล้อง (talking head) ซึ่งพบร้อยละ 69.72 ยังสะท้อนให้เห็นว่า หัวคะแนนธรรมชาติสร้างอิทธิพลผ่านความน่าเชื่อถือที่มาจากความเป็นธรรมชาติมากกว่าจากอำนาจตามโครงสร้าง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Rogers (2003) เรื่องปรากฏการณ์ความเหมือนกันทางสังคม (homophily) ที่ทำให้ผู้รับสารเกิดความคล้อยตามได้ง่ายขึ้น เมื่อได้รับข้อมูลจากผู้ที่มีลักษณะทางสังคมคล้ายคลึงกับตนเอง

ในส่วนของการใช้เทคนิคเฉพาะของแพลตฟอร์ม อาทิ การใช้การลิปซิงก์ (lip-sync) ซึ่งพบร้อยละ 7.17 มีนัยสำคัญที่เกินกว่าการเลียนแบบเสียง เพราะเป็นการที่ผู้ใช้งานนำร่างกายของตนเองมาเป็นสื่อกลางในการแสดงออกถึงจุดยืนทางการเมือง สอดคล้องกับที่ Arrieta (2021) อธิบายว่า การลิปซิงก์บน TikTok เป็นรูปแบบหนึ่งของการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ (performance of identity) ที่อนุญาตให้ผู้ใช้งานสวมบทบาทผ่านเสียงของผู้อื่นเพื่อแสดงออกถึงตัวตนในบริบทใหม่ ในบริบทของการเมืองไทย กลยุทธ์นี้ทำหน้าที่ลดช่องว่างระหว่างเนื้อหาทางการเมืองที่ดูเป็นทางการกับการแสดงออกที่เป็นส่วนตัวและสนุกสนาน ทำให้การสื่อสารทางการเมืองกลายเป็นกิจกรรมที่เข้าถึงง่ายและมีส่วนร่วมได้จริง

2. วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมและการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องพลวัตของการสื่อสารทางการเมืองผ่านแพลตฟอร์ม TikTok ในบริบทของการเลือกตั้งไทย สะท้อนให้เห็นถึงการขยับเขยื้อนครั้งสำคัญของภูมิทัศน์การเมืองไทยที่ก้าวข้ามขีดจำกัดแบบดั้งเดิมไปสู่ยุคแห่งการสื่อสารแบบดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องพลวัตของหัวคะแนนธรรมชาติที่กลายเป็นตัวแสดงหลักในการกำหนดทิศทางความนิยม ปรากฏการณ์นี้ไม่ใช่เพียงแค่การเปลี่ยนผ่านเชิงเทคนิคหรือวิธีการหาเสียงในรูปแบบใหม่ แต่เป็นการรื้อสร้างและวางรากฐานทางวัฒนธรรมการเมืองไทยขึ้นมาใหม่ในระดับรากฐาน พฤติกรรมของพลเมืองดิจิทัลที่ลุกขึ้นมาสวมบทบาทเป็นผู้ผลิตเนื้อหาด้วยตนเองเพื่อสนับสนุนพรรคการเมืองหรืออุดมการณ์

ที่ตนศรัทธา เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนของแนวคิดวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมตามทฤษฎีของ Henry Jenkins (2006) ซึ่งอธิบายถึงสภาวะที่ปัจเจกบุคคลไม่ได้เป็นเพียงผู้รับสารที่นิ่งเฉยอีกต่อไป แต่กลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์และส่งต่อความหมายทางการเมืองอย่างกระตือรือร้น

หัวใจสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมบน TikTok ทรงพลังอย่างยิ่งคือ การที่แพลตฟอร์มสามารถลดทอนอุปสรรคในการแสดงออกให้ต่ำลงอย่างนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับเงื่อนไขที่ Jenkins ได้ระบุไว้ในเรื่องการเปิดโอกาสให้เกิดการแสดงออกเชิงศิลปะและการเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองโดยไม่มีขีดจำกัดด้านต้นทุนหรือความเชี่ยวชาญทางเทคนิคที่สูงเกินไป เครื่องมือในการสร้างสรรค์วิดีโอที่ใช้งานง่ายผนวกกับระบบนิเวศของเสียงที่เป็นเอกลักษณ์ ช่วยให้ผู้ใช้งานสามารถทำการดัดแปลง ผสมผสาน และส่งต่อเนื้อหาทางการเมืองในลักษณะของการนำกลับมาปรุงใหม่ หรือที่เรียกว่าการรีมิกซ์ ซึ่งกระบวนการนี้ทำให้การสื่อสารประเด็นทางการเมืองที่มีความซับซ้อนกลายเป็นเรื่องที่เข้าถึงง่าย สนุกสนาน และมีความเป็นสากลในหมู่ผู้ใช้งาน จนนำไปสู่ความรู้สึกที่ว่าการสนับสนุนพรรคการเมืองไม่ใช่ภาระหรือเรื่องไกลตัวที่ต้องใช้ทรัพยากรมหาศาลเหมือนในอดีต แต่เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงออกในชีวิตประจำวันบนโลกออนไลน์

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังเน้นย้ำถึงมิติทางจิตวิทยาการเมืองที่สำคัญคือความเชื่อมั่นในอำนาจของปัจเจกบุคคลที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยหัวคะแนนธรรมชาติเหล่านี้ขับเคลื่อนด้วยทัศนคติที่ว่า การกระทำของตนเองมีความสำคัญยิ่งยวดต่อภาพรวมของประเทศ พวกเขาเชื่อมั่นว่า คลิปวิดีโอเพียงหนึ่งคลิปที่ผลิตขึ้นจากความจริงใจและความคิดสร้างสรรค์ สามารถทำหน้าที่เป็นแรงกระเพื่อมที่เปลี่ยนใจคนรอบข้างหรือสร้างกระแสไวรัลที่สั่นสะเทือนสังคมได้ ความเชื่อนี้ถือเป็นจุดตัดที่สำคัญระหว่างระบบหัวคะแนนแบบดั้งเดิมที่ยึดโยงอยู่กับระบบอุปถัมภ์ ซึ่งมักเป็นการสื่อสารในลักษณะสั่งการจากบนลงล่างและการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่จับต้องได้ มาสู่ระบบที่เน้นคุณค่าของผลงานสร้างสรรค์และการกระจายอำนาจในการสื่อสารที่เปิดกว้างและเท่าเทียมมากขึ้น

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับระบบอุปถัมภ์แบบเดิม จะพบว่า บทบาทของหัวคะแนนในอดีตถูกจำกัดอยู่เพียงการเป็นตัวกลางในการจัดสรรและแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มอำนาจรัฐกับมวลชนในพื้นที่ โดยมีแรงจูงใจทางการเงินหรือการตอบแทนในลักษณะต่างๆ เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน แต่สำหรับหัวคะแนนธรรมชาติบน TikTok แรงขับเคลื่อนเหล่านั้นได้ถูกแทนที่ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อุดมการณ์ร่วมและจิตวิญญาณแห่งอาสาสมัครดิจิทัล พลวัตนี้สร้างความท้าทายอย่างรุนแรงต่อโครงสร้างอำนาจทางการเมืองดั้งเดิม เนื่องจากหัวคะแนนกลุ่มใหม่นี้ไม่มีสังกัดที่ชัดเจน ไม่รับค่าตอบแทนเป็นตัวเงิน และที่สำคัญที่สุดคือ รัฐหรือพรรคการเมืองคู่แข่งแทบจะไม่สามารถเข้าไปควบคุมหรือแทรกแซงกระบวนการสร้างสรรค์ของพวกเขาได้เลย เพราะเป็นการสื่อสารที่เกิดจากความต้องการภายในและการมีเป้าหมายร่วมกันอย่างแท้จริง

ท้ายที่สุด การเปลี่ยนแปลงนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Delwiche and Jacobs (2012) ที่ชี้เห็นว่า วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมในยุคดิจิทัลไม่ได้หยุดอยู่แค่การผลิตเนื้อหา แต่เป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคมรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า ชุมชนเชิงจินตนาการบนโลกออนไลน์ ผู้คนจากหลากหลายพื้นที่และพื้นฐานทางสังคมสามารถเชื่อมต่อถึงกันผ่านจุดร่วมทางการเมืองที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของตนเอง ชุมชนเหล่านี้กลายเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยน สนับสนุน และขยายผลอุดมการณ์ทางการเมืองให้เข้มแข็งขึ้น จนเกิดเป็นพลังขับเคลื่อนทางสังคมที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของสื่อกระแสหลักและสถาบันทางการเมืองแบบเก่า สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า พลวัตของหัวคะแนนธรรมชาติบน TikTok คือจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปวัฒนธรรมการเมืองไทยไปสู่ความยั่งยืนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริงในยุคแห่งข้อมูลข่าวสารที่ไร้ขีดจำกัด

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ช่วยตอกย้ำให้เห็นถึงความลุ่มลึกและพลวัตของทฤษฎีการไหลของข่าวสารสองจังหวะ (two-step flow of communication) ที่เสนอโดย Lazarsfeld et al. (1944) ซึ่งแม้เวลาจะล่วงเลยมากว่าแปดทศวรรษ แต่หลักการพื้นฐานยังคงสามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์การสื่อสารในยุคดิจิทัลได้อย่างทรงพลัง อย่างไรก็ตาม จุดเปลี่ยนที่สำคัญที่สุดคือ การเปลี่ยนผ่าน

เชิงโครงสร้างของตัวแสดงที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางความคิด ในอดีตผู้นำทางความคิดมักจะถูกจำกัดอยู่ในวงของกลุ่มชนชั้นนำทางสังคม ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทางศาสนา หรือบุคคลที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงซึ่งทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมข่าวสารจากสื่อมวลชนไปสู่ชาวบ้าน แต่ในบริบทของแพลตฟอร์ม TikTok ผู้นำทางความคิดได้ลดรูปจากฐานันดรทางสังคมแบบเดิมมาสู่บุคคลธรรมดา หรือที่เรียกกันในนิยามสมัยใหม่ว่า ไมโครอินฟลูเอนเซอร์ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ไม่ได้มีฐานะทางสังคมที่สูงส่งกว่าผู้รับสาร แต่กลับมีอิทธิพลในการโน้มน้าวใจอย่างมหาศาลผ่านความใกล้ชิดและการเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตปกติ

ผลการวิจัยค้นพบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการโน้มน้าวใจบน TikTok ไม่ได้พึ่งพิงอยู่กับความเชี่ยวชาญในเชิงวิชาการที่ดูไกลตัวหรือการใช้ศัพท์แสงทางการเมืองที่ยากแก่การเข้าใจ แต่กลับวางอยู่บนรากฐานของความน่าเชื่อถือที่เกิดจากความเป็นธรรมชาติและความจริงใจ สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมของ Everett Rogers (2003) ที่อธิบายถึงกลไกทางจิตวิญญาณสังคมว่า บุคคลมีแนวโน้มจะยอมรับแนวคิดใหม่ๆ หรือเกิดความคล้อยตามได้ง่ายขึ้นหากได้รับข้อมูลจากผู้ที่มีลักษณะทางสังคมและจิตวิทยาที่คล้ายคลึงกับตนเอง หรือที่เรียกว่า ปรากฏการณ์ความเหมือนกันทางสังคม (homophily) ผู้ใช้งาน TikTok ในปัจจุบันมองว่า หัวคะแนนธรรมชาติเหล่านี้ไม่ใช่คนแปลกหน้า แต่เป็นเสมือนเพื่อน พี่น้อง หรือบุคคลที่มีหัวอกเดียวกันที่ออกมาแลกเปลี่ยนมุมมองทางการเมือง การสื่อสารในลักษณะนี้จึงถูกตีความว่า เป็นความจริงใจที่จับต้องได้และเข้าถึงง่ายกว่าการรับฟังคำแถลงการณ์ที่ผ่านการปรุงแต่งอย่างประณีตจากโฆษกพรรคการเมือง หรือการรายงานข่าวที่ดูเคร่งขรึมในโทรทัศน์

ประการสำคัญที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมคือ กลุ่มคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะกลุ่มเจเนอเรชันซี และมิลเลนเนียล ซึ่งเติบโตมาพร้อมกับความคลางแคลงใจต่อสถาบันหลักของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสื่อกระแสหลักหรือสื่อภายใต้การกำกับของรัฐ ความรู้สึกไม่ไว้วางใจในสถาบัน (institutional distrust) ผลักดันให้พวกเขาแสวงหาความจริงที่ไม่ได้ถูกปรุงแต่งจากศูนย์กลางอำนาจ ผู้นำทางความคิดบน TikTok จึงก้าวเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้รักษาประตูข้อมูลข่าวสาร

ในรูปแบบใหม่ โดยการทำหน้าที่ย่อยข้อมูลทางการเมืองที่มีความสลับซับซ้อนและน่าเบื่อให้กลายเป็นเนื้อหาที่สั้น กระชับ มีอารมณ์ขัน และแฝงไปด้วยความสะใจที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของมวลชนได้อย่างตรงไปตรงมา การเปลี่ยนข้อมูลเชิงโครงสร้างให้กลายเป็นเนื้อหาเชิงอารมณ์และความรู้สึกเช่นนี้เอง ที่สร้างพลังโน้มน้าวใจที่มีประสิทธิภาพสูงกว่าสื่อทางการหลายเท่าตัว จนสามารถเปลี่ยนความสนใจส่วนบุคคลให้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนทางการเมืองในวงกว้างได้

ประเด็นที่แหลมคมและน่าสนใจที่สุดประการหนึ่งจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ การค้นพบว่า TikTok ได้สถาปนาตัวเองขึ้นเป็นพื้นที่หลักของสาธารณะแห่งอารมณ์ (affective publics) ตามกรอบแนวคิดของ Zizi Papacharissi (2015) ซึ่งอธิบายถึงสภาวะที่เครือข่ายออนไลน์ถูกร้อยเรียงเข้าด้วยกันผ่านการแสดงออกทางอารมณ์ที่รวดเร็วและเข้มข้น ผลการวิจัยชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัดว่า การรวมตัวทางการเมืองบนแพลตฟอร์มนี้ไม่ได้มีจุดเริ่มต้นมาจากความเข้าใจในเนื้อหานโยบายที่สลับซับซ้อน หรือการวิเคราะห์แผนยุทธศาสตร์ชาติเชิงลึก แต่กลับเริ่มต้นจากแรงขับเคลื่อนทางความรู้สึกพื้นฐานของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นความรู้สึกโกรธแค้นต่อความอยุติธรรมที่ฝังรากลึกในสังคม ความหวังที่อยากจะเห็นความเปลี่ยนแปลงในอนาคต หรือความภาคภูมิใจในตัวตนและอุดมการณ์ของกลุ่มตนเอง อารมณ์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกาวใจที่ยึดโยงปัจเจกบุคคลที่กระจัดกระจายอยู่ทั่วประเทศให้กลายเป็นมวลชนที่มีทิศทางร่วมกันได้อย่างรวดเร็วอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์การสื่อสารการเมืองไทย

ความสำเร็จของสาธารณะแห่งอารมณ์บน TikTok ถูกเกื้อหนุนด้วยคุณลักษณะเฉพาะของแพลตฟอร์ม (platform affordances) ที่ออกแบบมาเพื่อตอบสนองต่อสัญชาตญาณความรู้สึกมากกว่าการอ่านตัวอักษร โดยเฉพาะการใช้เสียงและดนตรีประกอบคลิปวิดีโอ ซึ่ง Vizcaíno-Verdú and Abidin (2022) ได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่า เสียงบน TikTok ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงองค์ประกอบเสริมเพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความรู้สึกร่วมที่ทรงพลัง (collective effervescence) เมื่อผู้ใช้งานจำนวนมหาศาลเลือกใช้เสียงเดียวกันหรือแผ่นเสียงต้นฉบับ (original sound) ในการแสดงออกถึง

จุดยืนทางการเมือง มันได้สร้างจินตนาการร่วมกันว่า พวกเขากำลังก้าวเดินไปพร้อมกับ ขบวนการ (movement) ขนาดใหญ่ที่มีผู้ร่วมอุดมการณ์นับแสนนับล้านคน แม้ว่าในความเป็นจริงผู้ใช้งานจะเพียงนั่งรับชมหรือผลิตวิดีโออยู่ลำพังภายในพื้นที่ส่วนตัวก็ตาม กระบวนการรีมิกซ์เสียงและภาพเช่นนี้เองที่เปลี่ยนจากการเสพสื่อเพื่อความบันเทิงส่วนบุคคล ให้กลายเป็นการแสดงสัญลักษณ์ทางการเมืองที่มีพลวัตสูงและส่งต่อความรู้สึกถึงกันได้อย่างไร้ขีดจำกัด

อย่างไรก็ตาม เมื่ออารมณ์กลายเป็นตัวนำในการสร้างชุมชนทางการเมือง ผู้วิจัยจึงมีข้อสังเกตเชิงอภิปรายที่สำคัญเกี่ยวกับผลกระทบต่อคุณภาพของสังคมในระยะยาว การที่ชุมชนยึดโยงกันด้วยอารมณ์และความรู้สึก (affect) มากกว่าการใช้เหตุผลเชิงตรรกะ (reason) อาจนำไปสู่การขยายตัวของภาวะห้องแห่งเสียงสะท้อน (echo chambers) ที่รุนแรงและสุดโต่งมากขึ้น เมื่อผู้ใช้งานถูกโอบล้อมด้วยเนื้อหาที่เร้าอารมณ์ในทิศทางเดียวกับความเชื่อเดิมของตน วาทกรรมสาธารณะ (public discourse) จึงเสี่ยงที่จะสูญเสียพื้นที่ของการวิพากษ์วิจารณ์เชิงสร้างสรรค์หรือการถกเถียงในประเด็นเชิงนโยบายอย่างลึกซึ้ง บทสนทนาในวงกว้างมักจะถูกลดทอนให้เหลือเพียงการโจมตีตัวบุคคลด้วยถ้อยคำที่รุนแรง หรือการสร้างภาพลักษณ์ทางการเมืองแบบขาว-ดำที่แบ่งแยกผู้คนออกเป็นฝ่ายธรรมะและอธรรมอย่างสุดขั้ว

ในท้ายที่สุด ปรากฏการณ์สาธารณะแห่งอารมณ์บน TikTok จึงเปรียบเสมือนดาบสองคมต่อระบอบประชาธิปไตย แม้ในด้านหนึ่งมันจะช่วยปลุกเร้าให้พลเมืองเกิดความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างกว้างขวาง แต่ในอีกด้านหนึ่ง หากผู้เล่นทางการเมืองและพรรคการเมืองมุ่งเน้นเพียงการใช้เทคนิคเร้าอารมณ์เพื่อสร้างคะแนนนิยม หรือเป้าหมายเพียงเพื่อชัยชนะในการเลือกตั้งโดยปราศจากการให้ข้อมูลที่เป็นเหตุเป็นผล สิ่งนี้อาจส่งผลเสียต่อคุณภาพของระบอบประชาธิปไตยไทยในเชิงโครงสร้าง ทำให้สังคมขาดทักษะในการเจรจาต่อรองและการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่าง และอาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่ฝังรากลึกลงไปในระดับความรู้สึกยากแก่การเยียวยา ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมกันพิจารณา และหาแนวทางรับมือในยุคที่การเมืองถูกขับเคลื่อนด้วยความรู้สึกผ่านปลายนิ้วเช่นปัจจุบัน

3. การกำหนดวาระจากล่างขึ้นบน (Bottom-up Agenda Setting)

วิกฤตการณ์ความเสื่อมถอยของทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสารแบบดั้งเดิมที่ McCombs and Shaw (1972) ได้วางรากฐานไว้เมื่อกว่าห้าทศวรรษก่อน ได้ปรากฏชัดเจนอย่างยิ่งในภูมิทัศน์การเมืองไทยร่วมสมัยผ่านปรากฏการณ์บนแพลตฟอร์ม TikTok ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างอำนาจในการชี้นำความคิดทางสังคมไม่ได้รวมศูนย์อยู่ที่กองบรรณาธิการของสำนักข่าวหลักหรือกลุ่มชนชั้นนำทางความคิดในสื่อโทรทัศน์อีกต่อไป ในอดีตสื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นผู้รักษาประตูที่คัดกรองว่า ประเด็นใดควรค่าแก่การเป็นวาระแห่งชาติ แต่ในปัจจุบันพลเมืองดิจิทัลได้ทำการช่วงชิงพื้นที่และสถาปนาอำนาจนำใหม่ด้วยการเป็นผู้กำหนดวาระร่วมที่ขับเคลื่อนจากระดับรากหญ้าขึ้นสู่ระดับนโยบาย ความล้มเหลวของทฤษฎีดั้งเดิมเกิดจากการที่ผู้รับสารได้เปลี่ยนสถานะเป็นผู้ผลิตสารที่มีความคล่องตัวสูง สามารถสร้างแรงสั่นสะเทือนทางสังคมได้ด้วยสมาร์ทโฟนเพียงเครื่องเดียว ส่งผลให้เส้นแบ่งระหว่างผู้กำหนดวาระและผู้รับวาระเลือนรางจนเกือบจะหายไปในโลกของการสื่อสารสมัยใหม่

การที่ประชาชนก้าวขึ้นมาเป็นผู้กำหนดวาระร่วมบน TikTok สอดคล้องอย่างมีนัยสำคัญกับแนวคิดระบบสื่อลูกผสมของ Andrew Chadwick (2013) ที่อธิบายถึงปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างสื่อเก่าและสื่อใหม่ โดยวาระทางการเมืองมักจะเริ่มต้นจากการเป็นกระแสในวิดีโอสั้นที่มีความยาวไม่กี่วินาที ก่อนจะถูกขยายความและวิพากษ์วิจารณ์อย่างเข้มข้นใน X หรือ Facebook และท้ายที่สุดสื่อกระแสหลักอย่างโทรทัศน์หรือหนังสือพิมพ์ออนไลน์ก็ไม่อาจเพิกเฉยต่อกระแสเหล่านี้ได้ จำเป็นต้องหยิบยกประเด็นจาก TikTok ขึ้นมานำเสนอเพื่อรักษาฐานผู้ชมและพื้นที่ทางธุรกิจไว้ ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า สื่อมวลชนดั้งเดิมไม่ได้เป็นผู้นำอีกต่อไป แต่กลายเป็นผู้ตามวาระที่ถูกกำหนดโดยมวลชนที่ไร้สังกัด ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงดุลอำนาจครั้งประวัติศาสตร์ในประวัติศาสตร์การสื่อสารการเมืองไทยที่อำนาจถูกกระจายตัวออกจากศูนย์กลางอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน

พลังของการสื่อสารแบบล่างขึ้นบนนี้มีอานุภาพถึงขั้นบีบบังคับให้ตัวแสดงทางการเมืองระดับโครงสร้าง ทั้งนักการเมืองและพรรคการเมือง ต้องปรับตัวตามอย่างฉับพลัน เมื่อประเด็นใดประเด็นหนึ่งกลายเป็นไวรัลบน TikTok นักการเมืองไม่อาจเลือกที่จะนิ่งเฉยได้เหมือนในอดีต เพราะแรงกดดันจากมวลชนดิจิทัลจะทวีความรุนแรงและรวดเร็ว จนสามารถทำลายภาพลักษณ์หรือเปลี่ยนทิศทางการรณรงค์หาเสียงได้ภายในไม่กี่ชั่วโมง กลยุทธ์การสื่อสารทางการเมืองจึงต้องเปลี่ยนจากการตั้งรับมาเป็นการมีส่วนร่วม และการตอบคำถามในประเด็นที่ประชาชนเป็นผู้ตั้งโจทย์ ไม่ใช่โจทย์ที่พรรคการเมืองเตรียมไว้ฝ่ายเดียว สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่า อำนาจในการเจรจาต่อรองได้กลับคืนสู่มือของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรมผ่านกลไกของเทคโนโลยีที่เอื้อให้เกิดการตรวจสอบและการมีส่วนร่วมที่ไร้พรมแดน

ในเชิงทฤษฎี ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร (agenda setting theory) ของ McCombs and Shaw (1972) ที่เดิมเสนอว่า สื่อมวลชนมีอำนาจในการชี้นำว่าประชาชนควรคิดถึงประเด็นใด เพราะในบริบทของสื่อดิจิทัล อำนาจดังกล่าวได้กระจายตัวออกไปสู่พลเมืองทั่วไปผ่านแพลตฟอร์มอย่าง TikTok อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ทั้งนี้ Norris (2000) ได้อธิบายผ่านแนวคิด “วงจรการสื่อสาร” (communication cycle) ว่า การสื่อสารทางการเมืองในยุคดิจิทัลเป็นกระบวนการสองทิศทางระหว่างตัวแสดงทางการเมือง สื่อมวลชน และประชาชน ซึ่งแต่ละฝ่ายมีบทบาทในการผลิตและตอบสนองต่อสารทางการเมือง นอกจากนี้ Chadwick (2013) ยังได้ขยายความผ่านแนวคิดระบบสื่อลูกผสม (hybrid media system) โดยชี้ให้เห็นว่า ในระบบสื่อร่วมสมัย วาระทางการเมืองมักเริ่มต้นจากพื้นที่ออนไลน์ก่อนถูกขยายผลผ่านสื่อกระแสหลัก ซึ่งสอดคล้องกับที่พบในงานวิจัยชิ้นนี้ว่าประเด็นเกณฑ์ทหารกลายเป็นวาระสาธารณะเพราะถูกขับเคลื่อนโดยหัวคะแนนธรรมชาติบน TikTok ก่อนที่สื่อกระแสหลักจะหยิบขึ้นมานำเสนอตาม

ยิ่งไปกว่านั้น ปรากฏการณ์นี้ไม่ได้เป็นเพียงผลผลิตของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่ยังสะท้อนถึงการปลดแอกทางการเมืองในระดับ

ลึก ประชาชนในยุคปัจจุบันมีความตระหนักรู้ในสิทธิและเสียงของตนเองมากขึ้น จึงใช้พื้นที่ดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการนำเสนอประเด็นเชิงก้าวหน้าและประเด็นเชิงโครงสร้างที่สื่อกระแสหลักหรือพรรคการเมืองใหญ่เคยมองข้าม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเท่าเทียมทางเพศในทุกมิติ การเรียกร้องสวัสดิการถ้วนหน้าที่เป็นธรรม หรือการเสนอให้ปฏิรูปโครงสร้างอำนาจที่ฝังรากลึกในสังคมไทย การที่ประชาชนสามารถกำหนดประเด็นที่ตนเองให้ความสำคัญจริงๆ ขึ้นมาเป็นวาระหลักของสังคมได้นั้น ถือเป็นการก้าวข้ามการครอบงำทางความคิดแบบเดิมๆ ทำให้การสื่อสารการเมืองไทยในปัจจุบันคือพื้นที่ของการต่อสู้เชิงอุดมการณ์ ที่ประชาชนไม่ได้เป็นเพียงเบี้ยล่างในการรับข้อมูล แต่เป็นตัวละครหลักที่กุมบังเหียนทิศทางของบทสนทนาสาธารณะอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้

1. พรรคการเมืองและนักการเมืองควรปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเป็นเพียงเครื่องมือกระจายข่าวสารทางเดียว ไปสู่การสร้างระบบนิเวศแห่งการมีส่วนร่วมที่เน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้งานอย่างแท้จริง โดยควรให้ความสำคัญกับการนำเสนอเนื้อหาที่มีความเป็นธรรมชาติและความจริงใจ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่สร้างความเชื่อถือในกลุ่มผู้ใช้งาน TikTok มากกว่าการผลิตสื่อที่มีความเนี้ยบหรือดูเป็นทางการจนเกินไป นอกจากนี้ ควรให้อิสระแก่กลุ่มผู้สนับสนุนหรือหัวคะแนนธรรมชาติในการสร้างสรรค์เนื้อหาในแบบฉบับของตนเอง แทนการบังคับใช้คู่มือสื่อสารจากส่วนกลาง เพื่อรักษาเสน่ห์ของการสื่อสารแบบล่างขึ้นบนที่ทรงพลัง

2. สื่อมวลชนกระแสหลักจำเป็นต้องปรับตัวให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบสื่อลูกผสม โดยลดบทบาทการเป็นเพียงผู้ทำหน้าที่ส่งต่อกระแสจากโลกออนไลน์เพียงอย่างเดียว แต่ควรยกระดับหน้าที่สู่การเป็นหน่วยกลั่นกรองข้อมูลและตรวจสอบข้อเท็จจริงอย่างเข้มข้น เพื่อสกัดกั้นการแพร่กระจายของข่าวปลอมหรือข้อมูลที่บิดเบือนซึ่งมักจะถูกขับเคลื่อนด้วยอารมณ์ร่วม

ที่สูงในแพลตฟอร์ม TikTok สื่อกระแสหลักควรทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมที่นำเสนอข้อมูลเชิงวิพากษ์และรอบด้าน เพื่อช่วยประคับประคองวาทกรรมสาธารณะไม่ให้จมดิ่งลงไปในสภาวะสุดโต่งทางการเมือง

3. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเลือกตั้งควรพิจารณาปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการหาเสียงทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยต้องแยกแยะระหว่างการจ้างวานเชิงพาณิชย์กับการแสดงออกโดยอิสระของพลเมือง เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยดิจิทัลให้เติบโตอย่างมีคุณภาพและไม่ถูกปิดกั้นด้วยข้อจำกัดทางกฎหมายที่ล้าสมัย

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

1. ควรมีการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับกลไกการทำงานของอัลกอริทึมในหน้า For You Page ของ TikTok เพื่อวิเคราะห์ว่า รูปแบบการจัดสรรเนื้อหาเชิงคัดสรรส่งผลต่อการเกิดปรากฏการณ์แบ่งขั้วทางการเมืองในสังคมไทยอย่างไร การวิจัยในมิตินี้จะช่วยให้เข้าใจถึงกระบวนการที่เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนกำหนดพฤติกรรมการรับรู้ข่าวสาร และประเมินว่าระบบดังกล่าวมีส่วนช่วยในการแพร่กระจายข้อมูลที่ถูกต้อง หรือในทางกลับกันคือการขยายผลข้อความเชิงโฆษณาชวนเชื่อและข่าวปลอมในวงกว้าง

2. ควรมีการดำเนินงานวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนพรรคการเมืองที่มีฐานอุดมการณ์แตกต่างกัน เพื่อวิเคราะห์ความหลากหลายของวัฒนธรรมทางอารมณ์และรูปแบบการสร้างสัญลักษณ์ร่วมกันบนพื้นที่ดิจิทัล การศึกษาเปรียบเทียบจะทำให้เห็นภาพรวมของภูมิทัศน์การเมืองไทยได้ชัดเจนขึ้น

3. ควรมีการศึกษาในระยะยาวแบบติดตามผลเพื่อประเมินความเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมการลงคะแนนเสียงจริง เปรียบเทียบกับการแสดงออกบนโลกออนไลน์ การวิจัยในลักษณะนี้จะช่วยยืนยันได้ว่า พลังของหัวคะแนนธรรมชาติและกระแสการเมืองบน TikTok สามารถเปลี่ยนผ่านไปสู่ความยึดมั่นทางการเมืองที่ยั่งยืนและการตัดสินใจเลือกในคูหาเลือกตั้งได้มากน้อยเพียงใด

4. ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปสู่การศึกษาปฏิสัมพันธ์ข้ามแพลตฟอร์ม เพื่อให้เข้าใจว่า เนื้อหาทางการเมืองจาก TikTok ถูกนำไปขยายผล หรือถูกตีความใหม่ในพื้นที่สื่ออื่นๆ อย่างไร ซึ่งจะช่วยให้เห็นภาพรวมของวงจรข่าวสารในระบบนิเวศสื่อลูกผสมของไทยที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรกช ขันธบุญ (2565), "คลิปวิดีโอกับการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งบนสื่อสังคมออนไลน์", *วารสารพิกุล คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร*, 20(1): 381-398.

นภัสวรรณ รักษาใจ และพิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ (2566), "การสื่อสารทางการเมืองผ่าน TikTok เพื่อการต่อต้านรัฐบาลบนโลกออนไลน์ ช่วงปี 2563-2564", *วารสารการบริหารปกครอง*, 12(2): 35-68.

สุเมธ ตั้งประเสริฐ (2565), "กลยุทธ์และวิธีการสื่อสารของพรรคการเมืองไทยผ่านสื่อสังคมออนไลน์ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562", *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 5(1): 25-68.

ภาษาอังกฤษ

Anek Laothamatas (1996), "A Tale of Two Democracies: Conflicting Perceptions of Elections and Democracy in Thailand", in Taylor, R. (ed.), *The Politics of Elections in Southeast Asia*, Washington: Woodrow Wilson Center Press.

Arrieta, A. (2021), "'This Audio Has Potential': Platform Lip-sync on TikTok", *Journal of Popular Music Studies*, 33(4): 5-9.

Boczkowski, P. et al. (2018), "'News Comes across When I'm in a Moment of Leisure': Understanding the Practices of Incidental News Consumption on Social Media", *New Media & Society*, 20(10): 3523-3539.

Bossetta, M. (2018), "The Digital Architectures of Social Media: Comparing Political Campaigning on Facebook, Twitter, Instagram, and Snapchat in the 2016 U.S. Election", *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 95(2): 471-496.

Cervi, L. and Marín-Lladó, C. (2021), "What Are Political Parties Doing on TikTok? The Spanish Case", *Profesional dela Informacion,* 30(4).

Chadwick, A. (2013), *The Hybrid Media System: Politics and Power*, Oxford: Oxford University Press.

Christensen, H. (2011), "Political Activities on the Internet: Slacktivism or Political Participation by Other Means?", *First Monday*, 16(2).

Delwiche, A. and Jacobs, J. (2012), *The Participatory Cultures Handbook*, London: Routledge.

Döveling, K. et al. (2018), "From Mediatized Emotion to Digital Affect Cultures: New Technologies and Global Flows of Emotion", *Social Media + Society*, 4(1).

Foa, R. et al. (2020), *Youth and Satisfaction with Democracy: Reversing the Democratic Disconnect?*, Cambridge: Centre for the Future of Democracy.

Habermas, J. (1989), *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, Massachusetts: MIT Press.

Graber, D. and Dunaway, J. (2018), *Mass Media and American Politics*, Washington: CQ Press.

Jenkins, H. (2006), *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*, New York: New York University Press.

Katz, E. and Rice, R. (2002), *Social Consequences of Internet Use: Access, Involvement, and Interaction*, Massachusetts: MIT Press.

Katz, E. et al. (1974), "Utilization of Mass Communication by the Individual", in Blumler, J. and Katz, E. (eds.), *The Uses of Mass Communications: Current Perspectives on Gratifications Research*, London: Sage.

Kongkirati, P. and Kanchoochat, V. (2018), "The Prayuth Regime: Embedded Military and Hierarchical Capitalism in Thailand", *TRaNS: Trans-Regional and -National Studies of Southeast Asia*, 6(2): 279-305.

Lazarsfeld, P. et al. (1944), *The People's Choice: How the Voter Makes up His Mind in a Presidential Campaign*, New York: Columbia University Press.

Literat, I. and Kligler-Vilenchik, N. (2021), "Youth Collective Political Expression on TikTok: A Case Study of the US 2020 Presidential Election", *Social Media + Society*, 7(2).

Massumi, B. (2002), *Parables for the Virtual: Movement, Affect, Sensation*, Durham: Duke University Press.

McCombs, M. and Shaw, D. (1972), "The Agenda-setting Function of Mass Media", *Public Opinion Quarterly*, 36(2): 176-187.

McNair, B. (2011), *An Introduction to Political Communication*, London: Routledge.

Morozov, E. (2011), *The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom*, New York: Public Affairs.

Norris, P. (2000), *A Virtuous Circle: Political Communications in Postindustrial Societies*, Cambridge: Cambridge University Press.

Papacharissi, Z. (2015), *Affective Publics: Sentiment, Technology, and Politics*, Oxford: Oxford University Press.

Papacharissi, Z. and Mendelson, A. (2010), "Toward a New(er) Sociability: Uses, Gratifications and Social Capital on Facebook", in Papathanassopoulos, S. (ed.), *Media Perspectives for the 21st Century*, London: Routledge.

Patterson, T. and Monroe, K. (1998), "Narrative in Political Science", *Annual Review of Political Science*, 1: 315-331.

Rogers, E. (2003), *Diffusion of Innovations*, New York: Free Press.

Ruggiero, T. (2000), "Uses and Gratifications Theory in the 21st Century", *Mass Communication & Society*, 3(1): 3-37.

Sinpeng, A. (2021), *Opposing Democracy in the Digital Age: The Yellow Shirts in Thailand*, Michigan: University of Michigan Press.

Stromer-Galley, J. (2014), *Presidential Campaigning in the Internet Age*, Oxford: Oxford University Press.

Vizcaíno-Verdú, A. and Abidin, C. (2022), "Music Challenge Memes on TikTok: Understanding In-group Storytelling Videos", *International Journal of Communication*, 16: 883-908.

Tapsell, R. (2021), "Social Media and Elections in Sartheast Asia: The Emergence of Subversive, Underground Compalgning", *Asian Studies Review,* 45(1): 117-134.

Wahl-Jorgensen, K. (2019), *Emotions, Media and Politics*, Cambridge: Polity Press.

Waldron, J. et al. (2018), "A Brave New World: Theory to Practice in Participatory Culture and Music Learning and Teaching", *Music Education Research*, 20(3): 289-304.

Watts, D. and Dodds, P. (2007), "Influentials, Networks, and Public Opinion Formation", *Journal of Consumer Research*, 34(4): 441-458.

We Are Social (2022), *Digital 2022: Global overview report*, Bangkok: We Are Social.

Zeng, J. and Abidin, C. (2021), "'#OkBoomer, Time to Meet the Zoomers': Studying the Memetic Antagonism between Boomers and Zoomers on TikTok in the Era of COVID-19", *Information, Communication & Society*, 24(16): 2320-2338.

สื่อออนไลน์

Thai PBS (2566), "ผลการเลือกตั้ง 2566 อย่างไม่เป็นทางการ", สืบค้นเมื่อ 1 พฤศจิกายน 2568 จาก https://www.thaipbs.or.th

ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมของคนเจเนอเรชัน X, Y และ Z

นฤมล สิงหประเสริฐ[1]
สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง[2]
สุธี เผ่าบุญมี[3]
อรพรรณ สุนทรกลัมพ์[4]

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการเปิดรับและความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมของผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 485 คน ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงผู้รับสารทางสื่อออนไลน์ในประเทศไทย ที่มีอายุตั้งแต่ 15-60 ปี และเคยชมเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมอย่างน้อย 1 แพลตฟอร์ม จากเฟซบุ๊ก ยูทูบ หรือติ๊กต็อก ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือการวิจัย โดยผ่านการทดสอบความเที่ยงตรง (validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ และหาความเชื่อถือได้ (reliability) ในส่วนของตัวแปร “ความคาดหวังต่อเนื้อหาเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก” ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาคได้เท่ากับ 0.97, 0.95 และ 0.98 ตามลำดับ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน-30 ธันวาคม 2567

* วันที่รับบทความ 25 พฤษภาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ 12 กรกฎาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ 2 สิงหาคม 2568

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กลุ่มวิชาเอกการกระจายเสียงแพร่ภาพและสตรีมมิ่ง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

[2] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กลุ่มวิชาเอกนิเทศศาสตร์การตลาดดิจิทัล มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

[3] อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาเอกการกระจายเสียงแพร่ภาพและสตรีมมิ่ง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

[4] อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาเอกการกระจายเสียงแพร่ภาพและสตรีมมิ่ง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

แล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมถึงสถิติเพื่อทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ ไคสแควร์ (Chi-Square) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (one-way ANOVA) ผลการศึกษาพบว่า ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ส่วนใหญ่เปิดรับเนื้อหาการตลาด สินค้าและบริการ รองลงมาคือ นโยบายเศรษฐกิจทั้งในและต่างประเทศ และการลงทุน โดยเปิดรับแตกต่างกันในส่วนของเนื้อหาเศรษฐกิจดิจิทัล คริปโทเคอร์เรนซี และมีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมมากที่สุดต่อการสัมภาษณ์แหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ รวมทั้งพบความแตกต่างกันในประเด็นควรมีภาพประกอบที่เกี่ยวข้อง ควรใส่คำบรรยาย (subtitle) ตลอดรายการ และควรมีกราฟิก ลูกเล่น ให้ดูทันสมัยไม่เป็นทางการจนเกินไป

คำสำคัญ: การเปิดรับ ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจ สื่อสังคม เจเนอเรชันเอ็กซ์ เจเนอเรชันวาย เจเนอเรชันซี

Expectations of Economic Content on Social Media among Generation X, Y and Z

Narumon Singhaprasert[5]
Sujitra Plianroong[6]
Suthee Phowboonmee[7]
Aurapun Sunthonkalump[8]

Abstract

This study aimed to compare the exposure to and expectations of economic content on social media among audiences from Generation X, Y and Z. A total of 485 participants, selected through purposive sampling, consisted of Thai online media users between the ages of 15 and 60, who had seen economic content on at least one platform: Facebook, YouTube or TikTok. A questionnaire was utilized as the research instrument, with content validity confirmed by expert review. The reliability of the expectation variables for economic content on Facebook, YouTube and TikTok yielded Cronbach's alpha coefficients of .97, .95 and .98, respectively. Data collection was conducted from 1 September to 30 December 2024. Descriptive statistics, including

[5] Assistant Professor in the Department of Broadcasting and Streaming, Faculty of Communication Arts, University of the Thai Chamber of Commerce
[6] Assistant Professor in the Department of Digital Marketing Communication, Faculty of Communication Arts, University of the Thai Chamber of Commerce
[7] Lecturer in the Department of Broadcasting and Streaming, Faculty of Communication Arts, University of the Thai Chamber of Commerce
[8] Lecturer in the Department of Broadcasting and Streaming, Faculty of Communication Arts, University of the Thai Chamber of Commerce

frequency, percentage, mean and standard deviation, were employed alongside inferential statistics, namely Chi-Square tests and one-way analysis of variance (ANOVA), for hypothesis testing. The findings revealed that most Generation X, Y and Z audiences were primarily exposed to marketing, product, and service-related content, followed by domestic and international economic policy and investment content. However, differences among generations were found in the exposure to digital economy and cryptocurrency content. Participants showed the highest expectations for economic content on social media to interviews with credible sources. Significant generational differences were also observed regarding preferences for the inclusion of relevant images, continuous subtitles, and the use of modern, engaging, and appropriately informal graphics.

Keywords: media exposure, expectations of economic content, social media, Generation X, Generation Y, Generation Z

ที่มาและความสำคัญของเรื่องที่ศึกษา

เนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ เช่น สภาวะเศรษฐกิจทั้งระดับมหภาคและจุลภาค การเงิน การธนาคาร การตลาด การลงทุน ฯลฯ มีผลกระทบโดยตรงต่อประเทศ สังคม และปัจเจก และมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังที่ Boumans et al. (2023) ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจจำนวน 813 คนจาก 108 ประเทศ พบว่า เนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่สื่อนำเสนอมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในอนาคต และ Damstra (2020) ก็พบว่าข่าวเศรษฐกิจทางสื่อต่างๆ มีผลต่อความคิดเห็นของสาธารณชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อสังคม (social media) ที่ทุกวันนี้มีบทบาทต่อการรับรู้ข่าวสารต่างๆ ของผู้รับสาร หากสื่อนำเสนอเนื้อหาเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความน่าเชื่อถือ เช่น มาจากแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ จะมีผลต่อการรับรู้ของผู้บริโภคข่าวโดยเฉพาะในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ (Newman, 2023) ประกอบกับการเสนอเนื้อหาได้สอดคล้องกับความคาดหวังและความต้องการของผู้รับสาร ย่อมกระตุ้นให้ผู้รับสารสนใจเปิดรับ อันจะมีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้ต่อไป

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์สื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเติบโตของสื่อสังคมออนไลน์ ได้ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อพฤติกรรมการบริโภคข่าวสารของผู้คนมากขึ้น (Pew Research Center, 2024) โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นใหม่ ที่พึ่งพาสื่อสังคมเป็นแหล่งข้อมูลหลัก รวมถึงข่าวสารด้านเศรษฐกิจ (Newman, 2023; Pew Research Center, 2024) สอดคล้องกับ Boeri (2008) และ Jenkin (2008) ที่ระบุว่า สื่อออนไลน์ส่งผลสะเทือนต่อการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจและสังคมได้มาก และรวดเร็วยิ่งกว่าสื่อมวลชนในรูปแบบดั้งเดิมเป็นอย่างมาก ด้วยว่าสื่อสังคมสามารถนำเสนอเนื้อหาเศรษฐกิจทั้งจากองค์กรข่าว ผู้เชี่ยวชาญ นักวิเคราะห์ หรือแม้แต่บุคคลทั่วไป ผ่านแพลตฟอร์มที่เปิดกว้างและหลากหลาย

งานวิจัยหลายชิ้นในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาได้แสดงถึงบทบาทและความสำคัญของสื่อสังคมในการกำหนดพฤติกรรมผู้บริโภคและการรับรู้ข้อมูล (Ayesha,

2024) รวมถึงมีผลต่อภาพลักษณ์แบรนด์และความภักดีต่อบริษัท (Chowdhury et al., 2024) นอกจากนี้ จากการศึกษาของประเทศเนเธอร์แลนด์ พบว่า การเข้าถึงสื่อสังคมยังมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจลงทุนส่วนบุคคล (Riefel, 2023) ซึ่งบ่งชี้ว่า สื่อสังคมไม่เพียงแต่เป็นแหล่งข้อมูล แต่ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของผู้ใช้สื่อ (Riefel, 2023)

ทั้งนี้ งานวิจัยในประเทศไทยที่ศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับและความคาดหวังต่อเนื้อหาเศรษฐกิจทางสื่อสังคมโดยตรงยังไม่มีผู้ศึกษา และหากศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มเจเนอเรชันที่แตกต่างกัน ก็จะเกิดประโยชน์มากขึ้น ซึ่งการศึกษานี้ได้จำแนกเจเนอเรชันเป็นช่วงอายุตามผลการวิจัยของ Ercömert and Günes (2021) ได้แก่ เจเนอเรชันเอ็กซ์ (Gen X) เจเนอเรชันวาย (Gen Y) และเจเนอเรชันซี (Gen Z) ผลการศึกษาที่ได้ก็จะสามารถนำไปเป็นแนวทางในการนำเสนอเนื้อหาเศรษฐกิจทางสื่อสังคมที่สอดคล้องกับความต้องการเฉพาะกลุ่มได้ เนื่องจากผู้รับสารที่มีอายุที่แตกต่างกันจะมีความสนใจเปิดรับสื่อและสารที่แตกต่างกัน ดังที่ Satawethin (1998) ได้กล่าวไว้ว่า อายุ (age) มีผลต่อพฤติกรรมแสดงออกและพฤติกรรมการตัดสินใจ ซึ่ง Newman (2023) และ Hai (2025) ก็พบความแตกต่างในการเปิดรับสารระหว่างคนที่มีช่วงวัยต่างกัน โดยกลุ่มคนรุ่นใหม่จะมีแนวโน้มใช้สื่อสังคมมากกว่ากลุ่มอายุอื่น

ดังนั้น การศึกษานี้จึงมีความสำคัญที่จะช่วยขยายความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมการเปิดรับและความคาดหวังต่อเนื้อหาเศรษฐกิจบนสื่อสังคมของกลุ่มประชากรแต่ละเจเนอเรชันในบริบทของประเทศไทย ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อองค์กรสื่อ ผู้สร้างเนื้อหา และผู้กำหนดนโยบาย ในการออกแบบและนำเสนอเนื้อหาเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพและตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม อันจะนำไปสู่การส่งเสริมความเข้าใจและการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจของประชาชนได้มากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเปิดรับเนื้อหาเศรษฐกิจทางสื่อสังคมของผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี

2. เพื่อเปรียบเทียบการเปิดรับเนื้อหาเศรษฐกิจทางสื่อสังคมระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี

3. เพื่อศึกษาความคาดหวังต่อเนื้อหาเศรษฐกิจทางสื่อสังคมของผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี

4. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคาดหวังต่อเนื้อหาเศรษฐกิจทางสื่อสังคมระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี

การทบทวนวรรณกรรม

การเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม

หมายถึง การที่ผู้รับสารได้ชมเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจประเภทต่างๆ เช่น การวิเคราะห์ข่าว และ/หรือการสัมภาษณ์แหล่งข่าวในประเด็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจทั้งมหภาคและจุลภาค การเงิน การธนาคาร การตลาด การลงทุน เศรษฐกิจดิจิทัล ฯลฯ ที่นำเสนอทางสื่อสังคม (ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์, สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2567) โดยการศึกษานี้ได้จำแนกเนื้อหาด้านเศรษฐกิจเป็น 5 ประเภท ซึ่งสังเคราะห์จากงานวิจัยเกี่ยวกับข่าวเศรษฐกิจ ดังแสดงในตารางที่ 1 และมุ่งศึกษาเฉพาะเนื้อหาด้านเศรษฐกิจที่นำเสนอผ่านสื่อสังคม 3 แพลตฟอร์ม ประกอบด้วยเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก เนื่องจากเป็นสื่อสังคมที่ได้รับความนิยมเป็น 3 อันดับแรก จากผลการสำรวจของ NECTEC และ DataReportal (NECTEC, 2025; DataReportal, 2025) พบว่า คนไทยมีผู้ใช้งานเฟซบุ๊กประมาณ 51 ล้านบัญชี ส่วนยูทูบมีผู้ใช้งานทั้งหมด 47.6 ล้านบัญชี ขณะที่ติ๊กต็อกมีผู้ใช้งานประมาณ 34 ล้านบัญชี

ตารางที่ 1 การกำหนดประเภทของเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม

ประเภทของเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมในการศึกษานี้	Boukes and Vliegenthart (2020)	Grabe and Myrick (2020)	Tandoc and Maitra (2021)	Davis (2022)	Napoli and Obar (2023)
1. การตลาด สินค้าและบริการ	√	X	√	X	√
2. การลงทุน	√	X	√	√	√
3. นโยบายเศรษฐกิจทั้งในและต่างประเทศ	√	√	√	√	√
4. เศรษฐกิจดิจิทัล คริปโทเคอร์เรนซี	√	X	√	X	√
5. แรงบันดาลใจ/แนวคิดของผู้บริหารหรือผู้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจ	X	√	√	X	X

ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม

หมายถึง การรับรู้และความต้องการของผู้รับสารต่อรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาทางเศรษฐกิจผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งสะท้อนถึงองค์ประกอบที่ผู้ชมเห็นว่าเหมาะสม และช่วยเพิ่มความเข้าใจ ความน่าเชื่อถือ และความน่าสนใจของข้อมูลเศรษฐกิจที่นำเสนอ โดยตัวแปรนี้ประกอบด้วย 7 ประเด็นหลักที่สังเคราะห์จากงานวิจัยเกี่ยวกับข่าวเศรษฐกิจและแนวคิดด้านการสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัล ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การกำหนดประเด็นในการวัดตัวแปรความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม

ประเด็น	แหล่งที่มาของประเด็นความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม
1. ควรเน้นการสัมภาษณ์แหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ	Harjuniemi (2022) และ Garz (2024) พบว่า การเลือกแหล่งข่าวที่มีความน่าเชื่อถือ เช่น นักเศรษฐศาสตร์จากสถาบันวิจัย หรือหน่วยงานรัฐ มีผลต่อการรับรู้ของผู้ชม และความไว้วางใจต่อเนื้อหาเศรษฐกิจที่นำเสนอ
2. ควรเสนอเนื้อหาในเชิงวิเคราะห์	Damstra and Boukes (2021) พบว่า การนำเสนอข่าวเศรษฐกิจในเชิงวิเคราะห์ ช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจบริบท และผลกระทบของนโยบายเศรษฐกิจได้ลึกซึ้งขึ้น และส่งผลต่อการประเมินเศรษฐกิจของประชาชน
3. ควรมีภาพประกอบที่เกี่ยวข้อง	Haldar and Choubey (2024). และ Lopezosa et al. (2023) พบว่า การใช้ภาพประกอบ เช่น แผนภูมิหรืออินโฟกราฟิก ช่วยให้ผู้ชมเข้าใจข้อมูลเศรษฐกิจที่ซับซ้อนได้ดีขึ้น และเพิ่มการมีส่วนร่วมกับเนื้อหา
4. ควรมีกราฟิก ลูกเล่นให้ดูทันสมัยไม่เป็นทางการจนเกินไป เช่น ป๊อปอัพคำพูด	Ljajić, S. (2020) พบว่า การออกแบบกราฟิกที่ทันสมัยและมีลูกเล่น ช่วยเพิ่มความน่าสนใจและการจดจำเนื้อหา โดยเฉพาะในสื่อสังคมที่เน้นความเร็วและความดึงดูดใจ

ตารางที่ 2 การกำหนดประเด็นในการวัดตัวแปรความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม (ต่อ)

ประเด็น	แหล่งที่มาของประเด็นความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม
5. ควรใส่คำบรรยาย (subtitle) ตลอดรายการด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม	Shazuli (2024) ศึกษาผลของคำบรรยายในวิดีโอข่าวแบบอธิบาย (news explainer videos) พบว่า แม้คำบรรยายอาจมีผลกระทบเล็กน้อยต่อการจดจำระยะยาว แต่ในระยะสั้นกลับช่วยให้ผู้ชมเข้าใจและจดจำเนื้อหาได้ดีขึ้น โดยเฉพาะในหัวข้อที่ซับซ้อน เช่น เศรษฐกิจ
6. การแต่งกายของผู้ดำเนินรายการควรเป็นทางการ	Sanusi et al. (2022) พบว่า ผู้ชมส่วนใหญ่เห็นว่าการแต่งกายแบบมืออาชีพ เช่น การแต่งกายแบบตะวันตก (Western formal attire) ทำให้ผู้ประกาศดูน่าเชื่อถือและน่าดึงดูดมากขึ้น โดยเฉพาะในข่าวที่ต้องการความจริงจัง เช่น ข่าวเศรษฐกิจและการเมือง
7. ผู้ดำเนินรายการควรสร้างบรรยากาศให้เป็นแบบสบายๆ	Kavanagh et al. (2019) พบว่า การใช้โทนเสียงและบรรยากาศที่เป็นกันเองช่วยให้ผู้ชมรู้สึกใกล้ชิดและเปิดรับข้อมูลเศรษฐกิจได้มากขึ้น โดยเฉพาะในสื่อดิจิทัล

แนวคิดเกี่ยวกับเจเนอเรชัน (Generation)

เจเนอเรชัน หมายถึง กลุ่มคนที่เกิดช่วงเวลาใกล้เคียงกัน จึงผ่านประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางสังคมที่คล้ายคลึงกัน มีประสบการณ์ใกล้เคียงกัน จึงส่งผลให้มีโครงสร้างความคิด ทัศนคติ และพฤติกรรมที่คล้ายกัน (Ercömert and Günes, 2021) มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การจำแนกผู้รับสารตามเจเนอเรชัน เอ็กซ์ วาย และซี

ประเด็น	เจเนอเรชันเอ็กซ์ (Gen X)	เจเนอเรชันวาย (Gen Y)	เจเนอเรชันซี (Gen Z)
ปีที่เกิด	ค.ศ. 1965-1980 (45-60 ปี)	ค.ศ. 1981-1996 (29-44 ปี)	ค.ศ. 1997 ขึ้นไป (ไม่เกิน 28 ปี)
ลักษณะ	สามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย สังคม และสภาวะแวดล้อมได้ดี ใช้เทคโนโลยีในการทำงานได้ ยอมรับการเปลี่ยนแปลง ตั้งใจทำงาน ชอบทำงานคนเดียว	สามารถใช้งานเทคโนโลยีได้ดี มีความอดทนน้อย สมาธิสั้น ชอบทำงานเป็นทีม เปลี่ยนงานบ่อย และไม่ชอบชนชั้น	มีความสามารถในการใช้งานเทคโนโลยี มีความหลากหลายทางสังคม และสามารถอดทนต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมมีความยืดหยุ่น และฉลาด

ที่มา: Ercömert and Günes (2021)

จากผลการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาตั้งสมมติฐานการวิจัย รวมถึงใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้

สมมติฐานการวิจัย

1. ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม ได้แก่ เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก แตกต่างกัน

1.1 ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊กแตกต่างกัน

1.2 ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางยูทูบแตกต่างกัน

1.3 ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางติ๊กต็อกแตกต่างกัน

2. ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม ได้แก่ เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก แตกต่างกัน

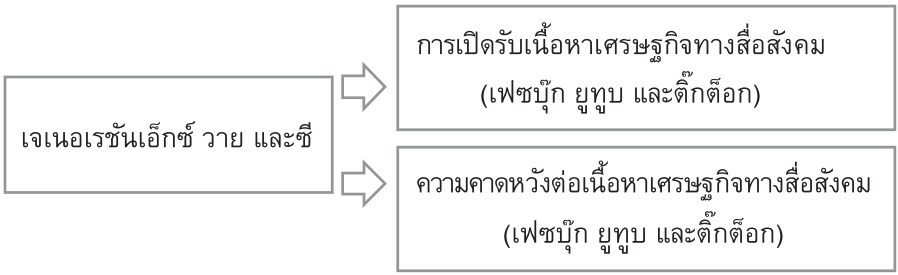
2.1 ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊กแตกต่างกัน

2.2 ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางยูทูบแตกต่างกัน

2.3 ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางติ๊กต็อกแตกต่างกัน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ประชากร

ได้แก่ ผู้รับสารทางสื่อออนไลน์ ที่มีอายุตั้งแต่ 15-60 ปี (เจเนอเรชัน เอ็กซ์ วาย และซี) ซึ่งอ้างอิงจากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติประจำปี พ.ศ. 2567 ที่พบว่า ประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ที่ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตมีจำนวน 51,033,900 คน (Office of the National Statistical, Ministry of Digital Economy and Society, 2023)

2. การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง และวิธีการสุ่มตัวอย่าง

ขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษานี้ กำหนดจากสูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973) ที่ความเชื่อมั่น 95% ความคลาดเคลื่อน +-5% ดังนั้น จากจำนวนประชากร 51,033,900 คน จะได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์นี้ ไม่น้อยกว่า 400 คน สำหรับวิธีการสุ่มตัวอย่างใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เฉพาะผู้ที่เคยเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมที่มีอายุตั้งแต่ 15-60 ปี โดยใช้คำถามคัดกรองกลุ่มตัวอย่างว่า ในช่วงปี 2567 จนปัจจุบัน ท่านเคยชมเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจอย่างน้อย 1 ครั้งจากเฟซบุ๊ก ยูทูบ หรือติ๊กต็อก หรือไม่ หากตอบว่า “ไม่เคย” จะยุติการตอบแบบสอบถาม เนื่องจากไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง

3. เครื่องมือ และการทดสอบคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย

การศึกษานี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ โดยประกอบด้วยคำถาม 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง การเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม และความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจ โดยมีผลทดสอบคุณภาพของแบบสอบถาม ดังนี้

1. ค่าความเที่ยงตรง (Validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (IOC) ซึ่งประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ประกอบด้วยอาจารย์ด้านนิเทศศาสตร์ 3 คน และนักวิชาชีพข่าว 2 คน ได้ค่า IOC คิดเป็น 0.80-1.00 ซึ่งมากกว่า 0.50 จัดว่ามีความเที่ยงตรงตามวัตถุประสงค์ และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง (Srisa-ard, 2017)

2. การหาค่าความเชื่อถือได้ (Reliability) โดยการนำแบบสอบถามไปทดสอบกับบุคลากรและนักศึกษาในมหาวิทยาลัยหอการค้าไทยที่เคยเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม จำนวน 30 คน แล้วนำมาหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาค (Cronbach, 1990) พบว่า “ความคาดหวังต่อเนื้อหาเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก” มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาค = 0.97, 0.95 และ 0.98 ตามลำดับ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยการสำรวจด้วยแบบสอบถาม ทั้งกระดาษ และแบบออนไลน์ทางสื่อสังคม ได้แก่ เฟซบุ๊ก และไลน์ ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน-30 ธันวาคม 2567 ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์จำนวน 485 ชุด จึงนำไปประมวลผลทั้งหมด

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนสถิติเชิงอนุมานเพื่อทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ ไคสแควร์ (Chi-Square) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (one-way ANOVA)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถจำแนกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ (1) ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (2) การเปรียบเทียบการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมของผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี และการทดสอบสมมติฐาน (3) การเปรียบเทียบความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี และการทดสอบสมมติฐาน โดยมีรายละเอียดผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

พบว่า จากกลุ่มตัวอย่าง 485 คน ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 29-44 ปี (Gen Y) มีจำนวน 193 คน (39.8%) รองลงมาคือ อายุไม่เกิน 28 ปี (Gen Z) มีจำนวน 165 คน (34.0%) และน้อยที่สุดคือ อายุ 45-60 ปี (Gen X) มีจำนวน 127 คน (26.2%) ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรี (61.6%)

รองลงมาคือ ต่ำกว่าปริญญาตรี (22.1%) และน้อยที่สุดคือ สูงกว่าปริญญาตรี (16.3%)

2. การเปรียบเทียบการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมของผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี และการทดสอบสมมติฐาน

2.1 การเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมของผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี

การศึกษานี้ได้เปรียบเทียบการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจจากสื่อเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก ในประเด็นของประเภทเนื้อหาที่เปิดรับ ได้ผลการศึกษาดังแสดงในตารางที่ 4 ต่อไปนี้

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่เปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม (เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก) จำแนกตามประเภทเนื้อหาที่เปิดรับ

ประเภทเนื้อหาที่เปิดรับ	เฟซบุ๊ก		ยูทูบ		ติ๊กต็อก	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. การตลาด สินค้าและบริการ	237	48.9	354	73.0	254	52.4
2. การลงทุน	95	19.6	108	22.3	76	15.7
3. นโยบายเศรษฐกิจทั้งในและต่างประเทศ	218	44.9	94	19.4	123	25.4
4. เศรษฐกิจดิจิทัล คริปโทเคอร์เรนซี	46	9.5	49	10.1	27	5.6
5. แรงบันดาลใจ/แนวคิดของผู้บริหารหรือผู้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจ	31	6.4	54	11.1	10	2.1

จากตารางที่ 4 กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 485 คน มีการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม (เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก) ที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการตลาด สินค้าและบริการ มากที่สุด สอดคล้องกันจากทั้ง 3 สื่อ (เฟซบุ๊ก = 48.9% ยูทูบ = 73.0% และ ติ๊กต็อก = 52.4%) รองลงมา มีความสอดคล้องกันระหว่างเฟซบุ๊กกับติ๊กต็อก คือ เนื้อหาประเภทนโยบายเศรษฐกิจ ทั้งในและต่างประเทศ (เฟซบุ๊ก = 44.9% ติ๊กต็อก = 25.4%) ในขณะที่อันดับรองลงมาของยูทูบ คือ เนื้อหาประเภทการลงทุน (22.3%) ส่วนเนื้อหาที่มีการเปิดรับน้อยที่สุด สอดคล้องกันระหว่างเฟซบุ๊กกับติ๊กต็อก คือ เนื้อหาประเภทแรงบันดาลใจ/แนวคิดของผู้บริหารหรือผู้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจ (เฟซบุ๊ก = 6.4% ติ๊กต็อก = 2.1%) โดยที่อันดับน้อยที่สุดของยูทูบ คือ เนื้อหาเศรษฐกิจดิจิทัล คริปโทเคอร์เรนซี (10.1%)

2.2 การทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 1 “ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม ได้แก่ เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก แตกต่างกัน” โดยใช้สถิติ Chi-Square สามารถแบ่งการทดสอบเป็น 3 ข้อย่อย ได้แก่ (1.1) “ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊ก แตกต่างกัน” (1.2) “ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางยูทูบ แตกต่างกัน” (1.3) “ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางติ๊กต็อกแตกต่างกัน” (ดังแสดงไว้ในตารางที่ 5-7)

ตารางที่ 5 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของประเภทเนื้อหาด้านเศรษฐกิจที่เปิดรับจากเฟซบุ๊ก ระหว่างผู้รับสาร เจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ด้วยสถิติ Chi-Square

อายุ/ประเภทเนื้อหาเศรษฐกิจที่เปิดรับฯ จากเฟซบุ๊ก	การเปิดรับเนื้อหาเศรษฐกิจแต่ละประเภทจากเฟซบุ๊ก			ผลการทดสอบ Chi-Square		
	จำนวน	ค่าร้อยละในกลุ่มที่เปิดรับจากเฟซบุ๊ก	ค่าร้อยละในกลุ่มอายุเดียวกัน	Value	df	Sig. (2-sided)
1. การตลาด สินค้าและบริการ (n = 237 คิดเป็น 48.9% ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	80	33.8%	48.5%	0.039	2	0.980
อายุ 29-44 ปี (Y)	94	39.7%	48.7%			
อายุ 45-60 ปี (X)	63	25.6%	49.6%			
2. การลงทุน (n = 95 คิดเป็น 19.6% ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	26	27.4%	15.8%	3.922	2	0.141
อายุ 29-44 ปี (Y)	46	48.4%	23.8%			
อายุ 45-60 ปี (X)	23	24.2%	18.1%			
3. นโยบายเศรษฐกิจ ทั้งในและต่างประเทศ (n = 218 คิดเป็น 44.9% ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	73	33.5%	44.2%	1.141	2	0.565
อายุ 29-44 ปี (Y)	92	42.2%	47.7%			
อายุ 45-60 ปี (X)	53	24.3%	41.7%			
4. เศรษฐกิจดิจิทัล คริปโทเคอร์เรนซี (n = 46 คิดเป็น 9.5 % ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	20	43.5%	12.1%	10.171	2	0.006*
อายุ 29-44 ปี (Y)	23	50.0%	11.9%			
อายุ 45-60 ปี (X)	3	6.5%	2.4%			

ตารางที่ 5 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของประเภทเนื้อหาด้านเศรษฐกิจที่เปิดรับจากเฟซบุ๊ก ระหว่างผู้รับสาร เจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ด้วยสถิติ Chi-Square (ต่อ)

อายุ/ประเภทเนื้อหาเศรษฐกิจที่เปิดรับฯ จากเฟซบุ๊ก	การเปิดรับเนื้อหาเศรษฐกิจแต่ละประเภทจากเฟซบุ๊ก			ผลการทดสอบ Chi-Square		
	จำนวน	ค่าร้อยละในกลุ่มที่เปิดรับจากเฟซบุ๊ก	ค่าร้อยละในกลุ่มอายุเดียวกัน	Value	df	Sig. (2-sided)
5. แรงบันดาลใจ/แนวคิดของผู้บริหารหรือผู้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจ (n = 31 คิดเป็น 6.4% ของทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	6	19.4%	3.6%	6.529	2	0.038*
อายุ 29-44 ปี (Y)	19	61.3%	9.8%			
อายุ 45-60 ปี (X)	6	19.4%	4.7%			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 5 พบว่า จากกลุ่มตัวอย่าง 485 คน พบว่า ทั้ง 3 เจเนอเรชันเลือกเปิดรับเนื้อหาใน 2 อันดับแรกจากเฟซบุ๊กสอดคล้องกัน กล่าวคือ อันดับที่ 1 เปิดรับเนื้อหาการตลาด สินค้าและบริการ และรองลงมา คือ นโยบายเศรษฐกิจ ทั้งในและต่างประเทศ

ในส่วนของผลการทดสอบสมมติฐาน ข้อ (1.1) "ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊กแตกต่างกัน" ด้วยสถิติ Chi-Square พบว่า ประเภทเนื้อหาที่ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับจากเฟซบุ๊กแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ได้แก่

1. เนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจดิจิทัล คริปโทเคอร์เรนซี โดยพบว่า เจเนอเรชันวายเปิดรับ 50.0% เจเนอเรชันซี 43.5% ส่วนเจเนอเรชันเอ็กซ์ 6.5%

2. เนื้อหาเกี่ยวกับแรงบันดาลใจ/แนวคิดของผู้บริหารหรือผู้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจ โดยพบว่า เจเนอเรชันวายเปิดรับ 61.3% ส่วนเจเนอเรชันเอ็กซ์และซี มีสัดส่วนที่เท่ากัน คือ 19.4%

ตารางที่ 6 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของประเภทเนื้อหาด้านเศรษฐกิจที่เปิดรับจากยูทูบ ระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ด้วยสถิติ Chi-Square

อายุ/ประเภทเนื้อหาเศรษฐกิจที่เปิดรับจากยูทูบ	การเปิดรับเนื้อหาเศรษฐกิจแต่ละประเภทจากยูทูบ			ผลการทดสอบ Chi-Square		
	จำนวน	ค่าร้อยละในกลุ่มที่เปิดรับฯ จากยูทูบ	ค่าร้อยละในกลุ่มอายุเดียวกัน	Value	df	Sig. (2-sided)
1. การตลาด สินค้าและบริการ (n = 354 คิดเป็น 73.0% ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	125	35.3%	75.8%	1.523	2	0.467
อายุ 29-44 ปี (Y)	141	39.8%	73.1%			
อายุ 45-60 ปี (X)	88	24.9%	69.3%			
2. การลงทุน (n = 108 คิดเป็น 22.3% ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	32	29.6%	19.4%			
อายุ 29-44 ปี (Y)	51	47.2%	26.4%	3.204	2	0.202
อายุ 45-60 ปี (X)	25	23.1%	19.7%			
3. นโยบายเศรษฐกิจ ทั้งในและต่างประเทศ (n = 94 คิดเป็น 19.4% ของทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	30	31.9%	18.2%			
อายุ 29-44 ปี (Y)	41	43.6%	21.4%	0.760	2	0.684
อายุ 45-60 ปี (X)	23	24.5%	18.1%			

ตารางที่ 6 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของประเภทเนื้อหาด้านเศรษฐกิจที่เปิดรับจากยูทูบ ระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ด้วยสถิติ Chi-Square (ต่อ)

อายุ/ประเภทเนื้อหาเศรษฐกิจที่เปิดรับจากยูทูบ	การเปิดรับเนื้อหาเศรษฐกิจแต่ละประเภทจากยูทูบ			ผลการทดสอบ Chi-Square		
	จำนวน	ค่าร้อยละในกลุ่มที่เปิดรับฯ จากยูทูบ	ค่าร้อยละในกลุ่มอายุเดียวกัน	Value	df	Sig. (2-sided)
4. เศรษฐกิจดิจิทัล คริปโทเคอร์เรนซี (n = 49 คิดเป็น 10.1% ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	20	40.8%	12.1%	9.227	2	0.010*
อายุ 29-44 ปี (Y)	25	51.1%	13.0%			
อายุ 45-60 ปี (X)	4	8.2%	3.1%			
5. แรงบันดาลใจ/แนวคิดของผู้บริหารหรือผู้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจ (n = 54 คิดเป็น 11.1% ของทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	16	29.6%	9.7%	5.402	2	0.067
อายุ 29-44 ปี (Y)	29	53.7%	15.0%			
อายุ 45-60 ปี (X)	9	16.7%	7.1%			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 6 พบว่า จากกลุ่มตัวอย่าง 485 คน พบว่า ทั้ง 3 เจเนอเรชันเลือกเปิดรับเนื้อหาใน 2 อันดับแรกจากยูทูบสอดคล้องกัน กล่าวคือ อันดับที่ 1 เปิดรับเนื้อหาการตลาด สินค้าและบริการ และรองลงมา คือ เนื้อหาเกี่ยวกับการลงทุน

ในส่วนของผลการทดสอบสมมติฐาน ข้อ (1.2) “ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางยูทูบแตกต่างกัน” ด้วย

สถิติ Chi-Square พบว่า ประเภทเนื้อหาที่ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับจากยูทูบแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจดิจิทัล คริปโทเคอร์เรนซี โดยพบว่า เจเนอเรชันวายเปิดรับ 51.1% เจเนอเรชันซี 40.8% ส่วนเจเนอเรชันเอ็กซ์ 8.2%

ตารางที่ 7 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของประเภทเนื้อหาด้านเศรษฐกิจที่เปิดรับจากติ๊กต็อก ระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ด้วยสถิติ Chi-Square

อายุ/ประเภทเนื้อหาเศรษฐกิจที่เปิดรับจากติ๊กต็อก	การเปิดรับเนื้อหาเศรษฐกิจแต่ละประเภทจากติ๊กต็อก			ผลการทดสอบ Chi-Square		
	จำนวน	ค่าร้อยละในกลุ่มที่เปิดรับฯ จากติ๊กต็อก	ค่าร้อยละในกลุ่มอายุเดียวกัน	Value	df	Sig. (2-sided)
1. การตลาด สินค้าและบริการ (n = 254 คิดเป็น 52.4% ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	83	32.7%	50.3%	1.668	2	0.434
อายุ 29-44 ปี (Y)	108	42.5%	56.0%			
อายุ 45-60 ปี (X)	63	24.8%	49.6%			
2. การลงทุน (n = 76 คิดเป็น 15.7% ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	28	36.8%	17.0%	0.320	2	0.852
อายุ 29-44 ปี (Y)	29	38.2%	15.0%			
อายุ 45-60 ปี (X)	19	25.0%	15.0%			
3. นโยบายเศรษฐกิจ ทั้งในและต่างประเทศ (n = 123 คิดเป็น 25.4% ของทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	48	39.0%	29.1%	5.448	2	0.066
อายุ 29-44 ปี (Y)	38	30.9%	19.7%			
อายุ 45-60 ปี (X)	37	30.1%	29.1%			

ตารางที่ 7 ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของประเภทเนื้อหาด้านเศรษฐกิจที่เปิดรับจากติ๊กต็อก ระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ด้วยสถิติ Chi-Square (ต่อ)

อายุ/ประเภทเนื้อหาเศรษฐกิจที่เปิดรับจากติ๊กต็อก	การเปิดรับเนื้อหาเศรษฐกิจแต่ละประเภทจากติ๊กต็อก			ผลการทดสอบ Chi-Square		
	จำนวน	ค่าร้อยละในกลุ่มที่เปิดรับฯ จากติ๊กต็อก	ค่าร้อยละในกลุ่มอายุเดียวกัน	Value	df	Sig. (2-sided)
4. เศรษฐกิจดิจิทัล คริปโทเคอร์เรนซี (n = 27 คิดเป็น 5.6% ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	14	51.9%	8.5%	8.346	2	0.015*
อายุ 29-44 ปี (Y)	12	44.4%	6.2%			
อายุ 45-60 ปี (X)	1	3.7%	0.6%			
5. แรงบันดาลใจ/แนวคิดของผู้บริหารหรือผู้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจ (n = 10 คิดเป็น 2.1% ของทั้งหมด)						
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	4	40.0%	2.4%	1.396	2	0.498
อายุ 29-44 ปี (Y)	5	50.0%	2.6%			
อายุ 45-60 ปี (X)	1	10.0%	0.8%			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 7 พบว่า จากกลุ่มตัวอย่าง 485 คน พบว่า ทั้ง 3 เจเนอเรชันเลือกเปิดรับเนื้อหาใน 2 อันดับแรกจากติ๊กต็อกสอดคล้องกัน กล่าวคือ อันดับที่ 1 เปิดรับเนื้อหาการตลาด สินค้าและบริการ และรองลงมา คือ เนื้อหาเกี่ยวกับนโยบายเศรษฐกิจ ทั้งในและต่างประเทศ

ในส่วนของผลการทดสอบสมมติฐาน ข้อ (1.3) “ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางติ๊กต็อกแตกต่างกัน” ด้วยสถิติ Chi-Square พบว่า ประเภทเนื้อหาที่ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย

และซี มีการเปิดรับจากติ๊กต็อกแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 คือ เนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจดิจิทัล คริปโทเคอร์เรนซี โดยพบว่า เจเนอเรชันซีเปิดรับ 51.9% เจเนอเรชันวาย 44.4% ส่วนเจเนอเรชันเอ็กซ์ 3.7%

3. การเปรียบเทียบความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี และการทดสอบสมมติฐาน

3.1 ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม (เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก) ระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และ ซี สามารถแสดงผลการศึกษาตามตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม (เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก) ของกลุ่มตัวอย่าง

ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม	เฟซบุ๊ก		ยูทูบ		ติ๊กต็อก	
	$\overline{X}$	S.D.	$\overline{X}$	S.D.	$\overline{X}$	S.D.
1. ควรเน้นการสัมภาษณ์แหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ	4.30	0.859	4.21	0.802	3.96	1.253
2. ควรเสนอเนื้อหาในเชิงวิเคราะห์	4.00	0.964	4.09	0.855	3.72	1.299
3. ควรมีภาพประกอบที่เกี่ยวข้อง	3.73	0.924	3.80	0.947	3.47	1.251
4. ควรมีกราฟิก ลูกเล่นให้ดูทันสมัยไม่เป็นทางการจนเกินไป เช่น ป๊อปอัพคำพูด	3.76	0.985	3.59	0.982	3.45	1.253
5. ควรใส่คำบรรยาย (subtitle) ตลอดรายการ	3.56	0.995	3.71	0.939	3.35	1.253
6. การแต่งกายของผู้ดำเนินรายการควรเป็นทางการ	3.75	0.957	3.67	0.914	3.38	1.238
7. ผู้ดำเนินรายการควรสร้างบรรยากาศให้เป็นแบบสบายๆ	3.58	0.994	3.61	0.946	3.49	1.214

n = 485

จากตารางที่ 8 พบว่า กลุ่มตัวอย่าง 485 คน ที่เปิดรับเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมมีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจมากที่สุดในประเด็นที่ระบุว่า ควรเน้นการสัมภาษณ์แหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือเหมือนกันทั้ง 3 สื่อ คือ เฟซบุ๊ก ($\overline{X}$ = 4.30) ยูทูบ ($\overline{X}$ = 4.21) และติ๊กต็อก ($\overline{X}$ = 3.96) รองลงมาก็เช่นเดียวกันคือ ควรเสนอเนื้อหาในเชิงวิเคราะห์ เฟซบุ๊ก ($\overline{X}$ = 4.00) ยูทูบ ($\overline{X}$ = 4.09) และติ๊กต็อก ($\overline{X}$ = 3.72) ส่วนน้อยที่สุดมีผลที่สอดคล้องกันทางเฟซบุ๊กและติ๊กต็อก คือ ควรใส่คำบรรยาย (subtitle) ตลอดรายการ ($\overline{X}$ = 3.56 และ 3.35) ส่วนทางยูทูบ กลุ่มตัวอย่างคาดหวังน้อยที่สุดในส่วนของควรมีกราฟิกลูกเล่น ให้ดูทันสมัยไม่เป็นทางการจนเกินไป เช่น ป๊อปอัพคำพูด ($\overline{X}$ = 3.59)

3.2 ผลการทดสอบสมมติฐานเกี่ยวกับความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม

ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 2 “ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคม (เฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก) แตกต่างกัน” โดยแบ่งการทดสอบเป็น 3 ข้อย่อย ได้แก่ (2.1) “ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊กแตกต่างกัน” (2.2) “ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางยูทูบแตกต่างกัน” (2.3) “ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางติ๊กต็อกแตกต่างกัน” (ดังแสดงไว้ในตารางที่ 9-11)

ตารางที่ 9 การทดสอบความแตกต่างของความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊กระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA)

อายุ/ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊ก	ระดับความคาดหวัง		ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว				
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	SS	df	MS	F	Sig.
1. ควรเน้นการสัมภาษณ์แหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	4.26	.855	.547	2	.274	.370	.691
อายุ 29-44 ปี (Y)	4.34	.839					
อายุ 45-60 ปี (X)	4.28	.899					
2. ควรเสนอเนื้อหาในเชิงวิเคราะห์							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.95	.939	4.329	2	2.165	2.341	.097
อายุ 29-44 ปี (Y)	4.11	.917					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.90	1.053					
3. ควรมีภาพประกอบที่เกี่ยวข้อง							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.63	.864	10.495	2	5.247	6.281	.002*
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.91	.940					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.59	.937					
4. ควรมีกราฟิก ลูกเล่น ให้ดูทันสมัยไม่เป็นทางการจนเกินไป เช่น ป๊อปอัพคำพูด							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.68	.999	2.757	2	1.378	1.424	.242
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.85	.952					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.73	1.011					

ตารางที่ 9 การทดสอบความแตกต่างของความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊กระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) (ต่อ)

อายุ/ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊ก	ระดับความคาดหวัง		ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว				
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	SS	df	MS	F	Sig.
5. ควรใส่คำบรรยาย (subtitle) ตลอดรายการ							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.56	.952	11.169	2	5.584	5.751	.003*
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.72	1.033					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.34	.953					
6. การแต่งกายของผู้ดำเนินรายการควรเป็นทางการ							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.88	.902	4.430	2	2.215	2.435	.089
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.71	.989					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.65	.964					
7. ผู้ดำเนินรายการควรสร้างบรรยากาศ ให้เป็นแบบสบายๆ							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.59	1.024	.723	2	.361	.364	.695
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.61	.968					
อายุ 45-60 ปี (เจน X)	3.51	.999					

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 9 ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ (2.1) “ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊กแตกต่างกัน” ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (one-way ANOVA) พบว่า ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้าน

เศรษฐกิจทางเฟซบุ๊กแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ใน 2 ประเด็น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ควรมีภาพประกอบที่เกี่ยวข้อง (ค่า Sig. = 0.002) โดยเมื่อทดสอบเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD พบว่า กลุ่มเจเนอเรชันวายมีความคาดหวังมากกว่าและแตกต่างกับทุกกลุ่ม โดยมากกว่าเจเนอเรชันเอ็กซ์อยู่ 0.321 และมากกว่าเจเนอเรชันซี 0.282

2. ควรใส่คำบรรยาย (subtitle) ตลอดรายการ (ค่า Sig. = 0.003) โดยเมื่อทดสอบเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD พบว่า กลุ่มเจเนอเรชันวายมีความคาดหวังมากกว่าทุกกลุ่ม โดยมากกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับเจเนอเรชันเอ็กซ์อยู่ 0.382

ตารางที่ 10 การทดสอบความแตกต่างของความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางยูทูบระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA)

อายุ/ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางยูทูบ	ระดับความคาดหวัง		ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว				
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	SS	df	MS	F	Sig.
1. ควรเน้นการสัมภาษณ์แหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	4.13	.745	2.056	2	1.028	1.603	.202
อายุ 29-44 ปี (Y)	4.28	.719					
อายุ 45-60 ปี (X)	4.20	.971					
2. ควรเสนอเนื้อหาในเชิงวิเคราะห์							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	4.16	.707	2.027	2	1.013	1.389	.250
อายุ 29-44 ปี (Y)	4.11	.838					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.99	1.035					

ตารางที่ 10 การทดสอบความแตกต่างของความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางยูทูบระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) (ต่อ)

อายุ/ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางยูทูบ	ระดับความคาดหวัง		ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว				
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	SS	df	MS	F	Sig.
3. ควรมีภาพประกอบที่เกี่ยวข้อง							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.84	.926	7.778	2	3.889	4.396	.013*
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.90	.881					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.59	1.042					
4. ควรมีกราฟิก ลูกเล่น ให้ดูทันสมัยไม่เป็นทางการจนเกินไป เช่น ป๊อปอัพคำพูด							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.63	.964	5.927	2	2.963	3.097	.046*
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.68	.936					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.41	1.057					
5. ควรใส่คำบรรยาย (subtitle) ตลอดรายการ							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.76	.918	3.673	2	1.836	2.092	.125
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.76	.883					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.56	1.036					
6. การแต่งกายของผู้ดำเนินรายการควรเป็นทางการ							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.70	.821	.390	2	.195	.233	.793
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.68	.963					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.63	.958					
7. ผู้ดำเนินรายการควรสร้างบรรยากาศ ให้เป็นแบบสบายๆ							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.61	.947	1.519	2	.760	.848	.429
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.67	.915					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.53	.991					

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 10 ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ (2.2) “ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางยูทูบแตกต่างกัน” ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (one-way ANOVA) พบว่า ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางยูทูบแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ใน 2 ประเด็น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ควรมีภาพประกอบที่เกี่ยวข้อง (ค่า Sig. = 0.013) โดยเมื่อทดสอบเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD พบว่า กลุ่มเจเนอเรชันเอ็กซ์มีความคาดหวังน้อยกว่าและแตกต่างกับทุกกลุ่ม โดยน้อยกว่าเจเนอเรชันวายอยู่ 0.311 และน้อยกว่าเจเนอเรชันซี 0.246

2. ควรมีกราฟิก ลูกเล่น ให้ดูทันสมัยไม่เป็นทางการจนเกินไป เช่น ป๊อปอัพคำพูด (ค่า Sig. = 0.046) โดยเมื่อทดสอบเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD พบว่า กลุ่มเจเนอเรชันวายมีความคาดหวังมากกว่าทุกกลุ่ม โดยมากกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับเจเนอเรชันเอ็กซ์อยู่ 0.269

ตารางที่ 11 การทดสอบความแตกต่างของความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางติ๊กต็อกระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA)

อายุ/ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางติ๊กต็อก	ระดับความคาดหวัง		ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว				
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	SS	df	MS	F	Sig.
1. ควรเน้นการสัมภาษณ์แหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.96	1.222	.080	2	.040	.025	.975
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.95	1.336					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.98	1.168					

ตารางที่ 11 การทดสอบความแตกต่างของความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางติ๊กต็อกระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) (ต่อ)

อายุ/ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางติ๊กต็อก	ระดับความคาดหวัง		ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว				
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	SS	df	MS	F	Sig.
2. ควรเสนอเนื้อหาในเชิงวิเคราะห์							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.70	1.312	3.763	2	1.881	1.115	.329
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.65	1.335					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.87	1.224					
3. ควรมีภาพประกอบที่เกี่ยวข้อง							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.44	1.275	2.343	2	1.172	.748	.474
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.46	1.291					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.46	1.174					
4. ควรมีกราฟิก ลูกเล่น ให้ดูทันสมัยไม่เป็นทางการจนเกินไป เช่น ป๊อปอัพคำพูด							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.44	1.275	.075	2	.038	.024	.976
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.46	1.291					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.46	1.174					
5. ควรใส่คำบรรยาย (subtitle) ตลอดรายการ							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.19	1.209	7.135	2	3.567	2.283	.103
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.48	1.315					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.36	1.200					

ตารางที่ 11 การทดสอบความแตกต่างของความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางติ๊กต็อกระหว่างผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way ANOVA) (ต่อ)

อายุ/ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางติ๊กต็อก	ระดับความคาดหวัง		ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว				
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	SS	df	MS	F	Sig.
6. การแต่งกายของผู้ดำเนินรายการควรเป็นทางการ							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.31	1.198	1.468	2	.734	.477	.621
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.39	1.311					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.45	1.180					
7. ผู้ดำเนินรายการควรสร้างบรรยากาศ ให้เป็นแบบสบายๆ							
อายุไม่เกิน 28 ปี (Z)	3.51	1.182	1.801	2	.900	.610	.544
อายุ 29-44 ปี (Y)	3.53	1.291					
อายุ 45-60 ปี (X)	3.39	1.134					

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 11 ผลการทดสอบสมมติฐานข้อ (2.3) “ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางติ๊กต็อกแตกต่างกัน” ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (one-way ANOVA) พบว่า ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางติ๊กต็อกไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

อภิปรายผล

การวิจัยหัวข้อ “ความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมของคนเจเนอเรชัน X, Y และ Z” จากผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 1.1 พบว่า ประเภทเนื้อหาที่ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับจากเฟซบุ๊กแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจดิจิทัล คริปโทเคอร์เรนซี และเนื้อหาเกี่ยวกับแรงบันดาลใจ/แนวคิดของผู้บริหารหรือผู้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจ โดยพบว่า เจเนอเรชันวาย (อายุ 29-44 ปี) มีการเปิดรับเนื้อหาเหล่านี้มากกว่าทุกกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องเจเนอเรชันของ Ercömert and Günes (2021) ที่กล่าวว่า เจเนอเรชันวายเป็นกลุ่มคนที่สามารถใช้งานเทคโนโลยีได้ดีและมีความไวต่อเทคโนโลยีทุกชนิด จึงส่งผลให้เกิดความสนใจเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจดิจิทัล หรือเรื่องของคริปโทเคอร์เรนซีมากกว่ากลุ่มอื่น รวมถึงช่วงอายุของคนเจเนอเรชันวาย คือ อายุ 29-44 ปีนั้น จัดว่าเป็นวัยทำงานที่กำลังเจริญก้าวหน้าหรืออยู่ในตำแหน่งหัวหน้าระดับกลางขององค์กร ซึ่งต้องการแสวงหาความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน จึงมีส่วนผลักดันที่ทำให้เกิดการเปิดรับเนื้อหาเกี่ยวกับแรงบันดาลใจ/แนวคิดของผู้บริหารหรือผู้ประสบความสำเร็จทางธุรกิจมากกว่ากลุ่มอายุอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อนำไปพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าในการทำงาน มากไปกว่านั้น หากเราจะพิจารณาเรื่องของสื่อใหม่ในประเด็นนี้ร่วมด้วย ก็อาจกล่าวได้ว่า ในฐานะที่เฟซบุ๊กเป็นหนึ่งในสื่อใหม่ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในหมู่คนเจเนอเรชันวาย และเฟซบุ๊กเป็นสื่อใหม่ที่เป็นการสื่อสารแบบสองทาง จึงส่งผลให้เกิดรูปแบบของการเสวนา (dialogue) เปิดโอกาสให้เกิดการทดสอบความน่าเชื่อถือของข่าวสารด้วยการสอบถามได้ ทั้งยังกระตุ้นให้คนรุ่นกลางเหล่านี้ได้เกิดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องเหมาะสมกับช่วงวัย เพราะเวลาที่ผู้ใช้สื่อเฟซบุ๊กแสวงหาความรู้ ตรวจสอบข้อมูลข่าวสารต่างๆ หรือใช้ประโยชน์จากสื่อเหล่านี้ จะมีการปฏิสัมพันธ์กับสารสนเทศตลอดเวลา ซึ่งมีส่วนอย่างยิ่งในการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ มีปฏิกิริยาตอบสนองในทันที อีกทั้งผู้ใช้ยังสามารถกำหนดเวลาในการใช้ได้อย่างอิสระ และกำหนดเนื้อหาที่ต้องการเรียนรู้ได้อย่างอิสระอีกด้วย (กาญจนา แก้วเทพ และนิคม ชัยขุนพล,

2556) จึงเป็นไปได้มากว่า ธรรมชาติของสื่อเหล่านี้จึงเหมาะกับคนเจเนอเรชันวายที่ต้องการทั้งความรู้และต้องการทั้งการตรวจสอบข้อมูลไปพร้อมกันด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการสำรวจข้อมูล ณ เดือนมิถุนายน 2025 ของ NECTEC และ DataReportal (NECTEC, 2025; DataReportal, 2025) พบว่า คนไทยมีผู้ใช้งานเฟซบุ๊ก ประมาณ 51 ล้านบัญชี โดยเป็นเจเนอเรชันวายมากที่สุด 12.3 ล้านบัญชี ส่วนยูทูบมีผู้ใช้งานทั้งหมด 47.6 ล้านบัญชี เป็นผู้ใช้เจเนอเรชันวายมากที่สุดเช่นกัน จำนวน 11.5 ล้านบัญชี ขณะที่ TikTok มีผู้ใช้งานประมาณ 34 ล้านบัญชีเป็นผู้ใช้เจเนอเรชันซีมากที่สุด 12.3 ล้านบัญชี รวมถึงสอดคล้องกับผลการสำรวจของสำนักยุทธศาสตร์ สำนักพัฒนาธุรกรรมทางอิเลคทรอนิกส์ ที่สำรวจและพบว่า สื่อเฟซบุ๊กและยูทูบเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมสูงสุดเช่นเดียวกัน (บุษยากร ตีระพฤติกุลชัย, 2566)

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของผลการทดสอบสมมติฐานข้อ 1.2 ผลการวิจัยยังพบด้วยว่า ประเภทเนื้อหาที่ผู้รับสารเจเนอเรชันเอ็กซ์ วาย และซี มีการเปิดรับจากสื่อยูทูบแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 นั้น ยังคงเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจดิจิทัล คริปโทเคอร์เรนซี โดยที่เจเนอเรชันวาย (อายุ 29-44 ปี) จะเปิดรับยูทูบมากกว่าทุกกลุ่ม ทั้งนี้เหตุผลในการเปิดรับเนื้อหาเหล่านี้ก็ไม่แตกต่างกับการเปิดรับจากสื่อเฟซบุ๊กดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น กล่าวคือ ต้องการพัฒนาตนเอง แต่ในประเด็นของการเปิดรับสื่อยูทูบมากกว่าเจเนอเรชันอื่นนั้น อาจเป็นไปได้ว่า เจเนอเรชันวายเป็นกลุ่มที่เติบโตมากับเทคโนโลยี เป็นกลุ่มเจเนอเรชันแรกที่เห็นการเปลี่ยนผ่านจากโลกของโทรทัศน์มาสู่โลกของสื่อดิจิทัล ทำให้คนเจเนอเรชันนี้คุ้นเคยกับการเรียนรู้ผ่านวิดีโอหรือภาพเคลื่อนไหวต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Boeri (2008) และ Jenkin (2008) ที่ระบุว่าสื่อออนไลน์ส่งผลสะเทือนต่อการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจและสังคมได้มาก และรวดเร็วยิ่งกว่าสื่อมวลชนในรูปแบบดั้งเดิมเป็นอย่างมาก และสื่อยูทูบยังทำให้คนกลุ่มนี้สามารถเลือกเวลาและเนื้อหาที่ต้องการได้เอง ไม่ต้องรอเวลารับชมเหมือนรายการโทรทัศน์ในสมัยก่อน ซึ่งเหมาะสมกับชีวิตประจำวันที่ต้องเร่งรีบกับการทำงานและเวลาพักผ่อนที่ไม่เป็นเวลา นอกจากนี้ ยังพบด้วยว่า คนเจเนอเรชันวาย

จำนวนมากยังใช้ยูทูบเป็นช่องทางแสดงตัวตนหรือความเชี่ยวชาญของตนเองอีกด้วย เช่น การเป็นวิทยากรที่สอนเรื่องต่างๆ ผ่านคลิป หรือผู้เชี่ยวชาญที่เผยแพร่ หรือส่งต่อความรู้ต่างๆ เป็นต้น รวมถึงใช้ยูทูบในการติดตามเทรนด์ในอุตสาหกรรม เช่น ช่องข่าวเทคโนโลยี การตลาด หรือการเปลี่ยนแปลงในโลกการทำงาน นอกจากนี้ ก็ยังมีการหาแรงบันดาลใจและแนวคิดใหม่ๆ ผ่านการดูรายการต่างๆ ผ่านยูทูบอีกด้วย

ในส่วนของความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคาดหวังมากที่สุดต่อประเด็น “ควรเน้นการสัมภาษณ์แหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ” เช่นเดียวกันจากทั้ง 3 สื่อนั้น แสดงให้เห็นว่า ผู้รับสารทุกเจเนอเรชันให้ความสำคัญกับคุณภาพของเนื้อหาที่มาจากความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าวบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนักวิชาการหลายคน เช่น Nedelcu and Balaban (2021) ที่พบว่า ความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าวมีผลต่อการแบ่งปันข้อมูลทางเฟซบุ๊กของผู้รับสาร ส่วนความน่าเชื่อถือของเนื้อหาทำให้ผู้รับสารมั่นใจในการนำไปพูดคุยอภิปรายกันในหมู่เพื่อน ไม่ต่างกับผลวิจัยของ Llamero et al. (2019) ที่พบเช่นกันว่า การใช้และอ้างอิงแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ เป็นตัวแปรพยากรณ์ความน่าเชื่อถือของเนื้อหาและสื่อ อีกทั้งยังมีบทบาทในการสร้างการมีส่วนร่วมกับเนื้อหาในลักษณะต่างๆ เช่น ทำให้ผู้รับสารกดไลค์แชร์หรือแบ่งปันข้อมูลต่อผู้อื่น หรือแสดงความคิดเห็นต่อเนื้อหานั้นๆ อีกด้วย รวมถึงผลการวิจัยเชิงทดลองภาคสนามบน Twitter (ปัจจุบันคือ X) ของ Pennycook et al. (2021) ก็แสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนความสนใจของผู้รับสารให้มุ่งเน้นไปที่ความถูกต้องของข้อมูลที่ได้จากแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือจะสามารถเพิ่มคุณภาพของข่าวที่ผู้รับสารแชร์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานในบริบทของประเทศไทย โดย สกุลศรี ศรีสารคาม (2554) ที่ระบุว่า การเผยแพร่ข่าวในสื่อออนไลน์ กองบรรณาธิการจะหาวิธีการในกระบวนการสื่อข่าว ประเมินคุณค่าข่าวและตรวจสอบความถูกต้องให้มีความเข้มข้นแต่ง่ายยิ่งขึ้น เพื่อสอดรับกับกระบวนการสื่อข่าวรูปแบบใหม่และคนรุ่นใหม่ แต่ไม่ได้มีผลต่อรูปแบบการเขียนข่าวที่ยังคงใช้มาตรฐานในการเขียนข่าวที่มีคุณภาพ โดยยึดการเขียนข่าวตามโครงสร้างเดิมคือ

ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร (5W1H) ซึ่งเป็นมาตรฐานในการเขียนข่าวของทุกสื่อ เพื่อเน้นการตอบประเด็นข่าวให้ครบถ้วนอย่างมีคุณภาพ โดยกระบวนการทำงานในภาคสนามนั้น ผู้สื่อข่าวจะต้องทำหน้าที่รวบรวมข้อมูล เฟ้นหาแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือมากที่สุด สัมภาษณ์เก็บข้อมูล และรายงานข่าวกลับไปให้กองบรรณาธิการกรองข้อมูลอีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้ได้ข่าวที่มีคุณภาพน่าเชื่อถือมากที่สุด นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ Victoria et al. (2018) ที่ศึกษาตัวชี้วัดคุณค่าตราสินค้าขององค์กรสื่อ (media brand equity) พบว่า การที่สื่อนำเสนอเนื้อหาที่ได้มาจากแหล่งข่าวเป็นผู้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ (authority of sources) เป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดคุณค่าตราสินค้าขององค์กรสื่อ

ผลการศึกษาความคาดหวังต่อเนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางเฟซบุ๊ก ยูทูบ และติ๊กต็อก ยังพบว่า ประเด็น “ควรเสนอเนื้อหาในเชิงวิเคราะห์” เป็นความคาดหวังในอันดับรองลงมาเช่นเดียวกันทั้ง 3 แพลตฟอร์ม ซึ่งการที่ผู้รับสารเห็นความสำคัญของการเสนอเนื้อหาในเชิงวิเคราะห์นี้ สอดคล้องกับ Victoria et al. (2018) ที่พบว่า การเสนอเนื้อหาในเชิงวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ เป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดคุณค่าตราสินค้าขององค์กรสื่อ และผลการศึกษาของ Llamero et al. (2019) ก็ระบุว่า การเสนอเนื้อหาในเชิงวิเคราะห์ (analysis) และการให้บริบทของเหตุการณ์ (context) เป็นตัวแปรพยากรณ์ความน่าเชื่อถือของเนื้อหาและสื่อ และสร้างการมีส่วนร่วมกับเนื้อหาเช่นเดียวกับการใช้และอ้างอิงแหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ รวมถึงงานวิจัยของ นฤมล สิงหประเสริฐ และอรพรรณ สุนทรกลัมพ์ (2567) ก็พบความสำคัญของการวิเคราะห์และอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของรายการข่าวเศรษฐกิจทางสื่อสังคม รองลงมาจากความครบถ้วนสมบูรณ์ของเนื้อหา และความลึกของข้อมูล

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการศึกษาที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างแต่ละเจเนอเรชันมีการเปิดรับเนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจทางสื่อสังคมที่แตกต่างกัน ดังนั้น องค์กรสื่อหรือ

ผู้ส่งสารปัจเจกที่ต้องการนำเสนอเนื้อหาทางสื่อสังคมให้ผู้รับสารแต่ละกลุ่มเจเนอเรชันจึงควรสร้างสรรค์เนื้อหาและรูปแบบเฉพาะ และเลือกสรรช่องทางให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม

1.2 จากผลการศึกษานี้ที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคาดหวังต่อเนื้อหาที่มาจากการสัมภาษณ์แหล่งข่าวที่น่าเชื่อถือ และการนำเสนอในเชิงวิเคราะห์นั้น จะช่วยเป็นแนวทางให้องค์กรสื่อหรือผู้ดำเนินรายการ รวมถึงผู้ส่งสารในสื่อสังคมสามารถนำไปเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์เนื้อหาด้านเศรษฐกิจทางสื่อสังคมให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับความต้องการของผู้รับสาร

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ผลการศึกษาที่ได้จึงเป็นข้อมูลเชิงกว้าง ควรจะมีการศึกษาด้วยวิธีวิทยาอื่นๆ หรือวิธีผสมผสาน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกมากขึ้น เช่น การสนทนากลุ่ม หรืออาจเป็นการวิจัยเชิงทดลองเพื่อหารูปแบบการรายงานเนื้อหาด้านเศรษฐกิจ หรือเนื้อหาอื่นๆ ให้มีความน่าสนใจน่าเชื่อถือและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ และนิคม ชัยขุนพล (2556), *คู่มือสื่อใหม่ศึกษา*, กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

นฤมล สิงหประเสริฐ และอรพรรณ สุนทรกลัมพ์ (2567), "ความเชื่อถือต่อรายการข่าวเศรษฐกิจทางสื่อสังคมของคนเจเนอเรชั่น X Y และ Z", *วารสารวิชาการเทคโนโลยีการจัดการ*, 5(3): 79-82.

บุญชม ศรีสะอาด (2560), *การวิจัยเบื้องต้น*, กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

บุษยากร ตีระพฤติกุลชัย (2566), "อิทธิพลของการใช้สื่อสังคมออนไลน์ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์", *วารสารศาสตร์*, 16(2): 78-112.

ปรมะ สตะเวทิน (2541), *การสื่อสารมวลชน: กระบวนการและทฤษฎี*, กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

สกุลศรี ศรีสารคาม (2554), *สื่อสังคมออนไลน์กับการเปลี่ยนแปลงกระบวนการรายงานข่าว*, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

ภาษาอังกฤษ

Ayesha, N. (2024), "The Impact of Social Media on Consumer Behaviour: Trends, Challenges, and Opportunities", *ShodhKosh: Journal of Visual and Performing Arts*, 5(1): 129-140.

Boeri, R. (2008), "News to Go: Paper or Digital?", *EContent*, 31(8).

Boukes, M. and Vliegenthart, R. (2020), "Economic News and Stock Market Reactions: A Time-Series Analysis of Sentiment and Volatility", *Communication Research*, 47(5): 635-658.

Boumans, D. et al. (2023), "How Media Content Influences Economic Expectations: Evidence from a Global Expert Survey", *Journal of Forecasting*, 42(6): 1295-1308.

Claus, E. and Dedewanou, F. (2024), "Expectations, Beliefs, and Perceptions in the Modern Economy: An Overview", *Journal of Economic Surveys*, 38: 297-302.

Cronbach, L. (1990), *Essentials of Psychological Testing*, London: UCL Press.

Damstra, A. (2020), *Economic News: How It's Made and How It Matters*, unpublished doctoral dissertation, University of Amsterdam.

Damstra, A. and Boukes, M. (2021), "The Economy, the News, and the Public: A Longitudinal Study of the Impact of Economic News on Economic Evaluations and Expectations", *Communication Research*, 48(1): 26-50.

Davis, A. (2022), "Financial Journalism and Market Influence: Revisiting the Role of Economic Reporting in Print Media", *Media, Culture & Society*, 44(1): 89-106.

Ercömert, Ç. and Günes, S. (2021), "Industrial Design Education: A Research on Generation Theories and Change in Turkey", *Design and Technology Education: An International Journal*, 26(3-1): 136-158.

Grabe, M. and Myrick, J. (2020), "Visual Framing of Economic Crises: Television News and Audience Perception", *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 97(2): 345-367.

Hai, L. and Xiong, X. (2025), "Motivations behind Gen Z's News Sharing on Social Media: A PLS-SEM Study in Vietnam", *Front. Psychol.*, 16: 1604723.

Haldar, P. and Choubey, T. (2024), *The Use of Visual Elements in News Channels: A Study of Infographics, Visual Studio and Augmented Reality*, Raipur: Kalinga University.

Harjuniemi, T. (2022), "The 'Hierarchy of Credibility' among Economic Experts: Journalists' Perceptions of Experts with Varying Institutional Affiliations", *Journalism Practice*, 16(8): 1635-1652.

Jenkins, H. (2008), *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*, NY: New York University Press.

Kavanagh, J. et al. (2019). *News in a Digital Age: Comparing the Presentation of News Information Over Time and Across Media Platforms*, California: RAND Corporation.

Ljajić, S. (2020), "Impact of Graphic Design in Improving of Economic Effects in Transition Countries", *International Journal of Interdisciplinary Studies in Art and Communication*, 1(1): 81-89.

Llamero, L. et al. (2019), "Predictors of Credibility of Online Media in the Spanish Polarized Media System", *Communication & Society*, 32(2): 127-137.

Lopezosa, C. et al. (2023), *Data Visualization in the News Media: Trends and Challenges*, Barcelona: University of Barcelona.

Napoli, P. and Obar, J. (2023), "Economic News in the Platform Era: Content Diversity and Algorithmic Curation", *Journal of Communication*, 73(2): 210-229.

Nedelcu, D. and Balaban, C. (2021), "The Role of Source Credibility and Message Credibility in Fake News Engagement: Perspectives from an Experimental Study", *Journal of Media Research*, 14(3): 42-62.

Newman, N. (2023), *Overview and Key Findings of the 2023 Digital News Report*, Oxford: Reutersinstitute.

Pennycook, G. et al. (2021), "Shifting Attention to Accuracy Can Reduce Misinformation Online", *Nature*, 592: 590-595.

Sanusi, B. et al. (2022), "TV News Presentation, Source Attractiveness, and Credibility: An Audience Perception Study", *KIU Journal of Social Sciences*, 8(3), 179-186.

Shazuli, H. (2024), "Subtitles in News Explainer Videos and the Impact on Information Retention", *International Journal of Social Science and Economic Research*, 9(8).

Tandoc, E. and Maitra, J. (2021), "Algorithmic Journalism and Economic News: How Facebook-Native Videos Shape Public Understanding", *Digital Journalism*, 9(4): 512-530.

Victoria-Mas, M. et al. (2018), "Assessing the Consumer-based Brand Equity of News Media Firms: A New Validated Scale", *Journal of Media Business Studies*, 15(3), 214-235.

Yamane, T. (1973), *Statistics: An Introductory Analysis*, NY: Harper & Row.

สื่อออนไลน์

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (NECTEC) (2568), "แผนที่โครงข่ายอินเทอร์เน็ตภายในประเทศของประเทศไทย (Thailand Domestic Internet Exchange Update-June 2025)", สืบค้นเมื่อ 5 กรกฎาคม 2568 จาก https://internet.nectec.or.th/webstats/internetmap.current.php?Sec=internetmap_current

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (2566), "การสำรวจการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2566", สืบค้นเมื่อ 18 สิงหาคม 2567 จาก https://www.nso.go.th/nsoweb/nso/survey_detail/jJ?set_lang=th

DataReportal (2025), "Digital 2025: Thailand", retrieved 5 July 2025 from https://datareportal.com/reports/digital-2025-thailand

Pew Research Center (2024), "Social Media and News Fact Sheet", retrieved 20 January 2025 from https://www.pewresearch.org/journalism/fact-sheet/social-media-and-news-fact- sheet/

Riefel, L. (2023), "Social Media Exposure and Its Influence on Individual Investment Decisions", retrieved 26 April 2024 from http://essay.utwente.nl/104604/1/Riefel_BA_BMS.pdf

สัมภาษณ์

ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์, ผู้อำนวยการบริหาร สำนักข่าวอิศรา, สัมภาษณ์ 1 มิถุนายน 2567.

การพัฒนาคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุ สำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย

บุษยากร ตีระพฤติกุลชัย[1]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษารูปแบบและวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย และ (2) เพื่อพัฒนาคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย งานนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (research and development) ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วยการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 4 คน นำข้อมูลที่ได้มาสกัดและจัดทำร่างคู่มือการสื่อสารฯ แล้วนำร่างคู่มือการสื่อสารฯ ให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 คนวิพากษ์และเสนอแนะ แล้วนำไปปรับปรุงเพื่อจัดทำเป็นคู่มือการสื่อสารฯ ในรูปแบบ e-book เผยแพร่ผ่านช่องทางทางออนไลน์ ได้กลุ่มตัวอย่างซึ่งทำหน้าที่ด้านการดูแลผู้ป่วยสูงอายุจำนวน 40 คน ทดลองใช้คู่มือการสื่อสารฯ โดยใช้เทคนิคการสุ่มแบบบังเอิญ และสำรวจความพึงพอใจในการใช้งานคู่มือการสื่อสารฯ ดังกล่าว เครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบสำรวจความพึงพอใจแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (rating scale) มีการตรวจสอบเครื่องมือวิจัยโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คนเพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสำรวจความพึงพอใจ ประกอบด้วยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

---

* วันที่รับบทความ 10 เมษายน 2568; วันที่แก้ไขบทความ 2 มิถุนายน 2568; วันที่ตอบรับบทความ 17 มิถุนายน 2568

หมายเหตุ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย *การพัฒนาคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย* ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ประจำปีงบประมาณ 2567

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า รูปแบบและวิธีการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย สามารถจำแนกได้เป็น (1) รูปแบบและวิธีการสื่อสารในชีวิตประจำวัน (2) รูปแบบและวิธีการสื่อสารขณะทำการรักษาพยาบาลหรือฟื้นฟูสมรรถนะ และ (3) รูปแบบและวิธีสื่อสารเพื่อดูแลสภาพจิตใจ

รูปแบบและวิธีการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ควรจะมีการทักทาย สวัสดี ถามความรู้สึก ความต้องการ ตลอดจนอาการของผู้ป่วย การพูดคุยถึงกิจวัตรประจำวัน เรื่องราวของผู้ป่วยและครอบครัว อาชีพ ความภาคภูมิใจ สิ่งที่ชื่นชอบ ควรสังเกตผู้ป่วยว่ามีความชื่นชอบในสิ่งใด ชอบทำกิจกรรมอะไร เพื่อออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมเพื่อการสื่อสารกับผู้ป่วย

รูปแบบและวิธีการสื่อสารขณะทำการรักษาพยาบาลหรือฟื้นฟูสมรรถนะ ควรสอบถามถึงอาการหรือความรู้สึกของผู้ป่วย ทุกครั้งที่ดำเนินการด้านการดูแลหรือการรักษาพยาบาลต้องสื่อสารบอกกล่าวให้ผู้ป่วยทราบก่อน อธิบายอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อให้ผู้ป่วยเข้าใจโดยอาจใช้สื่อประกอบ หลีกเลี่ยงการใช้คำศัพท์ทางการแพทย์ อธิบายให้ผู้ป่วยทราบถึงความสำคัญและความจำเป็นในการใช้อุปกรณ์ทางการแพทย์ ควรให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากการดึงสายหรืออุปกรณ์ทางการแพทย์

รูปแบบและวิธีสื่อสารเพื่อดูแลสภาพจิตใจ ต้องสังเกตถึงความเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายและอารมณ์ของผู้ป่วย สื่อสารโดยมุ่งเน้นให้ผู้ป่วยลดความวิตกกังวลหรือความเครียด ให้ผู้ป่วยมีสติอยู่กับปัจจุบัน ประสานงานให้ผู้ป่วยได้พูดคุยสื่อสารหรือได้พบกับคนที่ผู้ป่วยรักและผูกพัน คำถามสำคัญ 2 ประเด็นที่ควรสอบถาม คือ (1) ผู้ป่วยมีความทุกข์หรือความห่วงกังวลเกี่ยวกับสิ่งใดหรือใครเป็นพิเศษหรือไม่ และ (2) ผู้ป่วยต้องการพบกับใครเป็นพิเศษหรือไม่ และผู้ดูแลควรหาวิธีการต่างๆ เพื่อให้ผู้ป่วยได้คลี่คลายในสองประเด็นดังกล่าว

ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผู้วิจัยได้ออกแบบและจัดทำเนื้อหาของร่างคู่มือการสื่อสารฯ โดยแบ่งเนื้อหาในคู่มือออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 เข้าใจผู้ป่วยสูงอายุ ส่วนที่ 2 ปัญหาพื้นฐานที่พบบ่อยในผู้ป่วยสูงอายุ

ส่วนที่ 3 การสื่อสาร หัวใจสำคัญในการดูแลผู้ป่วยสูงอายุ และส่วนที่ 4 ดูแลตัวเองเท่ากับดูแลผู้ป่วย โดยมีแนวคิดสำคัญในการออกแบบคือ (1) ใช้โทนสีที่อ่านง่าย สบายตา (2) เน้นการจัดวางโดยให้มีภาพประกอบที่สอดคล้องกับเนื้อหาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสาร และ (3) มีการใช้ภาพการ์ตูนประกอบในส่วนที่เป็นตัวอย่างบทสนทนา เพื่อเพิ่มความน่าสนใจ กระตุ้นให้เกิดการอ่านที่ต่อเนื่อง ผลการสำรวจความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่ทดลองใช้คู่มือการสื่อสารฯ พบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจมีความพึงพอใจโดยรวมต่อคู่มือการสื่อสารฯ อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.83 ($\bar{x}$ = 4.83, SD = 0.38) โดยด้านเนื้อหาในคู่มือ พบว่า ทุกประเด็นมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด โดยประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดมี 2 ประเด็น คือ ความถูกต้องของเนื้อหาในคู่มือการสื่อสารฯ มีค่าเฉลี่ย 4.73 ($\bar{x}$ = 4.73, SD = 0.51) และ เนื้อหาในคู่มือการสื่อสารฯ ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย สามารถปฏิบัติตามได้ มีค่าเฉลี่ย 4.73 ($\bar{x}$ = 4.73, SD = 0.60) และด้านการออกแบบคู่มือการสื่อสารฯ ก็พบว่า ทุกประเด็นมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน โดยประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ คู่มือการสื่อสารฯ มีความสวยงาม น่าอ่าน มีค่าเฉลี่ย 4.73 ($\bar{x}$ = 4.73, SD = 0.51) รองลงมามี 2 ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน คือ ประเด็นขนาดตัวอักษรที่ใช้มีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ย 4.63 ($\bar{x}$ = 4.63, SD = 0.54) และประเด็นภาพประกอบในคู่มือการสื่อสารฯ ทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น มีค่าเฉลี่ย 4.63 ($\bar{x}$ = 4.63, SD = 0.49)

คำสำคัญ: การพัฒนา คู่มือการสื่อสาร ผู้ป่วยสูงอายุ ผู้ดูแลผู้ป่วย

Elderly Patient Communication Handbook Development for a Caregiver

Busayagorn Teeraputtigunchai[2]

Abstract

This research aimed to (1) study the appropriate communication formats and methods to communicate with elderly patients and (2) develop an elderly patient communication handbook for caregivers. This was a research and development project. The research steps involved analyzing and synthesizing data from documents and conducting in-depth interviews with 4 key informants to extract the data and draft a communication handbook. The draft communication handbook was then critiqued and recommended by 3 experts before being revised to be an e-book communication handbook distributed online to a sample group of 40 elderly caregivers by accidental sampling. The sample group was surveyed on their satisfaction with using the communication handbook. The research instruments comprised a semi-structured interview form and a 5-point satisfaction rating scale. The research instruments were tested by submitting them to 3 experts to find the index of item objective congruence (IOC). The statistics used to analyze the data from the satisfaction survey included frequency distributions, percentages, means, and standard deviations.

[2] Assistant Professor, Department of Communication Arts, Faculty of Management Science, Phetchanbun Rajabhat University

The results of the study to answer objective 1 found that communication patterns and methods to communicate with elderly patients for caregivers can be classified into (1) communication patterns and methods in daily life; (2) communication patterns and methods during nursing or rehabilitation; and (3) communication patterns and methods for mental health care.

Patterns and methods of communication in daily life should include greetings, asking about the patient's feelings, needs, and symptoms, and talking about daily routines, the patient and family, occupations, pride, and interests. It is essential to observe patients' preferences and what activities they enjoy to design appropriate activities to communicate with the patient.

Communication patterns and methods during nursing or rehabilitation should inquire about the patient's symptoms or feelings. The care or treatment process must be communicated to the patient every time. Explain step by step and may use media so that the patient understands. Avoid using medical terms. Explain to the patient the importance and necessity of using medical equipment. Provide information about the adverse effects of pulling medical equipment.

Communication patterns and methods for mental health care include observing changes in the patient's physical and emotional state. Communicate with a focus on reducing anxiety or stress, allowing the patient to be mindful of the present, and coordinating for the patient to talk, communicate, or meet with people the patient loves and is attached to. Two essential questions should be asked: (1) Does the patient have any suffering or concerns about anything or anyone in particular?; and (2) Does the patient want to meet anyone in particular?

And the caregiver should find a way to help the patient resolve these two issues.

To answer objective 2, the researcher has prepared the content of the communication handbook by dividing the content into 4 sections: Section 1: Understanding Elderly Patients; Section 2: Basic Problems in Elderly Patients; Section 3: Communication, the Key to Caring for Elderly Patients; and Section 4: Taking Care of Yourself Means Caring for the Patient. The main concepts used in the design are (1) Using easy-to-read and comfortable color tones; (2) Emphasizing the layout with illustrations that are consistent with the content to increase communication efficiency, and (3) Using cartoon images in the sample conversations to increase interest and encourage continuous reading.

The satisfaction survey results of the sample group found that the respondents were highly satisfied with the overall communication handbook, with a mean of 4.83 ($\bar{x}$ = 4.83, SD = 0.38). In terms of the content, it was found that all issues had the highest average satisfaction scores, with the two issues with the highest average scores: the accuracy of the content of the communication manual, with a mean of 4.73 ($\bar{x}$ = 4.73, SD = 0.51); and the content was written with easy-to-understand language that can be followed by a mean of 4.73 ($\bar{x}$ = 4.73, SD = 0.60). In terms of designing the communication handbook, it was found that all issues had the highest average satisfaction score. The issue with the highest mean is that the communication manual is attractive to read, with a mean of 4.73 ($\bar{x}$ = 4.73, SD = 0.51). Next, there are 2 issues with the same mean, which are the issue of whether the font size used is appropriate, with a mean of 4.63 ($\bar{x}$ = 4.63, SD = 0.54), and the issue of the illustrations in the communication handbook

making the content easier to understand, with a mean of 4.63 ($\bar{x}$ = 4.63, SD = 0.49).

Keywords: development, communication handbook, elderly patients, caregivers

ที่มาและความสำคัญ

สถิติผู้สูงอายุ ปี 2567 โดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ระบุว่า ประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทยคิดเป็นร้อยละ 20.70 ของประชากรไทยทั้งหมด ทำให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่ Aging Society โดยสมบูรณ์ (นับเราด้วยคน: สำนักสนับสนุนสุขภาวะประชากรกลุ่มเฉพาะ [สำนัก 9], สืบค้นออนไลน์) และเมื่อสืบค้นข้อมูลย้อนหลังไปจนถึง พ.ศ. 2565 ในขณะนั้น ประเทศมีประชากรผู้สูงอายุ 13 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 19 ของประชากร ข้อมูลด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในปี 2565 ที่น่าสนใจคือ จากประชากรผู้สูงอายุ 13 ล้านคน พบผู้สูงอายุที่มีภาวะสมองเสื่อม 7.7 แสนคน ผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะติดเตียง 44,325 คน และผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะติดบ้าน 198,338 คน (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2566)

ในกรณีของจังหวัดเพชรบูรณ์ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ระบุว่า ในปี 2567 เพชรบูรณ์มีประชากรทั้งสิ้น 960,718 คน เป็นผู้สูงอายุ 212,828 คน คิดเป็นร้อยละ 22.20 หรือเกือบ 1 ใน 4 ของประชากรทั้งหมดในจังหวัด (กรมกิจการผู้สูงอายุ, สืบค้นออนไลน์)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาในประเด็นภาระพึ่งพิง เมื่อพิจารณาสถิติของทั้งประเทศ ในปี 2567 อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุ (อัตราส่วนประชากรสูงอายุต่อประชากรวัยทำงาน 100 คน) คิดเป็นร้อยละ 31.1 โดยเมื่อเจาะลึกเฉพาะข้อมูลของจังหวัดเพชรบูรณ์ก็พบว่า อัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุคิดเป็นร้อยละ 44.8 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สืบค้นออนไลน์) ซึ่งสูงกว่าข้อมูลเฉลี่ยของประเทศไทยในภาพรวมถึงร้อยละ 11.7

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่า ประเด็นการดูแลผู้สูงอายุกำลังเป็นเรื่องสำคัญที่ส่งผลกระทบในหลายระดับ ไม่ว่าจะเป็นคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยผู้สูงอายุและสมาชิกในครอบครัว ศักยภาพด้านการทำงานและหารายได้ของครอบครัวที่มีผู้ป่วยสูงอายุ ศักยภาพและทรัพยากรของชุมชนในการรองรับและให้บริการผู้ป่วยสูงอายุ ทั้งหมดนี้ย่อมส่งผลไปถึงความสามารถในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย ซึ่งในความเป็นจริง สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เมื่อ

เข้าสู่ช่วงวัยสูงอายุก็คือ ประเด็นปัญหาด้านสุขภาพ ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ซึ่ง จุฑามาศ ทองประดับ (2562) ระบุว่า ร่างกายของผู้สูงอายุจะมีปัญหาเรื่องความเสื่อมถอยลงของอวัยวะต่างๆ ในร่างกาย ได้แก่ ประสาทรับสัมผัสต่างๆ ทั้งการได้ยินและการมองเห็น ซึ่งส่งผลให้การสื่อสารกับผู้สูงอายุยากลำบากกว่าการสื่อสารกับคนทั่วไป จะเห็นได้ว่า นอกจากปัญหาสุขภาพกายที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญแล้ว ยังมีการเชื่อมโยงไปถึงปัญหาด้านความตึงเครียด ความกลัว และความวิตกกังวลต่อความเสื่อมถอยด้านสุขภาพกาย อันอาจส่งผลให้เกิดปัญหาสุขภาพจิตตามมา และเมื่อผนวกกับความลำบากในการสื่อสารย่อมส่งผลกระทบต่อทั้งผู้สูงอายุเองและสมาชิกในครอบครัวทุกคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีอาจมีทางเลือกในการหาผู้ดูแลผู้ป่วยมาช่วยดูแลผู้ป่วยสูงอายุ บางครอบครัวอาจดูแลผู้ป่วยสูงอายุเอง ทั้งนี้ ในการดูแลผู้ป่วยสูงอายุ การสื่อสารจะมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้การดูแลและการรักษาพยาบาลมีประสิทธิผล และยังช่วยให้ผู้ป่วยสูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เนื่องจากในกระบวนการดูแลและรักษาพยาบาลผู้ป่วยสูงอายุจะต้องมีการสื่อสารระหว่างกันระหว่างผู้ป่วยกับผู้ดูแล การสื่อสารที่เกิดขึ้นประกอบด้วยการสื่อสารเพื่อการทำกิจวัตรประจำวัน อาทิ การทำความสะอาดร่างกาย การรับประทานอาหาร การรับประทานยา การสื่อสารเพื่อการดูแลรักษาพยาบาล เช่น การสื่อสารเพื่อการใส่หรือถอดอุปกรณ์ทางการแพทย์ การสื่อสารเกี่ยวกับความก้าวหน้าของการรักษา การสื่อสารเพื่อการทำกายภาพบำบัด การสื่อสารในระหว่างขั้นตอนการทำความสะอาดบาดแผล เป็นต้น และยังมีการสื่อสารเพื่อการฟื้นฟูทางจิตใจ เช่น การสื่อสารเพื่อสอบถามทุกข์สุข การสื่อสารเพื่อปลอบประโลมหรือให้คำปรึกษาเพื่อลดความวิตกกังวลหรือความหวาดกลัวจากอาการของโรค เป็นต้น

การสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุเป็นศิลปะที่มีองค์ประกอบทั้งด้านที่เป็นศาสตร์และศิลป์ ด้านที่เป็นศาสตร์คือ องค์ประกอบด้านข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ป่วยและการรักษาโรค ด้านที่เป็นศิลป์คือ องค์ประกอบด้านศิลปะในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ การปลอบประโลมใจ และการลดความ

วิตกกังวล ซึ่งเป็นการสื่อสารที่มีความจำเพาะ ต้องอาศัยทั้งความรู้และประสบการณ์ร่วมกันในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีตามที่คาดหวัง

ผู้วิจัยได้ทบทวนการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารกับผู้ป่วยในบริบทของการรักษาพยาบาล พบว่า นุจรีย์ ภู่ระย้า (2567) ได้ศึกษาเรื่อง *ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยสูงอายุโรคเบาหวานที่เข้ารับบริการในโรงพยาบาลสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์* ซึ่งข้อค้นพบจากงานวิจัยระบุว่า การสื่อสารทางสุขภาพเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดสูงสุด ดังนั้น หากต้องการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้สูงอายุ บุคลากรทางการแพทย์จะต้องให้ความสำคัญกับการสื่อสารทางสุขภาพเป็นหลัก ส่วนการวิจัยของ สุรภา สายแก้ว และคณะ (2562) เรื่อง *การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างพยาบาลกับผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะลุกลาม* ก็ชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการสื่อสารในการรักษาผู้ป่วย โดยผลการศึกษาระบุว่า ลักษณะท่าทีการแสดงออก การพูดให้กำลังใจของพยาบาล ช่วยทำให้ผู้ป่วยมีสภาพจิตใจที่พร้อมต่อสู้กับโรคและความเจ็บป่วย การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะต้องแสดงออกถึงความเข้าใจถึงความรู้สึกของผู้ป่วย ควบคู่กับความสามารถในการอธิบายข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับโรคให้ผู้ป่วยเข้าใจได้ง่าย

ส่วนในต่างประเทศนั้น งานวิจัยของ Turabian (2019) ซึ่งทำการศึกษาความแตกต่างด้านบุคลิกภาพทางการสื่อสารและความสัมพันธ์ของแพทย์ทั่วไปกับผู้ป่วยสูงอายุ ก็พบประเด็นที่น่าสนใจหลายประการ เช่น ผู้ป่วยผู้สูงอายุมีแนวโน้มจะยอมรับในอำนาจของแพทย์ การสื่อสารแบบอวัจนภาษาช่วยในการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกได้ดีเมื่อเทียบกับการใช้คำพูด การฟังอย่างตั้งใจและพูดคุยเชิงลึกกับผู้ป่วยสูงอายุเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้ป่วยได้สร้างชีวิตและตัวตนขึ้นมาใหม่ได้อีกครั้ง การสื่อสารทางวาจา เช่น การซักถามอาการต่างๆ จะต้องพิจารณาสภาวะทางประสาทสัมผัสและอารมณ์ของผู้ป่วยควบคู่ไปด้วย และการสื่อสารด้วยความเห็นอกเห็นใจเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการรักษาผู้ป่วยสูงอายุ

การศึกษาวิจัยในประเด็นเหล่านี้ โดยมากจะมุ่งเน้นการศึกษาในบริบทของบุคลากรทางการแพทย์กับผู้ป่วยเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อทำการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุในภาพรวม ที่ครอบคลุมตั้งแต่การสื่อสารในชีวิตประจำวันไปจนถึงการสื่อสารในสถานการณ์เฉพาะ ผู้วิจัยกลับพบว่า มีข้อมูลในประเด็นดังกล่าวน้อยมาก ในขณะเดียวกันข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ของผู้สูงอายุในประเทศไทยข้างต้นบ่งชี้ว่า ความรู้ความเข้าใจในการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุจะมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อคนทั่วไปที่ต้องดูแลผู้ป่วยสูงอายุ

ทั้งนี้ จังหวัดเพชรบูรณ์ซึ่งมีบริบทด้านประชากรผู้สูงอายุและอัตราส่วนพึ่งพิงวัยสูงอายุอยู่ในระดับที่สูงนั้นเป็นที่ตั้งและพื้นที่การให้บริการทางวิชาการของมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ซึ่งเป็นต้นสังกัดของผู้วิจัย การพัฒนาคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับคนดูแลจะเป็นประโยชน์ต่อทั้งชุมชนซึ่งต้องรองรับผู้สูงอายุ และต่อผู้ป่วยสูงอายุพร้อมทั้งญาติที่ดูแล เพื่อที่ทั้งสองฝ่ายจะมีสุขภาพกายและจิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ หากคนในครอบครัวสามารถดูแลผู้ป่วยสูงอายุได้เองก็จะสามารถลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนลงได้บางส่วน ส่วนผู้ที่ประกอบอาชีพดูแลผู้ป่วยสูงอายุก็จะมีแนวทางการดูแลที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการให้บริการผู้ป่วยได้ดียิ่งขึ้น เป็นการเพิ่มความสามารถในการทำงานและโอกาสในการจ้างงาน อนึ่ง การพัฒนาคู่มือการสื่อสารฯ ดังกล่าว จะเป็นการพัฒนาภายใต้การสังเคราะห์ข้อมูลเชิงวิชาการและข้อมูลของผู้ปฏิบัติงานจริงที่มีประสบการณ์ในการดูแลผู้ป่วยสูงอายุ เพื่อนำมาหลอมรวมและสร้างเครื่องมือการสื่อสารฯ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย
2. เพื่อพัฒนาคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้เกี่ยวข้องกับแนวคิดที่สำคัญ 3 แนวคิด ได้แก่ (1) แนวคิดเรื่องการสื่อสารเชิงสนับสนุน (2) แนวคิดเรื่องการพยาบาลองค์รวม และ (3) แนวคิดในการพัฒนาคู่มือด้านสุขภาพ

1. แนวคิดเรื่องการสื่อสารเชิงสนับสนุน

MacGeorge et al. (2011) ระบุว่า แนวคิดเรื่องการสื่อสารเชิงสนับสนุน (supportive communication) หมายถึง การสื่อสารที่ใช้ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา เพื่อให้ความช่วยเหลือต่อผู้ที่ต้องการ การสื่อสารดังกล่าวเกิดขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์ของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นการโน้มน้าวชักจูงใจ ให้ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการสร้างความเพลิดเพลิน การสื่อสารในลักษณะนี้สามารถช่วยเสริมสร้างสุขภาวะที่ดี ทำให้สามารถปรับตัวในเชิงจิตวิทยาได้ดีขึ้น หรือจัดการกับสถานการณ์ที่ไม่คาดฝันหรือสถานการณ์ที่อยู่ภายใต้ความกดดันได้ดีขึ้น

Jones and Youngvorst (2019) ระบุว่า มีการวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันและการสื่อสารเชิงสนับสนุนส่งผลดีต่อสุขภาพของผู้คนเทียบเท่ากับการเลิกบุหรี่หรือลดแอลกอฮอล์ ทั้งนี้ การสื่อสารเชิงสนับสนุนจะต้องแสดงออกผ่านข้อความ การพูดคุย หรือระหว่างที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยในกรณีที่ผู้คนกำลังมีความทุกข์ การสื่อสารเชิงสนับสนุนจะช่วยบรรเทาสภาพอารมณ์ในเชิงลบให้เบาบางลง ผู้ที่ให้การสื่อสารเชิงสนับสนุนจะต้องใช้ทักษะการรับฟังอย่างใส่ใจ โดยเนื้อหาของข้อความสื่อสารเชิงสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพสูง คือ เนื้อหาที่มีการระบุถึงความพร้อมที่จะรับฟัง การแสดงออกถึงความเห็นอกเห็นใจ การยอมรับในความรู้สึกของผู้ที่กำลังตกอยู่ในความทุกข์โดยไม่มีการตัดสิน พยายามทำความเข้าใจและเข้าถึงความรู้สึกเชิงลบเหล่านั้น รวมไปถึงการช่วยขยายมุมมองให้ผู้ที่กำลังทุกข์ใจมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างความรู้สึกของตนกับบริบทแวดล้อมที่กว้างขึ้น โดยสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับกระบวนการในการสื่อสารเชิงสนับสนุนคือ การรับฟังอย่างมีสติ และไม่ตัดสินว่าพฤติกรรมหรือความรู้สึกดังกล่าวดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด การให้ความสนใจต่อคู่สื่อสารอย่างจริงใจ พร้อมทั้งการฝึกสังเกตความคิดและอารมณ์ของทั้งตนเองและผู้ที่เราปฏิสัมพันธ์

ด้วย การสังเกตนี้ไม่ได้กระทำผ่านการสื่อสารทางวัจนภาษาเท่านั้น แต่จะต้องสังเกตผ่านการสื่อสารทางอวัจนภาษาด้วย กระบวนการเหล่านี้เป็นการขัดเกลาทางจิตใจให้มีความอดทนต่อสภาวะความทุกข์หรือความเครียดของทั้งตนเองและผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น

Das (2025) ได้ระบุในบทความออนไลน์เรื่อง "Supportive Communication: Meaning, Importance, and Attributes" ว่า การสื่อสารเชิงสนับสนุนมีส่วนสำคัญที่ช่วยปรับปรุงความสัมพันธ์ของผู้คน ไม่ว่าจะเป็นในครอบครัว ที่ทำงาน หรือภายในทีม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาหรือยากลำบาก โดยการสื่อสารเชิงสนับสนุนมีเป้าหมายทั้งการรักษาความสัมพันธ์เชิงบวกควบคู่ไปกับการแก้ไขปัญหา การให้คำวิจารณ์ติชม หรือการพูดถึงความบกพร่องบางประการของผู้อื่น การสื่อสารเชิงสนับสนุนมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้ (1) วัตถุประสงค์หลักของการสื่อสารคือการแก้ไขปัญหาหรือบรรลุวัตถุประสงค์บางอย่างควบคู่กับการรักษาความสัมพันธ์ (2) เน้นที่ประเด็นปัญหาและการหาแนวทางการแก้ไข ไม่มุ่งหาความผิดพลาดของตัวบุคคล แต่เน้นการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วม (3) เน้นการใช้ภาษาเชิงบรรยาย (descriptive) มากกว่าการใช้ภาษาเชิงประเมิน (evaluative) เน้นการใช้ภาษาที่ทำให้เกิดความชัดเจนในการอธิบายสถานการณ์หรือสภาพปัญหา เช่น แทนที่จะพูดว่ามีบางอย่างที่ผิดพลาด อาจบรรยายถึงสิ่งที่ทำ ผลที่ตามมาจากการกระทำและสิ่งที่ควรทำเพื่อผลลัพธ์ที่ดีกว่า (4) ใช้วิธีการสื่อสารที่ทำให้คู่สนทนารู้สึกถึงความเท่าเทียม ทั้งในด้านศักดิ์ศรี สถานภาพ หรือความสามารถ (5) เน้นการสื่อสารแบบสองทางเพื่อกระตุ้นให้เกิดการสื่อสาร (6) เน้นการจัดการปัญหาโดยมองสถานการณ์ในภาพรวมมากกว่าสถานการณ์เฉพาะบุคคลที่จะทำให้เกิดความรู้สึกว่าต้องรับผิดหรือเป็นความรับผิดชอบของคนใดคนหนึ่ง โดยเน้นการสื่อสารที่จริงใจและตรงไปตรงมา (7) เน้นการสื่อสารโดยให้การยอมรับหรือความนับถือ คู่สนทนารู้สึกมีตัวตน ไม่ถูกละเลยหรือมองข้าม ทำให้สามารถลดระยะห่างในความสัมพันธ์ได้มากขึ้น (8) ระบุปัญหาให้เฉพาะเจาะจง ไม่ใช่การพูดถึงแบบกว้างๆ เพราะการพูดกว้างๆ อาจทำให้ประเด็นหลักถูกบิดเบือนไป (9) เน้น

การสื่อสารเชิงเชื่อมโยงกับผู้อื่น ไม่ใช่แยกจากผู้อื่น การสื่อสารที่แยกจากผู้อื่นจะมีลักษณะดังนี้คือ การไม่เปิดโอกาสให้ผู้อื่นพูด การหยุดสื่อสารนานเกินไป หรือการเปลี่ยนประเด็นไปเรื่อยๆ (10) เป็นเจ้าของการสื่อสาร ไม่ละเลยการสื่อสาร การเป็นเจ้าของการสื่อสารของเราคือการรับผิดชอบต่อสิ่งที่เราสื่อสาร (11) ฝึกการรับฟัง ไม่ใช่เป็นผู้พูดเพียงอย่างเดียว แต่ฝึกฟังด้วยความตั้งใจ เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกว่าได้รับความใส่ใจ

2. แนวคิดเรื่องการพยาบาลแบบองค์รวม

การพยาบาลแบบองค์รวม (holistic nursing care) หมายถึง การส่งเสริมสุขภาวะแบบองค์รวม (holistic health) โดยเน้นการดูแลผู้ป่วยแบบผสมผสาน เน้นภาวะสมดุลของร่างกาย จิตใจ อารมณ์ เพศ และบริบทแวดล้อมทั้งทางสังคม วัฒนธรรม ของบุคคล ครอบครัว ตลอดจนชุมชน ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เพื่อส่งเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิต พร้อมทั้งกระตุ้นศักยภาพของมนุษย์ การรักษาจะต้องคำนึงถึงความต้องการทางกายภาพและจิตใจควบคู่ไปด้วยกัน ให้ความสำคัญกับผลกระทบของความเจ็บป่วยที่จะมีต่อความสามารถในการดูแลตนเองของผู้ป่วย โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือ การป้องกันและฟื้นฟูสุขภาพ รวมถึงลดความทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วย ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ป่วยได้พบความสงบและความสบาย ตลอดจนสามารถกลับคืนสู่ภาวะสมดุลได้ในขณะที่เจ็บป่วย (Ambushe et al., 2023)

Dossy and Guzzetta (2005) ได้บ่งชี้ถึงลักษณะที่สำคัญของการพยาบาลแบบองค์รวมคือ การพยาบาลแบบองค์รวมมุ่งค้นหาสาเหตุหรือรูปแบบของการเจ็บป่วย มุ่งมองภาพรวมของผู้ป่วยโดยใช้มุมมองแบบบูรณาการ ให้ความสำคัญกับคุณค่าต่างๆ ที่มนุษย์ยึดถือ ความเจ็บป่วยหรือโรคอาจเป็นสัญญาณบ่งชี้ถึงความขัดแย้งภายในจิตใจ พยายามใช้กระบวนการรักษาด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสมหรือแทรกแซงผู้ป่วยให้น้อยที่สุด พิจารณาร่างกายที่เจ็บป่วยเป็นระบบที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับครอบครัว ที่ทำงาน สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และประวัติความเป็นมาของผู้ป่วย สภาพจิตใจของผู้ป่วยเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการป่วยและการรักษาโรค และให้ความสำคัญกับข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น สิ่งที่ผู้ป่วยรายงานหรือสิ่งที่ผู้ป่วยแสดงออก

3. แนวคิดในการพัฒนาคู่มือด้านสุขภาพ

Lang (1999) ระบุว่า การพัฒนาคู่มือด้านสุขภาพสำหรับผู้ป่วยเป็นเรื่องที่ยาก เนื่องจากการจัดทำคู่มือในลักษณะนี้ไม่ได้มีเพียงการเขียนให้ถูกต้องตามหลักภาษา แต่ผู้จัดทำจะต้องมีความคิดสร้างสรรค์และมีความละเอียดอ่อนในการใช้ภาษา การใช้ภาพประกอบและงานกราฟิก ทั้งนี้ คู่มือที่จัดทำขึ้นจะทำให้ผู้ใช้งานสามารถทบทวนความรู้ความเข้าใจและแนวทางการปฏิบัติได้ตลอดเวลา โดยหลักการสำคัญในการออกแบบคู่มือก็คือ การทำให้คู่มือนั้นสามารถเข้าถึงหรือใช้งานได้ง่าย มีเนื้อหาที่ตอบสนองต่อความต้องการด้านสุขภาพของผู้ป่วยได้เป็นอย่างดี เนื้อหาต่างๆ เขียนให้เข้าใจง่าย สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้ใช้งาน มีการออกแบบให้สวยงาม ดึงดูดสายตา โดยการเขียนเนื้อหาในคู่มือควรมีน้ำเสียงในเชิงบวกและกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมผ่านการอธิบายให้ความรู้ เหตุและผล ประโยชน์และโทษ ทั้งนี้ มีเนื้อหาที่ส่งเสริมการรับรู้ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์หรือทางเลือกใหม่ๆ ที่เป็นไปได้ เนื้อหากระตุ้นการกระทำ เช่น เนื้อหาที่ระบุวิธีการทำสิ่งต่างๆ รวมถึงเนื้อหาเชิงหลักการที่ให้เหตุผลว่าทำไมจึงควรปฏิบัติตัวตามคำแนะนำ หากกระทำแล้วจะเกิดผลลัพธ์อะไรตามมา โดยเลือกใช้ภาษาที่กลุ่มเป้าหมายคุ้นเคย หลีกเลี่ยงคำศัพท์เฉพาะทาง มีการยกตัวอย่างที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายรู้สึกใกล้ชิด เช่น การยกตัวอย่างด้วยตัวละคร สอดแทรกอารมณ์ขันเพื่อให้เกิดความผ่อนคลาย และควรออกแบบโดยมีการใช้ภาพประกอบ

นอกจากนี้ Fakkheaw et al. (2021) ได้นำเสนอแนวทางการผลิตสื่อให้ความรู้ด้านสุขภาพเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจ โดยระบุว่า ควรมีการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายแล้วสร้างขอบเขตเนื้อหาที่เหมาะสม กำหนดประเด็นสื่อสาร แล้วนำเนื้อหาดังกล่าวมาออกแบบ โดยใช้ข้อความที่กระชับและสื่อความหมายได้ครบถ้วน เรียงลำดับเนื้อหาให้มีความต่อเนื่องกัน ใช้ขนาด สี และแบบอักษร รวมถึงตำแหน่งการจัดวางที่อ่านง่าย และมีการใช้รูปภาพประกอบการอธิบาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (research and development) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดย (1) การวิเคราะห์เอกสาร (documentary analysis) ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุ และ (2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) บุคลากรผู้มีหน้าที่และความรับผิดชอบด้านการดูแลผู้ป่วยสูงอายุ จำนวน 4 คน แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้จากทั้งสองส่วนมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกัน เพื่อพัฒนาเป็นคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย แล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 คน (ด้านการพยาบาล 2 คน ด้านการสื่อสาร 1 คน) ทำการวิพากษ์ ก่อนนำคู่มือการสื่อสารฯ ที่จัดทำขึ้นไปให้ผู้ที่มีหน้าที่ดูแลผู้ป่วยสูงอายุทดลองใช้ แล้วจึงดำเนินการสำรวจความพึงพอใจ ได้รับข้อมูลตอบกลับจำนวน 40 คน แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา ระยะเวลาในการศึกษานาน 7 เดือน

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) จำนวน 4 คน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเกณฑ์ในการคัดเข้าพิจารณาได้แก่ บุคคลดังกล่าวอาจเป็นพยาบาล ผู้ช่วยพยาบาล หรือผู้ดูแลผู้ป่วยสูงอายุ ที่มีประสบการณ์ในการดูแลผู้ป่วยสูงอายุอย่างน้อย 2 ปีขึ้นไป เพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้ป่วยสูงอายุ ในท้ายที่สุดได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก 4 คน เป็นพยาบาลวิชาชีพ 2 คน ผู้ช่วยพยาบาล 2 คน โดยทุกคนมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยสูงอายุตั้งแต่ 9 ปีขึ้นไป

นอกจากนั้น เมื่อได้พัฒนาคู่มือการสื่อสารฯ แล้ว ผู้วิจัยได้เผยแพร่คู่มือดังกล่าวไปยังกลุ่มโซเชียลมีเดียของผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้านการดูแลผู้ป่วยสูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มปิดจำนวน 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นผู้ประกอบวิชาชีพพยาบาลและผู้ช่วยพยาบาล มีสมาชิกในกลุ่ม 35 คน กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มผู้ดูแลและญาติผู้ป่วยสูงอายุ มีสมาชิก 30 คน รวมทั้งสองกลุ่มมีประชากร 65 คน ได้กลุ่มตัวอย่างมาจำนวน 40 คนจากการสุ่มแบบบังเอิญ เพื่อทดลองใช้คู่มือดังกล่าวแล้วดำเนินการสำรวจความพึงพอใจการใช้คู่มือการสื่อสารฯ ในภายหลัง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย

2.1 เครื่องบันทึกเสียงแบบดิจิทัลเพื่อใช้ในการบันทึกเสียงจากการสัมภาษณ์

2.2 แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง ผู้วิจัยกำหนดแนวคำถามต่างๆ ไว้ล่วงหน้า โดยคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นคำถามปลายเปิด (open-ended question) ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยสามารถตั้งคำถามอื่นๆ เพิ่มเติม หรือสอดแทรกได้ตามสถานการณ์ของการสนทนาพูดคุย

2.3 แบบสำรวจความพึงพอใจต่อคู่มือการสื่อสารฯ แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (rating scale) เพื่อสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อเนื้อหาและการออกแบบคู่มือการสื่อสารฯ

3. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยมีกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องและน่าเชื่อถือของข้อมูล ดังนี้

3.1 การเก็บข้อมูลแบบสหวิธี ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องต้องกันของข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลทุกแหล่งว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

3.2 การตรวจเครื่องมือวิจัยโดยผู้เชี่ยวชาญ ผู้วิจัยได้ขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญ 3 คน เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร 1 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการพยาบาล 2 คน ในการตรวจเครื่องมือวิจัย ทั้งนี้ ค่า IOC ของข้อคำถามทุกข้อมีค่าเท่ากับ 1 แสดงว่าข้อคำถามในเครื่องมือวิจัยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปโดยแยกเป็น 2 ประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับผู้ป่วยสูงอายุ

จากการวิเคราะห์เอกสาร พบว่า ผู้ป่วยสูงอายุจะประสบปัญหาสำคัญเนื่องจากมีสถานะเป็นผู้ที่มีภาวะพึ่งพิง ต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่น สถานการณ์แบบนี้อาจทำให้เกิดภาวะขัดแย้งระหว่างผู้ป่วยกับผู้ดูแล ซึ่งอาจมีเหตุมาจากความไม่เข้าใจกัน ความวิตกกังวลที่มีมากเกินไป สิ่งที่ควรตระหนักเมื่อจะต้องสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุคือ (1) การดูแลที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าความเป็นมนุษย์และความภาคภูมิใจในตนเองของผู้สูงอายุ (2) การดูแลที่ยังคงให้อิสระในตนเองกับผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม (3) การดูแลที่มีความเข้าใจเรื่องชีวิตและการตายอย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งรูปธรรมของการดูแลดังกล่าวสามารถพิจารณาได้จากการปฏิบัติของผู้ดูแลเอง โดยการเพิ่มการดูแลที่เน้นสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ป่วยสูงอายุกับผู้ดูแล มีมุมมองที่เข้าใจความแตกต่างด้านความคิดและความเชื่อ ซึ่งเป็นผลมาจากความแตกต่างระหว่างวัย การทำความเข้าใจเรื่องข้อจำกัดด้านสภาพร่างกายและสภาพจิตใจของผู้ป่วยสูงอายุ การเรียนรู้แนวทางและทักษะในการช่วยเหลือผู้สูงอายุ มีการมองย้อนประสบการณ์ที่ผ่านมาโดยใช้มุมมองด้านบวก เพื่อนำสิ่งที่เรียนรู้ไปเป็นแนวปฏิบัติในอนาคต มีวิธีการเผชิญความเครียดแบบสร้างสรรค์ เช่น การทำสมาธิ การทำสิ่งที่ชื่นชอบ และผู้ดูแลควรมีเครือข่ายของผู้ดูแลเพื่อปรึกษา แลกเปลี่ยน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนการหาแนวทางเสริมสร้างพลังให้กับตนเอง ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญคือ ความรัก ความผูกพัน ระหว่างผู้ป่วยสูงอายุกับผู้ดูแล ที่จะทำให้ผู้ดูแลเองเห็นถึงคุณค่าในสิ่งที่ตนทำและนำไปสู่ความภาคภูมิใจในตนเอง

แนวทางการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุในชีวิตประจำวันจะเริ่มต้นตั้งแต่การกล่าวทักทายเพื่อสร้างความคุ้นเคยและสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร การพูดต้องเน้นการออกเสียงที่ชัดเจน สบตาคู่สนทนา สังเกตความสามารถในการได้ยินของผู้ป่วยสูงอายุเพื่อปรับระดับเสียงให้เหมาะสม

การสื่อสารเกี่ยวกับอาการเจ็บป่วยหรือการรักษา ต้องยึดหลักการยอมรับและให้เกียรติ มีเทคนิคในการให้ข้อมูล เน้นให้ข้อมูลอย่างถูกต้องตามความจำเป็นและตรงกับความต้องการของผู้ป่วยและครอบครัว

ในกรณีที่สถานการณ์ของผู้ป่วยแย่ลง ผู้ดูแลมีบทบาทในการสื่อสารเพื่อให้กำลังใจและรับฟังอย่างตั้งใจ เพื่อให้ผู้ป่วยและครอบครัวได้บอกเล่าถึงความในใจหรือความวิตกกังวลที่ซ่อนอยู่ หากผู้ป่วยอยู่ในระยะสุดท้ายของชีวิต ควรเน้นการเปลี่ยนมุมมองของครอบครัว จากการรักษาให้หายขาดเป็นการเตรียมให้ผู้ป่วยได้จากไปอย่างสงบแทน

ข้อมูลที่สังเคราะห์ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 4 คน สามารถประมวลสรุปได้ว่า พื้นฐานการดูแลผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วยนั้นมีปัจจัยพื้นฐานสำคัญสำหรับผู้ดูแล 2 ประการคือ (1) ความรู้และทักษะพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ความรู้เกี่ยวกับข้อจำกัดทางสภาพกายและสภาพใจของผู้ป่วยสูงอายุ ทักษะพื้นฐานในการดูแลผู้ป่วยสูงอายุ ได้แก่ ทักษะการทำความสะอาดร่างกายและบาดแผล ทักษะการให้อาหารอย่างปลอดภัย ทักษะการให้ความช่วยเหลือในการทำกิจวัตรประจำวัน ทักษะในการสื่อสารเชิงสนับสนุน และ (2) ทัศนคติและมุมมองที่ดีต่อการดูแลผู้ป่วยสูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นการมีจิตใจที่เปิดกว้าง ยอมรับในความแตกต่าง พร้อมเรียนรู้สิ่งใหม่ มีความอ่อนโยน มีเมตตา มีความอดทนใจเย็น

รูปแบบและวิธีการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย สามารถจำแนกได้เป็น (1) รูปแบบและวิธีการสื่อสารในชีวิตประจำวัน (2) รูปแบบและวิธีการสื่อสารขณะทำการดูแลหรือการพยาบาล และ (3) รูปแบบและวิธีสื่อสารเพื่อดูแลสภาพจิตใจ

รูปแบบและวิธีการสื่อสารในชีวิตประจำวัน การสื่อสารในชีวิตประจำวันมีหน้าที่สำคัญในการสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจ การพบกันยามเช้าควรจะมีการทักทาย สวัสดี ถามความรู้สึก ความต้องการ ตลอดจนอาการของผู้ป่วย การพูดคุยถึงกิจวัตรประจำวัน ผู้ป่วยและครอบครัว อาชีพ ความภาคภูมิใจ สิ่งที่ชื่นชอบ เหล่านี้ล้วนสามารถนำมาสร้างเป็นบทสนทนาเพื่อสร้างความคุ้นเคย ความผูกพัน และความไว้วางใจได้ทั้งสิ้น ทั้งนี้ ในกรณีที่ผู้ป่วยเป็นคนพูดน้อย ผู้ดูแลอาจใช้วิธีบอกเล่าเรื่องราวของตนเองก่อนเพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจและเกิดการแลกเปลี่ยนสนทนาในที่สุด การสังเกตผู้ป่วยว่ามีความชื่นชอบในสิ่งใด ชอบทำกิจกรรมอะไร เพื่อหาแนวทางในการออกแบบกิจกรรมเพื่อการสื่อสารกับผู้ป่วย

รูปแบบและวิธีการสื่อสารขณะทำการรักษาพยาบาลหรือฟื้นฟูสมรรถนะ ในขณะที่ทำการดูแลหรือการพยาบาล จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ดูแลจะต้องสอบถามถึงอาการหรือความรู้สึกของผู้ป่วย เพื่อให้ทราบสถานการณ์ล่าสุดเกี่ยวกับความเจ็บป่วยหรือความวิตกกังวลที่ผู้ป่วยมี นอกจากนี้ สิ่งที่สำคัญคือ การดำเนินการด้านการดูแลหรือการรักษาพยาบาลใดๆ ก็ตาม จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ดูแลจะต้องสื่อสารบอกกล่าวให้ผู้ป่วยทราบก่อนทุกครั้ง เพื่อให้ผู้ป่วยได้ทราบและเตรียมตัว นอกจากนี้ หากกิจกรรมทางการพยาบาลดังกล่าวเป็นเรื่องที่ซับซ้อน จะต้องอธิบายอย่างเป็นขั้นตอนเพื่อให้ผู้ป่วยเกิดความเข้าใจ โดยหลีกเลี่ยงการใช้คำศัพท์ทางการแพทย์ ซึ่งการอธิบายดังกล่าว อาจมีการใช้สื่อต่างๆ ร่วมด้วย เช่น ภาพประกอบ แบบจำลอง หรือสื่ออื่นๆ เพื่อให้มั่นใจว่า ผู้ป่วยมีความเข้าใจอย่างถูกต้องเกี่ยวกับขั้นตอนการรักษาหรือการพยาบาล การให้ข้อมูลควรสื่อสารกับผู้ป่วยตามความจริง เช่น อธิบายถึงระดับความเจ็บปวดที่อาจเกิดขึ้นจากการทำหัตถการว่า มีความเจ็บปวดในระดับใด นอกจากนี้ ในบางครั้ง ผู้ป่วยสูงอายุบางรายอาจมีการดึงสายหรืออุปกรณ์การรักษา ผู้ดูแลจะต้องอธิบายให้ผู้ป่วยทราบถึงเหตุผลในการใช้อุปกรณ์ดังกล่าวว่า มีความสำคัญและความจำเป็นอย่างไร ผลเสียที่จะเกิดขึ้นจากการดึงสายหรืออุปกรณ์การรักษา ตลอดจนการโน้มน้าวใจให้ผู้ป่วยยินยอมใส่อุปกรณ์ต่อไป

รูปแบบและวิธีสื่อสารเพื่อดูแลสภาพจิตใจ เมื่อสถานการณ์การเจ็บป่วยหรือสภาพจิตใจของผู้ป่วยสูงอายุแย่ลง หรือมีสิ่งบ่งชี้ว่าเป็นช่วงเวลาที่ใกล้ถึงระยะสุดท้ายของผู้ป่วยแล้ว สถานการณ์ดังกล่าวนับเป็นสถานการณ์ที่ยากที่สุด และมีความละเอียดอ่อนสูง ผู้ดูแลจะต้องคอยใส่ใจสังเกตถึงความเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายและอารมณ์ของผู้ป่วย ความเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย เช่น การสื่อสารน้อยลง การขยับเขยื้อนเคลื่อนไหวร่างกายน้อยลง ไม่อยากอาหาร ความเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ เช่น หงุดหงิด ฉุนเฉียวง่าย เหม่อลอย วิตกกังวล เซื่องซึม ทั้งนี้ การสื่อสารที่เหมาะสมคือ การสื่อสารที่มุ่งเน้นให้ผู้ป่วยลดความวิตกกังวลหรือความเครียด การพูดคุยในสิ่งที่เป็นความสุขหรือความสบายใจของผู้ป่วย สื่อสารเพื่อให้ผู้ป่วยได้มีสติอยู่กับปัจจุบัน การประสานงานให้ผู้ป่วยได้พูดคุยสื่อสารหรือได้พบกับคนที่ผู้ป่วยรักและผูกพัน การพาผู้ป่วยเปลี่ยนบรรยากาศเปลี่ยนสถานที่ เช่น การลุกจากเตียง การนั่งวีลแชร์และชมวิวทิวทัศน์ภายนอก ทั้งนี้ เมื่อถึงช่วงเวลาที่ใกล้ถึงวาระสุดท้ายของผู้ป่วย ผู้ดูแลควรสอบถามประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ (1) ผู้ป่วยมีความทุกข์หรือความห่วงกังวลเกี่ยวกับสิ่งใดหรือใครเป็นพิเศษหรือไม่ และ (2) ผู้ป่วยต้องการพบกับใครเป็นพิเศษหรือไม่ และผู้ดูแลควรหาแนวทางในการดำเนินการทำให้ผู้ป่วยได้คลี่คลายในสองประเด็นดังกล่าว

2. ผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย

มีการแบ่งผลการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ (1) การสังเคราะห์ข้อมูลและการออกแบบร่างคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย และ (2) การสำรวจความพึงพอใจจากการทดลองใช้คู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย

2.1 การสังเคราะห์ข้อมูลและการออกแบบร่างคู่มือการสื่อสารฯ

ผู้วิจัยได้จัดทำเนื้อหาของร่างคู่มือการสื่อสารฯ โดยแบ่งเนื้อหาในคู่มือออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 เข้าใจผู้ป่วยสูงอายุ ส่วนที่ 2 ปัญหาพื้นฐานที่พบบ่อยในผู้ป่วยสูงอายุ ส่วนที่ 3 การสื่อสาร หัวใจสำคัญในการดูแลผู้ป่วย

สูงอายุ และส่วนที่ 4 ดูแลตัวเองเท่ากับดูแลผู้ป่วย เมื่อจัดทำร่างคู่มือการสื่อสารฯ เสร็จสิ้น ผู้วิจัยได้ทำการส่งร่างคู่มือการสื่อสารฯ ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสาร และผู้เชี่ยวชาญด้านการพยาบาลได้วิพากษ์และให้ข้อเสนอแนะ และนำข้อเสนอแนะต่างๆ มาปรับแก้ คู่มือการสื่อสารฯ ดังกล่าวหากตีพิมพ์จะเป็นคู่มือขนาด A5 (14.85 x 21 ซม.) มีจำนวน 44 หน้า (รวมปก) และใช้ฟอนต์อักษรของเนื้อหาขนาด 16 พอยต์ เนื่องจากมีขนาดมาตรฐาน ไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินไป มีแนวคิดสำคัญในการออกแบบคือ (1) ใช้โทนสีที่อ่านง่าย สบายตา โดยใช้สี pastel earth tone ที่ให้ความรู้สึกอบอุ่น เป็นธรรมชาติ และสื่อถึงความเป็นผู้สูงอายุ แต่ไม่ดูหม่นจนเกินไป (2) เน้นการจัดวางโดยให้มีภาพประกอบที่สอดคล้องกับเนื้อหา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสาร และ (3) มีการใช้ภาพการ์ตูนประกอบในส่วนที่เป็นตัวอย่างบทสนทนา เพื่อเพิ่มความน่าสนใจ กระตุ้นให้เกิดการอ่านที่ต่อเนื่อง

ภาพที่ 1 บทนำของคู่มือการสื่อสารฯ

ภาพที่ 2 การใช้ภาพการ์ตูนประกอบเนื้อหา

ผู้วิจัยได้จัดทำคู่มือการสื่อสารฯ ฉบับสมบูรณ์ทั้งในรูปแบบสิ่งพิมพ์ จำนวน 20 เล่ม เพื่อมอบให้กับเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์ ซึ่งดำเนินโครงการฝึกอบรมผู้ดูแลผู้ป่วยเพื่อให้บริการในเขตบริการ และเผยแพร่ในรูปแบบ e-book โดยอัปโหลดไฟล์ e-book ไว้ที่เว็บไซต์ Flipbook Maker โดยมี url ของเว็บไซต์ คือ https://fliphtml5.com/th/ และ url ของ e-book คู่มือการสื่อสารฯ คือ https://online.fliphtml5.com/dlhzk/ylqr/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAR0AZ7zf35kPpxn6mUPBGyY1EZMMm_BR0QNDFv3KRJ9QGi6gHZJZRAbo4is_aem_KfNAI4yMcMge-y-myAqy1g#p=1 หรือสแกนคิวอาร์โค้ด (QR code) เพื่อเข้าถึง e-book คู่มือการสื่อสารฯ

ภาพที่ 3 คิวอาร์โค้ด (QR code) เพื่อเข้าถึง e-book คู่มือการสื่อสารฯ

2.2 การสำรวจความพึงพอใจจากการทดลองใช้คู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย

ผู้วิจัยได้ส่งลิงก์คู่มือดังกล่าวไปยังเครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้ประกอบอาชีพ หรือมีหน้าที่ด้านการดูแลผู้ป่วยซึ่งเป็นกลุ่มปิด ทั้งสองกลุ่มมีสมาชิกรวมกันจำนวน 65 คน เพื่อขอความอนุเคราะห์จากสมาชิกในกลุ่มในการศึกษาและทดลองใช้งานคู่มือการสื่อสารฯ และสำรวจความพึงพอใจจากการทดลองใช้งานคู่มือการสื่อสารฯ ที่จัดทำใน Google form ได้รับคำตอบกลับจำนวน 40 รายการ โดยผู้ตอบแบบสำรวจเป็นเพศหญิง 34 คน (ร้อยละ 85) เพศชาย 6 คน (ร้อยละ 15)

ผู้ตอบแบบสำรวจมีอายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 16 คน (ร้อยละ 40) มีอายุระหว่าง 41-50 ปี จำนวน 8 คน (ร้อยละ 20) ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มีอายุ 51-60 ปี และอายุ 60 ปีขึ้นไปสองกลุ่มนี้มีจำนวนเท่ากันคือ 6 คน (ร้อยละ 15) กลุ่มที่มีอายุ 15-20 ปี มีจำนวน 3 คน (ร้อยละ 7.5) และอายุ 21-30 ปี 1 คน (ร้อยละ 2.5)

ผู้ตอบแบบสำรวจประกอบอาชีพพยาบาลหรือผู้ช่วยพยาบาล จำนวน 18 คน (ร้อยละ 45) รองลงมาประกอบอาชีพดูแลผู้ป่วย (caregiver) 8 คน (ร้อยละ 20) เป็นผู้ดูแลผู้ป่วยสูงอายุซึ่งเป็นญาติหรือคนในครอบครัว 8 คน (ร้อยละ 20) เป็นแม่บ้านที่มีหน้าที่จัดเตรียมอาหารผู้ป่วย 2 คน (ร้อยละ 5) เป็นเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ดูแลผู้สูงอายุ 1 คน (ร้อยละ 2.5) ไม่ระบุอาชีพหรือบทบาท 3 คน (ร้อยละ 7.5)

ผู้ตอบแบบสำรวจที่มีประสบการณ์ดูแลผู้ป่วยสูงอายุมากกว่า 5 ปี มีจำนวน 28 คน (ร้อยละ 70) รองลงมามีประสบการณ์ดูแลต่ำกว่า 1 ปี จำนวน 6 คน (ร้อยละ 15) มีประสบการณ์ดูแล 1-3 ปี จำนวน 5 คน (ร้อยละ 12.5) และมีประสบการณ์ดูแล 3-5 ปี จำนวน 1 คน (ร้อยละ 7.5)

ทั้งนี้ ในประเด็นความพึงพอใจจากการทดลองใช้งานคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วย พบว่า ผู้ตอบแบบสำรวจมีความพึงพอใจโดยรวมต่อคู่มือการสื่อสารฯ อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.83 ($\bar{x}$ = 4.83, SD = 0.38) โดยด้านเนื้อหาในคู่มือ พบว่า ทุกประเด็นมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด โดยประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดมี 2 ประเด็น คือ ความถูกต้องของเนื้อหาในคู่มือการสื่อสารฯ มีค่าเฉลี่ย 4.73 ($\bar{x}$ = 4.73, SD = 0.51) และเนื้อหาในคู่มือการสื่อสารฯ ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย สามารถปฏิบัติตามได้ มีค่าเฉลี่ย 4.73 ($\bar{x}$ = 4.73, SD = 0.60) และด้านการออกแบบคู่มือการสื่อสารฯ ก็พบว่า ทุกประเด็นมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน โดยประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ คู่มือการสื่อสารฯ มีความสวยงาม น่าอ่าน มีค่าเฉลี่ย 4.73 ($\bar{x}$ = 4.73, SD = 0.51) รองลงมามี 2 ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยเท่ากันคือ ประเด็นขนาดตัวอักษรที่ใช้มีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ย 4.63 ($\bar{x}$ = 4.63, SD = 0.54) และประเด็นภาพประกอบในคู่มือการสื่อสารฯ ทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น มีค่าเฉลี่ย 4.63 ($\bar{x}$ = 4.63, SD = 0.49)

อภิปรายผลการศึกษา

1. จากการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า การสื่อสารมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ดูแลและผู้ป่วยสูงอายุ เพราะการสื่อสารทำให้เกิดความคุ้นเคยและไว้เนื้อเชื่อใจ ทำให้ทั้งสองฝ่ายเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับสิ่งที่ต้องทำ เข้าใจแนวทางการดูแลรักษาพยาบาล สามารถหารือเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุได้ การสื่อสารในลักษณะดังกล่าวจะต้องอาศัยการสังเกตและการตั้งใจฟังอย่างใกล้ชิด รวมถึงยึดหลักการสนทนาเพื่อสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วม มี

การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มุมมอง และข้อมูลระหว่างกัน โดยให้เกียรติและยอมรับในความแตกต่างของแต่ละฝ่าย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการสื่อสารเชิงสนับสนุน (supportive communication) ที่มีเป้าหมายเพื่อการหาแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน จึงเน้นการสื่อสารโดยยึดหลักการให้เกียรติและให้ความเท่าเทียมระหว่างกัน เมื่อพูดถึงปัญหาจะระบุเฉพาะเจาะจงไปที่ประเด็นและจะไม่ใช้การสื่อสารแบบประเมิน เพื่อป้องกันมิให้ให้เกิดความรู้สึกว่ามีใครคนใดคนหนึ่งเป็นคนผิดหรือต้องเป็นผู้รับผิดชอบแต่เพียงฝ่ายเดียว และยังสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการพยาบาลแบบองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับการใช้มุมมองแบบบูรณาการในการดูแลผู้ป่วย โดยมองว่า ร่างกายที่เจ็บป่วยมีความเชื่อมโยงกับครอบครัว การทำงาน ตลอดจนสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่รายรอบผู้ป่วย ซึ่งการสื่อสารเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้ผู้ดูแลเข้าใจในตัวผู้ป่วยสูงอายุ มองเห็นประสบการณ์ในชีวิต บริบทแวดล้อม และความเจ็บป่วยที่ผู้สูงอายุเผชิญอยู่ การศึกษาในครั้งนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ สุรภา สายแก้ว และคณะ (2563) เรื่อง “การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างพยาบาลและผู้ป่วยโรคมะเร็งในระยะลุกลาม” ที่ทำการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสัมภาษณ์ผู้ป่วยมะเร็งในระยะลุกลามจำนวน 20 ราย ผลการวิจัยระบุถึงการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพว่า ต้องประกอบไปด้วยการพูดจาที่ไพเราะเข้าใจง่าย การแสดงออกถึงความเข้าใจในความรู้สึกของผู้ป่วยและให้กำลังใจ ทำให้ผู้ป่วยรู้สึกอบอุ่นและเป็นกันเอง เนื้อหาในการสนทนาแสดงถึงการให้กำลังใจและคำแนะนำ ให้โอกาสผู้ป่วยได้ระบายความรู้สึกและบรรเทาความรู้สึกเหงา รวมถึงการมีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ ส่วนการสื่อสารที่ไม่มีประสิทธิภาพคือ การใช้น้ำเสียงห้วน ไม่มีหางเสียง ลักษณะการพูดเหมือนตะคอก ตลอดจนการใช้คำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ เหล่านี้ล้วนสะท้อนอย่างชัดเจนถึงความสำคัญของการสื่อสารที่ช่วยเชื่อมโยงระหว่างผู้ดูแลและผู้ป่วย และสร้างประสิทธิผลในการรักษาและฟื้นฟูสุขภาพ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกต่อสุขภาพของผู้ป่วย

2. ผลจากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า รูปแบบการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสามารถจำแนกได้ 3 รูปแบบหลัก คือ (1) การสื่อสารในชีวิตประจำวัน (2) การ

สื่อสารขณะทำการรักษาพยาบาลหรือฟื้นฟูสมรรถนะ และ (3) การสื่อสารเพื่อดูแลสภาพจิตใจ ซึ่งการสื่อสารแต่ละแบบจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน

การสื่อสารในชีวิตประจำวันเน้นไปที่การสร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจ และความร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความผูกพันและความสุขของผู้ป่วยสูงอายุและผู้ดูแล โดยจะต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพของการรับฟังผู้สูงอายุ ซึ่งก็มีความสอดคล้องกับ จุฑามาศ ทองประดับ (2562) ที่ระบุว่า การสื่อสารเพื่อสร้างสัมพันธภาพกับผู้สูงอายุ มีจุดสำคัญคือ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และทำได้โดยการทักทาย รับฟังอย่างใส่ใจ เข้าใจและยอมรับในการกระทำของผู้สูงอายุ และยังสอดคล้องกับการศึกษาของณัฐนันท์ ศิริเจริญ (2560) เรื่อง “ความต้องการของผู้สูงอายุสำหรับการสื่อสารสุขภาพกับสมาชิกในครอบครัวเพื่อช่วยให้เกิดความสุข” ที่พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการด้านจิตใจ ต้องการให้ลูกหลานทักทายพูดคุยสม่ำเสมอ สอบถามสารทุกข์สุกดิบระหว่างกัน เป็นการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจที่ต้องการความรัก การเอาใจใส่ การยอมรับนับถือ การเข้าใจ การเห็นอกเห็นใจ และการให้อภัย โดยข้อมูลจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ไม่ว่าผู้ดูแลจะเป็นผู้ดูแลโดยอาชีพหรือเป็นญาติของผู้ป่วย ก็ควรสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุด้วยความใส่ใจ รับฟังสิ่งที่ผู้ป่วยสื่อสารอย่างตั้งใจ ไม่ใช่เพียงการฟังแบบผ่านๆ และหมั่นสังเกตความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งทางร่างกายและอารมณ์ เพื่อให้สามารถตอบสนองและปฏิสัมพันธ์กับผู้ป่วยสูงอายุได้อย่างเหมาะสม ซึ่งประเด็นเหล่านี้สอดคล้องกับการศึกษาของพสุ วุฒินันท์ และคณะ (2565) ที่ทำการศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมการสื่อสารตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับผู้ดูแลผู้สูงอายุ” ซึ่งระบุถึงความจำเป็นในการฝึกฝนทักษะเพื่อสื่อสารกับผู้สูงอายุโดยการฝึกฟังให้มาก ทำความเข้าใจผู้สูงอายุด้วยการซักถาม สังเกตพฤติกรรม สีหน้า ท่าทาง น้ำเสียง และมีการยืนยันความเข้าใจกลับเพื่อป้องกันการสื่อสารผิดพลาด จะเห็นได้ว่า ข้อมูลทั้งหมดนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกับหลักการของการสื่อสารเชิงสนับสนุน ที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพของการรับฟัง ไม่ว่าจะเป็นการรับฟังอย่างใส่ใจ ไม่ด่วนตัดสิน และฝึกสังเกตอารมณ์และความคิดของตนเองและคู่สนทนาอยู่ตลอดเวลา

ส่วนการสื่อสารขณะทำการรักษาพยาบาลนั้น จะมุ่งเน้นไปที่การสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริงที่จำเป็นต่อการรักษาหรือการฟื้นฟูสมรรถนะ เน้นการสร้างความเข้าใจร่วมกันเพื่อให้สามารถทำกิจกรรมด้านการรักษาพยาบาลได้อย่างถูกต้องตรงเวลา และการให้ความร่วมมือในการรักษาพยาบาล นอกจากการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้ป่วยแล้ว ต้องมีการสื่อสารเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลกับญาติหรือผู้ดูแลคนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย ซึ่งก็สอดคล้องกับการศึกษาของ สวรรณกมล จันทรมะโน และคณะ (2559) เรื่อง “โครงสร้างการสื่อสารและปฏิบัติการแบบประคับประคองของจิตอาสาข้างเตียงกับญาติผู้ดูแลผู้ป่วยโรคไม่ติดเชื้อเรื้อรังระยะสุดท้าย” ที่ระบุถึงโครงสร้างการสนทนาที่จิตอาสาปฏิบัติกับญาติผู้ดูแล ซึ่งพบว่า จิตอาสาจะชวนญาติผู้ป่วยพูดคุยเรื่องอาการและการดำเนินโรค การลุกลามของโรคทีละขั้น เนื้อหาของการพูดคุยจะทำให้เห็นระดับความรุนแรงของโรคที่ผู้ป่วยเป็นอยู่ เพื่อจะนำไปสู่การให้คำแนะนำเรื่องการดูแลที่เหมาะสม

นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาครั้งนี้ระบุตรงกันทั้งหมดเรื่องการใช้ภาษาในการสื่อสารโดยคำนึงถึงบริบททางวัฒนธรรมและสังคมของผู้ป่วยสูงอายุ หลีกเลี่ยงการศัพท์เทคนิคหรือศัพท์ทางการแพทย์ที่ผู้ป่วยและญาติไม่เข้าใจ โดยใช้คำศัพท์ที่เข้าใจได้ง่าย หรือมีการอธิบายประกอบจนผู้ป่วยและญาติเกิดความเข้าใจที่ตรงกัน โดยสามารถใช้สื่อต่างๆ ประกอบการอธิบายได้ เช่น การวาดภาพ การแสดงด้วยวัตถุจำลอง ซึ่งประเด็นนี้ก็สอดคล้องกับการศึกษาของ สุรภา สายแก้ว และคณะ (2563) ที่ระบุว่า ผู้ป่วยมะเร็งระยะลุกลามต้องการรายละเอียดเกี่ยวกับการรักษาและการอธิบายเพิ่ม รวมถึงมีการใช้สื่อที่เหมาะสมในการสื่อสาร เช่นเดียวกันกับการศึกษาของ บำเพ็ญ ไมตรีโสภณ (2565) เรื่อง “แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารกับผู้สูงอายุกับการแพร่ระบาดของข่าวสารในช่วงสถานการณ์ไวรัสโคโรนา 19” ที่ระบุว่า การสื่อสารข้อมูลข่าวสารกับผู้สูงอายุควรมีการอธิบายความหมายของคำศัพท์เฉพาะ

การสื่อสารเพื่อดูแลสภาพจิตใจ มุ่งเน้นไปที่การทำให้ผู้ป่วยเกิดความสบายใจ ลดความวิตกกังวลและความกลัว มีสติอยู่กับปัจจุบัน รวมถึงสื่อสารเพื่อ

ให้ทราบถึงความต้องการหรือความวิตกกังวลลึกๆ ที่ซ่อนอยู่ในใจของผู้ป่วย ซึ่งผู้ดูแลจะต้องใส่ใจสังเกตและให้เวลาในการดูแล สื่อสาร คอยสอบถาม และรับฟังความคิดเห็นและความต้องการต่างของผู้ป่วยอย่างใกล้ชิด ประเด็นนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการพยาบาลแบบองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับการดูแลผู้ป่วย โดยเน้นภาวะสมดุลของทั้งร่างกายและจิตใจ บางครั้งอาจตั้งคำถามเพื่อเปิดช่องให้ผู้ป่วยได้เปิดเผยความในใจ ตลอดจนมีการออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายและสภาพอารมณ์ของผู้ป่วย ซึ่งประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ สวรรณกมล จันทรมะโน และคณะ (2559) ซึ่งระบุถึงความสำคัญของการฟังอย่างลึกซึ้ง ฟังโดยไม่โต้แย้ง หรือขัดจังหวะว่า การฟังในลักษณะดังกล่าวจะทำให้ให้สัมผัสได้ถึงอารมณ์ ความรู้สึก และความต้องการของทั้งผู้ป่วยและญาติผู้ดูแลที่ได้ปลดปล่อยความทุกข์ ถือเป็นการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยอีกทางหนึ่ง

ข้อค้นพบที่สำคัญในภาพรวมเกี่ยวกับการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุก็คือ ผู้ดูแลผู้ป่วยควรฝึกมองผู้ป่วยสูงอายุจากหลากหลายมิติ เนื่องจากโดยทั่วไปผู้ดูแลจะมองเห็นผู้ป่วยสูงอายุเฉพาะในมิติของความเจ็บป่วยเป็นหลัก โดยมองว่า ผู้ป่วยมีความเปราะบางและอ่อนแอ อยู่ในภาวะพึ่งพิงและต้องการความช่วยเหลือ การมองเห็นเฉพาะมิติดังกล่าวจะทำให้ท่าทีในการสื่อสารของผู้ดูแลมีแนวโน้มที่จะคอยชี้แนะ ควบคุม สั่งการ หรือกำกับดูแลเป็นหลัก ท่าทีดังกล่าวไม่ส่งเสริมให้เกิดการสื่อสารแบบสองทางหรือการสร้างความสัมพันธ์แบบเท่าเทียม แต่หากผู้ดูแลเล็งเห็นว่าผู้ป่วยสูงอายุยังมีมิติอื่นๆ จากประสบการณ์และสถานภาพที่ผ่านมาในชีวิต จะพบว่า ผู้ป่วยไม่ได้มีเฉพาะด้านที่เปราะบางและอ่อนแอเท่านั้น ผู้ป่วยสูงอายุบางคนแม้เจ็บป่วยแต่กลับตกผลึกทางความคิดและจิตวิญญาณได้จากความเจ็บป่วย ผู้สูงอายุบางคนมีประสบการณ์ชีวิตเฉพาะด้านที่มีคุณค่าจากการทำงานในอดีต ดังนั้น หากผู้ดูแลเข้าใจในประเด็นดังกล่าว มุมมองและท่าทีในการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุจะเปลี่ยนแปลงไป มีการสอบถามความต้องการและความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน หรือแม้แต่การขอคำแนะนำจากผู้ป่วยสูงอายุในประเด็นที่ผู้ป่วยมีประสบการณ์มากกว่า ซึ่งการสื่อสารในลักษณะนี้จะส่งเสริมให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกันได้ง่ายยิ่งขึ้น

3. การพัฒนาคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สภาพปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ป่วยสูงอายุ และสังเคราะห์องค์ความรู้ด้วยการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อนำมาออกแบบคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุ หลังจากนั้นจึงนำร่างคู่มือการสื่อสารไปให้ผู้ทรงเชี่ยวชาญด้านการพยาบาลและด้านการสื่อสารได้วิพากษ์ และทำการปรับปรุง แก้ไข แล้วนำคู่มือการสื่อสารดังกล่าวไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นเป็นผู้ที่มีอาชีพหรือบทบาทในการดูแลผู้ป่วยสูงอายุ และสำรวจความพึงพอใจของผู้ใช้งาน ผลการสำรวจพบว่า ผู้ใช้งานให้ความสำคัญกับทั้งประเด็นเนื้อหา (content) และประเด็นรูปแบบ (form) ควบคู่กัน เพราะคู่มือนี้เป็นคู่มือการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของสุขภาพและการดูแลรักษาพยาบาล ดังนั้นความถูกต้องของเนื้อหาในคู่มือจึงสำคัญที่สุด ในขณะเดียวกัน การใช้ภาษาที่อ่านง่ายเข้าใจง่ายก็สำคัญเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Fakkheaw et al. (2021) ที่เสนอว่า การทำสื่อด้านสุขภาพนั้นจะต้องนำเสนอข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือและผ่านการตรวจสอบ ใช้รูปประโยคที่ไม่ซับซ้อน นอกจากนี้ ควรหลีกเลี่ยงคำศัพท์เฉพาะ หากจำเป็นต้องใช้ก็ควรอธิบายเพิ่มเติมด้วยข้อความที่เข้าใจง่าย ส่วนเรื่องของรูปแบบนั้น การออกแบบให้มีความสวยงามน่าอ่านก็เป็นปัจจัยที่ต้องคำนึงถึง ซึ่งการออกแบบครั้งนี้เน้นการใช้ภาพประกอบที่สอดคล้องกับเนื้อหา ทั้งภาพจริงและภาพการ์ตูน การใช้การ์ตูนลายเส้นแบบง่ายๆ ในการเล่าเรื่อง ผ่านตัวอย่างบทสนทนาในบริบทและสถานการณ์ต่างๆ ช่วยให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้ง่าย เนื้อหาในส่วนต่างๆ ดูไม่น่าเบื่อ และทำให้คู่มือเล่มนี้ไม่ดูเป็นวิชาการมากจนเกินไป เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายคือผู้ดูแลผู้ป่วยสูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Lang (1999) ที่ระบุว่า การออกแบบคู่มือสำหรับผู้ป่วยควรมีการใช้ภาพประกอบ และ Fakkheaw et al. (2021) ที่ระบุว่า การใช้ภาพประกอบข้อมูลมีข้อดีคือ ทำให้เข้าใจง่าย จดจำง่าย และดึงดูดความสนใจได้มาก ซึ่งองค์ประกอบต่างๆ ที่กล่าวมาส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างที่ทดลองใช้คู่มือมีความพึงพอใจในภาพรวมต่อคู่มือดังกล่าวอยู่ในระดับมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 คู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วยมีความเหมาะสมสำหรับหน่วยงานที่มีการพัฒนาผู้ดูแลผู้ป่วย (caregiver) ในการอบรมให้ความรู้เพื่อให้ผู้ดูแลผู้ป่วยมีทักษะด้านการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุเพิ่มมากขึ้น

1.2 ผู้ดูแลผู้ป่วยที่เป็นสมาชิกในครอบครัวสามารถศึกษาคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุสำหรับผู้ดูแลผู้ป่วยเพื่อเป็นแนวทางการในการดูแลผู้ป่วยสูงอายุที่เป็นคนในครอบครัวของตนได้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยและพัฒนาคู่มือการสื่อสารกับผู้ป่วยสูงอายุที่ป่วยด้วยโรคทางสมองเป็นการเฉพาะ เนื่องจากโรคทางสมองจะมีความจำเพาะหลายด้านทั้งลักษณะอาการและแนวทางในการดูแลผู้ป่วย เพื่อสนับสนุนให้ผู้ดูแลผู้ป่วยสูงอายุที่มีโรคทางสมองสามารถให้การดูแลผู้ป่วยได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมกิจการผู้สูงอายุ (2566), *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2565*, กรุงเทพฯ: อมรินทร์คอร์เปอเรชั่น จำกัด (มหาชน).

จุฑามาศ ทองประดับ (2562), "การประยุกต์ใช้ทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในการสื่อสารกับผู้สูงอายุที่มีภาวะซึมเศร้า", *วารสารพยาบาลสภากาชาดไทย*, 12(1): 71-79.

ณัฐนันท์ ศิริเจริญ (2560), "การสื่อสารสุขภาพด้วยประสบการณ์และศักยภาพของนักศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ", *วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 17(1): 90-102.

นุจรีย์ ภู่ระย้า (2567), "ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดของผู้ป่วยสูงอายุโรคเบาหวาน ที่เข้ารับบริการในโรงพยาบาลสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์", *วารสารวิจัยเพื่อการส่งเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิต*, 4(1): 23-33.

บำเพ็ญ ไมตรีโสภณ (2565), "แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสารกับผู้สูงอายุกับการแพร่ระบาดของข่าวสารในช่วงสถานการณ์ไวรัสโคโรน่า 19", *วารสาร Journal of Modern Learning Development*, 7(9): 157-172.

พสุ วุฒินันท์ และคณะ (2565), "การพัฒนารูปแบบการฝึกอบรมการสื่อสารตามแนวพุทธจิตวิทยาสำหรับผู้ดูแลผู้สูงอายุ", *วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์*, 7(2):1879-1890.

สวรรณกมล จันทรมะโน และคณะ (2559), "โครงสร้างการสื่อสารและปฏิบัติการแบบประคับประคองของจิตอาสาข้างเตียงกับญาติผู้ดูแลผู้ป่วยโรคไม่ติดเชื้อเรื้อรังระยะสุดท้าย", *วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 9(2): 1224-1244.

สุรภา สายแก้ว และคณะ (2563), "การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพระหว่างพยาบาลและผู้ป่วยโรคมะเร็งในระยะลุกลาม", *วารสารพยาบาลทหารบก*, 21(2): 93-101.

ภาษาอังกฤษ

Ambushe, S. et al. (2023), Holistic Nursing Care Practice and Associated Factors among Nurses in Public Hospitals of Wolaita Zone, South Ethiopia", *BMC Nursing*, 22: 1-8.

Dossy, B. and Guzzetta, C. (2005), *Holistic Nursing*, MA: Jones and Bartlett Publishers.

Fakkheaw, L. et al. (2021), "A Guideline of Creating Easy-to-Understand Health Education Materials", *Siriraj Medical Bulletin*, 14(3): 33-40.

Jones, S. and Youngvorst, L. (2019), "Supportive and Mindfulness Communication", in Muñiz Velázquez, J. and Pulido, C. (eds.), *The Routledge Handbook of Positive Communication: Contributions of an Emerging Community of Research on Communication for Happiness and Social Change,* London: Routledge.

MacGeorge, E. et al. (2011), "Supportive Communication", *Handbook of Interpersonal Communication,* 4: 317-354.

Turabian, J. (2019), "Differential Characteristics in Communication and Relationship of the General Practitioner with the Elderly Patient", *Journal of Family Medicine Forecast,* 2.

สื่อออนไลน์

กรมกิจการผู้สูงอายุ (2567), "สถิติผู้สูงอายุ", สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2567 จาก https://www.dop.go.th/th/statistics_page?cat=1&id=2566

นับเราด้วยคน: สำนักสนับสนุนสุขภาวะประชากรกลุ่มเฉพาะ (สำนัก 9) (2568), "สูงวัยโดยสมบูรณ์ สรุปสถานการณ์ผู้สูงวัยในปี 2567 และจะไปต่อกันอย่างไร เมื่อ 'ลูก' คือรายได้หลักของพ่อแม่วัยเกษียณ", สืบค้นเมื่อ 9 มกราคม 2568 จาก https://section09.thaihealth.or.th/ 2025/01/09/complete-aged-society/

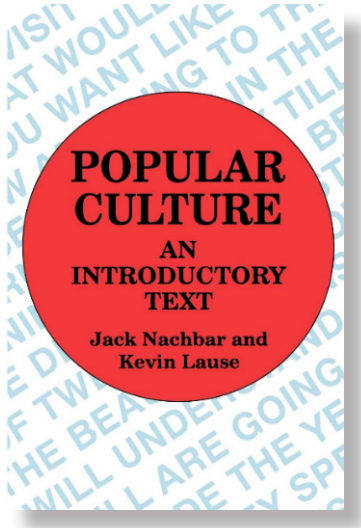
สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2567), "การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2567 ระดับจังหวัด", สืบค้นเมื่อ 9 มกราคม 2568 จาก https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_ detail/2025/20250103144326_51634.pdf

Das, N. (2025), "Supportive Communication: Meaning, Importance, and Attributes", retrieved 5 January 2025 from https://www.ilearnlot.com/supportive-communication-meaning-importance-and-attributes/62441/

Lang, T. (1999), "Developing Patient Education Handouts", retrieved 25 December 2013 from http://tomlangcommunications.com/Expanded_Patient_Ed_Chapter.pdf

บรรณนิทัศน์

อารดา ครุจิต[1]

ชื่อหนังสือ: *Popular Culture: An Introductory Text*
บรรณาธิการ: Jack Nachbar and Kevin Lausé
สำนักพิมพ์: Bowling Green State University Popular Press
ปีที่พิมพ์: 1992
จำนวนหน้า: 504
ราคา: $42.72

[1] รองศาสตราจารย์ ดร. กลุ่มวิชาวิทยุโทรทัศน์และสื่อดิจิทัล คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. บทนำ

วัฒนธรรมสมัยนิยมไม่ได้เป็นเพียงความบันเทิงที่ผู้คนบริโภคในชีวิตประจำวัน แต่เป็นพื้นที่สำคัญที่สะท้อนวิถีคิด ค่านิยม และความเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ ดนตรี โทรทัศน์ หรือสื่อบันเทิงรูปแบบต่างๆ ล้วนมีบทบาทในการสร้างความหมายทางสังคมและกำหนดอัตลักษณ์ของผู้คน หนังสือ *Popular Culture: An Introductory Text* ของ Jack Nachbar and Kevin Lausé จึงเป็นงานวิชาการที่น่าสนใจ ที่ช่วยอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมสมัยนิยมกับสังคมได้อย่างเป็นระบบ และเปิดมุมมองให้ผู้อ่านสามารถอ่านสังคมผ่านสิ่งใกล้ตัวในชีวิตประจำวันได้อย่างลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น

แม้งานเขียนเล่มนี้จะตีพิมพ์มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1992 และอาจถือเป็นหนังสือที่มีอายุพอสมควร อีกทั้งยังสะท้อนบริบทเฉพาะของสังคมอเมริกันในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 แต่เนื้อหาและมุมมองที่นำเสนอยังคงมีคุณค่าในการทำความเข้าใจสื่อและวัฒนธรรมสมัยนิยมได้ โดยเฉพาะในยุคสื่อดิจิทัลที่ผู้คนใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางสื่อสังคมออนไลน์ อัลกอริทึม อินฟลูเอนเซอร์ และวัฒนธรรมไวรัลในชีวิตประจำวัน หากในอดีตหนังสือใช้ภาพยนตร์ โทรทัศน์ หรือของเล่นในการอธิบายค่านิยมและอัตลักษณ์ของสังคม ปัจจุบันกรอบคิดเดียวกันนี้ก็สามารถนำมาใช้วิเคราะห์ TikTok, Instagram, YouTube หรือแม้แต่ AI ได้เช่นกัน เพราะสื่อดิจิทัลเหล่านี้ล้วนสะท้อนความปรารถนา ความกลัว ค่านิยม และโครงสร้างอำนาจของสังคมร่วมสมัยไม่ต่างจากวัฒนธรรมสมัยนิยมในอดีต เพียงแต่เปลี่ยนรูปแบบและความเร็วในการสื่อสาร

จากประสบการณ์การใช้ชีวิตและศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกามาระยะเวลาหนึ่ง ผู้เขียนสังเกตว่า สื่อในสังคมอเมริกันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของผู้คนอย่างแนบแน่น ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยเรื่องภาพยนตร์ รายการโทรทัศน์ กีฬา หรือดนตรี สื่อกลายเป็นพื้นที่กลางที่ผู้คนใช้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สร้างตัวตน และเชื่อมโยงตนเองเข้ากับสังคม ในขณะเดียวกัน ผู้เขียนยังพบว่า สื่ออเมริกันมักทำให้ประเด็นทางสังคมกลายเป็นเรื่องใกล้ตัวและเข้าถึงผู้คนในวงกว้างได้ และ

ค่อนข้างมีผลกระทบทั้งเชิงบวกและลบต่อสังคมมาโดยตลอด ไม่ว่าจะอ่านในช่วงเวลาที่หนังสือเผยแพร่ หรือย้อนกลับมาอ่านในปัจจุบัน นอกจากนั้น เนื้อหาและประเด็นต่างๆ ก็ยังสามารถนำมาขบคิดและเชื่อมโยงกับบริบทของสื่อร่วมสมัยได้ที่สำคัญ หนังสือได้เปิดโอกาสให้ผู้อ่านเห็นพลวัตทางวัฒนธรรมในมิติที่ซับซ้อนและแตกต่างออกไป ทั้งความตึงเครียดระหว่างอุดมคติเรื่องเสรีภาพ ความสำเร็จและความเป็นปัจเจกบุคคล กับความเป็นจริงของความเหลื่อมล้ำ อคติทางเชื้อชาติและการต่อรองทางอัตลักษณ์ในสังคมร่วมสมัย หนังสือเล่มนี้จึงช่วยให้เห็นว่าวัฒนธรรมสมัยนิยมมิได้เป็นเพียงภาพสะท้อนของสังคม แต่ยังเป็นพื้นที่ที่สร้างผลิตซ้ำ และท้าทายความหมายทางสังคมอย่างต่อเนื่อง ผ่านภาพยนตร์ โทรทัศน์ ดนตรี สื่อบันเทิง รวมถึงสิ่งต่างๆ รอบตัวที่มีอิทธิพลต่อวิธีคิดและค่านิยมของผู้คนในยุคนั้น

Jack Nachbar และ Kevin Lausé เป็นบรรณาธิการร่วมของหนังสือ *Popular Culture: An Introductory Text* ซึ่งเป็นงานวิชาการที่มุ่งปูพื้นฐานความเข้าใจ popular culture หรือวัฒนธรรมสมัยนิยม ในฐานะสาขาวิชาหนึ่งที่มีความหลากหลายทั้งในเชิงเนื้อหาและระเบียบวิธีศึกษา โดย Nachbar ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ด้านวัฒนธรรมสมัยนิยม ณ มหาวิทยาลัย Bowling Green State University สหรัฐอเมริกา และมีผลงานตีพิมพ์ทั้งหนังสือและบทความวิชาการ ครอบคลุมประเด็นตั้งแต่ภาพยนตร์ตะวันตกยุคแรกจนถึงสื่อร่วมสมัย เช่น การ์ตูนและสื่อบันเทิง ขณะที่ Lausé เป็นผู้สอนในรายวิชาวัฒนธรรมสมัยนิยมและภาพยนตร์ ณ มหาวิทยาลัยเดียวกัน หนังสือเล่มนี้เป็นพื้นที่สำหรับการทำความเข้าใจวัฒนธรรมสมัยนิยมในมิติที่หลากหลาย ทั้งเชิงประวัติศาสตร์สังคม และการวิพากษ์สื่อร่วมสมัย

บรรณนิทัศน์ชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแนะนำหนังสือเล่มนี้ในฐานะงานวิชาการที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาวัฒนธรรมสมัยนิยม โดยมุ่งอธิบายแนวคิดหลักที่ยกระดับวัฒนธรรมสมัยนิยมจากพื้นที่ของความบันเทิงไปสู่การเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สังคม นอกจากนี้ ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ที่หนังสือเล่มนี้ถือกำเนิดขึ้น โดยเฉพาะช่วงเวลาที่เกิด

การถกเถียงถึงคุณค่าและสถานะของวัฒนธรรมสมัยนิยมในแวดวงวิชาการ อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงบทบาทของหนังสือในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมสมัยนิยม และเป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานที่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาวัฒนธรรมร่วมสมัยในบริบทอื่นๆ ได้ รวมทั้งมีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของการทำความเข้าใจสิ่งใกล้ตัวในชีวิตประจำวันในฐานะแหล่งข้อมูลสำคัญในการวิเคราะห์อัตลักษณ์ ค่านิยม และสังคม

2. บริบททางประวัติศาสตร์และความสำคัญ

Popular Culture: An Introductory Text ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1992 คุณค่าทางวิชาการของหนังสือเล่มนี้มีนัยสำคัญในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่สะท้อนพัฒนาการของการศึกษาวัฒนธรรมสมัยนิยมในสหรัฐอเมริกาอย่างชัดเจน เนื่องจากเกิดขึ้นในบริบททางวิชาการช่วงหนึ่งที่การศึกษาวัฒนธรรมสมัยนิยมเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้น เดิมทีสื่อบันเทิงอย่างดนตรีร็อก ภาพยนตร์ การ์ตูน หรือรายการโทรทัศน์ มักถูกมองว่าเป็นเรื่องใกล้ตัวที่ขาดคุณค่าทางวิชาการ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการรุ่นใหม่ในขณะนั้น รวมถึง Jack Nachbar และ Kevin Lausé เสนอว่า วัฒนธรรมสมัยนิยมสามารถใช้เป็นพื้นที่สำคัญในการทำความเข้าใจสังคมและวิธีคิดของผู้คนได้

หนังสือจึงชี้ให้เห็นว่า สิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นตุ๊กตา Barbie ดนตรีแรปและฮิปฮอป ภาพยนตร์ซูเปอร์ฮีโร่ ซิทคอม หรือสื่อบันเทิงรูปแบบต่างๆ ล้วนสะท้อนค่านิยม ความเชื่อ และความเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละยุคสมัย แนวคิดสำคัญของหนังสือคือการมองสื่อและวัฒนธรรมสมัยนิยมเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนทั้งความจริง ความคาดหวัง และความรู้สึกนึกคิดของผู้คนในสังคม ดังนั้น วัฒนธรรมสมัยนิยมจึงมิได้เป็นเพียงความบันเทิง แต่ยังเป็นพื้นที่ที่ช่วยให้เข้าใจอัตลักษณ์ ค่านิยม และตัวตนร่วมของสังคมในแต่ละช่วงเวลาได้

ด้วยเหตุนี้ หนังสือเล่มนี้จึงถือเป็นหมุดหมายสำคัญที่ช่วยสร้างความชอบธรรมทางวิชาการให้แก่การศึกษาวัฒนธรรมสมัยนิยม โดยชี้ให้เห็นว่า สื่อบันเทิงและวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันสามารถใช้ทำความเข้าใจสังคมได้ไม่ต่าง

จากการศึกษาวรรณกรรมหรือศิลปะชั้นสูง ในอีกด้านหนึ่ง หนังสือยังสะท้อนบริบทของสังคมอเมริกันช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นยุคที่สื่อดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ยังไม่ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญเหมือนในปัจจุบัน พื้นที่หลักของวัฒนธรรมสมัยนิยมในเวลานั้นจึงยังคงอยู่กับภาพยนตร์ โทรทัศน์ ดนตรี วิทยุ และสื่อมวลชนกระแสหลักเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม แม้ภูมิทัศน์ของสื่อจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในยุคดิจิทัล แต่กรอบคิดที่หนังสือเสนอเกี่ยวกับการอ่านสังคมผ่านสื่อ วัฒนธรรม และการบริโภคของผู้คน ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อทำความเข้าใจสื่อร่วมสมัยและวัฒนธรรมออนไลน์ในปัจจุบันได้

3. สาระสำคัญของเนื้อหา

หนังสือเล่มนี้ตั้งอยู่บนปรัชญาพื้นฐานที่สำคัญว่า วัฒนธรรมสมัยนิยมมิใช่เพียงความบันเทิงที่ฉาบฉวย แต่เป็นพื้นที่เชิงวิชาการที่สามารถใช้ทำความเข้าใจสังคมได้ บรรณาธิการได้อธิบายเรื่องการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมว่า เรื่องเล่า (story/storytelling) เป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมมนุษย์ เพราะไม่เพียงทำหน้าที่ถ่ายทอดความบันเทิง แต่ยังสะท้อนความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และโครงสร้างทางสังคมของแต่ละยุคสมัย บรรณาธิการอธิบายว่า รูปแบบของเรื่องเล่าทางวัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ วัฒนธรรมพื้นบ้าน (folk culture) วัฒนธรรมสมัยนิยม (popular culture) และวัฒนธรรมชั้นสูง (elite culture) ซึ่งแต่ละประเภทมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันทั้งในด้านวิธีการถ่ายทอด กลุ่มผู้ชม บทบาทของผู้สร้าง แก่นเรื่อง และหน้าที่ทางสังคม หนังสืออธิบายดังนี้

วัฒนธรรมพื้นบ้าน (Folk Culture)

เรื่องเล่าในวัฒนธรรมพื้นบ้านมักถูกถ่ายทอดด้วยปากเปล่า ผ่านการเล่าสืบต่อกันภายในชุมชน เช่น นิทานพื้นบ้าน ตำนานท้องถิ่น เพลงพื้นบ้าน หรือพิธีกรรมต่างๆ การสื่อสารจึงเกิดขึ้นแบบเผชิญหน้า ระหว่างผู้เล่าและผู้ฟัง จึงทำให้ผู้ชมเป็นกลุ่มเล็ก มีลักษณะคล้ายคลึงกัน และมีประสบการณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกัน ในวัฒนธรรมนี้ผู้แต่งดั้งเดิมมักไม่เป็นที่รู้จัก เพราะเรื่องเล่าถูกปรับเปลี่ยนและสืบทอดผ่านคนหลายรุ่น ผู้เล่าจึงทำหน้าที่เสมือนผู้สืบทอดมากกว่าผู้สร้างใหม่

โดยมักเล่าเรื่องให้สอดคล้องกับสิ่งที่ผู้ฟังคาดหวังและคุ้นเคย แก่นสำคัญของเรื่องเล่าพื้นบ้านคือการสะท้อนโลกทัศน์และความคิดของชุมชน เรื่องเล่าจึงมีหน้าที่สร้างความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม ทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเดียวกัน ทั้งยังช่วยรักษาความเชื่อ ประเพณี และอัตลักษณ์ร่วมของสังคมไว้

วัฒนธรรมสมัยนิยม (Popular Culture)

วัฒนธรรมสมัยนิยมเป็นรูปแบบเรื่องเล่าที่แพร่กระจายผ่านสื่อมวลชน เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ เพลง หนังสือ การ์ตูน ฯลฯ ผู้ชมจึงมีจำนวนมากและกระจายตัวอยู่ห่างไกลกัน แตกต่างจากวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เกิดขึ้นภายในชุมชนขนาดเล็ก ผู้สร้างในวัฒนธรรมสมัยนิยมอาจเป็นที่รู้จักหรือไม่ก็ได้ แต่หากมีชื่อเสียง ก็จะกลายเป็นคนดัง เช่น ศิลปิน ดาราที่มีอิทธิพลต่อสังคม ลักษณะสำคัญของเรื่องเล่าสมัยนิยมคือการสะท้อนและหล่อหลอมความคิดของผู้ชมไปพร้อมกัน กล่าวคือ เรื่องเล่าอาจเริ่มต้นจากการสะท้อนค่านิยมที่มีอยู่ในสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็มีอิทธิพลต่อการกำหนดรสนิยม ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้คนด้วย หน้าที่สำคัญของวัฒนธรรมสมัยนิยมคือการสร้างความบันเทิง การช่วยให้ผู้คนหลีกหนีจากความเครียดในชีวิตประจำวัน และการยืนยันค่านิยมบางประการของสังคม เช่น ความสำเร็จ ความรัก ครอบครัว หรือวีรชนในอุดมคติ เป็นต้น

วัฒนธรรมชั้นสูง (Elite Culture)

วัฒนธรรมชั้นสูงมักปรากฏในรูปของวรรณกรรม งานศิลปะ หรือผลงานที่มุ่งเน้นคุณค่าทางปัญญาและสุนทรียะ ผู้ชมมักเป็นกลุ่มเล็กและเฉพาะเจาะจง อีกทั้งผู้สร้างกับผู้รับสารมักไม่ได้มีความสัมพันธ์โดยตรง ผู้เขียนจำนวนมากจึงสร้างงานโดยไม่ได้คำนึงถึงความนิยมในตลาดมวลชน แต่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงมุมมอง ความคิด หรืออุดมการณ์ของตนเอง ในวัฒนธรรมนี้ตัวตนของผู้สร้างมีความสำคัญอย่างมาก เพราะผลงานถูกมองว่าเป็นการแสดงออกทางความคิดและตัวตนของผู้สร้าง การตีความเรื่องเล่าจึงต้องอาศัยความเข้าใจต่อแนวคิด ประสบการณ์ และบริบทชีวิตของผู้สร้างด้วย แก่นสำคัญของวัฒนธรรมชั้นสูงคือการพยายามเปลี่ยนแปลงหรือกำหนดวิธีคิดของผู้ชม

ตารางที่ 1 สรุปลักษณะของการสื่อสารกับวัฒนธรรม 3 รูปแบบ

ประเด็น	Folk (วัฒนธรรมพื้นบ้าน)	Popular (วัฒนธรรมสมัยนิยม)	Elite (วัฒนธรรมชั้นสูง)
1. วิธีการถ่ายทอด (Means of Transmission)	ถ่ายทอดด้วยปากเปล่าเป็นหลัก	ถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ หนังสือ	ถ่ายทอดผ่านงานเขียนและวงจำกัด เช่น วรรณกรรม
2. ผู้ชม (Audience)	กลุ่มเล็ก มีลักษณะคล้ายกัน พบกันโดยตรงแบบเผชิญหน้า	กลุ่มใหญ่ อยู่ห่างไกล แต่ผู้สร้างพยายามวิเคราะห์ความต้องการของผู้ชม	กลุ่มเล็ก อยู่ห่างไกล ผู้เขียนไม่รู้จักผู้ชม และมักสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อคนรุ่นหลัง
3. ผู้สร้าง/ผู้แต่ง (Author)	ไม่รู้ต้นกำเนิดที่แท้จริง ผู้เล่าเป็นเพียงผู้ถ่ายทอดเรื่องเดิมตามที่ผู้ฟังคาดหวัง	อาจรู้หรือไม่รู้จักผู้สร้าง หากมีชื่อเสียงจะกลายเป็น “ดาว”	ผู้สร้างเป็นที่รู้จักชัดเจน และสำคัญต่อการตีความเรื่อง เพราะงานสะท้อนมุมมองของผู้สร้างโดยตรง
4. แก่นเรื่อง (Theme)	สะท้อนความคิดของผู้ชม/ชุมชน	ทั้งสะท้อนและหล่อหลอมความคิดของผู้ชม	พยายามเปลี่ยนหรือกำหนดวิธีคิดของผู้ชม
5. หน้าที่ (Function)	สร้างความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม ทำให้ชุมชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน	ให้ความบันเทิง การหลีกหนีความจริง และยืนยันค่านิยมของสังคม	กระตุ้นให้ผู้ชมตั้งคำถามและทบทวนความคิดของตน

แม้วัฒนธรรมทั้งสามรูปแบบจะมีลักษณะแตกต่างกัน แต่ทั้งหมดล้วนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความหมายให้กับชีวิตมนุษย์ และสะท้อนพลวัตของวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัยได้อย่างชัดเจน บรรณาธิการได้เสนอกรอบคิดเชิงวิพากษ์ โดยมีจุดเน้นที่วัฒนธรรมสมัยนิยมผ่านแนวคิดหลัก 4 ประการที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ

ประการแรก คือ แนวคิดเรื่องกระจกเงา ซึ่งถือเป็นแกนกลางของหนังสือ โดยมองว่า วัฒนธรรมสมัยนิยมทำหน้าที่สะท้อนภาพของสังคม มิใช่เพียงในระดับผิวเผิน แต่รวมถึงความเชื่อ ค่านิยม และจิตสำนึกร่วมของผู้คน สิ่งที่ปรากฏซ้ำๆ ในสื่อจึงมิใช่เรื่องบังเอิญ หากแต่เป็นภาพสะท้อนของสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญทั้งในมิติของความปรารถนา ความกลัว และการนิยามอัตลักษณ์ของความเป็นอเมริกันในแต่ละช่วงเวลา

ประการที่สอง คือ การยกระดับความบันเทิงไปสู่การเป็นหน่วยวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ โดยหนังสือเล่มนี้ชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่เคยถูกมองว่าไร้สาระ เช่น ภาพยนตร์ เพลง หรือสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน แท้จริงแล้วสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์โครงสร้างทางความคิดและวัฒนธรรมได้อย่างมีนัยสำคัญ แนวคิดนี้ทำให้วัฒนธรรมสมัยนิยมกลายเป็นเข็มทิศที่ช่วยนำทางการทำความเข้าใจสังคมผ่านสิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

ประการที่สาม คือ การเน้นย้ำถึงพลังของวัฒนธรรมสมัยนิยมในการผลิตซ้ำอุดมการณ์ โดยบรรณาธิการชี้ให้เห็นว่า วัฒนธรรมสมัยนิยมทำหน้าที่เป็นพื้นที่ของการต่อรองทางความหมาย ซึ่งทั้งสะท้อนและตอกย้ำอำนาจนำของสังคม ผ่านสื่อและสัญลักษณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นของเล่น ภาพยนตร์ หรือสื่อบันเทิงที่ดูเหมือนธรรมดา แต่กลับแฝงด้วยนัยทางอุดมการณ์

ประการสุดท้าย คือ เป้าหมายในการสร้างพลเมืองที่เท่าทันสื่อ หนังสือมิได้มุ่งเพียงให้ความรู้เชิงทฤษฎี แต่ต้องการพัฒนาศักยภาพของผู้อ่านให้สามารถถอดรหัสสื่อและวัฒนธรรมรอบตัวได้

4. โครงสร้างการนำเสนอเนื้อหา

หนังสือได้จัดโครงสร้างเนื้อหาออกเป็น 8 ส่วนหลัก ประกอบด้วยบทความและเรียงความหลากหลายชิ้น เนื้อหาทั้งหมดถูกจัดวางอย่างเป็นระบบเพื่อทำหน้าที่เสมือนแผนที่ช่วยนำทางผู้อ่านให้เข้าใจวัฒนธรรมสมัยนิยมในหลากหลายมิติ ตั้งแต่เรื่องความเชื่อและค่านิยม การสร้างภาพจำและอคติ การประกอบสร้างวีรบุรุษในอุดมคติ พิธีกรรมทางสังคม ตลอดจนรูปแบบสำเร็จทางศิลปะบันเทิง และการวิเคราะห์อัตลักษณ์ตามช่วงวัย ทำให้ผู้อ่านสามารถมองเห็นศักยภาพของวัฒนธรรมสมัยนิยมในฐานะเครื่องมือสำคัญของการทำความเข้าใจสังคมได้อย่างเป็นระบบ และมีมิติทางวิชาการที่ชัดเจน

เนื้อหาทั้ง 8 ส่วนมีหัวข้อดังนี้

ส่วนที่ 1: ความสำคัญของวัฒนธรรมสมัยนิยม นำเสนอเนื้อหาเพื่อปรับพื้นฐานทฤษฎี และชี้ให้เห็นว่า เรื่องเล่าที่เราเสพนั้นมีน้ำหนักทางสังคม

- Seeing What We've Said: The Top Ten American Box-Office Hits Taken Seriously/Kevin Lausé
- How Much Can You Swallow?/Mark Crispin Miller
- New Legends for Old/Jan Harold Brunvand
- The Cabinet of Dr. Seuss/Alison Lurie

ส่วนที่ 2: มายาคติ ความเชื่อ และค่านิยมในวัฒนธรรมสมัยนิยม สำรวจกลไกที่มองไม่เห็น ซึ่งขับเคลื่อนสังคมผ่านระบบความเชื่อ

- Four Morality Tales/Robert Reich
- Culture and Continuity: Three American Myths in the Prints of Currier & Ives/Jack Nachbar
- The American Myth of Success: Visions and Revisions/Madonna Marsden
- Endless Love Will Keep Us Together: The Myth of Romantic Love and Contemporary Popular Movie Love Themes/Crystal Kile

ส่วนที่ 3: ความหมายและพลังของ Icons ในวัฒนธรรมสมัยนิยม สำรวจความหมายของ “สิ่งต่างๆ” มีอำนาจในการบงการพฤติกรรมมนุษย์อย่างไร

- For Whom the Bell Tolled/Phil Patton
- The Malling of America/William Severini Kowinski
- “Seen Through Rose-Tinted Glasses”: The Barbie Doll in American Society/Marilyn Ferris Motz

ส่วนที่ 4: ความหมายและนัยสำคัญของภาพเหมารวมในวัฒนธรรมสมัยนิยม สำรวจการตีตรา และการรักษาอำนาจนำผ่านความบันเทิง

- The VALS Typology/Arnold Mitchell
- From the Plantation to Bel-Air: A Brief History of Black Stereotypes/Christopher D. Geist and Angela M. S. Nelson
- Yellow Devil Doctors and Opium Dens: The Yellow Peril Stereotype in Mass Media Entertainment/Gary Hoppenstand
- One Size Does Not Fit All: Being Beautiful, Thin and Female in America/Jane Caputi with Susan Nance

ส่วนที่ 5: ความเป็นวีรบุรุษในวัฒนธรรมสมัยนิยมของอเมริกา ศึกษาตัวแทนของอุดมคติที่สังคมยกย่อง

- What Makes Superman So Darned American?/Gary Engle
- Henry Ford: Symbol of an Age/Roderick Nash
- The Rap on Rap/David Samuels
- The Wretched of the Hearth: The Undainty Feminism of Roseanne Arnold/Barbara Ehrenreich

ส่วนที่ 6: พิธีกรรมในวัฒนธรรมสมัยนิยมของอเมริกา สำรวจกิจกรรมที่สร้างความยึดเหนี่ยวและตอกย้ำอัตลักษณ์ของกลุ่มคน

- Family Reunions/Jean Fields
- Game Day U.S.A.

- The South/Willie Morris
- The Midwest/Frank Conroy
- The West/Richard Hoffer

• Halloween: Rite of Season, Rite of Passage/Jack Santino

ส่วนที่ 7: สูตรสำเร็จในศิลปะบันเทิงสมัยนิยม สำรวจว่าเหตุใดมนุษย์จึงโหยหาความซ้ำซากหรือดูเหมือนไร้สาระในศิลปะบันเทิง

• The Western/Thomas Schatz

• Television Soap Opera: "Incest, Bigamy, and Fatal Disease"/ Charles Derry

• Monster Movies: A Sexual Theory/Walter Evans

• Magic and Transformation: Relationships in Popular Romance Novels, 1950 to the 1980s/Rita C. Hubbard

ส่วนที่ 8: อัตลักษณ์ตามช่วงวัย อธิบายว่าคนแต่ละรุ่นถูกหล่อหลอมด้วยเหตุการณ์ทางวัฒนธรรมและสื่อที่เติบโตมา

• Thirteenth Generation Born: 1961-1981/William Strauss and Neil Howe

5. ประเด็นและกรณีศึกษาที่สำคัญ

5.1 สาระสำคัญของส่วนที่ 1: *Taking Popular Culture Seriously*

ในส่วนที่ 1 ของหนังสือ บรรณาธิการมุ่งวางรากฐานทางทฤษฎีและระเบียบวิธีศึกษา เพื่อยกระดับวัฒนธรรมสมัยนิยมจากพื้นที่ของความบันเทิงไปสู่การเป็นหน่วยวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ โดยตั้งต้นจากการท้าทายกระแสความคิดในช่วงที่วัฒนธรรมสมัยนิยมถูกมองว่าเป็นเพียงสิ่งไร้สาระ บรรณาธิการเสนอว่า ทุกอย่างล้วนสัมพันธ์กับโครงสร้างอำนาจและการเมืองเชิงวัฒนธรรม ดังนั้น การถอดรหัสสิ่งละอันพันละน้อยในชีวิตประจำวัน จึงเป็นกระบวนการสำคัญในการทำความเข้าใจสังคม และเป็นกลไกในการเปลี่ยนผู้เสพสื่อให้กลายเป็นพลเมืองที่เท่าทัน ซึ่งสามารถมองเห็นอำนาจนำที่แฝงอยู่ในความบันเทิง เพื่อแสดง

ให้เห็นถึงแนวทางดังกล่าว หนังสือได้นำเสนอเรียงความผ่านกรณีศึกษาที่หลากหลาย

บทความ “Seeing What We’ve Said: The Top American Box-Office Hits Taken Seriously” ของ Kevin Lausé เป็นงานวิเคราะห์ภาพยนตร์ทำเงินสูงสุดของสหรัฐอเมริกา ในฐานะวัฒนธรรมที่สะท้อนความคิด ความปรารถนา และความวิตกกังวลของสังคมอเมริกัน Lausé เสนอว่า ภาพยนตร์ที่ประสบความสำเร็จด้านรายได้ไม่ได้เป็นเพียงสิ่งบันเทิงที่ผู้ชมชอบดูเท่านั้น แต่ยังสะท้อนสิ่งที่สังคมอเมริกันกำลังให้ความสำคัญหรือกำลังรู้สึกในช่วงเวลานั้น บทความอธิบายว่า ภาพยนตร์ยอดนิยมควรถูกนำมาศึกษาอย่างจริงจัง เพราะสามารถใช้ทำความเข้าใจจิตสำนึกร่วมของสังคมได้ แนวคิดสำคัญของบทความคือการมองภาพยนตร์ในฐานะกระจกเงาของสังคม กล่าวคือ ภาพยนตร์ทำเงินสูงมักประสบความสำเร็จเพราะสามารถเชื่อมโยงกับความหวัง ความกลัว หรือค่านิยมของผู้ชมจำนวนมากได้ ตัวอย่างเช่น ภาพยนตร์เกี่ยวกับภัยคุกคามจากภายนอกอาจสะท้อนความวิตกของสังคมในช่วงสงครามเย็น ขณะที่ภาพยนตร์ฮีโร่หรือการผจญภัยอาจสะท้อนความต้องการเรื่องความหวัง ความกล้าหาญ หรือชัยชนะของอุดมคติแบบอเมริกัน ภาพยนตร์จึงเป็นทั้งผลผลิตของสังคมและกลไกที่ช่วยสร้างความหมายร่วมให้แก่สังคมไปพร้อมกัน

ส่วนบทความของ Alison Lurie ที่ศึกษาวรรณกรรมของ *Dr. Seuss* โดยชี้ให้เห็นว่า วรรณกรรมเด็กมิได้เป็นพื้นที่ที่ปราศจากอุดมการณ์ หากแต่แฝงไปด้วยนัยทางสังคมและการเมืองที่ทำหน้าที่ผลิตซ้ำค่านิยมและอุดมการณ์ของสังคมตั้งแต่วัยเยาว์ *Dr. Seuss* คือวรรณกรรมเด็กที่แฝงการวิจารณ์สังคม การเมือง และศีลธรรม ผ่านโลกแฟนตาซีและอารมณ์ขัน

ขณะเดียวกัน งานของ Jan Harold Brunvand เกี่ยวกับตำนานร่วมสมัยก็แสดงให้เห็นว่า เรื่องเล่าที่แพร่หลายในสังคมเมืองมิได้มีไว้เพียงเพื่อความบันเทิง หากแต่สะท้อนความกลัว ความวิตกกังวล และค่านิยมของผู้คนในแต่ละยุคสมัย อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงสมาชิกในสังคมเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ บทความของ Mark Crispin Miller ที่ตั้งคำถามต่ออิทธิพลของ

สื่อมวลชนในชีวิตประจำวัน และสื่อมวลชนและวัฒนธรรมสมัยนิยมมีพลังในการกำหนดวิธีคิดของสังคมและผู้คนจำนวนมาก บทความใช้คำว่า swallow ในความหมายว่า เชื่อหรือยอมรับบางอย่างโดยไม่ตั้งคำถาม เนื้อหาในส่วนนี้ทำหน้าที่เป็นรากฐานทางแนวคิดที่สำคัญของหนังสือทั้งเล่ม โดยแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าวัฒนธรรมสมัยนิยมมิใช่เพียงสิ่งที่ถูกบริโภคเพื่อความเพลิดเพลิน แต่เป็นพื้นที่สำคัญในการทำความเข้าใจโครงสร้างความคิด อุดมการณ์ทางสังคมได้

5.2 สาระสำคัญของส่วนที่ 2: Songs of the Unseen Road: Myths, Beliefs, and Values in Popular Culture

ในส่วนที่ 2 บรรณาธิการได้นำเสนอแนวคิดสำคัญว่า มายาคติ ความเชื่อและค่านิยมทำหน้าที่เสมือนกลไกที่มองไม่เห็น ซึ่งขับเคลื่อนพฤติกรรมและการรับรู้ของผู้คนในสังคมโดยที่พวกเขาอาจไม่ตระหนักรู้ มายาคติเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ทำให้เรื่องเล่าหรืออุดมคติบางประการถูกทำให้กลายเป็นความจริงทางสังคมที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางได้

เนื้อหาในส่วนนี้ขยายความผ่านกรณีศึกษาหลายประเด็นสำคัญ เช่น มายาคติแห่งความสำเร็จแบบอเมริกัน ซึ่งถูกผลิตซ้ำผ่านสื่อในฐานะความเชื่อว่าความสำเร็จเกิดจากความพยายามส่วนบุคคล แนวคิดดังกล่าวมิได้เป็นเพียงแรงบันดาลใจ หากยังทำหน้าที่รักษาเสถียรภาพของโครงสร้างสังคม โดยทำให้ผู้คนเชื่อมั่นในความยุติธรรมของระบบ นอกจากนี้ งานของ Reich เสนอว่า การเมืองและวัฒนธรรมอเมริกันเต็มไปด้วยเรื่องเล่าทางศีลธรรมแบบ “เรา” (คนอเมริกัน) ที่ตรงข้ามกับ “พวกเขา” (คนนอกหรือคนอื่น) ที่ช่วยอธิบายโลกที่กว้างใหญ่ที่เต็มไปด้วยลำดับชั้นอำนาจและความหลากหลายให้ผู้คนเข้าใจง่าย ลดความซับซ้อน เรื่องเล่าเหล่านี้มีพลังมากที่กำหนดวิธีคิดของผู้คน

ในอีกด้านหนึ่ง การศึกษามายาคติเรื่องความรักโรแมนติกผ่านเพลงประกอบภาพยนตร์เผยให้เห็นว่า สื่อบันเทิงทำหน้าที่ผลิตซ้ำความเชื่อเกี่ยวกับความรักในอุดมคติ และช่วยค้ำจุนสถาบันทางสังคมอย่างครอบครัว บทความ “Endless Love Will Keep Us Together: The Myth of Romantic Love and Contemporary Popular Movie Love Themes” ของ Crystal Kile วิเคราะห์

ภาพความรักในภาพยนตร์ยอดนิยมของอเมริกา โดยมุ่งอธิบายว่า ภาพยนตร์ไม่ได้เพียงนำเสนอเรื่องรักเพื่อความบันเทิง แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างและผลิตซ้ำมายาคติของความรักโรแมนติกในสังคม บทความอธิบายว่า ภาพยนตร์รักจำนวนมากมักสร้างภาพความรักในลักษณะอุดมคติ เช่น ความรักแท้เพียงหนึ่งเดียว ความสัมพันธ์ที่สามารถเอาชนะอุปสรรคทุกอย่างได้ หรือความเชื่อว่าความรักคือกุญแจสำคัญของความสุขในชีวิต เรื่องเล่าเหล่านี้กลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้และความคาดหวังของผู้คนเกี่ยวกับความรักและความสัมพันธ์ บทความยังชี้ให้เห็นว่า ภาพยนตร์โรแมนติกมักนำเสนอความรักในลักษณะที่เชื่อมโยงกับโชคชะตา ความเสียสละ และความสมบูรณ์แบบทางอารมณ์ ซึ่งอาจทำให้ผู้ชมเกิดความคาดหวังต่อความสัมพันธ์ในชีวิตจริงในแบบที่เกินจริงหรือไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิตคู่ นอกจากนี้ บทความยังตั้งข้อสังเกตว่า ภาพยนตร์จำนวนมากมักกำหนดบทบาททางเพศอย่างชัดเจน โดยผู้หญิงมักถูกวางให้เป็นผู้แสวงหาความรักและการเติมเต็มทางอารมณ์ ขณะที่ผู้ชายมักถูกนำเสนอในฐานะผู้ปกป้องหรือผู้ตัดสินใจหลักในความสัมพันธ์ อย่างไรก็ตาม Kile ไม่ได้มองภาพยนตร์รักเพียงในเชิงลบ แต่ชี้ว่าเรื่องเล่าเหล่านี้สะท้อนความปรารถนา ความหวัง และจินตนาการร่วมของสังคมเกี่ยวกับความรักและชีวิตคู่ จึงทำให้ภาพยนตร์โรแมนติกกลายเป็นพื้นที่สำคัญในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสื่อ วัฒนธรรม และอุดมคติทางสังคมในอเมริกา บทความนี้จึงแสดงให้เห็นว่า ความรักในภาพยนตร์เป็นเรื่องเล่าทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการกำหนดวิธีที่ผู้คนมองความรัก ความสัมพันธ์ และบทบาทของชายหญิงในสังคม

ส่วนการวิเคราะห์ภาพพิมพ์ในวัฒนธรรมสมัยนิยม เช่น ผลงานของ Currier & Ives บริษัทผลิตภาพพิมพ์ยอดนิยมในอเมริกาช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งผลิตภาพจำนวนมากเกี่ยวกับชีวิตชนบท ครอบครัว สงคราม ฤดูกาล เมือง และธรรมชาติ แสดงให้เห็นถึงบทบาทของภาพในการสร้างความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่สังคมเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ภาพเหล่านี้ถูกขายให้ชนชั้นกลางอเมริกันอย่างแพร่หลาย และกลายเป็นส่วนหนึ่ง

ของวัฒนธรรมสมัยนิยม ภาพพิมพ์เหล่านี้จึงไม่ได้เป็นเพียงของตกแต่ง แต่เป็นสื่อวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างอัตลักษณ์ชาติอเมริกัน

เนื้อหาในส่วนนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ความเชื่อและค่านิยมถูกผลิตทำซ้ำ และสื่อสารผ่านเรื่องเล่า เพลง และภาพในวัฒนธรรมสมัยนิยม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของสังคม และหล่อหลอมอัตลักษณ์ของผู้คนทั้งในระดับปัจเจกและระดับชาติ

5.3 สาระสำคัญของส่วนที่ 3: Living in the Material World: The Meaning and Power of Popular Icons

ในส่วนที่ 3 บรรณาธิการได้เสนอการเปลี่ยนกรอบคิดที่สำคัญต่อการทำความเข้าใจวัฒนธรรม โดยชี้ให้เห็นว่า สิ่งต่างๆ ในชีวิตประจำวันอาจกลายเป็นสิ่งที่ควรบูชา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสัญลักษณ์สำคัญ (icons) ที่มีพลังในการกำหนดพฤติกรรม สื่อสารความหมาย และหล่อหลอมอัตลักษณ์ของมนุษย์ในระดับโครงสร้าง สิ่งรอบตัวเหล่านี้จึงทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบสัญญะที่สะท้อนและผลิตซ้ำอุดมการณ์ของสังคมอย่างแนบเนียน

กรณีศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ การวิเคราะห์ตุ๊กตา Barbie ซึ่งถูกมองว่า เป็นสัญลักษณ์ที่มีบทบาทในการสร้างและตอกย้ำมาตรฐานความงามและเพศสภาพในสังคมอเมริกัน ภาพลักษณ์ของบาร์บี้ซึ่งมีความสมบูรณ์แบบเกินจริง ทำหน้าที่เป็นต้นแบบเชิงสัญลักษณ์ที่หล่อหลอมความคาดหวังต่อบทบาทของผู้หญิง และผลิตซ้ำอุดมคติทางสังคมผ่านสื่อที่ดูเหมือนไร้พิษภัยอย่างของเล่นเด็ก บทความ “Seen through Rose-Tinted Glasses: The Barbie Doll in American Society” ของ Marilyn Ferris Motz บทความเสนอว่า ตุ๊กตา Barbie ไม่ได้เป็นเพียงของเล่นสำหรับเด็กผู้หญิง แต่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้หญิง ความงาม ชนชั้น และความสำเร็จในสังคมอเมริกัน ตุ๊กตา Barbie ถูกออกแบบให้มีรูปร่าง หน้าตา เสื้อผ้า และวิถีชีวิตในแบบอุดมคติ จึงทำหน้าที่เป็นภาพแทนของผู้หญิงในฝันแบบอเมริกัน ที่ทั้งสวย ทันสมัย มีเสรีภาพ ประสบความสำเร็จ และมีเวลาว่าง บทความยังชี้ให้เห็นว่า ความนิยมของ Barbie เกิดจากความสามารถในการปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม

อเมริกันในแต่ละยุค ไม่ว่าจะเป็นการมีอาชีพหลากหลาย หลากหลายเชื้อชาติ การสะท้อนภาพผู้หญิงทำงาน หรือการนำเสนอแฟชั่นและรูปแบบชีวิตสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม แม้ Barbie จะถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นอิสระและโอกาสของผู้หญิงที่หลากหลายมากขึ้น แต่ผู้เขียนบทความก็ชี้ให้เห็นถึงข้อวิพากษ์ที่มีต่อ Barbie เช่น การผลิตซ้ำมาตรฐานความงามแบบผอม ขาว และสมบูรณ์แบบ ซึ่งอาจส่งผลต่อการรับรู้เรื่องรูปร่างและบทบาทของผู้หญิงในสังคม Barbie จึงเป็นมากกว่าของเล่น เพราะเป็นพื้นที่ที่สะท้อนทั้งความฝัน ความคาดหวัง และความย้อนแย้งเกี่ยวกับความเป็นผู้หญิงในวัฒนธรรมอเมริกัน การศึกษาตุ๊กตา Barbie จึงช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมสมัยนิยม การบริโภค และการสร้างอัตลักษณ์ทางเพศในสังคมอเมริกันได้

ในอีกมิติหนึ่ง การวิเคราะห์ห้างสรรพสินค้าในฐานะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งการบริโภค แสดงให้เห็นว่า สถานที่ทางกายภาพดังกล่าวมิได้เป็นเพียงพื้นที่ทางเศรษฐกิจ แต่เป็นพื้นที่เชิงวัฒนธรรมที่รองรับพิธีกรรมของการบริโภค การจับจ่ายใช้สอยจึงถูกยกระดับเป็นกิจกรรมที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ ซึ่งผู้คนใช้ในการแสดงสถานะ ยืนยันตัวตน และมีส่วนร่วมในอุดมการณ์บริโภคนิยมของสังคมสมัยใหม่ในขณะนั้น บทความ “The Malling of America” ของ William Severini Kowinski วิเคราะห์ปรากฏการณ์การขยายตัวของห้างสรรพสินค้าในสหรัฐอเมริกา และบทบาทของห้างสรรพสินค้าในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมและสังคมของชีวิตอเมริกันสมัยใหม่ บทความเสนอว่า ห้างสรรพสินค้าไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ซื้อขายสินค้า แต่กลายเป็นศูนย์กลางของชีวิตสังคมในอเมริกา ผู้คนเดินทางไปห้างสรรพสินค้าไม่ใช่เพียงเพื่อจับจ่ายใช้สอย แต่เพื่อพักผ่อน พบปะ เดินเล่น รับประทานอาหาร หรือใช้เวลาอยู่ร่วมกับผู้อื่น ห้างสรรพสินค้าจึงทำหน้าที่คล้ายพื้นที่สาธารณะรูปแบบใหม่ของสังคมอเมริกันในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง บทความยังชี้ให้เห็นว่า การเติบโตของห้างสรรพสินค้าสัมพันธ์กับวัฒนธรรมผู้บริโภคที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในสหรัฐอเมริกา ห้างสรรพสินค้าถูกออกแบบให้เป็นพื้นที่ที่กระตุ้นความต้องการและประสบการณ์ของผู้บริโภค ผ่านแสง สี ดนตรี การตกแต่ง และการจัดวางสินค้า ทำให้การบริโภคกลายเป็นกิจกรรมทาง

วัฒนธรรมและวิถีชีวิตมากกว่าความจำเป็นทางเศรษฐกิจ นอกจากนั้น บทความยังอธิบายว่า ห้างสรรพสินค้ามีบทบาทสำคัญต่อวัยรุ่นและครอบครัวอเมริกัน เพราะเป็นพื้นที่ที่ผู้คนใช้สร้างอัตลักษณ์ แสดงสถานะทางสังคม และเรียนรู้วัฒนธรรมการบริโภค ในอีกด้านหนึ่ง บทความก็ตั้งข้อสังเกตว่า การที่ผู้คนใช้เวลาอยู่ในห้างสรรพสินค้ามากขึ้นสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน เมือง และพื้นที่สาธารณะในสังคมอเมริกันร่วมสมัย ดังนั้น บทความจึงมองห้างสรรพสินค้าในฐานะสัญลักษณ์สำคัญของสังคมอเมริกันยุคบริโภคนิยม ที่สะท้อนทั้งวิถีชีวิต ค่านิยม และบทบาทของวัฒนธรรมการบริโภคในชีวิตประจำวันของผู้คน

นอกจากนี้ เนื้อหาส่วนนี้ยังเน้นย้ำถึงอำนาจของสัญลักษณ์แฝงอยู่ในสิ่งธรรมดาในชีวิตประจำวันที่เป็นสื่อแห่งยุคสมัยที่ดูเหมือนจะขาดไม่ได้ในชีวิต เช่น โทรศัพท์ ที่มีบทบาทในการกำหนดการรับรู้และพฤติกรรมของผู้คน สิ่งต่างๆ เหล่านี้จึงถูกทำความเข้าใจในฐานะส่วนขยายของวัฒนธรรม ที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการถอดรหัสค่านิยมและโครงสร้างทางสังคมในแต่ละยุคสมัยได้ เนื้อหาในส่วนนี้เสนอให้มองโลกแห่งสิ่งของ วัตถุ หรือสถานที่ ในฐานะพื้นที่ทางอุดมการณ์ ผ่านสิ่งของที่ผู้คนสัมผัสและใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกล่อมเกลาทางความคิดและกำหนดบรรทัดฐานของสังคมโดยที่ผู้คนอาจไม่รู้ตัว การทำความเข้าใจสิ่งต่างๆ ในฐานะสัญลักษณ์จึงเป็นกุญแจสำคัญในการวิเคราะห์วัฒนธรรมสมัยนิยม

5.4 สาระสำคัญของส่วนที่ 4: Breaking the Mold: The Meaning and Significance of Stereotypes in Popular Culture

ในส่วนที่ 4 บรรณาธิการมุ่งสาธิตกลไกการสร้างภาพจำหรือภาพเหมารวม (stereotypes) ในวัฒนธรรมสมัยนิยม โดยชี้ให้เห็นว่า สิ่งเหล่านี้มิใช่เพียงการนำเสนอเพื่อความบันเทิง แต่เป็นเครื่องมือเชิงอุดมการณ์ที่มีบทบาทในการรักษาอำนาจนำ และกำกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมผ่านกระบวนการบิดเบือน และทำให้ความไม่เท่าเทียมกลายเป็นเรื่องปกติ

กรณีศึกษาสำคัญเริ่มจากการวิเคราะห์ภาพแทนของคนผิวดำ แอฟริกัน-อเมริกันในสื่อบันเทิง ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิวัฒนาการของภาพจำตั้งแต่อดีตจนถึงร่วมสมัย แม้รูปแบบการนำเสนอจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่สื่อยังคงผลิตซ้ำอคติบางประการที่จำกัดบทบาทของคนผิวดำไว้ภายใต้กรอบของสังคมกระแสหลักภาพเหมารวมของคนผิวดำในสื่ออเมริกันไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่ถูกสร้างขึ้นทางประวัติศาสตร์ เพื่อสนับสนุนโครงสร้างอำนาจและความไม่เท่าเทียมทางเชื้อชาติตั้งแต่ยุค plantation (ไร่เพาะปลูกในยุคทาส) จนถึงรายการโทรทัศน์สมัยใหม่ เช่น *The Fresh Prince of Bel-Air* (ซิทคอมยุค 1990s ที่มีตัวละครคนผิวดำ ชนชั้นกลาง-สูง และถูกมองว่าเป็นภาพแทนใหม่ของอัตลักษณ์ของคนผิวดำในสื่อกระแสหลัก) ภาพแทนคนผิวดำในสื่อได้เปลี่ยนรูปแบบ แต่ยังคงมีร่องรอยของภาพเหมารวมการนำเสนอในลักษณะดังกล่าว ซึ่งมีส่วนในการคงไว้ซึ่งโครงสร้างอำนาจและการครอบงำทางเชื้อชาติ

ในอีกด้านหนึ่ง การศึกษามายาคติภัยเหลือง (Yellow Peril) คือแนวคิดความเชื่อและอคติทางเชื้อชาติในเชิงลบของชาวตะวันตก ที่มองว่า ผู้คนจากเอเชียเป็นภัยคุกคามต่ออารยธรรม วัฒนธรรม และความมั่นคงของคนผิวขาว เกิดขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ถึงปลายศตวรรษที่ 19-20 และมักถูกนำมาใช้เหยียดเชื้อชาติหรือสร้างความหวาดกลัวต่อการอพยพของชาวเอเชียว่ามาแย่งงานหรือทำลายสังคมตะวันตก แสดงให้เห็นถึงบทบาทของสื่อในการสร้างความหวาดกลัวต่อผู้อื่น โดยเฉพาะชาวเอเชีย ผ่านการผลิตภาพจำเชิงลบที่เชื่อมโยงกับความลึกลับ อันตราย และการคุกคามต่อสังคมตะวันตก Hoppenstand อธิบายว่า สื่อบันเทิงจำนวนมากในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ถึงกลางศตวรรษที่ 20 มักสร้างภาพตัวละครเอเชียเป็นผู้ร้ายที่มีความลึกลับและอันตราย ตัวละครเอเชียกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญของภาพเหมารวมดังกล่าว ภาพแทนเหล่านี้สะท้อนความหวาดกลัวของสังคมตะวันตกต่อการอพยพของชาวเอเชีย การแข่งขันทางเศรษฐกิจ และความวิตกเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมในสังคมอเมริกัน บทความยังชี้ให้เห็นว่า สื่อมวลชนและวัฒนธรรมสมัยนิยมมีบทบาทสำคัญในการผลิตซ้ำอคติทางเชื้อชาติ โดยทำให้ภาพลักษณ์

ของชาวเอเชียในฐานะคนอื่น (the Other) กลายเป็นสิ่งที่ผู้ชมคุ้นชินและยอมรับโดยไม่รู้ตัว ขณะเดียวกัน งานเขียนชิ้นนี้ก็สะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมสมัยนิยมเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับอำนาจ ความกลัว และการเมืองเรื่องเชื้อชาติในสังคมตะวันตก

นอกจากนี้ เนื้อหาในส่วนนี้ยังให้ความสำคัญกับการวิพากษ์มาตรฐานความงามที่ถูกกำหนดโดยสื่อ ซึ่งมักสร้างภาพจำของผู้หญิงในฐานะผู้ที่ต้องมีรูปลักษณ์สวยและผอม อันเป็นบรรทัดฐานที่ไม่สอดคล้องกับความหลากหลายของมนุษย์ บทความ “One Size Does Not Fit All: Being Beautiful, Thin, and Female in America” วิเคราะห์อุดมคติเรื่องความงามของผู้หญิงในสังคมอเมริกัน โดยเฉพาะค่านิยมที่เชื่อมโยงความสวยเข้ากับความผอมและการควบคุมรูปร่าง บทความชี้ให้เห็นว่า มาตรฐานความงามดังกล่าวถูกสร้างและผลิตซ้ำผ่านสื่อ อุตสาหกรรมแฟชั่น โฆษณา ภาพยนตร์ และนิตยสารสำหรับผู้หญิง บทความอธิบายว่า สื่ออเมริกันมักนำเสนอภาพของผู้หญิงในอุดมคติที่ต้องมีรูปร่างผอมอ่อนเยาว์ และดูสมบูรณ์แบบ จนทำให้ผู้หญิงจำนวนมากเกิดแรงกดดันต่อรูปลักษณ์ของตนเอง และพยายามปรับตัวให้สอดคล้องกับมาตรฐานดังกล่าว ไม่ว่าจะผ่านการลดน้ำหนัก การควบคุมอาหาร หรือการบริโภคสินค้าเกี่ยวกับความงาม บทความมองว่า ร่างกายของผู้หญิงกลายเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สังคมใช้ควบคุมและกำหนดคุณค่าความเป็นผู้หญิงในแบบที่สังคมยอมรับ นอกจากนั้น บทความยังตั้งคำถามต่อแนวคิด one size fits all หรือการกำหนดมาตรฐานความงามเพียงรูปแบบเดียว เพราะในความเป็นจริง ผู้หญิงมีความหลากหลายทั้งด้านรูปร่าง เชื้อชาติ อายุ และอัตลักษณ์ การยึดติดกับมาตรฐานความงามแบบเดียวจึงอาจนำไปสู่การกีดกันและสร้างความรู้สึกด้อยคุณค่าแก่ผู้หญิงที่ไม่สอดคล้องกับภาพในอุดมคติของสื่อ งานเขียนชิ้นนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมสมัยนิยมและสื่อมีบทบาทสำคัญในการสร้างและกำหนดมาตรฐานความงาม รวมถึงความหมายของ “ความเป็นผู้หญิง” ในสังคมอเมริกันร่วมสมัยอีกด้วย

ส่วนนี้ยังนำเสนอกรอบการวิเคราะห์ เช่น การจำแนกประเภทค่านิยมและวิถีชีวิต (VALS typology) ซึ่งช่วยให้เข้าใจว่า สื่อและอุตสาหกรรมวัฒนธรรมใช้การจัดประเภทและสร้างภาพจำเพื่อเข้าถึงและจูงใจผู้บริโภคอย่างไร อันสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม การตลาด และอำนาจในการกำหนดความหมาย สะท้อนให้เห็นว่า การบริโภคมิได้เกิดจากเหตุผลทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ ค่านิยม และความต้องการทางสังคมของผู้คน

โดยสรุปเนื้อหาในส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่า ภาพจำหรือการเหมารวมในวัฒนธรรมสมัยนิยมเป็นกลไกสำคัญของการเมืองเชิงวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการกำหนดว่า ใครถูกมองอย่างไร ใครถูกยอมรับ หรือใครถูกกีดกัน

5.5 สาระสำคัญของส่วนที่ 5: Look! Up in the Sky! (And Right Next Door): Popular Heroes in America

ในส่วนที่ 5 บรรณาธิการได้นำเสนอแนวคิดสำคัญว่า เหล่าวีรชนหรือวีรบุรุษ (heroes) ในวัฒนธรรมสมัยนิยมมิใช่เพียงตัวละครเพื่อความบันเทิง แต่เป็นตัวแทนของความเชื่อ ค่านิยม และอุดมคติของสังคม ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสะท้อนและกำกับจินตนาการร่วมของผู้คนในแต่ละยุคสมัย วีรบุรุษจึงทำหน้าที่เป็นเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนสิ่งที่สังคมปรารถนา ยกย่อง หรือพยายามแก้ไขปัญหาในเชิงโครงสร้าง

กรณีศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ การวิเคราะห์ตัวละคร Superman ในฐานะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์และค่านิยมของสังคมอเมริกัน โดยบทความอธิบายว่า Superman เป็นตำนานสมัยใหม่ที่สะท้อนความเชื่อ ความหวัง และอุดมคติของสังคมอเมริกันในแต่ละยุคสมัย Superman ถูกสร้างให้มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับอุดมคติแบบอเมริกัน ทั้งความเชื่อในความยุติธรรม ความกล้าหาญ ความรับผิดชอบต่อสังคม และการใช้พลังเพื่อปกป้องผู้อ่อนแอ Superman จึงเป็นภาพแทนของ American hero ที่สะท้อนความเชื่อว่า บุคคลสามารถใช้ความสามารถของตนเพื่อสร้างสังคมที่ดีขึ้นได้ และยังชี้ให้เห็นว่าตัวตนสองด้านของ Superman และ Clark Kent ระหว่าง “ความธรรมดา” กับ

“ความพิเศษ” ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในสังคมอเมริกัน กล่าวคือ คนธรรมดาสามารถซ่อนศักยภาพหรือความยิ่งใหญ่ไว้ภายในตนเองได้ นอกจากนี้ ตัวละครยังสะท้อนประสบการณ์ของผู้อพยพในอเมริกา เนื่องจาก Superman เป็น “คนนอก” ที่พยายามปรับตัวและยอมรับคุณค่าของสังคมใหม่ ขณะเดียวกันก็ใช้พลังของตนเพื่อปกป้องสังคมนั้น บทความจึงเสนอว่า ความเป็นอเมริกันอยู่ที่คุณค่าทางวัฒนธรรมและอุดมคติที่ตัวละครเป็นตัวแทน ทั้งเรื่องเสรีภาพ ความยุติธรรม ความหวัง และความเชื่อในพลังของปัจเจกบุคคล ซึ่งทำให้ Superman กลายเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์สำคัญของวัฒนธรรมอเมริกันในประวัติศาสตร์ร่วมสมัย

บทความ “Henry Ford: Symbol of an Age” ของ Roderick Nash คือ การมอง Henry Ford ในฐานะสัญลักษณ์ของยุคสมัยที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของสังคมอเมริกันในยุคอุตสาหกรรมสมัยใหม่ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีกับคุณค่าแบบอเมริกันดั้งเดิม Henry Ford คือผู้ก่อตั้ง Ford Motor Company และเป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมสมัยใหม่ของสหรัฐอเมริกา Henry Ford มักถูกใช้เป็นภาพแทนของยุคอุตสาหกรรม การผลิตจำนวนมาก และความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตอเมริกันในศตวรรษที่ 20 บทความชี้ให้เห็นว่า Ford เป็นตัวแทนของทั้งความทันสมัยและความย้อนแย้งในสังคมอเมริกัน กล่าวคือ เขาเป็นผู้ผลักดันอุตสาหกรรมการผลิตรถยนต์ แต่ในขณะเดียวกัน ก็ยังยึดโยงกับอุดมคติแบบชนบท ความเรียบง่าย และค่านิยมดั้งเดิมของอเมริกา ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่การอธิบายว่า สังคมอเมริกันพยายามประนีประนอมระหว่างโลกสมัยใหม่กับอดีตอย่างไรในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 อีกประเด็นสำคัญคือแนวคิดเรื่อง American Dream หรือความเชื่อว่า คนธรรมดาสามารถประสบความสำเร็จได้ผ่านความพยายามและนวัตกรรม ซึ่ง Ford ถูกนำเสนอเป็นภาพแทนของอุดมคติดังกล่าวในวัฒนธรรมอเมริกัน

นอกจากนี้ ส่วนนี้ยังขยายความหมายของวีรบุรุษไปสู่กลุ่มบุคคลนอกกระแสหลัก เช่น ศิลปินแรป ซึ่งถูกมองว่าเป็นวีรบุรุษจากชายขอบที่ทำหน้าที่

เป็นกระบอกเสียงให้กับกลุ่มคนที่ถูกกดทับในสังคม ผ่านการแสดงออกที่ท้าทายอำนาจนำและสะท้อนความจริงทางสังคม อย่างไรก็ตาม บทความ “The Rap on Rap” ของ David Samuels ชี้ให้เห็นว่า ปรากฏการณ์ดนตรีแรปและฮิปฮอปในสังคมอเมริกันช่วงปลายทศวรรษ 1980 ถึงต้นทศวรรษ 1990 โดย Samuels ตั้งคำถามต่อภาพลักษณ์ของความเป็นคนผิวดำที่ถูกนำเสนอผ่านดนตรีแรปและอุตสาหกรรมเพลง เขาเสนอว่า ดนตรีแรปในยุคนั้นไม่ได้เป็นเพียงเสียงสะท้อนชีวิตหรือกระบอกเสียงของคนแอฟริกัน-อเมริกันมากขึ้น หากยังเป็นผลผลิตของอุตสาหกรรมสื่อและตลาดเพลงที่มีส่วนสร้างภาพจำเกี่ยวกับความรุนแรง ความเป็นอันธพาล เพศ และชีวิตในชุมชนคนผิวดำให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม บทความชี้ให้เห็นว่า บริษัทเพลงและสื่อกระแสหลักมีบทบาทสำคัญในการทำให้ภาพลักษณ์แบบอันธพาลหรือ gangster กลายเป็นจุดขายของดนตรีแรป เนื่องจากสามารถดึงดูดผู้บริโภคจำนวนมาก โดยเฉพาะวัยรุ่นผิวขาวชนชั้นกลางในอเมริกา บทความจึงตั้งข้อสังเกตว่า สิ่งที่ผู้ฟังจำนวนมากมองว่าเป็นวัฒนธรรมคนผิวดำ แท้จริงอาจเป็นภาพแทนที่ถูกผลิตและทำให้ขายได้ผ่านระบบอุตสาหกรรมวัฒนธรรมของอเมริกา นอกจากนั้น บทความยังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี สื่อ เชื้อชาติ และทุนนิยมในสังคมอเมริกัน โดยเสนอว่า ดนตรีแรปเป็นพื้นที่ที่ทั้งต่อต้านอำนาจและถูกครอบงำโดยตลาดไปพร้อมกัน

นอกจากนั้น ส่วนนี้ได้ขยายความหมายของวีรบุรุษไปที่หน่วยวิเคราะห์ที่เป็น “ผู้หญิง” บทความ “The Wretched of the Hearth: The Undainty Feminism of Roseanne Barr” ของ Barbara Ehrenreich วิเคราะห์ตัวละคร Roseanne Barr ผ่านซิทคอม *Roseanne* ซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากในสหรัฐอเมริกาช่วงปลายทศวรรษ 1980 Ehrenreich ชี้ว่า Roseanne แตกต่างจากภาพผู้หญิงในโทรทัศน์อเมริกันแบบดั้งเดิม เพราะไม่ได้ถูกนำเสนอในฐานะ “แม่บ้าน” ที่สมบูรณ์แบบ สุภาพ หรือมีชีวิตแบบชนชั้นกลาง หากแต่เป็นผู้หญิงชนชั้นแรงงานที่เหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน การดูแลครอบครัว และปัญหาเศรษฐกิจในชีวิตจริง บทความชี้ให้เห็นจุดสำคัญของตัวละครนี้คือ การทำให้ชีวิต

ของชนชั้นแรงงานและประสบการณ์ของผู้หญิงธรรมดา กลายเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ในสื่อกระแสหลัก Roseanne จึงสะท้อนรูปแบบของสตรีนิยมที่ไม่ได้เน้นภาพผู้หญิงสวยงามหรือประสบความสำเร็จตามอุดมคติ แต่เป็นสตรีนิยมที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง ความเหนื่อยล้า การต่อรองอำนาจในครอบครัว และความไม่สมบูรณ์แบบของชีวิตประจำวัน บทความยังชี้ให้เห็นว่า บุคลิกที่ตรงไปตรงมา รูปร่างที่ไม่สอดคล้องกับมาตรฐานความงาม และอารมณ์ขันของ Roseanne กลายเป็นการท้าทายภาพจำเกี่ยวกับความเป็นผู้หญิงในสื่ออเมริกันยุคนั้น จึงทำให้ซิทคอมเรื่องนี้เป็นพื้นที่สำคัญในการอภิปรายเรื่องเพศ ชนชั้น และวัฒนธรรมสมัยนิยมในสังคมอเมริกัน

โดยสรุปเนื้อหาส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่า วีรบุรุษในวัฒนธรรมสมัยนิยมมิใช่เพียงตัวละครในเรื่องเล่า แต่เป็นหน่วยวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ที่ช่วยให้เราเข้าใจว่าสังคมในแต่ละยุคสมัยให้คุณค่ากับคุณลักษณะใด และใช้เรื่องเล่าของวีรบุรุษเป็นเครื่องมือในการต่อรอง แก้ไข หรือทำความเข้าใจความขัดแย้งเชิงโครงสร้างอย่างไร

5.6 สาระสำคัญของส่วนที่ 6: All Together Now: Popular Rituals in America

ในส่วนที่ 6 บรรณาธิการได้นำเสนอแนวคิดสำคัญว่า พิธีกรรมในวัฒนธรรมสมัยนิยมทำหน้าที่เป็นกาวประสานทางสังคม (social glue) ที่ช่วยสร้างความยึดเหนี่ยวและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ท่ามกลางบริบทของการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและความสัมพันธ์ที่เปราะบาง พิธีกรรมจึงมิใช่เพียงกิจกรรมที่ทำซ้ำตามประเพณี หากแต่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างและคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทั้งในระดับปัจเจกและระดับกลุ่ม

กรณีศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ บทความ “Halloween: Rite of Season, Rite of Passage” เป็นงานศึกษาที่วิเคราะห์เทศกาล Halloween ในฐานะพิธีกรรมทางวัฒนธรรมของสังคมอเมริกัน บทความเสนอว่า Halloween ไม่ได้เป็นเพียงเทศกาลเพื่อความสนุกสนานหรือการแต่งแฟนซีเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็น rite of season หรือพิธีกรรมที่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนผ่านของฤดูกาล

ความน่ากลัว และความเชื่อที่ส่งต่อกันมา ขณะเดียวกัน บทความยังเสนอว่า Halloween เป็น rite of passage หรือพิธีกรรมแห่งการเปลี่ยนผ่านทางสังคม โดยเฉพาะสำหรับเด็กและวัยรุ่น เพราะเปิดโอกาสให้ผู้คนทดลองสวมบทบาทใหม่ๆ ผ่านการแต่งกาย การปลอมตัว และการละเมิดกฎเกณฑ์บางอย่างในสังคมชั่วคราว เช่น การเล่น trick-or-treat หรือการแต่งตัวเป็นผี ปีศาจ และตัวละครที่ปกติอาจไม่สามารถแสดงออกได้ในชีวิตประจำวัน บทความยังชี้ให้เห็นว่า Halloween สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างความกลัวกับความบันเทิงในวัฒนธรรมอเมริกันที่ผสมปนเปกันอยู่ตลอดเวลา เพราะแม้เทศกาลจะเต็มไปด้วยภาพสิ่งน่ากลัว แต่สังคมกลับเปลี่ยนสิ่งเหล่านี้ให้กลายเป็นกิจกรรมร่วมกันที่สร้างความสนุกสนานและความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน บทความเห็นว่า Halloween เป็นตัวอย่างสำคัญของวัฒนธรรมสมัยนิยมที่ช่วยให้เห็นว่า สังคมอเมริกันใช้พิธีกรรม สัญลักษณ์ และความบันเทิงในการจัดการกับความกลัว ความเปลี่ยนแปลง และความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไรในชีวิตประจำวัน

บทความ “Family Reunions” ของ Jean Fields ตั้งข้อสังเกตต่อปรากฏการณ์การรวมญาติในสังคมอเมริกันในฐานะกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความหมายของครอบครัว ความทรงจำร่วม และอัตลักษณ์ทางสังคม บทความอธิบายว่า การรวมญาติในสังคมอเมริกันไม่ได้เป็นเพียงการพบปะสังสรรค์ของสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น แต่ยังเป็นพิธีกรรมทางสังคมที่ช่วยสร้างและยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกต่างรุ่น ผ่านกิจกรรมร่วมกัน เช่น การรับประทานอาหาร การเล่าเรื่องในอดีต การถ่ายภาพ และการรำลึกถึงบรรพบุรุษ สิ่งเหล่านี้ช่วยให้สมาชิกในครอบครัวรู้สึกเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์และรากเหง้าของตนเอง บทความยังชี้ให้เห็นว่า การรวมญาติสะท้อนคุณค่าของสังคมอเมริกันเกี่ยวกับครอบครัว ความต่อเนื่องของสายสัมพันธ์ และความทรงจำร่วม แม้ในสังคมสมัยใหม่ที่ผู้คนต้องย้ายถิ่นฐานและใช้ชีวิตอย่างแยกจากกันมากขึ้น การรวมญาติจึงกลายเป็นช่วงเวลาพิเศษที่ช่วยสร้างความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งและรักษาอัตลักษณ์ของครอบครัวไว้ การรวมญาติเป็นตัวอย่างของวัฒนธรรมสมัยนิยมในชีวิตประจำวัน ที่แม้จะดูเป็นเรื่องธรรมดา แต่กลับมีความหมายเชิง

สังคมและวัฒนธรรม เพราะสะท้อนวิธีที่ผู้คนสร้างความสัมพันธ์ ความทรงจำ และความหมายให้แก่ชีวิตร่วมกันในสังคมอเมริกัน

ในอีกมิติหนึ่ง การศึกษาวัฒนธรรม Game Day หรือวันแข่งขันกีฬาในภูมิภาคต่างๆ ของสหรัฐอเมริกา แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นกลไกสร้างความสามัคคี และเป็นพื้นที่ในการยืนยันอัตลักษณ์ของกลุ่มคนในระดับท้องถิ่นอย่างเข้มข้น การรวมตัวกันเพื่อเชียร์ทีมหรือร่วมกิจกรรมจึงเป็นมากกว่าความบันเทิง แต่เป็นพิธีกรรมที่ตอกย้ำความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน บทความ “Game Day U.S.A.” กล่าวถึงบทบาทของกีฬา โดยเฉพาะอเมริกันฟุตบอล ในฐานะกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อสังคมอเมริกัน บทความชี้ให้เห็นว่า วันแข่งขันกีฬาเป็นพื้นที่ของการรวมตัว การแสดงอัตลักษณ์ และความรู้สึกร่วมของชุมชน ทั้งในระดับโรงเรียน มหาวิทยาลัย และเมือง กีฬาอเมริกันฟุตบอลจึงทำหน้าที่คล้ายพิธีกรรมร่วมสมัยที่สะท้อนค่านิยมเรื่องการแข่งขัน ความสามัคคี ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และความเป็นอเมริกัน บทความนี้มีบทความย่อยอีก 3 บทความ ดังนี้ “The South” บทความกล่าวถึงอัตลักษณ์ของภาคใต้ของสหรัฐอเมริกา ทั้งในด้านวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภาษา ศาสนา และวิถีชีวิต ภาคใต้มีความรู้สึกผูกพันกับอดีตอย่างเข้มข้น และมีเอกลักษณ์เฉพาะที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่นของอเมริกา ทั้งความสัมพันธ์ในชุมชน ความเคร่งศาสนา ดนตรีพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์เรื่องสงครามกลางเมือง บทความสะท้อนว่า ภาคใต้เป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยทั้งความภาคภูมิใจและความขัดแย้งทางเชื้อชาติและสังคมในประวัติศาสตร์อเมริกัน “The Midwest” กล่าวถึงภูมิภาคมิดเวสต์ในฐานะภาพแทนของอเมริกันชนชั้นกลางและคุณค่าแบบดั้งเดิมของสหรัฐอเมริกา เช่น ความเรียบง่าย การทำงานหนัก ความมั่นคง และความผูกพันกับชุมชน ภูมิภาคนี้มีลักษณะเงียบสงบ ไม่หวือหวา แต่เป็นศูนย์กลางของจินตภาพเกี่ยวกับชีวิตอเมริกันทั่วไป ทั้งเมืองเล็ก ฟาร์มเกษตร และครอบครัวชนชั้นกลาง บทความจึงสะท้อนความสำคัญของมิดเวสต์ในฐานะพื้นที่ที่หล่อหลอมอัตลักษณ์อเมริกันแบบดั้งเดิม “The West” แสดงให้เห็นภาพของอเมริกันตะวันตก ในฐานะพื้นที่แห่งเสรีภาพ การผจญภัย และความเป็นปัจเจก ภูมิภาคตะวันตกถูกเชื่อมโยงกับ

ดินแดนชายขอบที่เปิดโอกาสให้ผู้คนเริ่มต้นชีวิตใหม่ บทความกล่าวถึงอิทธิพลของภูมิประเทศอันกว้างใหญ่ วัฒนธรรมคาวบอย และจิตวิญญาณแห่งการพึ่งพาตนเอง ซึ่งกลายเป็นส่วนสำคัญของจินตนาการเกี่ยวกับความเป็นอเมริกันในวัฒนธรรมสมัยนิยม ทั้งในภาพยนตร์ วรรณกรรม และสื่อบันเทิงต่างๆ โดยในภาพรวมพิธีกรรมเหล่านี้ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่สังคมใช้ในการเฉลิมฉลองวีรบุรุษและอุดมคติร่วมกัน ซึ่งช่วยให้สามารถถอดรหัสความหมายของกิจกรรมที่ดูเหมือนธรรมดาให้กลายเป็นความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์ในสังคมได้

โดยสรุปเนื้อหาส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่า พิธีกรรมในวัฒนธรรมสมัยนิยมไม่ใช่เพียงประเพณีที่สืบทอดกันมา แต่เป็นการปักหมุดทางอัตลักษณ์ ที่ช่วยให้มนุษย์สามารถสร้างความหมาย ยืนยันตัวตน และดำรงความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ผ่านกิจกรรมที่มีความหมายร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

5.7 สาระสำคัญของส่วน 7: Will You Repeat That, Please!: The Meaningful Delights of Formula in the Popular Arts

ในส่วนที่ 7 บรรณาธิการได้นำเสนอประเด็นที่ท้าทายความเข้าใจแบบเดิมเกี่ยวกับความซ้ำซากในวัฒนธรรมสมัยนิยม โดยเสนอว่า สูตรสำเร็จไม่ได้เป็นเพียงรูปแบบที่น่าเบื่อหรือขาดความคิดสร้างสรรค์ หากแต่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่มีพลังในการสร้างความหมายและจัดระเบียบประสบการณ์ของมนุษย์ สูตรสำเร็จจึงทำหน้าที่เป็นโครงสร้างเรื่องเล่าที่ช่วยให้ผู้คนสามารถรับมือกับความซับซ้อน ความขัดแย้ง และความวิตกกังวลในชีวิตจริง ผ่านแบบแผนที่คุ้นเคยและคาดการณ์ได้

เนื้อหาในส่วนนี้อธิบายว่า ความพึงพอใจที่ผู้คนมีต่อเรื่องเล่าซ้ำๆ เกิดจากบทบาทของสูตรสำเร็จในฐานะนิทานสมัยใหม่ ซึ่งช่วยคลี่คลายความขัดแย้งทางสังคมให้กลายเป็นระบบที่เข้าใจได้ง่าย ตัวอย่างเช่น โครงสร้างของหนังคาวบอยที่สะท้อนความขัดแย้งระหว่างอารยธรรมกับพื้นที่ป่าเถื่อน โดยใช้เรื่องเล่าในการสำรวจขอบเขตของกฎหมาย ศีลธรรม และอัตลักษณ์ของสังคมอเมริกัน บทความ “The Western” เป็นงานศึกษาภาพยนตร์คาวบอย ในฐานะหนึ่งใน

แนวภาพยนตร์สำคัญของวัฒนธรรมอเมริกัน บทความอธิบายว่า ภาพยนตร์คาวบอยไม่ได้เป็นเพียงเรื่องราวการต่อสู้ของคาวบอยหรือการผจญภัยในดินแดนตะวันตกเท่านั้น แต่เป็นตำนานทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอุดมคติและความเชื่อพื้นฐานของสังคมอเมริกัน โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องเสรีภาพ ความเป็นปัจเจก ความกล้าหาญ และการสร้างระเบียบในดินแดนชายขอบ บทความชี้ให้เห็นว่าฉากสำคัญของภาพยนตร์คาวบอยมักอยู่ในพื้นที่เขตชายแดนที่ยังไร้กฎหมายและอารยธรรม ตัวละครคาวบอยจึงทำหน้าที่เป็นวีรบุรุษหรือฮีโร่ ที่ต้องเผชิญความขัดแย้งระหว่างตนเองกับกฎเกณฑ์ของสังคม การต่อสู้ในภาพยนตร์คาวบอยจึงมีความหมายเชิงสัญลักษณ์เกี่ยวกับการก่อร่างสร้างสังคมอเมริกัน บทความยังเสนอว่า ความนิยมของภาพยนตร์คาวบอยเกิดจากการที่แนวภาพยนตร์นี้ช่วยสร้างภาพจำเกี่ยวกับความเป็นอเมริกัน ผ่านตำนานของผู้บุกเบิก ดินแดนตะวันตก และจิตวิญญาณแห่งการพึ่งพาตนเอง อย่างไรก็ตาม บทความก็ชี้ให้เห็นว่าภาพยนตร์คาวบอยมักละเลยหรือทำให้กลุ่มชนพื้นเมืองอเมริกันและชนกลุ่มน้อยกลายเป็น “คนอื่น” ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับการสร้างชาติอเมริกัน ดังนั้น บทความนี้จึงมองภาพยนตร์คาวบอยในฐานะพื้นที่สำคัญของวัฒนธรรมสมัยนิยม ที่ทั้งสะท้อนและสร้างตำนานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ และอุดมคติของสังคมอเมริกันผ่านสื่อภาพยนตร์

ส่วน “ละครน้ำเน่า” ถูกตั้งข้อสังเกตในฐานะพื้นที่ปลอดภัยที่เปิดโอกาสให้ผู้ชมได้สำรวจความซับซ้อนของความสัมพันธ์และศีลธรรม ผ่านโครงเรื่องที่แม้จะรุนแรง แต่ยังคงอยู่ภายใต้กรอบที่คุ้นเคย บทความ “Television Soap Opera: Incest, Bigamy, and Fatal Disease” วิเคราะห์ละครโทรทัศน์ประเภท soap opera ในฐานะรูปแบบหนึ่งของวัฒนธรรมสมัยนิยมที่สะท้อนความต้องการ ความขัดแย้ง และจินตนาการของผู้ชมในสังคมอเมริกัน บทความอธิบายว่า จุดเด่นของละครน้ำเน่าคือการนำเสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ส่วนตัวและปัญหาภายในครอบครัวในลักษณะที่เข้มข้นและต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นความรัก การนอกใจ การแต่งงานซ้อน ความลับในครอบครัว หรือโรคร้ายแรง อย่างไรก็ตาม ละครน้ำเน่าหรือ soap opera ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่สังคมใช้สำรวจความวิตกกังวล ความ

ปรารถนา และค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัว เพศ ความรัก และศีลธรรมในชีวิตประจำวัน ละครประเภทนี้จึงช่วยให้ผู้ชมได้มีส่วนร่วมทางอารมณ์กับตัวละครและติดตามเรื่องราวอย่างต่อเนื่องราวกับเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตจริง บทความยังชี้ให้เห็นว่า ละครน้ำเน่าแบบอเมริกันมีรูปแบบการเล่าเรื่องเฉพาะตัว ไม่มีจุดจบที่ชัดเจน ดำเนินเรื่องต่อไปเรื่อยๆ ผ่านความขัดแย้งใหม่ๆ ซึ่งสะท้อนลักษณะของชีวิตประจำวันและความสัมพันธ์ในสังคมสมัยใหม่ นอกจากนี้ กลุ่มผู้ชมหลักโดยเฉพาะผู้หญิง ยังทำให้ละครประเภทนี้มีความสำคัญในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสื่อ เพศ และวัฒนธรรมสมัยนิยมในสังคมอเมริกันอีกด้วย

ยิ่งไปกว่านั้น เนื้อหาส่วนนี้ยังนำเสนอการตีความเชิงลึกของสื่อบันเทิงในรูปแบบต่างๆ เช่น “หนังสัตว์ประหลาด” ซึ่งถูกอธิบายว่า เป็นภาพแทนของความวิตกกังวลด้านเพศสภาพ โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและอารมณ์ บทความ “Monster Movies: A Sexual Theory” เป็นงานที่ตั้งข้อสังเกตกับภาพยนตร์สัตว์ประหลาด โดยใช้แนวคิดเชิงจิตวิเคราะห์และสัญลักษณ์ทางเพศเพื่ออธิบายความนิยมของภาพยนตร์ประเภทนี้ในวัฒนธรรมอเมริกัน บทความอธิบายว่า สัตว์ประหลาดในภาพยนตร์มิได้เป็นเพียงตัวละครที่สร้างความหวาดกลัวหรือความตื่นเต้นเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความวิตกกังวลทางเพศ ความกลัวต่อความปรารถนา และความตึงเครียดทางสังคมที่ซ่อนอยู่ในจิตสำนึกของผู้คน โดยเฉพาะในสังคมอเมริกันยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเป็นช่วงที่สังคมให้ความสำคัญกับศีลธรรมทางเพศและบทบาทชายหญิงอย่างเข้มงวด บทความอธิบายว่า ภาพยนตร์สัตว์ประหลาดจำนวนมากมักเชื่อมโยงสัตว์ประหลาดเข้ากับพลังทางเพศ ความรุนแรง หรือความกลัวต่อสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ ตัวอย่างเช่น การที่สัตว์ประหลาดไล่ล่าผู้หญิง การทำลายเมือง หรือการปรากฏตัวของสิ่งมีชีวิตผิดธรรมชาติ ล้วนสามารถตีความได้ว่า เป็นสัญลักษณ์ของความวิตกเกี่ยวกับเพศ ความปรารถนา และการละเมิดข้อห้ามทางสังคม บทความอธิบายว่า ผู้ชมภาพยนตร์สัตว์ประหลาดได้รับทั้งความกลัวและความพึงพอใจไปพร้อมกัน เพราะภาพยนตร์เปิดพื้นที่ให้ผู้ชมเผชิญหน้ากับความวิตกภายในจิตใจของตนเองในรูปแบบที่ปลอดภัยผ่านโลก

สมมติของภาพยนตร์ ดังนั้น ภาพยนตร์สัตว์ประหลาดเป็นพื้นที่ที่สะท้อนจิตวิทยา ความกลัว และค่านิยมทางวัฒนธรรมของสังคมอเมริกันในแต่ละยุคสมัย อีกด้วย

นอกจากนั้น บทความเกี่ยวกับนิยายรักโรแมนติก “Magic and Transformation: Relationships in Popular Romance Novels, 1950s to the 1980s” วิเคราะห์นวนิยายรักยอดนิยม ในฐานะวัฒนธรรมสมัยนิยมที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงและบทบาททางเพศในสังคมอเมริกันตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1950 ถึง 1980 บทความเสนอว่า นวนิยายรักเป็นพื้นที่ที่สะท้อนความคาดหวัง ความฝัน และค่านิยมเกี่ยวกับความรัก การแต่งงาน และความเป็นหญิงในแต่ละยุคสมัย บทความชี้ให้เห็นว่า นวนิยายรักในช่วงทศวรรษ 1950 มักเน้นภาพผู้หญิงที่อ่อนโยน พึ่งพาผู้ชาย และมุ่งสู่การแต่งงานในฐานะจุดหมายสูงสุดของชีวิต อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมอเมริกันเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะหลังการเคลื่อนไหวสตรีนิยมในช่วงทศวรรษ 1960-1970 รูปแบบความสัมพันธ์ในนวนิยายรักก็เริ่มเปลี่ยนตาม ตัวละครหญิงมีความเป็นอิสระมากขึ้น มีบทบาทในการตัดสินใจ และแสดงความต้องการของตนเองอย่างชัดเจนมากขึ้น ขณะเดียวกัน ตัวละครชายก็เริ่มถูกนำเสนอในฐานะคู่รักที่ต้องเรียนรู้การเข้าใจและยอมรับผู้หญิงมากกว่าการเป็นเพียงผู้ควบคุมหรือผู้ปกป้อง แนวคิดเรื่อง magic and transformation ในบทความหมายถึงการที่ความรักในนวนิยายทำหน้าที่เปลี่ยนแปลงชีวิตและตัวตนของตัวละคร ทั้งในด้านอารมณ์ สถานะทางสังคม และความสัมพันธ์กับผู้อื่น นวนิยายรักจึงสะท้อนความเชื่อของสังคมเกี่ยวกับพลังของความรักและความหวังในการเปลี่ยนแปลงชีวิต นวนิยายรักยอดนิยมจึงเป็นหน่วยทางการศึกษาที่สำคัญในการศึกษาวัฒนธรรมสมัยนิยม เพราะช่วยให้เข้าใจทัศนคติของสังคมอเมริกันต่อเพศ ความรัก ครอบครัว และบทบาทของผู้หญิงในแต่ละช่วงเวลาได้อย่างชัดเจน

โดยสรุปเนื้อหาส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่า สูตรสำเร็จในศิลปะบันเทิงสมัยนิยมเป็นโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการความหมายทางสังคมและจิตวิทยา การทำความเข้าใจสูตรสำเร็จจึงเป็นกุญแจสำคัญในการถอดรหัส

สื่อบันเทิง และช่วยให้ผู้อ่านพัฒนาเป็นพลเมืองที่สามารถมองเห็นโครงสร้างทางสังคมที่แฝงอยู่ในความเพลิดเพลินของวัฒนธรรมสมัยนิยมได้

5.8 สาระสำคัญของ Section 8: การก่อรูปอัตลักษณ์ตามช่วงวัย

ในส่วนที่ 8 ซึ่งเป็นส่วนสุดท้าย บรรณาธิการได้นำเสนอการวิเคราะห์ที่ถือว่าก้าวหน้าสำหรับยุคสมัยนั้น ผ่านบทความ “Thirteenth Generation Born: 1961-1981” ของ William Strauss and Neil Howe โดยมุ่งอธิบายการก่อรูปของ “รุ่น” (generation) ในฐานะผลผลิตของกระบวนการทางวัฒนธรรม มิใช่เพียงการจำแนกตามช่วงปีเกิดเท่านั้น

บทความ “Thirteenth Generation Born: 1961-1981” ของ William Strauss and Neil Howe วิเคราะห์คนรุ่น Generation X หรือที่ผู้เขียนบทความเรียกว่า Thirteenth Generation ในฐานะคนรุ่นลำดับที่ 13 นับจากยุคอาณานิคมอเมริกา บทความเสนอว่า คนรุ่นนี้เติบโตขึ้นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา เช่น อัตราการหย่าร้างที่สูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัว ความไม่ไว้วางใจต่อสถาบันทางการเมืองหลังสงครามเวียดนาม รวมถึงการขยายตัวของสื่อโทรทัศน์และวัฒนธรรมสมัยนิยม บทความมองว่า Gen X (ในช่วงปี 1990 คนกลุ่มนี้เป็นวัยรุ่นที่กำลังสร้างตัว) มีลักษณะเด่นคือ ความเป็นอิสระ การพึ่งพาตนเอง ความระมัดระวังต่ออำนาจ และการตั้งคำถามต่อค่านิยมแบบดั้งเดิม บทความยังอธิบายว่า คนรุ่นนี้แตกต่างจากรุ่น Baby Boomers ซึ่งเติบโตในยุคแห่งอุดมคติและความหวังทางสังคม เพราะ Gen X เติบโตในช่วงที่สังคมอเมริกันเผชิญความไม่แน่นอน ทั้งด้านเศรษฐกิจ ครอบครัว และวัฒนธรรม จึงมีแนวโน้มมองโลกแบบปฏิบัตินิยมมากกว่า และมักแสดงออกผ่านวัฒนธรรมสมัยนิยม เช่น ดนตรีพังก์ กรันจ์ ภาพยนตร์ และสื่อที่สะท้อนความรู้สึกแปลกแยก หรือไม่เชื่อมั่นในสถาบันหลักของสังคม บทความยังเสนอว่า ชื่อ Thirteenth Generation มีนัยเชิงสัญลักษณ์ เพราะเลข 13 ในวัฒนธรรมตะวันตกมักเชื่อมโยงกับความรู้สึกนอกกรอบ ความไม่มั่นคง “คนรุ่นที่สิบสาม” จึงหมายถึง คนรุ่นใหม่ที่เติบโตขึ้นท่ามกลางความไม่แน่นอนและการเปลี่ยนผ่านของสังคมอเมริกันยุคใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับ

ภาพลักษณ์ของ Gen X ในวัฒนธรรมอเมริกันในขณะนั้น บทความนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า คนแต่ละรุ่นไม่ได้ถูกกำหนดเพียงด้วยอายุหรือช่วงเวลาเกิดเท่านั้น แต่ยังถูกหล่อหลอมจากบริบททางสังคม สื่อ และวัฒนธรรมที่เติบโตขึ้นมาร่วมกันด้วย

เมื่อพิจารณาแนวคิดเรื่อง Generation จากบทความนี้ในบริบทปัจจุบัน ผู้เขียนเห็นว่า สามารถนำมาเปรียบเทียบกับ Generation Z ได้ในหลายมิติ Generation X ในช่วงเวลานั้นที่เป็นวัยรุ่น อาจมีสถานะทางวัฒนธรรมไม่ต่างจาก Generation Z ในปัจจุบัน กล่าวคือ เป็นคนรุ่นที่เติบโตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสื่อ เทคโนโลยี และค่านิยมทางสังคม จนเกิดรูปแบบความคิดและวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง หาก Gen X เติบโตมาพร้อมโทรทัศน์ วัฒนธรรม MTV ดนตรีพังก์และกรันจ์ รวมถึงสื่อมวลชนยุคใหม่ที่เปลี่ยนวิธีการรับรู้โลกของผู้คน Gen Z ก็เติบโตมาพร้อมอินเทอร์เน็ต สมาร์ตโฟน และสื่อสังคมออนไลน์ที่เข้ามากำหนดวิถีชีวิตและการสื่อสารในชีวิตประจำวันเช่นเดียวกัน ทั้งสองรุ่นจึงถูกมองว่า เป็น “คนรุ่นใหม่” ของยุคสมัย ที่มักตั้งคำถามต่อค่านิยมเดิม สร้างวัฒนธรรมของตนเอง และกลายเป็นประเด็นสนใจในการศึกษาด้านสื่อและวัฒนธรรมของแต่ละช่วงเวลา

ในเชิงโครงสร้างของหนังสือ การจัดวางส่วนนี้ไว้เป็นส่วนท้ายถือว่ามีนัยสำคัญ เพราะทำหน้าที่เสมือนการสรุปและเชื่อมโยงองค์ประกอบต่างๆ ที่หนังสือได้กล่าวถึงก่อนหน้า ไม่ว่าจะเป็นมายาคติ ค่านิยม สัญลักษณ์ ภาพเหมารวม วีรบุรุษ หรือพิธีกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งทั้งหมดล้วนมีส่วนหล่อหลอมให้เกิดอัตลักษณ์ร่วมของคนแต่ละรุ่นภายใต้บริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ของยุคนั้นๆ

โดยสรุปเนื้อหาส่วนนี้ได้ยืนยันแนวคิดหลักของหนังสือที่ว่า วัฒนธรรมสมัยนิยมทำหน้าที่เป็นเบ้าหลอมของอัตลักษณ์ของผู้คนในแต่ละยุคสมัย และการทำความเข้าใจคนรุ่นต่างๆ จำเป็นต้องพิจารณาผ่านเลนส์ของวัฒนธรรม สื่อ และประสบการณ์ร่วมกัน

6. คุณค่าเชิงวิชาการ

Popular Culture: An Introductory Text ของ Jack Nachbar and Kevin Lausé เป็นงานที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาระเบียบวิธีศึกษาด้านวัฒนธรรมสมัยนิยม โดยจุดเด่นประการแรกอยู่ที่การยกระดับความบันเทิงให้กลายเป็นหน่วยวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์อย่างเป็นระบบ ผ่านการใช้เรียงความเชิงสาธิต ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงทฤษฎีเข้ากับกรณีศึกษาที่เป็นรูปธรรม วิธีการดังกล่าวมิได้เพียงนำเสนอข้อสรุป หากแต่เผยให้เห็นการถอดรหัสอย่างเป็นขั้นตอน ช่วยให้ผู้อ่านสามารถพัฒนาทักษะเชิงวิเคราะห์และนำไปประยุกต์ใช้ได้ด้วยตนเอง ขณะเดียวกัน บรรณาธิการยังมีความสามารถในการทำให้ทฤษฎีที่ซับซ้อนกลายเป็นเนื้อหาที่เข้าถึงได้ง่าย ผ่านตัวอย่างจากวัฒนธรรมร่วมสมัยที่ผู้คนคุ้นเคย แม้ตัวอย่างของสื่อมวลชนต่างๆ ที่ได้รับความนิยมในช่วงก่อนปี 2000 แต่คุณค่าที่แท้จริงของหนังสืออยู่ที่ หนังสือมิได้มองเทคโนโลยีหรือสื่อในฐานะเครื่องมือเพียงอย่างเดียว หากแต่เสนอให้เข้าใจเนื้อหาเรื่องเล่าในสื่อในฐานะส่วนขยายของวัฒนธรรม ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นแพลตฟอร์มดิจิทัล อัลกอริทึม หรือปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งล้วนสะท้อนความปรารถนาและความกังวลของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน

ในเชิงบริบททางประวัติศาสตร์ หนังสือเล่มนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของการศึกษาวัฒนธรรมสมัยนิยมในสหรัฐอเมริกาช่วงทศวรรษ 1990 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่วงวิชาการเริ่มหันมาให้ความสนใจกับสื่อและวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันมากขึ้น ท่ามกลางการถกเถียงเกี่ยวกับคุณค่าของวัฒนธรรมสมัยนิยมในสังคมอเมริกัน การนำกรอบการวิเคราะห์ทางวิชาการมาใช้ศึกษาสิ่งต่างๆ เช่น ตุ๊กตา Barbie ภาพยนตร์ยอดนิยม หรือสื่อบันเทิงรูปแบบต่างๆ จึงมีส่วนสำคัญในการทำให้วัฒนธรรมสมัยนิยมได้รับการยอมรับในฐานะพื้นที่ศึกษาทางวิชาการที่สามารถอธิบายค่านิยม ความคิด และพลวัตของสังคมร่วมสมัยได้อย่างจริงจัง อีกทั้งยังช่วยผลักดันให้การศึกษาด้านวัฒนธรรมสมัยนิยมและสื่อสารมวลชนขยายตัวมากขึ้นในระดับมหาวิทยาลัยและวงวิชาการ

ต่อมาท้ายที่สุด ระเบียบวิธีศึกษาที่หนังสือเล่มนี้นำเสนอมีเป้าหมายมากกว่าการให้ความรู้เชิงทฤษฎี หากแต่เป็นภารกิจเชิงจริยธรรมในการสร้างพลเมืองที่รู้เท่าทันสื่อ กล่าวคือ ผู้อ่านจะได้รับการฝึกฝนให้สามารถมองเห็นอำนาจนำและอคติที่แฝงอยู่ในสื่อและความบันเทิง พร้อมทั้งพัฒนาความสามารถในการถอดรหัสและวิพากษ์วัฒนธรรมรอบตัวได้ อันนำไปสู่การยืนยันอัตลักษณ์ของตนเองในฐานะผู้รับสารที่มีความตื่นตัว และไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมสมัยนิยมโดยปราศจากการไตร่ตรอง ด้วยเหตุนี้ หนังสือเล่มนี้จึงมิได้เป็นเพียงหนังสือเชิงวิชาการ หากแต่เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาวิธีคิดและการดำรงอยู่ในโลกวัฒนธรรมร่วมสมัยที่อ่านได้เพลิดเพลินพร้อมสาระที่ชวนคิดไปพร้อมๆ กัน

7. บทสรุป

โดยสรุป หนังสือ *Popular Culture: An Introductory Text* นับเป็นงานพื้นฐานสำคัญที่ช่วยเปิดมุมมองใหม่ต่อการศึกษาวัฒนธรรมสมัยนิยมในฐานะพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความหมายมากกว่าความบันเทิง หนังสือเล่มนี้ทำให้เห็นว่า สิ่งเล็กๆ ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ ดนตรี โทรทัศน์ ของเล่น กีฬา นิยายรัก หรือพิธีกรรมทางสังคม ล้วนสามารถใช้เป็นเนื้อหาทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ ความกลัว ความปรารถนา และอุดมคติของผู้คนในแต่ละยุคสมัยได้ วัฒนธรรมสมัยนิยมจึงมิใช่พื้นที่ที่ไร้สาระหรือผิวเผิน แต่เป็นพื้นที่ที่อำนาจ ค่านิยม และอัตลักษณ์ของสังคมถูกสร้าง ผลิตซ้ำ และต่อรองอยู่ตลอดเวลา

จุดเด่นสำคัญของหนังสืออยู่ที่การนำเสนอแนวคิดทางวัฒนธรรมศึกษาและสังคมศาสตร์ผ่านตัวอย่างที่ใกล้ตัว ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจแนวคิดที่อาจซับซ้อนได้อย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะเป็นการอ่านภาพยนตร์คาวบอยในฐานะตำนานอเมริกัน การวิเคราะห์ Superman ในฐานะสัญลักษณ์ของ American Dream หรือการศึกษาตุ๊กตา Barbie และละครโทรทัศน์ในฐานะพื้นที่ที่สะท้อนบทบาททางเพศและมาตรฐานทางสังคม หนังสือจึงไม่ได้เพียงเสนอเนื้อหา หากยังสอนวิธีคิดและวิธีอ่านวัฒนธรรม ให้แก่ผู้อ่านไปพร้อมกัน

หนังสือเล่มนี้มีบริบทเฉพาะทั้งในด้านช่วงเวลาและพื้นที่ กล่าวคือ เป็นงานที่เกิดขึ้นท่ามกลางสังคมอเมริกันช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ซึ่งวัฒนธรรมสมัยนิยมและสื่อมวลชนมีบทบาทอย่างมากต่อวิถีชีวิตและความคิดของผู้คนในยุคนั้น รวมทั้งเป็นช่วงก่อนการมาถึงของสื่อดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ในยุคปัจจุบัน แต่กรอบคิดที่หนังสือเสนอยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบริบทปัจจุบันได้ เพราะแม้รูปแบบของสื่อจะเปลี่ยนจากโทรทัศน์สู่ TikTok จากดาราภาพยนตร์สู่อินฟลูเอนเซอร์ หรือจากห้างสรรพสินค้าไปสู่โลกอัลกอริทึมของแพลตฟอร์มออนไลน์ต่างๆ แต่แก่นสำคัญของวัฒนธรรมสมัยนิยมยังคงเดิม นั่นคือ การเป็นพื้นที่ที่สังคมใช้สร้างความหมายและหล่อหลอมวิธีคิดของผู้คนในชีวิตประจำวัน

ในอีกด้านหนึ่ง หนังสือยังมีคุณค่าในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนพัฒนาการของการศึกษาวัฒนธรรมสมัยนิยมในวงวิชาการอเมริกัน ช่วงเวลาที่หนังสือเล่มนี้เผยแพร่ถือเป็นยุคที่มหาวิทยาลัยเริ่มเปิดพื้นที่ให้การศึกษาสื่อ วัฒนธรรมสมัยนิยม และชีวิตประจำวันได้รับการยอมรับมากขึ้น การที่บรรณาธิการนำบทความที่เกี่ยวกับสื่อบันเทิงหรือสิ่งใกล้ตัวมานำเสนอด้วยระเบียบวิธีทางวิชาการ จึงมีส่วนสำคัญในการทำให้วัฒนธรรมสมัยนิยมกลายเป็นพื้นที่ศึกษาที่มีความจริงจังและได้รับการยอมรับ

หนังสือเล่มนี้มิได้สอนให้ผู้อ่านเพียงบริโภคสื่อ แต่สอนให้ตั้งคำถามต่อสื่อและวัฒนธรรมรอบตัวว่า สิ่งที่เราดู ฟัง เล่น ซื้อ หรือชื่นชอบนั้น กำลังสะท้ออะไรเกี่ยวกับตัวเรา และสังคมกำลังหล่อหลอมให้เราเชื่อหรือให้คุณค่ากับสิ่งใดอยู่เบื้องหลัง ในโลกที่ผู้คนถูกห้อมล้อมด้วยสื่ออยู่ตลอดเวลา หนังสือเล่มนี้จึงยังคงมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจทั้งวัฒนธรรม สังคม และตัวตนของตนเองได้อย่างลุ่มลึกยิ่งขึ้น ขณะเดียวกัน ประเด็นที่หลากหลายที่หนังสือนำเสนอยังเปิดโอกาสให้นักวิชาการและผู้สนใจสามารถต่อยอดการศึกษาไปสู่ประเด็นร่วมสมัยอื่นๆ ได้อีกมาก ไม่ว่าจะเป็นสื่อสังคมออนไลน์ วัฒนธรรมอินฟลูเอนเซอร์ แฟนด้อม เกมออนไลน์ มีม อินเทอร์เน็ต หรือแม้แต่ปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งล้วนเป็นวัฒนธรรมสมัยนิยมรูปแบบใหม่ที่สะท้อนความคิด ความสัมพันธ์ และโครงสร้างอำนาจของสังคมร่วมสมัยได้ไม่ต่างจากสื่อในอดีต

ใบสมัครสมาชิกวารสารศาสตร์

คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ข้าพเจ้า นาย นาง นางสาว _____

(ชื่อ-นามสกุล)

ประสงค์จะ ☐ สมัครสมาชิก “วารสารศาสตร์” ตั้งแต่เล่มที่_____

☐ ต่ออายุสมาชิก เลขที่สมาชิก_____

☐ เปลี่ยนที่อยู่ในการจัดส่ง

โดยชำระเงินค่าสมาชิก

☐ จำนวน 320 บาท (วารสารวิชาการ “วารสารศาสตร์” 3 เล่ม รวมค่าจัดส่ง)

เข้าบัญชี ***คณะวารสารศาสตร์ฯ มธ. (กองทุนวิจัย)***

ธนาคารกรุงเทพ สาขามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์-รังสิต

เลขที่บัญชี 091-0-59902-6

สถานที่จัดส่ง

☐ บ้าน ที่อยู่_____

_____

โทรศัพท์_____โทรศัพท์มือถือ_____

☐ ที่ทำงาน ที่อยู่_____

_____

โทรศัพท์_____โทรศัพท์มือถือ_____

โทรสาร_____E-mail_____

+++

กรุณากรอกรายละเอียดพร้อมส่งหลักฐานการชำระเงิน

ส่งกลับมายัง **ฝ่ายสมาชิก “วารสารศาสตร์”**

คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 99 ถ.พหลโยธิน ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12121

โทรสาร 02-696-6218 อีเมล oilsumol@hotmail.com

การส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ "วารสารศาสตร์"

วารสารศาสตร์ เป็นวารสารวิชาการรายสี่เดือนของคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีกำหนดปิดรับต้นฉบับดังนี้ ฉบับที่ 1 (มกราคม - เมษายน) ปิดรับต้นฉบับวันที่ 30 พฤศจิกายน ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม) ปิดรับต้นฉบับวันที่ 28 กุมภาพันธ์ และฉบับที่ 3 (กันยายน - ธันวาคม) ปิดรับต้นฉบับวันที่ 30 มิถุนายน ทั้งนี้ไม่มีการจัดเก็บค่าธรรมเนียม

คุณลักษณะของบทความ

1. เป็นบทความที่มีคุณลักษณะตามเกณฑ์ของ อ.ก.ม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งได้แก่
   - บทความวิเคราะห์วิจัย (Research Article)
   - เอกสารกรณีศึกษา (Case Material)
   - บทความสำรวจวิชา (Survey Article)
   - บทความวิจารณ์ (Review Article)
   - บทความทางวิชาการ (Theoretical Article)
   - รายงานสำรวจ (Survey Report)

   ทั้งนี้ ไม่รวมงานวิทยานิพนธ์ของผู้เขียนบทความ บทความประเภทงานแปล และเอกสารประกอบคำบรรยาย
2. ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างรอการพิจารณาจากสำนักพิมพ์อื่น
3. หากเป็นงานวิจัยดีเด่นที่เคยตีพิมพ์มาก่อนแล้ว ต้องมีการนำมาวิเคราะห์ด้วยมุมมองใหม่ นำเสนอข้อมูลใหม่โดยได้รับอนุญาตจากผู้เขียน
4. ผู้เขียนหรือผู้เขียนร่วมได้รับอนุญาตให้ตีพิมพ์เผยแพร่ข้อมูลในวารสารวิชาการ
5. ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 คน และ/หรือ การอ่านเพื่อปรับแก้ไขจากบรรณาธิการ หรือบรรณาธิการรับเชิญ ตามกำหนดเวลาของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิจะคัดเลือกตามสาขาวิชาหรือประเด็นเนื้อหาที่อยู่ในบทความนั้นๆ และหากเป็นบทความจากผู้เขียนภายในมหาวิทยาลัย จะต้องได้รับพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกหน่วยงาน จำนวน 3 คน และไม่ได้มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้เขียน โดยชื่อของผู้เขียนและผู้ประเมินจะเป็นไปในลักษณะปกปิด หรือ double blinded

การส่งต้นฉบับเนื้อหา

1. จัดพิมพ์เนื้อหาด้วยอักษร Cordia New ขนาด 15 pt ในโปรแกรม Microsoft Word (ไฟล์ .doc)
2. ควรมีความยาว 15-20 หน้ากระดาษ A4 พร้อมจัดเรียงภาพประกอบลงในไฟล์ Microsoft Word
3. ส่งพร้อมบทคัดย่อและคำสำคัญ เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
4. ระบุชื่อ นามสกุล ตำแหน่งวิชาการ และสังกัดของผู้เขียนเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

5. ส่งต้นฉบับพร้อมไฟล์ที่เกี่ยวข้อง (เช่น ภาพประกอบ ตาราง แผนภูมิ) ลงในแผ่นซีดีทางไปรษณีย์ หรืออีเมลมายังกองบรรณาธิการ หรือส่งผ่านระบบออนไลน์ทาง https://tci-thaijo.org/index.php/jcmag

การส่งไฟล์ภาพประกอบ

1. ส่งไฟล์ภาพประกอบ (เช่นไฟล์ .jpg) แยกจากไฟล์เนื้อหาของบทความ
2. ความละเอียดภาพไม่ต่ำกว่า 300 dpi/inch หรือไม่ต่ำกว่า 2 MB ต่อภาพ
3. ระบุชื่อไฟล์ให้ตรงตามหมายเลขภาพในเนื้อหาบทความ

จริยธรรมการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานและบทความวิชาการ

1. **จริยธรรมของผู้เขียนบทความ** บทความที่นิพนธ์ขึ้นและตีพิมพ์ในวารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์* ต้องเป็นงานเขียน ความคิด หรืองานสร้างสรรค์ ที่มิใช่การลอกเลียนผลงานวิชาการ (plagiarism) และต้องจัดทำการอ้างอิงผลงานในเนื้อหาหรือบรรณานุกรมอย่างชัดเจน
2. **จริยธรรมของผู้อ่านประเมินบทความ** การอ่านประเมินต้นฉบับบทความในวารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์* เป็นการประเมินแบบปิด (blind evaluation) ผู้ประเมินจักต้องไม่เปิดเผยผลการประเมินของตนต่อสาธารณะ และให้ถือว่าการประเมินดังกล่าวเป็นความลับ
3. **จริยธรรมของกองบรรณาธิการ** กองบรรณาธิการมีความรับผิดชอบวารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์* ตรงตามกำหนดและวาระในการตีพิมพ์

การเขียนเอกสารอ้างอิงและบรรณานุกรม

- **การอ้างอิงในบทความ** กรณีผู้เขียนต้องระบุแหล่งที่มาของข้อมูลในเนื้อหาบทความ ให้ใช้วิธีการอ้างอิงในส่วนของเนื้อเรื่องแบบนาม-ปี (author-date in text citation) โดยระบุชื่อผู้แต่งที่อ้างอิง (ถ้าเป็นคนไทยระบุทั้งชื่อและนามสกุล ส่วนต่างชาติใช้ระบุเพียงชื่อสกุลเท่านั้น) พร้อมปีที่พิมพ์เอกสาร และอ้างอิงไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังข้อความเพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น และควรระบุเลขหน้าของเอกสารที่อ้างอิงไว้ด้วย กรณีที่อ้างมาแบบคำต่อคำ ต้องระบุเลขหน้าของเอกสารที่อ้างอิงทุกครั้ง
- **การอ้างอิงท้ายบทความ** หากมีการอ้างอิงในบทความ ให้จัดทำรายการเอกสารอ้างอิงเป็นบรรณานุกรม (bibliography) ท้ายเรื่องไว้ด้วย โดยรวบรวมเอกสารทั้งหมดที่ผู้เขียนอ้างอิงในบทความ ในการเขียนบทความให้จัดเรียงรายการตามลำดับตัวอักษรผู้แต่งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยใช้รูปแบบการเขียนเอกสารอ้างอิงแบบ APA (American Psychology Association) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. หนังสือ

ชื่อผู้แต่ง, (ปีที่พิมพ์), *ชื่อเรื่อง*, ครั้งที่พิมพ์ (ถ้ามี), สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

กิติมา สุรสนธิ (2548), *ความรู้ทางการสื่อสาร*, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พิศิษฐ์ ชวาลาธวัช และคณะ (2539), *การรายงานข่าวชั้นสูง*, กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

สุวรรณา สถาอานันท์ และเนื่องน้อย บุณยเนตร (2537), *คำ: ร่องรอยความคิดความเชื่อไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

McQuail, D. (2005), *McQuail's Mass Communication Theory*, 5th ed., London: Sage.

Sharrock, W. et al. (2003), *Understanding Modern Sociology*, London: Sage.

Windhal, S. and Signitzer, B. (2009), *Using Communication Theory: An Introduction to Planned Communication,* Los Angeles: Sage.

2. บทความในวารสาร หนังสือพิมพ์ และหนังสือรวมเล่ม

2.1 บทความในวารสาร

ชื่อผู้เขียน (ปีที่พิมพ์), "ชื่อบทความ", *ชื่อวารสาร*, ปีที่(ฉบับที่): เลขหน้า (ถ้ามี).

เกศราพร ทองพุ่มพฤกษา (2561), "การนำเสนอภาพความเป็นแม่ในหนังสือเด็กในประเทศไทย", *วารสารศาสตร์*, 11(2): 113-160.

2.2 บทความ ข่าว หรือคอลัมน์จากหนังสือพิมพ์

ชื่อผู้เขียน (ปีที่พิมพ์), "ชื่อบทความหรือชื่อหัวข้อในคอลัมน์", *ชื่อหนังสือพิมพ์*, วันที่/เดือน: เลขหน้า.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (2548), "กระทะปฏิวัติอาหารไทย", *มติชน*, 22 กันยายน: 34.

2.3 บทความในหนังสือรวมเล่ม

ชื่อผู้เขียน (ปีที่พิมพ์), "ชื่อบทความ/งานเขียน", ใน ชื่อผู้แต่งหนังสือ (บ.ก.), *ชื่อเรื่องหนังสือ*, ครั้งที่พิมพ์ (ถ้ามี), สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

ภัทธีรา สารากรบริรักษ์ (2558), "ธุรกิจเพลง", ใน สมสุข หินวิมาน และคณะ (บ.ก.), *ธุรกิจสื่อสารมวลชน*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

3. รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ หรือสารนิพนธ์

ชื่อผู้วิจัย (ปีที่พิมพ์), *ชื่อรายงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หรือสารนิพนธ์*, สถาบันต้นสังกัดหรือรายละเอียดของระดับวุฒิปริญญาของรายงานวิจัยดังกล่าว.

ไวยวุฒิ วุฒิอรรถสาร (2556), *การสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ของคนหูหนวกไทย*, วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

4. เอกสารที่ไม่เป็นเล่ม เช่น เอกสารประกอบการสอน เอกสารอัดสำเนา แผ่นพับ

ให้ผู้เขียนระบุคุณลักษณะของสิ่งพิมพ์ดังกล่าวไว้ท้ายการอ้างอิง เช่น

คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2561), *รายงานผลการดำเนินงานของหลักสูตรวารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน (ปรับปรุง พ.ศ. 2559)*, เอกสารอัดสำเนา.

5. ข้อมูลออนไลน์ หรือสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ต

ให้ระบุข้อมูลจากหนังสือ บทความ หรือเนื้อหาที่อ้างอิง จากนั้นตามด้วยแหล่งที่มาและวันเดือนปีที่สืบค้นจากฐานข้อมูลออนไลน์ ดังตัวอย่าง

ระพีพรรณ พัฒนาเวช และคณะทำงานห้องสมุดไทยคิด (มปป.), *คู่มือการคัดเลือกหนังสือสำหรับเด็กแต่ละวัย*, สืบค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2560, จาก https://www.tkpark.or.th/stocks/extra/000597.pdf

Flood, A. (2011), "Study Finds Huge Gender Imbalance in Children's Literature", *The Guardian,* retrieved 24 July 2016, from https://www.theguardian.com/books/2011/may/06/gender-imbalance-children

<u>ส่งบทความหรือติดต่อสอบถาม</u>

กองบรรณาธิการวารสารวิชาการ "วารสารศาสตร์"

คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เลขที่ 99 ถ.พหลโยธิน ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12121

โทรศัพท์ 0-2696-6267 อีเมล jaruneejc@gmail.com

พิมพ์ที่: สำนักงานบริหารการพิมพ์ธรรมศาสตร์, พ.ศ. 2569